ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ, ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑΣ.

COMING DOWN FROM THE MONASTERIES OF METÉORA. [*Frontispiece.*

Η ΘΕΣΗ ΤΗΣ ΓΥΝΑΙΚΑΣ ΣΤΟ ΟΘΩΜΑΝΙΚΟ ΧΑΡΕΜΙ, ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΕΠΙΤΟΠΙΑ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΗ ΞΕΝΩΝ ΠΕΡΙΗΓΗΤΡΙΩΝ ΤΟΥ 18^{ΟΥ} ΚΑΙ ΤΟΥ 19^{ΟΥ} ΑΙΩΝΑ.

Η ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΗ ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ ΖΩΗ ΣΤΟ ΧΑΡΕΜΙ ΚΑΙ Η ΘΕΣΗ ΤΗΣ ΕΓΚΛΕΙΣΤΗΣ ΓΥΝΑΙΚΑΣ ΣΤΟ ΙΣΛΑΜ

ή

Η ΠΟΛΥΕΘΝΙΚΗ ΔΟΥΛΕΙΑ ΤΟΥ ΟΘΩΜΑΝΙΚΟΥ ΧΑΡΕΜΙΟΥ.

Διδακτορική Διατριβή της Ειρήνης Καμπερίδου.

Τα μέλη της Τριμελούς Συμβουλευτικής Επιτροπής:
1. Νεοκλής Σαρρής (επιβλέπων).
2. Κώστας Φωτιάδης.
3. Μιχάλης Γ. Μερακλής.

Ευχαριστίες

Αισθάνομαι την υποχρέωση να ευχαριστήσω την Συμβουλευτική μου Επιτροπή, τους κ.κ. καθηγητές Νεοκλή Σαρρή (επιβλέπων), Κώστα Φωτιάδη και Μιχάλη Μερακλή, για την παρακολούθηση και καθοδήγησή τους. Ιδιαίτερες ευχαριστίες οφείλω στον επιβλέποντα καθηγητή μου, κ. Νεοκλή Σαρρή για την ανεκτίμητη βοήθειά του, τις παρατηρήσεις του, και την ενθάρρυνσή του σε αυτήν την έρευνα. Θα ήθελα να εκφράσω την ευγνωμοσύνη μου και στον συλλέκτη κ. Στάθη Φινόπουλο που μου επέτρεψε να εξετάσω έργα περιηγητριών-ιεραποστόλων του 19ου αιώνα της ιδιωτικής συλλογής του, και στον κ. καθηγητή Γιώργο Φαράντο (Πανεπιστήμιο Αθηνών) για τις πολύτιμες συμβουλές του.

Εκφράζω τις ευχαριστίες μου στο προσωπικό της Εθνικής Βιβλιοθήκης της Βοστόνης, (the Boston Public Library), της Γενναδίου Βιβλιοθήκης (Αθήνα), της Αμερικανικής Σχολής Κλασσικών Σπουδών (American School of Classical Studies (ASCS), Blagen Library, rare book room) και της βιβλιοθήκης του Πανεπιστημίου της Γενεύης. Ιδιαίτερες ευχαριστίες οφείλω στην Ms. Roberta Zonghi Διευθύντρια του Τμήματος Σπάνιων Έργων και Χειρόγραφων της Βιβλιοθήκης της Βοστόνης, (the Boston Public Library, Rare Books and Manuscripts), στην κ. Χάρης Καλλιγά και στον κ. Ανδρέα Σιδέρη, την Διευθύντρια και τον Βοηθό Βιβλιοθηκονόμο (Assistant Librarian) της Γενναδίου, αντίστοιχα, που διευκόλυναν την ερευνητική μου εργασία, παρέχοντάς μου, μεταξύ άλλων, την άδεια να χρησιμοποιήσω ένα μεγάλο αριθμό σπάνιων βιβλίων, άρθρων και χειρογράφων, να καταγράψω σε φορητό υπολογιστή και να φωτοτυπήσω περίπου 4000 σελίδες, να βγάλω περίπου 11.000 λήψεις μικροφίλμ από το ανέκδοτο, αδημοσίευτο υλικό, τις επιστολές, τα συγγραφικά έργα, τα άρθρα, τα ταξιδιωτικά χρονικά και τα ζωγραφικά έργα των 110 περιηγητριών του 17ου - 19ου αιώνα, κυρίως Αγγλίδων, και κατά σειρά αριθμητικής προτεραιότητας, Γαλλίδων, Γερμανίδων, Αμερικανίδων, Ελβετίδων, Σουηδέζων και Αυστριακών. Αναγνωρίζοντας την βοήθεια που μου προσέφερε το προσωπικό της Γενναδίου Βιβλιοθήκης, θα ήθελα να ευχαριστήσω ειδικά, για την υπομονή που μου επέδειξαν, την κ. Σούλα Παναγοπούλου, την κ. Αλίκη Ασβεστά και τον κ. Δημήτρη Βελέντζα.

Ιδιαίτερες ευχαριστίες οφείλω και στον κ. Αλέξανδρο Σιαπκαρά εργονόμο-μηχανικό του MIT, επιστημονικό συνεργάτη Υπουργείου Παιδείας, για τις ανεκτίμητες υποδείξεις του όσον αφορά την μεθοδολογία της έρευνας, και στον Διευθυντή της Βιβλιοθήκης του ΤΕΦΑΑ, και καθηγητή Εφαρμογών Τμήματος Βιβλιοθηκονομίας ΤΕΙ Αθηνών, τον κ. Νίκο Σταυρόπουλο, για την άδεια που μου παρείχε να χρησιμοποιήσω τον εκτυπωτή των μικροφίλμ για την εμφάνιση των περιηγητικών έργων του 17ου- 19ου αιώνα. Επιπροσθέτως, για την πολύτιμη και ανεκτίμητη στήριξή του, για την μετάφραση των έργων, των ταξιδιωτικών χρονικών και επιστολών των Γερμανίδων και των Αυστριακών περιηγητριών του 19ου αιώνα, ευχαριστώ θερμά τον Δρ. Νίκο Πατσαντάρα, (Τομέας Θεωρητικών Επιστημών, Σπουδαστήριο Κοινωνιολογίας του ΤΕΦΑΑ)

... ...

Έργο της ζωγράφου-περιηγήτριας **Mary Adelaide Walker**, 1857 - 1897 [σαράντα χρόνια περιηγήσεων], που δημοσιεύθηκε από συγγραφικό της έργο: Through Macedonia to the Albanian Lakes by Mary Adelaide Walker. With illustrations by the author. London, Chapman and Hall 1864. [57c]. (Η περιήγηση ξεκίνησε τον Ιούλιο το 1860 από την Κωνσταντινούπολη για την Θεσσαλονίκη, Sufonica, Vodena, Ostrovo, Monastir, Ochrida, Georteha, Castoria.) Πενταετή παραμονή στην Κωνσταντινούπολη από το 1856 έως το 1861. **Η Mary Adelaide Walker υπήρξε η πρώτη ζωγράφος που προσλήφθηκε και φιλοξενήθηκε σε Οθωμανικά χαρέμια διαφόρων οικονομικο-κοινωνικών τάξεων της Κωνσταντινούπολης, για να φιλοτεχνήσει τα ολόσωμα πορτραίτα των εγκλείστων γυναικών και παιδιών.** Επίσης βλέπε: Eastern Life and Scenery, with excursions in Asia Minor, Mytilene, Crete, and Roumania. By Mrs. Walker. London, Chapman and Hall, 1886. 2 Vols. (in two volumes). Written by an artist with nearly thirty years experience in the East. Interesting accounts of life and customs. [57a,b].

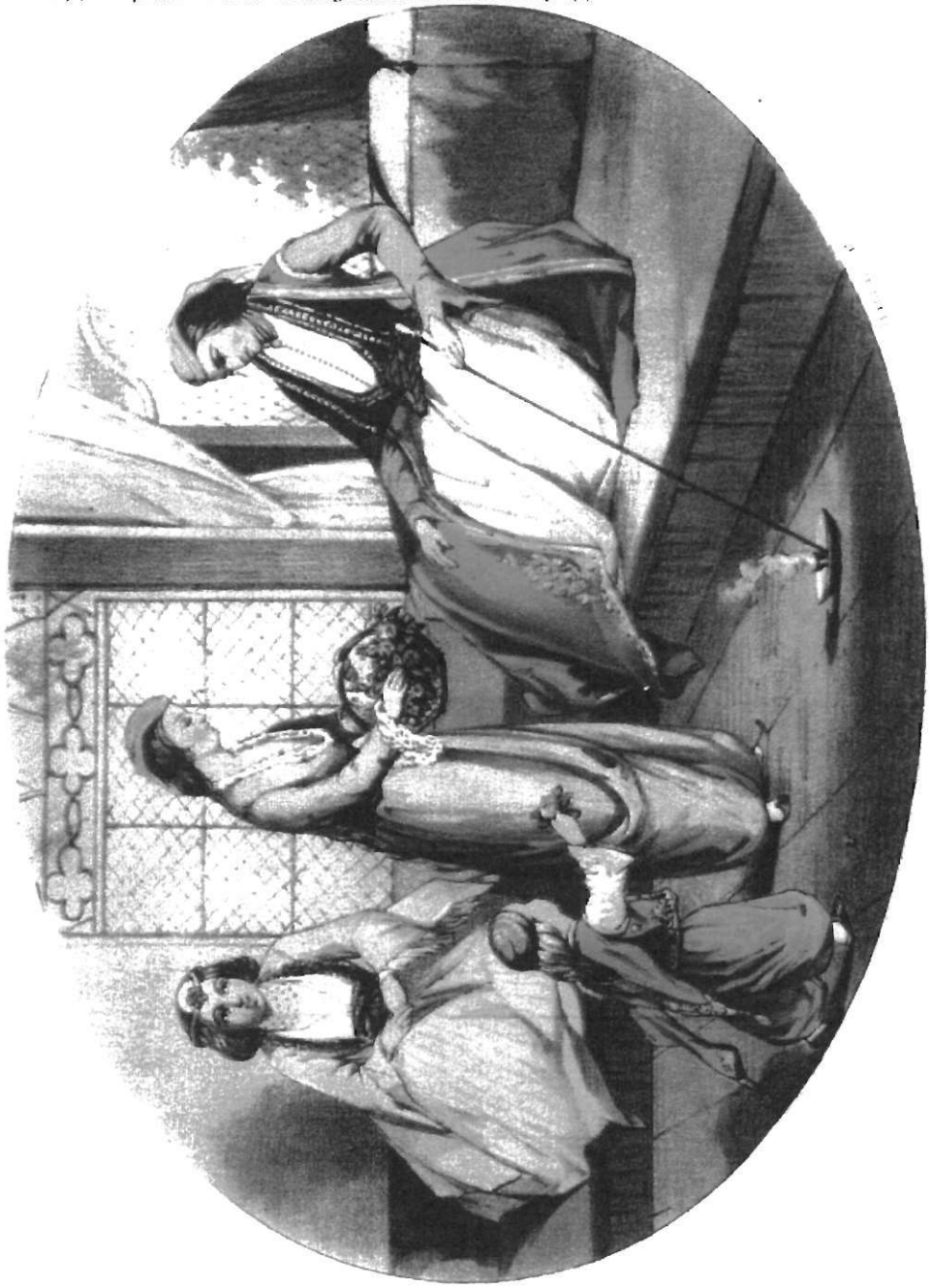

A MORNING CALL IN ALBANIA

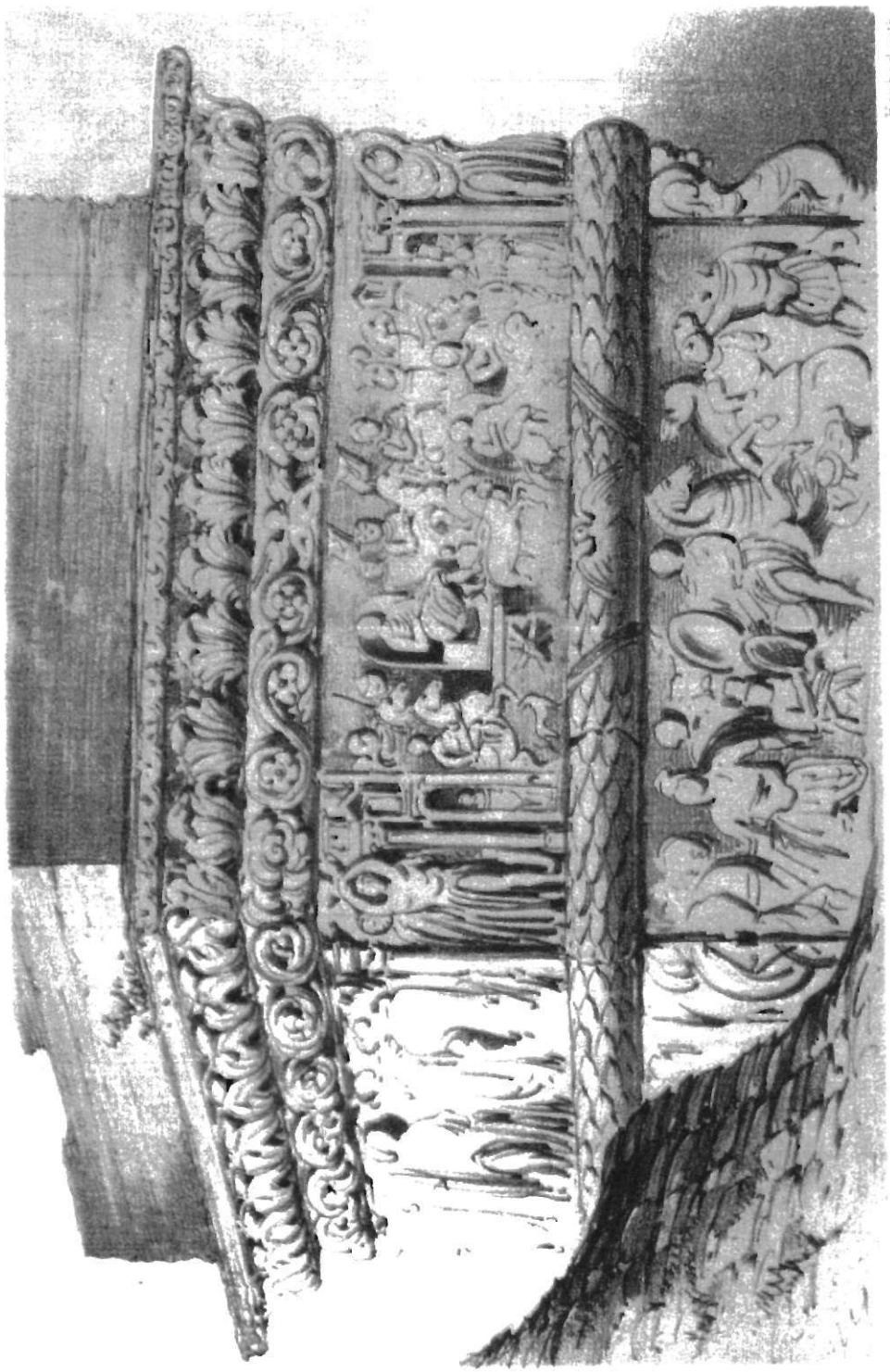

ARCH OF CONSTANTINE, SALONICA.

Έργο της ζωγράφου-περιηγήτριας **Mary Adelaide Walker**, 1857 - 1897 (σαράντα χρόνια περιηγήσεων), που δημοσιεύθηκε από συγγραφικό της έργο: **Through Macedonia to the Albanian Lakes by Mary Adelaide Walker With illustrations by the author**, London, Chapman and Hall 1864, [57ε]. Η περιήγησή ξεκίνησε τον Ιούλιο το 1860 από την Κωνσταντινούπολη για την Θεσσαλονίκη - [Salonica, Vodena, Ostrovo, Monastir, Ochrida, Geortcha, Castoria]. Πενταετή παραμονή στην Κωνσταντινούπολη, από το 1856 έως το 1861.

ΠΟΡΤΡΑΙΤΑ ΤΩΝ ΠΕΡΙΗΓΗΤΡΙΩΝ[1]:

1. Εξώφυλλο: Isabel J. Armstrong, 1893.
2. Lady Mary Wortley Montagu (Lady Mary Pierrepont), 1715-1718.
3. Lady Hester Stanhope, 1810-1817.
4. Celine, (the Countess Stephano), 1816-1821, 1835-1849.
5. Miss Julia Pardoe, 1835-1836.
6. Marchioness of Londonderry, Frances Anne Emily Vane-Tempest, 1840.
7. Maria Theresa Asmar, [1804-1854], κόρη του Emir Abdallah D'Asmar, 1843.
8. Mary Elizabeth Howes (Mrs. Mary E. Van Lennep), 1843, 1850.
9. Dora d'Istria, 1859.
10. Emmeline Lott, 1864-1866.
11. Lady Ann Blunt, 1881.
12. Agnes Smith, 1886.
13. Lady Dorothy Mills, (αρχές 1920).
14. Emelene Abbey Dunn, 1929.

[1] Βλέπε 'Πορτραίτα των Περιηγητριών', σελίδες 1062-1063.
Επίσης, βλέπε : Περιηγήτριες ζωγράφοι, ή τα ζωγραφικά έργα, σκίτσα, λιθογραφίες των περιηγητριών', σελ. 1064-1066.

Lady M. W. Montagu.

LADY HESTER STANHOPE.

H.H. Princess Londonderry

-6-

أميرة أسمر

Princess D'Asmar

-7-

Jesus. I give my all to Thee

Mary E. Vic. Simms

Dora d'Istria

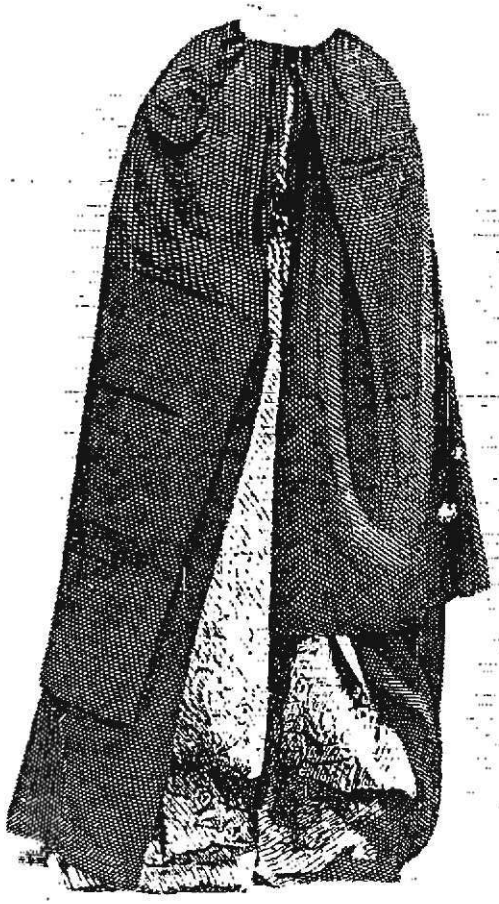

PORTRAIT OF LADY ANNE BLUNT IN ARAB COSTUME (BY MOLONY). [*Frontispiece.*

OUR TRAVELLING PARTY *Frontispiece, p. 180.*

THE AUTHOR.

Frontispiece.

Courtesy of the New York Sun

MISS DUNN IN HER NEW YORK STUDIO

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Σελίδες

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΙΣ ΠΕΡΙΗΓΗΤΡΙΕΣ (17ος – 18ος αι.) 1-13

1. Η ταύτιση με το «Άλλο» και η γυναικεία οπτική 13-18
   - 1.1 Γιατί ταξίδευαν; Γιατί έγραφαν; 18-25
   - 1.2 Αγνοούν τους κινδύνους των ταξιδιών και τις απαγορεύσεις του Ισλάμ. Μεταμφιέζονται ή ως άνδρες ή ως Μουσουλμάνες για να εισχωρήσουν στα τζαμιά. 25-28
     - 1.2.1 Περιηγήτρια επισκέπτεται, ως γυναίκα, το Άγιο Όρος.
     - 1.2.2 Μάρτυρες ιστορικών γεγονότων 29-32

2. Ενδεικτικοί Πίνακες Περιγητριών 33-34
3. Τεράστια θεματική εμβέλεια: Ζητήματα ή ερωτήματα που εξετάζουν 110 περιηγήτριες, ή 42 προτεινόμενα μελλοντικά θέματα προς έρευνα 34-38
4. Μεθοδολογία της έρευνας 39-43
   - 4.1 'Λέξεις-κλειδιά' (θέματα), αποκλειστικά από τα έργα, τα κείμενα, τις επιστολές και τα περιηγητικά ημερολόγια 110 περιηγητριών του 17ου - 18ου αιώνα 43-45
5. Πρόλογος 46-55

Το κέντρο- ο θεσμός της δουλείας του Οθωμανικού Χαρεμιού

- 5.1 Ερευνητικά Ερωτήματα 55-69

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι

Η ΠΟΛΥΕΘΝΙΚΗ ΔΟΥΛΕΙΑ ΤΟΥ ΟΘΩΜΑΝΙΚΟΥ ΧΑΡΕΜΙΟΥ, «ΜΙΑ ΙΣΟΒΙΑ ΦΥΛΑΚΙΣΗ» ή «Ο ΔΙΕΦΘΑΡΜΕΝΟΣ ΘΕΣΜΟΣ ΤΟΥ ΧΑΡΕΜΙΟΥ».

1. Αποσαφήνιση της λέξης ή του όρου Χαρέμι 75-78
2. «Ο θεσμός για την διαφθορά των γυναικών...», «η ισόβια φυλάκιση» «γυναικών από διάφορα έθνη».
   - 2.1 Πως περιγράφουν οι περιηγήτριες του 18ου και του 19ου αιώνα το 'πολυεθνικό' Οθωμανικό χαρέμι 78-82
   - 2.2 Όλα τα έγκλειστα μέλη των Οθωμανικών χαρεμιών, χωρίς καμμία εξαίρεση, ήταν ή υπήρξαν στην καταγωγή τους σκλάβες 82-88
   - 2.3 Τα προ-Οθωμανικά Χαρέμια 88-100
   - 2.4 Ιστορική Αναδρομή στο προ-Οθωμανικό Ισλάμ 103-107
     - 2.4.1. Το Κοράνι και ο Μωάμεθ(570-632 μ.Χ) 103-107
     - 2.4.2. Το Χαλιφάτο της Μεδίνας (Σαουδική Αραβία) [632-661 μ.Χ.) 107-110
     - 2.4.3. Το Χαλιφάτο των Ομεϋάδων ή Ομεϊάδων [661-750] με έδρα στη Δαμασκο (Συρία) 110-112
     - 2.4.4. Το Χαλιφάτο των Αμπασιδών [750-1258] με έδρα την Βαγδάτη (Ιράκ), την «πόλη της Ειρήνης» : 112-118
       - 2.4.4.1. Οι Σελτζούκοι Τούρκοι (10ος-13ος αιώνας), οι Μογγόλοι (13ος), οι Μαμελούκοι(αρχές του 9ου ως αρχές του 16ου αιώνα), οι Οσμανλήδες (13ος αι) και η Οθωμανική Αυτοκρατορία 14ος ως 20ος 118-125
3. **Περιηγήτριες από το 1717 έως το 1895, εντοπίζουν γυναίκες διαφόρων εθνικοτήτων στα Σκλαβοπάζαρα και στα Χαρέμια:**

3.1 «Τοπογραφία του Δουλεμπορίου»....125-129
3.2 Περιηγήτρια αγοράζει και απελευθερώνει 100 Ευρωπαίες/Ευρωπαίους σκλάβους, τρεις Ελληνίδες, και έξι άλλες γυναίκες άγνωστων εθνικοτήτων....129-133
3.3 Δύο Ιρλανδέζες σκλάβες στην Κωνσταντινούπολη (1854)....133-134
3.4 Ελληνίδες στα σκλαβοπάζαρα και στα χαρέμια (1822-1841)....134-136
3.4.1. Επιστολές Ελληνίδων, που επέζησαν από την Σφαγή της Χίου....136-139
3.4.2. Ελληνίδες του Αρχιπελάγους δηλώνουν ότι προτιμούν να πεθάνουν παρά να γίνουν σκλάβες των Τούρκων....139-140
3.5 Η Παιδική Δουλεία, τα μικρά παιδιά των μη-Μουσουλμάνων και το Παιδικό-Χαρέμι. Προτίμηση και ζήτηση για μικρούς δούλους....140-141
3.6 Η προτίμηση των αγοραστών για νέες παρθένες και μικρά παιδιά. Η παρθενικότητα σαν στοιχείο ιδιαιτερότητας των σκλάβων γυναικών....144-145
3.7 Παράγοντες επιρροής της τιμής πώλησης των θηλυκών σκλάβων: το χρώμα του δέρματος, η ηλικία και τα φυσικά χαρίσματα....145-147
3.8. Η πρώτη περιηγήτρια, που αναφέρεται στο φαινόμενο της **Εθελοντικής Δουλείας**. Η πρώτη περιηγήτρια, που χρησιμοποιεί το όρο «**Εθελόντριες Σκλάβες**» 147-150
3.9. «Οι Εθελόντριες Μετανάστριες-σκλάβες»....150-151
3.9.1 Οι μαύρες σκλάβες εξαιρούνται από το φαινόμενο τις Εθελοντικής Δουλείας 152-153
3.10. Οι φυλετικές-ρατσιστικές διακρίσεις και οι διαφορετικές απόψεις των περιηγητριών στα σκλαβοπάζαρα....153-155
3.10.1 «Ο εξευτελισμός της 'Γυναικότητας' ή του γυναικείου φύλου (Woman-kind)». Η καταναγκαστική γύμνωση του προς πώληση «ανθρώπινου εμπορεύματος»....155-157
3.10.2 «Έχω δει να συμπεριφέρονται πιο τρυφερά σ' ένα άλογο και σ' ένα σκυλί»....157-158
3.11. «Όλα τα μικρότερης αξίας κομμάτια του ανθρώπινου εμπορεύματος». «Η ανείπωτη λύπη», «η ατιμία», «η αθλιότητα», «ο εξευτελισμός» και «η δυστυχία» της μοίρας των Κιρκάσιων γυναικών στο σκλαβοπάζαρο της Κωνσταντινούπολης, το 1845....158-160
3.12. Χονδρικώς πωλούνται οι ανάπηροι και οι σκλάβοι με ειδικές ανάγκες. Περιηγήτρια μάρτυρας των ξυλοδαρμών και της λιμοκτονίας των 'κατώτερων' σκλάβων....160-161

4. Η κατοχή δούλων ένδειξη του ατομικού κοινωνικού καθεστώτος-«social status»- και η απαραίτητη προϋπόθεση για την διατήρηση του θεσμού του Οθωμανικού χαρεμιού.

4.8. «...μία επανάσταση για την οποία δεν ήταν έτοιμοι με κανέναν τρόπο», η κατάργηση του θεσμού του Οθωμανικού Χαρεμιού.... 161-164
4.9. Οι Αφρικανοί σκλάβοι που προορίζονταν για τα Οθωμανικά χαρέμια....164-168

4.10. Το Δουλεμπόριο περιορίζεται σε ένα φύλο, 1876-1895....168-169
4.10.1 «Απροσχημάτιστη πορνεία», «Δουλέμποροι μαστροποί»....169-170
4.11. Παραβίαση του νόμου του Ισλάμ. Πωλούνται Μουσουλμάνες, λόγω έλλειψης μη-μουσουλμάνων γυναικών....171-172
5. Το απαραίτητο ανθρώπινο δυναμικό, 7.000 άνθρωποι, συμπεριλαμβανομένων 1.200 έγκλειστες γυναίκες, στο Σαράι και στο Χαρέμι του Σουλτάνου Αμπτούλ Αζίζ....172-177
5.8. Με την διαδοχή στον θρόνο κάθε σουλτάνου κατασκευάζονταν καινούργια κτίσματα και σαράγια....177-178
5.8.1 Ποιά ήταν τα Οθωμανικά ανάκτορα και χαρέμια που απαιτούσαν αυτό το αέναο και αυξανόμενο ανθρώπινο δυναμικό;....178-179
5.8.1.1 Οι Γυναίκες του Χαρεμιού αντιδρούν και πυρπολούν (καίνε) το Εσκί Σαράι!....179-181

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙ

Η ΣΥΝΘΕΣΗ ΚΑΙ Η ΚΑΝΟΝΙΣΤΙΚΗ ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΟΘΩΜΑΝΙΚΟΥ ΧΑΡΕΜΙΟΥ ΚΑΙ Η ΣΧΕΣΗ ΤΟΥ ΜΕ ΤΑ ΕΠΙΣΗΜΑ ΚΕΝΤΡΑ ΕΞΟΥΣΙΑΣ:

Η ΠΥΡΑΜΙΔΙΚΗ ΙΕΡΑΡΧΙΑ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΧΑΡΕΜΙΟΥ ΤΟΥ ΣΑΡΑΙ ΤΟΝ 19° ΑΙΩΝΑ,

ΟΙ ΓΥΝΑΙΚΕΣ «ΠΙΣΩ ΑΠΟ ΤΟ ΠΕΠΛΟ», ΤΟ ΓΥΝΑΙΚΕΙΟ ΠΑΡΑΚΡΑΤΟΣ, ΜΙΑ «ΚΥΒΕΡΝΗΣΗ ΓΥΝΑΙΚΟΚΡΑΤΙΑΣ», ΚΑΙ «Η ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΤΗΣ ΠΛΕΚΤΑΝΗΣ» ΣΤΟΝ «ΖΥΓΟ ΤΟΥ ΧΑΡΕΜΙΟΥ».

1. «Με τις αλυσίδες της δουλείας» οδηγούνται οι γυναίκες στο Μεγάλο Χαρέμι του Σαράι....184-188
1.1 Ο τίτλος της Σουλτάνας....188-190
1.2 Ο θεσμός της Βαλιδέ Σουλτάνας και η Ροξελάνη (Αλεξάνδρα)....190-196
1.3 Η πυραμιδική ιεραρχία του πολυεθνικού γυναικείου παρακράτους τον 19° αιώνα και η Βαλιδέ Σουλτάνα....196-197
1.3.1 Η Αναπαραγωγική πολιτική της Βαλιδέ Σουλτάνας: υποχρεωτική έκτρωση ή διακοπή της κύησης....197-198
2. Η Πυραμιδική Ιεραρχία του Μεγάλου Χαρεμιού του Σαράι τον 19° αιώνα. Θεσσαλονικιές και Κιρκάσιες οι άτυποι σύζυγοι του σουλτάνου.
2.1 Η πρώτη τάξη ή βαθμίδα: οι Καντίν-Εφέντη....198-202
2.2 Η δεύτερη τάξη: οι Χανούμ ή οι Χανούμ Εφέντη....202-204
2.3 Χωρίς τάξη, ή η 'ανώτερη' τάξη: οι Πριγκίπισσες, τα προσωρινά μέλη του χαρεμιού....204-206
2.4 Η τρίτη τάξη: οι Ικμπαλς', το σκαλοπάτι προσέγγισης της θέσης της Καντίν Εφέντη, της Χανούμ Εφέντη και της Βαλιδέ Σουλτάνας....206-209
2.4.1 Η δημιουργία ανταγωνιστικών σχέσεων....209-210
2.4.2 Η 'άνοδος' και η 'πτώση' μιας ίκμπαλ....210-214
2.5 Η τέταρτη τάξη: «The Discarded Favourites» και οι υπόλοιπες Οδαλίσκες (παλλακίδες)....214-216

2.5.1 Οι απελευθερωμένες οδαλίσκες ή οι 'εξωτερικοί συνεργάτες' του Μεγάλου Χαρεμιού..... 215-216
2.5.2 Οι Ντελί Σεραϊλί (Delis Serailis): οι ανεξάρτητες, οι 'αντιστασιακές, οι ανυπότακτες, οι άγριες, οι ατίθασες, οι 'απροσάρμοστες', εκείνες που αρνούνται, οι ασεβείς, οι ανήθικες, οι διεφθαρμένες, οι βρόμικες, οι παράλογες, οι πανούργες, οι πονηρές, οι περιβόητες, οι υπερβολικές, οι περίεργες, οι αυθόρμητες με άτακτα μυαλά και κακή διαγωγή..... 217-220
2.6 Η πέμπτη τάξη και οι ανώτεροι αξιωματούχοι αυτής της πέμπτης τάξης ή βαθμίδας: οι σκλάβες των γυναικών.
2.6.1 'Η Γενική Διευθύντρια και Υπουργός Οικονομικών' του Μεγάλου Χαρεμιού: η Χασναντάρ Ούστα και η βοηθός της η δεύτερη Χασναντάρ Ούστα.....220-222
2.6.2 Οι Δώδεκα Διευθύντριες, οι Κάλφας: οι αξιωματούχοι του Οθωμανικού χαρεμιού ή το ανώτερο υπηρετικό προσωπικό της Βαλιδέ Σουλτάνας..... 222-226
1. Η ιδιαιτέρα γραμματέας της βαλιδέ σουλτάνας.
2. Η φύλακας της σφραγίδας.
3. Η διευθύντρια των ενδυμάτων.
4. Η διευθύντρια της διεύθυνσης του σερβιρίσματος του πόσιμου νερού.
5. Η διευθύντρια της διεύθυνσης του σερβιρίσματος του καφέ.
6. Η διευθύνρια της διεύθυνσης για το σερμπέτι.
7. Η κυρία ιερέας.
8. Η διευθύντρια των σκλάβων, η μπας κάλφα, (bash calfa), κλπ.
2.6.3 Οι Δώδεκα Υποδιευθύντριες-Κάλφας, οι βοηθοί των 12 Διευθυντριών-Κάλφας, και οι «τουλάχιστον» 72 μαθητευόμενες-κάλφας των Υποδιευθυντριών.....226-227
2.6.3.1 Οι μαθητευόμενες μικρές σκλάβες-κάλφας, οι 'adjemis'.....227-228
2.6.4 Τα υπόλοιπα ισχυρά ή 'σεβαστά' μέλη του γυναικείου παρακράτους:
1. Οι παραμάνες, ('sud'na, or milk mother) και οι 'υπο-παραμάνες'..... 229-231
2. Η νταντά, ('dada', ή dadans ή 'nurse'). Οι αρχη-νταντάδες και οι υπό-νταντάδες.....231-232
3. Η κιαγιά (kiaya), η θηλυκή επιστάτης-οικονόμος..... 232
2.7 Η έκτη και κατώτερη τάξη: οι Ghez-Metkian, «οι νέγρες» και οι μη-εμφανίσιμες λευκές.....232-235
2.7.1 Ο καταμερισμός εργασίας στο χαρέμι του Αντιβασιλέα της Αιγύπτου το 1864-1866..... 235-237
2.7.2 «Οι μηνιαίοι μισθοί» των σκλάβων, εξασφάλιση της δουλικότητας, της υπακοής και της εξάρτησης ακόμα και μετά την απελευθέρωση.....237-240
3. Μία ξεχωριστήτάξη εξισλαμισμένων σκλάβων του χαρεμιού: οι Μαύροι Ευνούχοι, το «απαραίτητο κομμάτι» του κοινωνικού καθεστώτος (social status) της οικογένειας και της κοινωνικής θέσης των γυναικών.
3.1 Δύο στους τρεις πεθαίνουν στην τρομακτική αυτή «εγχείρηση/επέμβαση», στον «ακρωτηριασμό» των γεννητικών τους οργάνων..... 240-244

3.2 Ένα είδος πολυτελείας, μία τάξη ξεχωριστή και απαραίτητη στην πληθυσμιακή σύνθεση των χαρεμιών της Οθωμανικής ελίτ..... 244-248
3.2.1. Οι προκάτοχοι των ευνούχων, οι «μουγκές», «οι μαχαιροβγάλτες»..... 248-249
3.2.2. Ευνούχοι μισογύνηδες. Ευνούχοι ερωτοτροπούν..... 249-250
3.3 Οι αρμοδιότητες ή τα εργασιακά καθήκοντα των ευνούχων..... 250-259
1. 'Ερωτικοί συνοδοί'..... 251
2. Εντεταλμένοι και Αγγελιαφόροι..... 251
3. Φύλακες των μικρών παιδιών..... 252
4. Μουφτήδες, θρησκευτικοί διδάσκαλοι..... 252
5. Φύλακες-συνοδοί και ταξιδιωτικοί συνοδοί..... 252-253
6. Επί της υποδοχής..... 253-254
7. 'Μπράβοι' και εκτελεστές τιμωριών..... 255
8. Επαγγελματίες εκτελεστές γυναικών, δεξιοτέχνες στον στραγγαλισμό και όργανα εκδίκησης..... 255-257
9. Σημαντικοί αξιωματούχοι..... 257
10. Ευνούχοι ποιητές και μουσικοί..... 257-259

4. **ΤΑ ΑΝΩΤΕΡΑ ΜΕΛΗ ΤΟΥ ΧΑΡΕΜΙΟΥ «από ευγένεια».**

4.1 Τα παιδιά του σουλτάνου, οι πρίγκιπες και οι πριγκίπισσες, τα εργαλεία των στρατηγικών επιβίωσης, αυτοενδυνάμωσης ή προσωπικής ενδυνάμωσης των κατώτερων δούλων, των έγκλειστων γυναικών της κατώτερης ιεραρχίας..... 260-270
4.2 Η Οθωμανική Αναπαραγωγική Πολιτική. Εξοντώνονταν οι πρίγκιπες αίματος και οι κοντινοί συγγενείς του θρόνου. Απαγορεύεται στους πρίγκιπες να έχουν φίλους και να τεκνοποιήσουν, να γίνουν πατέρες «ενός ζωντανού μωρού»..... 270-272
4.3 Και οι κόρες των σουλτάνων, οι Πριγκίπισσες, «θύματα της κρατικής πολιτικής», του «βάρβαρου εθίμου», που «σχεδόν είχε την ισχύ του νόμου»..... 272-276

5. **Οι Μητέρες των Πριγκίπων και των Πριγκιπισσών.**

5.1 Οι «**Περιφημότερες Σουλτάνες**» και η συμβολή τους στην παρακμή της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας: Ρωσίδες, Γαλλίδες, Ελληνίδες, Βενετσάνες, Σικελιανές, Αρμένισσες, Κιρκάσιες και Γεωργιανές στο υψηλότερο αξίωμα του Οθωμανικού κράτους, από τον 16ο αιώνα έως τις αρχές του 20ου αιώνα..... 276-281
5.1.1 Ρωσίδα ή «Γαλλίδα ηθοποιός», η Ροξελάνη, η Χιουρρέμ Σουλτάνα, υπεύθυνη για το σύστημα του περιορισμού των πριγκίπων μέσα στο Οθωμανικό χαρέμι..... 282-283
5.1.2 Η Ελληνίδα ή η Βενετσάνα Νουρμπανού σουλτάνα..... 283-284
5.1.3 Η Βενετσάνα Σαφιέ ή Μπάφα Σουλτάνα..... 284
5.1.4 Μία Ελληνίδα στην εξουσία περίπου μισό αιώνα. Η Μαχμπαϊκήρ ή Κιοσέμ Σουλτάνα [Kosem/Kosseus Sultan]..... 284-285
5.1.5 Η πρώτη κυβέρνηση συνεργασίας 'νύφης' και 'πεθεράς', χασεκί σουλτάνας και βαλιδέ σουλτάνας. «Οι δύο ΗΘΙΚΕΣ ΔΥΝΑΜΕΙΣ», δύο

Ελληνίδες που επηρέαζαν, καθοδηγούσαν και ηγούντο τον σουλτάνο Μουράτ Δ'..... 285
5.1.6 Ρωσίδα η Χατιτζέ Σουλτάνα (ή Τουρκάν/Τασκάνη Σουλτάνα.).....286-287
5.1.7 Ελληνίδα Χασεκί Σουλτάνα, και Βαλιδέ Σουλτάνα «η της Κρήσσης Ρεβίας Γκιουλνούς» (Revias Gioulnous ή Rabia Gulnus Emetullah, 1695-1715)..... 287-288
5.1.8 Γαλλίδα ή «Γαλλο-Αμερικανίδα» Σουλτάνα του 19ου αιώνα, η Aimee Dubucq de Rivery [ή Nakshedil Sultan]..... 288-290
5.1.9 Η Γεωργιανή Μπεζμί Αλέμ, από σκλάβα, της χαμηλής πυραμιδικής ιεραρχίας του χαρεμιού, 'εξελίσσεται' σε παλλακίδα, σε Καντίν Εφέντη και στην συνέχεια στο αξίωμα της Βαλιδέ Σουλτάνας..... 290-294
5.1.10 Η Κιρκάσια Μπεσιμέ, Μπεσμέ ή Μπεσμί Σουλτάνα, **η πρώτη νόμιμη σύζυγος σουλτάνου, που εξορίζεται! Ο πρώτος και ο μόνος διαζευγμένος σουλτάνος**..... 294-295
5.1.11 Γεωργιανή, σκλάβα 'κατώτερης' κατηγορίας ή τάξης εξελίσσεται σε Βαλιδέ Σουλτάνα. Επιβάλλει υποχρεωτική έκτρωση στις γυναίκες του Σαράι με την εξαίρεση των πρώτων τεσσάρων Καντίν Εφέντη..... 296-297
5.2 «Το υποκατάστατο, η ίντριγκα», μία μορφή στρατηγικής επιβίωσης και αυτοενδυνάμωσης στον «ζυγό του Χαρεμιού»..... 297-301
6. ΟΙ ΣΟΥΛΤΑΝΟΙ, ΤΑ ΠΑΙΔΙΑ ΑΥΤΩΝ ΤΩΝ ΕΞΙΣΛΑΜΙΣΜΕΝΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ.
6.1 «Η ολέθρια επιρροή του Χαρεμιού» επάνω στους Οθωμανούς σουλτάνους του 19ου αιώνα..... 301-304
6.2. Η εξαίρεση στον κανόνα. Ο Σουλτάνος Μαχμούτ ΙΙ. [1808-1839] δεν 'φυτοζωούσε' στο χαρέμι, όταν ήταν πρίγκιπας..... 304-305
6.2.1. Ο Σουλτάνος Μαχμούτ ΙΙ και η αδυναμία του στο γυναικείο φύλο. «Ο ερωτευμένος» σουλτάνος **χορεύει** στο χαρέμι της αδελφής του..... 306-308
6.2.2. Η σκοτεινή πλευρά του χαρακτήρα της αδελφής του Σουλτάνου Μαχμούτ, η οποία 'ψυχαγωγείται' με νέους Έλληνες και μετά τους σκοτώνει..... 309
6.2.3. «Ένα γεγονός άνευ προηγουμένου στην Ανατολή». Η ερωτική απογοήτευση του Σουλτάνου Μαχμούτ – η άρνηση μίας θνητής να γίνει σύζυγος σουλτάνου..... 309-310
6.2.4. Ποιητής, ο εξολοθρευτής των γενιτσάρων..... 310-312
6.2.5. Ο Μαχμούτ δεν ερωτεύθηκε μόνο μία φορά..... 312-314
6.3. Ο Σουλτάνος Αμπτούλ Μεζίντ [1839-1861], θύμα των έγκλειστων γυναικών του και των αξιωματούχων του. «Η αδυναμία του για τις γυναίκες κατέστρεψε την χώρα... ήταν μία περίπτωση λεηλασίας.»..... 314-318
6.3.1. «Οι ακολασίες» της **μοναδικής νόμιμης συζύγου** του σουλτάνου..... 318-320
6.3.2. Οι Ευρωπαίοι τον εκμεταλλεύθηκαν και πλούτιζαν..... 318-320

6.4. Ο «παράφρων» Σουλτάνος Αμπτούλ-Αζίζ [1861-1876] κηρύσσει πόλεμο ενάντια στις οικονομικές ατασθαλίες και βάζει τέλος στις 'ακολασίες' του χαρεμιού του Αμπτούλ Μεζίντ.....322-324

6.4.1. Οι παρανοϊκές επινοήσεις και ενασχολήσεις του σουλτάνου και ο ρόλος της Βαλιδέ Σουλτάνας στην άσκηση της εξουσίας..... 324-326

6.4.2. Η «αθόρυβη» εκθρόνιση, φυλάκιση και εκτέλεση του Σουλτάνου Αμπτούλ Αζίζ, σύμφωνα με αποκαλύψεις έγκλειστης του χαρεμιού..... 326-328

6.5. Ο Σουλτάνος Μουράτ/Murad V. [1876-1876] Συμπτώματα παράνοιας και διαλείψεις.

6.5.1 Ο ξεπεσμός του ρόλου του σουλτάνου. Έγινε σουλτάνος και θεώρησε ότι τιμωρήθηκε: . «Τι έκανα και ποιον έβλαψα που πρέπει με αυτόν τον τρόπο να καταδικασθώ σε πρόωρο θάνατο;»..... 328-329

6.6. Τον Σουλτάνο Αμπτούλ Χαμίντ [1876-1909], έπρεπε να τον πείσουν να δεχθεί να γίνει σουλτάνος..... 329

6.6.1 Οι τελευταίοι σουλτάνοι (1909-1922)..... 329

6.7. **Οι Οθωμανοί σουλτάνοι θύματα του θεσμού του χαρεμιού**..... 330-332

7. **Η ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΗ ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ ΖΩΗ ΚΑΙ ΘΕΣΗ ΤΗΣ ΓΥΝΑΙΚΑΣ ΣΤΟ ΜΕΓΑΛΟ ΧΑΡΕΜΙ ΤΟΥ ΣΑΡΑΙ, ΣΤΟ «ΕΠΙΚΕΝΤΡΟ ΤΗΣ ΙΝΤΡΙΓΚΑΣ». Στρατηγικές επιβίωσης και προσωπικής ενδυνάμωσης ή αυτοενδυνάμωσης, μορφές προσαρμογής, διαμαρτυρίας ή αντίστασης των έγκλειστων γυναικών:**

7.1 «Στα όρια της φρικτής μελαγχολίας, που πρέπει σίγουρα, αν δεν διωχθεί, να γεννάει την παραφροσύνη», «η φυλάκιση του θηλυκού μυαλού», «η μελαγχολική τρέλα» και η «ληθαργική νάρκη που σαβανώνει το θηλυκό μυαλό» 333-344

7.2. *Η Υποκρισία*. Οι έγκλειστες γυναίκες «παίζουν μία κωμωδία», αλλά «όταν πέφτει η μάσκα...» 345-347

7.3. Η *Μοιχεία*, η *βρεφοκτονία*, η διακοπή της κύησης, η ασέβεια στους θρησκευτικούς νόμους του Ισλάμ, και άλλες μορφές διαμαρτυρίας ή αντίστασης 347-352

7.4. *Η Αποστασία από το Ισλάμ* 353-354

7.5. *Εγκλειστες* ***'Δουλεμπόρισσες-εκπαιδεύτριες'*** στην ιδιωτική εγχώρια κίνηση και προώθηση θηλυκών σκλάβων στα Οθωμανικά χαρέμια..... 354-359

7.5.1. Η εκπαίδευση αυτών των δούλων πολυτελείας (esclaves de luxe) Μαθήματα Μουσικής και Χορού 359-361

7.6. ΤΑ ΠΑΡΑΣΚΗΝΙΑ ΤΩΝ ΑΠΟΔΡΑΣΕΩΝ ΑΠΟ ΤΑ ΧΑΡΕΜΙΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΤΟΥΡΚΙΑ:

«...Ο **Φανατισμός** και η **Ζήλια** είναι τα δύο συναισθήματα που κυριαρχούν στους Τούρκους. Αυτά τα συναισθήματα είναι τόσο βίαια, που κανένας Τούρκος δεν αντέχει να ακούσει, χωρίς να τρέμει από οργή, ότι μία γυναίκα απέδρασε στους Γκιαούρηδες.»..... ...362-363

7.6.1 Απόδραση σκλάβας από το χαρέμι του γιου του Αλή Πασά των Ιωαννίνων.....363-364

7.6.2 Απόδραση από το Σαράι. Η Ναζίμπ Χανούμ αρνήθηκε να γίνει σύζυγος του Σουλτάνου Μαχμουτ ΙΙ, δραπέτευσε από την Τουρκία με τον Έλληνα εραστή της, χάρη στην βοήθεια Ελληνίδων εμπορισσών..... 364-367

7.6.3 «Freedom», «Free», «Escape from Turkey...from persecution». Η έντονη επιθυμία και η έννοια της ελευθερίας για τους θηλυκούς φυγάδες..... 367-368

7.6.4 Η Καταδίωξη μια ισχυρής γυναίκας. «Η πείρα τον είχε διδάξει ότι τίποτα δεν ήταν αδύνατον για μία γυναίκα.» [1843-1850]..... 368-373

7.6.5 Πρώτη φυλάκιση και «παράνομη» **εξορία** της Μελέκ Χανούμ: τέσσερις μήνες φυλάκιση και τέσσερα χρόνια στην εξορία στο Ικόνιο της Καππαδοκίας [1850-1854]..... 373-376

7.6.6 Πρώτη απόδραση της Μελέκ Χανούμ από την τετράχρονη εξορία στο Ικόνιο και επιστροφή στην Κωνσταντινούπολη [1854]..... 376

7.6.6.1 Σύγκρουση γυναικών καταστρέφει την πολιτική συνεργασία δύο κρατικών αξιωματούχων 377-381

7.6.7 Δεύτερη φυλάκιση και εξορία της Μελέκ Χανούμ. Κατηγορήθηκε για «έλλειψη σεβασμού», επειδή αρνήθηκε να προσκυνήσει, να σκύψει και να δείξει υποταγή στον πρώην σύζυγό της. Εξορίζεται για πέντε χρόνια [1856-1861] στην Jalova..... 381-382

7.6.8 Δεύτερη Απόδραση από την πεντάχρονη εξορία της Μελέκ Χανούμ και επιστροφή στην Κωνσταντινούπολη το 1861 382-383

7.6.9 Οι αποδράσεις και οι εξορίες της Aishea, της κόρης του Μεγάλου Βεζίρη. «Θα προτιμούσα να γίνω η ερωμένη ενός Ευρωπαίου, παρά να παντρευθώ έναν Τούρκο.» Η πρώτη Μουσουλμάνα, που καταδικάσθηκε σε εξορία από τον ίδιο της τον πατέρα..... 383-384

7.6.10 Η πρώτη «νόμιμη» απόδραση, από το χαρέμι, της Αήσια Χανούμ, κόρης του Μεγάλου Βεζίρη..... 384-386

7.6.11 Δεύτερη απόδραση της Αήσια Χανούμ από το χαρέμι, και η τρίτη απόδραση της Μελέκ Χανούμ. «Οι ισχυροί μπορούν να παρακάμψουν τον νόμο, και τα νόμιμα δικαιώματα της συζύγου.»..... 386-387

7.6.12 Τέταρτη απόδραση της Μελέκ Χανούμ και η τρίτη της Αϊσια Χανούμ, από την Κωνσταντινούπολη στην Αίγυπτο. Η πέμπτη Απόδραση της Μελέκ Χανούμ και η τέταρτη της Αϊσια Χανούμ από την Αίγυπτο και η αυτοεξορία τους στην Μυτιλήνη, όπου συλλαμβάνονται στο σπίτι του Ορθόδοξου Αρχιεπισκόπου. Φυλάκιση των δύο γυναικών-φυγάδων στο φρούριο της Μυτιλήνης [1864-Δεκ. 1865]..... 387-389

7.6.12.1 Η **πρώτη εξορία** (στο Ικόνιο) που επιβάλλεται σε ελεύθερη

Μουσουλμάνα από το ίδιον της τον πατέρα..... 389-390

7.6.13 Έκτη απόδραση της Μελέκ Χανούμ και η πέμπτη της Αήσια Χανούμ από την εξορία τους από το Ικόνιο στην Κωνσταντινούπολη..... 390-392

7.6.14 Έβδομη απόδραση της Μελέκ Χανούμ, και η έκτη της Αήσια Χανούμ από την Τουρκία στην Ελλάδα, για να γλυτώσουν από την εξορία και την φυλάκιση στο φρούριο του Διδυμοτείχου ('Demitoka') της Θράκης..... 392-393

7.6.14.1 «Η οργή των Τούρκων ήταν τόσο μεγάλη σε σημείο που απαγόρευσαν την εισαγωγή Ελληνικών εφημερίδων στην χώρα.»..... 393-396

7.6.15 **«Ορίστε! Κοιτάξτε ποια είναι η μοίρα των άθλιων πλασμάτων, που τόλμησαν να αποδράσουν. Η εξουσία μας και το μίσος μας τις έφτασε παντού.»** Όγδοη Φυγή της Μελέκ Χανούμ και έβδομη της Αήσια Χανούμ στην Γαλλία και στην συνέχεια στην Αγγλία. Διωγμοί και καταδίωξη των διπλωματών για την επιστροφή τους στην Τουρκία..... 396-397

8. ΙΣΧΥΡΕΣ ΓΥΝΑΙΚΕΣ, ΤΑ ΓΥΝΑΙΚΕΙΑ ΔΙΚΤΥΑ ΓΝΩΡΙΜΙΩΝ, ΤΑ ΜΕΛΗ ΚΑΙ 'ΟΙ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΙ ΣΥΝΕΡΓΑΤΕΣ' ΤΟΥ ΓΥΝΑΙΚΕΙΟΥ ΠΑΡΑΚΡΑΤΟΥΣ.

8.1 Γυναίκες πίσω από τους άνδρες..... 398-401

8.1.1. «Η Μεγάλη Βεζίρησσα των Γυναικών»..... 401-403

8.1.2. Το Πολιτικό Γραφείο της «Μεγάλης Βεζίρησσας των Γυναικών»..... 403-407

8.1.3. «Κάτω από το δάκτυλο της γυναίκας του», ο Μεγάλος Βεζίρης Κιμπριζλί Μεχεμέτ Πασάς πίστευε, όμως, ότι αποφάσιζε ο ίδιος 405-407

9. ΜΙΑ ΠΕΡΙΗΓΗΣΗ ΣΤΑ ΧΑΡΕΜΙΑ ΤΩΝ ΠΡΙΓΚΙΠΙΣΣΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ ΟΘΩΜΑΝΙΚΗΣ ΕΛΙΤ ΤΟΥ 19ου ΑΙΩΝΑ.

9.1 Ισχυρές Πριγκίπισσες επεμβαίνουν στις αποφάσεις του Σουλτάνου. Στρατηγικές επιβίωσης, ψυχικής αυτοάμυνας ή αυτοενδυνάμωσης: γυναικεία δίκτυα γνωριμιών, προστασίας, εξάρτησης, πελατειακών σχέσεων, και κοινωνικές επαφές με Ευρωπαίες..... 408-411

9.2. Η πυραμιδική ιεραρχία στο χαρέμι της Πριγκίπισσας Ζηνέμπ, κόρης του Σουλτάνου Αμπτούλ Μεζίντ, σε μειωμένη κλίμακα, ίδια με εκείνη του Σαράι..... 411-415

9.3. Στο Χαρέμι της Πριγκίπισσας Μανσούρ, Συλλέκτριας Αρχαιοτήτων..... 416-417

9.4. Στο Χαρέμι της 'Μαντάμ Χίλμε Μπέη' (Hilmeh Bey), της «μορφωμένης» εγγονής του Fuad Πασά, οι Μουσουλμάνες δυσανασχετούν με τους κοινωνικο-θρησκευτικούς περιορισμούς..... 416-417

9.5. Στο χαρέμι της Πριγκίπισσας Αζίζιε, οι γυναίκες δυσανασχετούν για την αδικία, που πρέπει να υποστεί η Τουρκάλα και **όλες εκφράζουν την "φλογερή τους λαχτάρα για ελευθερία– "for freedom and Liberty"**..... 417-418

9.5.1 **«Η επανάσταση των γυναικών».** Πριγκίπισσα διαμαρτύρεται και αμφισβητεί το Κοράνι..... 419
9.6. Στο γεμάτο βιβλία χαρέμι της «προοδευτικής» και «απελευθερωμένης» Πριγκίπισσας Ναζλί [Nazli]..... 420-421
9.7. Η Πριγκίπισσα Χαλίμ (Halim) και η πριγκίπισσα Ζηνέμπ (Zeineb), κόρη του Μεχεμέτ Αλί της Αιγύπτου..... 421-423
9.8. Η Πριγκίπισσα Σαήντ (Said), ποιήτρια με "επαναστατική φύση", και η Πριγκίπισσα Χασσάν (Hassan)..... 423

10. Στρατηγική επιβίωσης, ψυχικής αυτοάμυνας και αυτοενδυνάμωσης από την «πνευματική φυλάκιση»: το 'εκπαιδευτικό σύστημα' στο χαρέμι της Πριγκίπισσας, Zeineb Σουλτάνας, κόρης του Σουλτάνου Αμπτούλ Μεζίντ.

10.1 Οι δύο πρώτες επαγγελματίες-ζωγράφοι παρακολουθούν τα μοντέλα τους, τις σκλάβες, κατά την διάρκεια της 'εκπαίδευσής' τους. 424-427
10.2 Το μοντέλο της ζωγράφου, η Πριγκίπισσα Zeineb και οι σκλάβες της δεν φυτοζωούσαν στο χαρέμι: Μαθήματα ανάγνωσης, πιάνου, χορού, παντομίμας, ακροβατικών, αριθμητικής, μουσικής, θρησκείας, εβδομαδιαίες εκδρομές, και αθλητικές δραστηριότητες, όπως η ιππασία και το κουπί, ψυχαγωγία και διασκέδαση 428-429
10.2.1 Η γυναικεία στρατιωτική μπάντα του Σουλτάνου Αμπτούλ Μεζίντ 430-431
10.2.2 Ψυχαγωγία και Διασκέδαση στο χαρέμι της πριγκίπισσας 431
10.3 Η Μουσική Παιδεία, ο χορός, το τραγούδι και η εκμάθηση ενός μουσικού οργάνου, μέρος της εκπαίδευσης των θηλυκών σκλάβων 432-434
10.3.1 «Ο χορός του εξαρθρωμένου γοφού», «ένα υπέροχο γυμναστικό κατόρθωμα», «Οι Τουρκάλες χορεύουν πολύ λίγο με τα πόδια τους» 434-435
10.3.2 «Η Χορευτική Μανία των Ελλήνων της Σινώπης» 435-436
10.4 Στο χειμερινό παλάτι της Πριγκίπισσας Ζηνέμπ. Οι αλλαγές στο χαρέμι και στην ζωή της πριγκίπισσας μετά τον θάνατο του πατέρα της, του Σουλτάνου Αμπτούλ Μεζίντ. Εντολή να αλλάξει το πορτραίτο της και να την ζωγραφίσει με άλλο φόρεμα..... 436-437

11. ΑΡΧΙΣΑΝ ΚΑΙ ΟΙ ΜΟΥΣΟΥΛΜΑΝΕΣ ΝΑ ΕΠΙΣΚΕΠΤΟΝΤΑΙ ΤΙΣ ΞΕΝΕΣ 'ΑΠΙΣΤΕΣ'.

11.1. Επίσκεψη ελεύθερων Μουσουλμάνων γυναικών και εξισλαμισμένων σκλάβων στο ιδιόκτητο πλοίο (yacht) της περιηγήτριας..... 437-438
11.2. Είδε Τουρκάλες σε κοινή έξοδο με τους άνδρες τους, άκρως ασυνήθιστο για την εποχή..... 438
11.3. Μουσουλμάνα σε δείπνο με αρσενικούς! 438-439
11.4. Μία ενδιαφέρουσα επίσκεψη από μία Τουρκάλα που «διαμαρτύρεται πικρά» που δεν μπορεί να κυκλοφορεί με τον σύζυγό της..... 439
11.5. Μουσουλμάνα και η γκουβερνάντα της επισκέπτονται Ευρωπαία..... 439
11.6. Επίσκεψη δύο Τουρκάλων για τσάι και ιππασία, και η γνωριμία τους με τρεις Ευρωπαίους κυρίους, «μεγάλη ασωτία»..... 440

11.7. Επίσκεψη δύο Μουσουλμάνων γυναικών στον Άγγλο πρέσβη για ρουσφέτι. Έκκληση υπερ κατηγορούμενο για τον φόνο του Σουλτάνου Αμπτούλ-Αζίζ..... 440
11.8. Επίσκεψη Μουσουλμάνων γυναικών στην σύζυγο του πρέσβη για ρουσφέτι. Έκκληση για διατήρηση της περιουσίας..... 440
11.9. Η επιρροή των δυτικών γυναικών..... 441-442

12. ΤΟ ΠΑΙΔΙΚΟ ΧΑΡΕΜΙ, «ΜΙΑ ΜΙΚΡΗ ΣΧΟΛΗ», ΚΑΙ Η «ΕΞΕΥΤΕΛΙΣΤΙΚΗ» ΙΕΡΑΡΧΙΑ ΤΩΝ ΓΕΥΜΑΤΩΝ ΣΤΑ «ΑΠΟΦΑΓΙΑ» ΤΩΝ ΑΝΩΤΕΡΩΝ.

12.1 «Οι εμβρυακοί πασάδες» και «τα μικρά θύματα ενός πραγματικά τερατώδους κοινωνικού θεσμού». Οι μικροί δούλοι υποβάλλονται σε «μία σκληρή και φρικτή μαθητεία»..... 443-449
12.1.1 Τα παιδιά γίνονται «ναρκομανείς»..... 449-450
12.2 Η απόλυτη εξουσία του πεντάχρονου πρίγκιπα μέσα και έξω από το παιδικό χαρέμι..... 451-452
12.2.1 «Η καθιερωμένη τιμωρία», μέρος της εκπαίδευσης των μικρών σκλάβων..... 452
12.3 Παίζουν μαζί, αλλά γευματίζουν ξεχωριστά από τα 'αποφάγια' των ανωτέρων παιδικών τους 'φίλων'..... 453-455
12.3.1 Οι ενήλικες γυναίκες του χαρεμιού έτρωγαν τα αποφάγια, τα φαγητά που είχαν περισσεύσει «πάνω από τον ίδιο δίσκο, ακριβώς όπως τα είχαν καταντήσει τα παιδιά», οι μικρές πριγκίπισσες και ο μικρός πρίγκιπας. Οι μικρές δούλες στην συνέχεια, έτρωγαν αυτά τα περισσεύματα στο πάτωμα..... 455-457
12.3.2 Η «εξευτελιστική και ταπεινωτική» ιεραρχία του φαγητού. Οι Χριστιανές, οι μη-Μουσουλμάνες εργαζόμενες, γευματίζουν τελευταίες στον ίδιο χώρο, που γευμάτισαν προηγουμένως οι μικροί σκλάβοι..... 457-458

13. Η ΙΕΡΑΡΧΙΑ ΤΩΝ ΓΕΥΜΑΤΩΝ ΣΤΟ ΧΑΡΕΜΙ [ή η ιεραρχία στο φαγητό].

13.1. «...σ' εμένα την άπιστη, άφηναν μόνο τα ψίχουλα που έπεφταν από το τραπέζι των θυγατέρων του Προφήτη...»..... 458-463
13.2. Το έθιμο των κατωτέρων να γευματίζουν από τα αποφάγια των ανώτερων, ισχύει και στο Μεγάλο Σαράι. Το γεύμα του σουλτάνου Μαχμούτ ΙΙ μεταφέρεται στο χαρέμι της πριγκίπισσας-σουλτάνας αδελφής του..... 463-467
13.2.1. Να γευματίζεις μόνη εθεωρείτο μεγάλο προνόμιο..... 467-468
13.2.2. «Ο Ηγεμόνας της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, ο Πρίγκιπας Μπαχσίς»..... 468-469
13.2.3. Απαγορεύεται στις μητέρες των πριγκίπων ή πριγκιπισσών να γευματίσουν με τα παιδιά τους, γιατί γεννήθηκαν άπιστες και είχαν την καταγωγή δούλας..... 469-470
13.2.4. Μόνο μία πριγκίπισσα έχει το δικαίωμα να συμφάγει με τον σύζυγό της, διότι θεωρείται ανώτερή του..... 471
13.2.5. Ο Σουλτάνος- το κρατικό ταμείο- υπεύθυνος για τα γεύματα όλων των προστατευομένων και των μελών της οικογένειάς του εκτός Σαραί..... 472

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙΙ.

ΤΑ ΜΗ-ΒΑΣΙΛΙΚΑ ΧΑΡΕΜΙΑ, «ΑΥΤΟ ΠΟΥ ΟΝΟΜΑΖΟΥΝ ΕΔΩ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ...»

«ΜΙΑ ΞΕΚΑΘΑΡΗ ΚΑΙ ΟΛΟΦΑΝΕΡΗ ΓΡΑΜΜΗ ΔΙΧΟΤΟΜΗΣΗΣ», ΤΟ ΔΙΑΦΥΛΙΚΟ «ΔΙΑΧΩΡΙΣΤΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ» ΤΗΣ ΟΘΩΜΑΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ.

1. **«Τα δύο στοιχεία», «οι δύο ξεχωριστές τάξεις, οι άνδρες και οι γυναίκες».**
   - 1.1 **«Μία μεγάλη άβυσσος χωρίζει μια οικογένεια της Ανατολής από μία της Δύσης... Η οικογενειακή ζωή, στην πραγματικότητα είναι άγνωστη στους Τούρκους.»** 474-478
   - 1.2 Η Ιεραρχία στα χαρέμια των πασάδων και των ιδιωτών. Οι τίτλοι και οι ονομασίες που καθορίζουν την αυστηρή οικογενειακή ιεραρχία, την εθιμοτυπία και τα πρωτόκολλα 478-481
     - 1.2.1 Ο Τούρκος προτιμάει να έχει μόνο μία Μπουγιούκ Χανούμ (Buyuk Hanoum) και έναν απεριόριστο αριθμό «γυναικών για την κρεβατοκάμαρα» (Οδαλίσκες) 481-483
     - 1.2.2 Προτιμούνται οι 'εκπαιδευμένες' εξισλαμισμένες σκλάβες ως νόμιμες σύζυγοι, από τις ελεύθερες Μουσουλμάνες 483-484
     - 1.2.3 Η **διαφυλική διχοτόμηση** (demarcation) στην οικία της Μουσουλμανικής οικογένειας. «Διαιρημένη (χωρισμένη) εσωτερικά σε δύο εγκαταστάσεις», σε «δύο τμήματα ή διαιρέσεις (divisions)» και έναν «ουδέτερο έδαφος (neutral ground)» 485-488
     - 1.2.4 «Ο βαθμός της διχοτόμησης», ανάλογη με την οικονομικο-κοινωνική τάξη. **Τα χαρέμια των φτωχών** Μουσουλμάνων και **'τα χαρέμια των φτωχών Ελληνίδων'** 488-491
     - 1.2.5 Το χαρέμι «της ευσεβούς Τούρκικης οικογένειας της μεσαίας τάξης», «της μεσαίας τάξης», του «μπουρζουά» ή το χαρέμι «του άνδρα της ευκατάστατης μεσαίας τάξης» 492-497
     - 1.2.6 Η απόλυτη διαφυλική διχοτόμηση στα χαρέμια της Οθωμανικής ελίτ και η δημιουργία ανταγωνιστικών σχέσεων μεταξύ «των δύο στοιχείων», «των δύο διαιρέσεων», των ανδρών και των γυναικών 497-499
       - 1.2.6.1 Ο άνδρας «ένας απλός επισκέπτης στο ίδιο του το σπίτι», ένας «ξένος» 499-501
2. **Το χαρέμι της έγγαμης Μουσουλμάνας, που γεννήθηκε ελεύθερη, και το χαρέμι της έγγαμης Μουσουλμάνας, που υπήρξε πρώην εξισλαμισμένη σκλάβα.**
   - 2.1 Πιο έντονες διακρίσεις (διαφορές) στα χαρέμια των Τουρκάλων 501-503
   - 2.2 Η θέση της Τουρκάλας μέσα στο Οθωμανικό χαρέμι. Οι Τουρκάλες «απαρνιούνται», «ντρέπονται» και νοιώθουν «ταπείνωση» και «απέχθεια» για την δουλική καταγωγή της μητέρα τους και των θηλυκών συγγενών τους 503-505
   - 2.3 Η πραγματική θέση της Κιρκάσιας συζύγου μέσα στο χαρέμι το 1890, από την οπτική μιας Τουρκάλας 505-508
   - 2.4 «Έμφυτη αγάπη για την εξουσία που υπάρχει και στα δύο φύλα»: Προετιμώντο αρσενικοί Κιρκάσιοι δούλοι, ως σύζυγοι, για τις Τουρκάλες 508-509
   - 2.5 Μία τυπική ημέρα μιας χανούμ. Τι έκαναν για «να σκοτώνουν τον χρόνο τους» 509-513
3. **Μια περιήγηση στα μη-βασιλικά χαρέμια διαφόρων κοινωνικών τάξεων και στα παρασκήνιά τους, από το 1717 έως το 1895** 513-514

3.1 Στο χαρέμι της συζύγου του Μεγάλου Βεζίρη, το 1717, μιας πρώην σκλάβας-οδαλίσκης σουλτάνου [επίσημη και θερμή φιλοξενία] 515-519
3.2 Στο χαρέμι της συζύγου (ελεύθερης Μουσουλμάνας) του βοηθού του Μεγάλου Βεζίρη το 1717 [επίσημη και θερμή φιλοξενία] 519-520
3.3 Στο χαρέμι-παλάτι του Καπιτάν Πασά το 1786 [επίσημη φιλοξενία] 521
3.4 Στο χαρέμι του κυβερνήτη μπέη της Τυνησίας και στο χαρέμι του Ρεής Εφέντη (Reis Effendi, Vice Pacha) της Πάτρας το 1816 [επίσημη φιλοξενία] 522-524
3.5 Στο χαρέμι του 'Seraskier' Ρεσίντ Πασά (Reschid Pasha) κατά την διάρκεια του Ραμαζανίου το 1841 [επίσημη φιλοξενία] 524-525
3.6 Στο χαρέμι του Μεχεμέτ Αλί Πασά στο Βόσπορο το 1841. [επίσημη και εξαιρετικά τιμητική φιλοξενία] 526-527
3.7 Στο χαρέμι της Εξορίας του Ικονίου, το 1848-1852. [εγκάρδια, αυθεντική, θερμή, ανεπίσημη φιλοξενία] 528-530
3.8 Στο χαρέμι του Δερβίση Τσελεμπή-Εφέντη (Tchelebi-Effendi) στο Ικόνιο 1848-1852, [ανεπίσημη, αυθεντική και θερμή φιλοξενία] 531-532
3.9 Στο χαρέμι του Χαφίζ Μεχεμέτ πασά στο Ικόνιο, το 1852 και «το σύστημα της απόλυτης απομόνωσης» [φιλοξενία **κατ' εξαίρεση**] 532
3.10 **«Για πρώτη φορά στήθηκε καβαλέτο μέσα σε ένα Τούρκικο χαρέμι...»** Η πρώτη ζωγράφος σε χαρέμι της Κωνσταντινούπολης το 1856. [πρώτη επαγγελματική φιλοξενία] 532-533
3.10.1 Η ζωγράφος στο χαρέμι ενός στρατιωτικού αξιωματούχου της Κωνσταντινούπολης, το 1856. [δεύτερη επαγγελματική θερμή και εγκάρδια φιλοξενία] 533-536
3.10.2 Επιστροφή στο χαρέμι της Εμινέ Χανούμ στην Κωνσταντινούπολη μετά το 1856 536-538
3.10.3 Σε χαρέμι της Θεσσαλονίκης το 1860. (τυπική φιλοξενία] 538-539
3.11 Στο χαρέμι του Ισμαήλ Πασά, Ελληνικής καταγωγής Γενικού Κυβερνήτη της Κρήτης το 1865. [αποκαλυπτική και εγκάρδια φιλοξενία] 539-541
3.11.1 «Η Ελισάβετ της Κρήτης»,«θερμή πατριώτισσα», και σύμβουλος του Ισμαήλ Πασά και των Ελλήνων ανταρτών/επαναστατών (rebels) [1865] 541-543
3.11.2 Ελληνικά τραγούδια, η Βίβλος και ένα πιάνο μέσα στο χαρέμι του Ισμαήλ Πασά το 1865 543-545
3.12 Στο χαρέμι ενός «πραγματικού Μουσουλμάνου», του πρώην Υπουργού Παιδείας Σαμί Πασά στην Κωνσταντινούπολη, το 1865. [ευγενική φιλοξενία] 545-546
3.13 Μετάνιωσε πικρά στο χαρέμι ενός άλλου «πραγματικού Μουσουλμάνου», του 'ανακτοσύμβουλου' Σουφί Μπέη (Suphy Bey), το 1865 [**ανατριχιαστικά παγερή υποδοχή και φιλοξενία**] 547-548
3.13.1 Πρωτοφανής αφιλόξενη και παγερή υποδοχή στα χαρέμια του πρώην Μεγάλου Βεζίρη το 1881 και του Πέρση Πρέσβη στην Κωνσταντινούπολη το 1882 548-549
3.14 Σε χαρέμι της Κωνσταντινούπολης κατά την διάρκεια του 'Ιφταρ', του Ραμαζανίου, το 1870 περίπου. **Η πολυγαμία ελάττωμα της άρχουσας τάξης μόνο.** [θερμή φιλοξενία] 550
3.15 Στο χαρέμι του Αχμέτ Εφέντι μετά την γέννηση του πρώτου του αρσενικού παιδιού στην Κωνσταντινούπολη, μετά το 1870 [χαρούμενη γιορτή] 550-551

3.16 Οι χανούμ μιλούν την Γαλλική γλώσσα σε χαρέμια της Κωνσταντινούπολης το 1881 και το 1882 551

4. Η ΞΕΧΩΡΙΣΤΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΖΩΗ ΤΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΚΑΙ ΟΙ ΞΕΧΩΡΙΣΤΟΙ 'ΔΙΑΦΥΛΙΚΗ' ΧΩΡΟΙ ΣΥΝΑΝΤΗΣΕΩΝ: οι στρατηγικές επιβίωσης, αυτοενδυνάμωσης, ψυχικής και προσωπικής ενδυνάμωσης.

4.1 «Η θηλυκή ζωή στην Ανατολή...» 552-560

4.2 Τα γυναικεία μεταφορικά μέσα. Πως κυκλοφορούσαν οι ελεύθερες Μουσουλμάνες και οι εξισλαμισμένες σκλάβες 560-562

4.3 Μία γυναικεία Μασονία, μία ξεχωριστή γυναικεία κοινότητα μέσα στα χαρέμια της Ανατολής [1836] 562-564

4.4 Θρησκευτικές γιορτές, αφορμή για εξόδους και για γυναικείες συγκεντρώσεις 564-567

5. «Wo-manity» στα Γυναικεία Λουτρά

5.1 «Το Γυναικείο Καφενείο», «Η λέσχη γυναικών- The Club», «The Bagnio», «ένας εθνικός θεσμός», «μία παιδική χαρά», Ινστιτούτο αισθητικής και κομμωτήριο 568-572

5.2 «Έχω μπει μέσα σε ένα καινούργιο κόσμο...» [Σόφια 1717] 573

5.2.1 **«Εάν ήταν της μόδας να κυκλοφορείς γυμνή κανείς δεν θα πρόσεχε το πρόσωπο.»** [1717] 573-577

5.3 Δυτικές περιηγήτριες καταδικάζουν την συνήθεια του λουτρού ως ανθυγιεινή, ως αιτία της πρόωρης γήρανσης και της πνευματικής και σωματικής κατάπτωσης. [1786-1878] 577-580

5.4 Περιηγήτρια νοίκιασε δημόσιο λουτρό, αποκλειστικά για την δική της χρήση. [Κάιρο, Κωνσταντινούπολη το 1839] 580-581

5.5 Περιηγήτρια στο λουτρό σαν τουρίστρια, μόνο για να δει τα «σχεδόν ξεβράκωτα αντικείμενα». [Κωνσταντινούπολη 1841] 581-582

5.6 Το λουτρό, ως εξαγνισμός από την μόλυνση των γκιαούρηδων [1870] 582

5.7 Το γυναικείο λουτρό μόνο πριν και μετά την συνουσία. [«στην αρχαία Αντωνιούπολης», δηλαδή στο Τσερκές το 1852, και στην Κωνσταντινούπολη και στην Αίγυπτο το 1860, 1864-1866, 1878.] 582-584

5.8 Καθημερινή συνήθεια με κίνητρο την ψυχαγωγία και την φυγή 585-587

5.9 Όλες οι κοινωνικές τάξεις στα δημόσια λουτρά. [1859, 1867, 1870] 587-588

5.9.1 Γυναίκες διαφόρων εθνικοτήτων στα δημόσια λουτρά μαζί. [Μυτιλήνη, Προύσα μετά το 1867] 588-589

5.9.2 Τουρκάλες, Ελληνίδες, Αρμένισσες, «νέγρες», «ακόμα και Τσιγγάνες», βρέφη και παιδιά στα δημόσια λουτρά της Προύσας μαζί! [1859, 1870 περίπου] 589-590

5.10 Η Λουτροκόμος, η κυρία διευθύντρια και οι εργαζόμενες του Γενί Καπλιτζά Χαμάμ της Προύσας 591-593

5.10.1 Κοινωνική διάκριση και μέσα στα δημόσια λουτρά 594

5.10.2 Η συνοδεία της νύφης στο λουτρό. Γυναικεία γαμήλια γιορτή 594-595

5.11 «Wo-manity» στο Τουρκικό λουτρό, «ένας ξεκάθαρος εθνικός θεσμός», «η Γυναικεία Λέσχη» ("The Club"), ένα πικνίκ, ένα μεγάλο φαγοπότι [1870] 595-599

6. Ο ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΓΥΝΑΙΚΑΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΑΙΔΕΙΑ.

«Ολόκληρο το γένος/έθνος τους (the race) θα μπορούσε να βελτιωθεί μόνο από τις γυναίκες, εάν τις παρείχαμε την απαραίτητη εκπαίδευση και παιδεία.»

6.1 Η αντιπάθεια των Τούρκων για τα μορφωμένα άτομα. «Μόνο ένα πασάλειμμα μάθησης/παιδείας»..... 600-604

6.1.1 Απαγορευόταν η ανάγνωση ξένων βιβλίων στα χαρέμια το 1816. «Σχεδόν ολοκληρωτική απουσία παιδείας των Τουρκάλων» το 1836-1870. Ιδιαίτερα μαθήματα, ο μόνος τρόπος μάθησης για τις γυναίκες της Οθωμανικής ελίτ το 1870-1890 (επιφανειακή βελτίωση). Αποκλεισμός της Μουσουλμάνας από την παιδεία έως τις αρχές του 20ου αιώνα..... 604-606

6.2 Η εκπαίδευση της Τουρκάλας της υψηλής Οθωμανικής τάξης στην Κωνσταντινούπολη, το 1860 μέχρι το 1870..... 606-608

6.3 Η ίδρυση ενός δημοσίου γυναικείου σχολείου κοντά στην Αγία Σοφία για τα κορίτσια της μεσαίας τάξης και των χαμηλότερων κοινωνικών τάξεων το 1870-1872. Σκοπός η εκπαίδευση Μουσουλμάνων δασκάλων για τα δημόσια σχολεία και για τα Οθωμανικά χαρέμια..... 608-609

6.3.1 Δωρεάν παιδεία και μηνιαίες υποτροφίες. Μαθήματα και αίθουσες διδασκαλίας..... 609-610

6.3.2 Οι μαθήτριες-σπουδάστριες: ελεύθερες Μουσουλμάνες, εξισλαμισμένες σκλάβες και τρεις Εβραίες, που αναγκάστηκαν να αποχωρήσουν..... 610-612

6.3.3 Εξετάσεις (Imtihan) το 1870..... 612

6.3.4 Νυφοπάζαρο η αίθουσα διδασκαλίας, «ένα είδος αγοράς», το 1870-1872..... 612-613

6.4 «Μόδα για Δυτική Παιδεία», το 1890. Η εκπαίδευση των κοριτσιών της υψηλής Οθωμανικής τάξης, αποκλειστικά στα χέρια Αγγλίδων, Γαλλίδων, και Γερμανίδων γκουβερνάντων..... 613-615

6.5 **«Οι γυναίκες γεννήθηκαν για να δουλεύουν».** Μαρτυρία Τουρκάλας, το 1892, για την σκληρή εκπαίδευση της Τουρκάλας και «τη ληθαργική επιρροή» του χαρεμιού..... 614-615

6.5.1 Οι πιο αξιολύπητες και οι πιο δυστυχισμένες γυναίκες, εκείνες που κατάφεραν να διατηρήσουν την ελευθερία της σκέψης τους..... 616

6.5.2 Ελάχιστες αλλαγές στο τέλος του 19ου αιώνα και στις αρχές του 20ου αιώνα..... 616-620

ΚΕΦΑΛΑΙΟ IV

«Η ΓΥΝΑΙΚΑ ΚΑΤΩ ΑΠΟ ΤΟ ΙΣΛΑΜ»

«Οι γυναίκες είναι τα χωράφια σας. Πηγαίνετε στα χωράφια σας, όταν σας ευχαριστεί.»

«Οι άνδρες έχουν εξουσία πάνω στις γυναίκες, επειδή ο Θεός έκανε τον έναν ανώτερο από τον άλλο, και επειδή ξοδεύουν την περιουσία τους για να τις συντηρούν.»

ΤΙ ΛΕΝΕ ΟΙ ΓΥΝΑΙΚΕΣ –ΔΥΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΗΓΗΤΡΙΕΣ ΚΑΙ ΜΟΥΣΟΥΛΜΑΝΕΣ ΓΙΑ ΤΟ ΚΟΡΑΝΙ ΚΑΙ ΤΗΝ ΘΕΣΗ ΤΗΣ ΓΥΝΑΙΚΑΣ ΣΤΟ ΙΣΛΑΜ:

«Οι Μουσουλμάνοι στρέφονται στο Κοράνι για κάθε νόμο—κοινωνικό ή θρησκευτικό... Ο μοναδικός διαιτητής του σωστού και του λάθους».

[Μουσουλμάνα 1874]

«Οι ιερείς προσπαθούν να μας διδάξουν να πιστεύουμε ότι υπάρχει ένας Θεός/Αλλάχ, ο οποίος δεν είναι ούτε άνδρας ούτε γυναίκα, αλλά

ένα πνεύμα... Μα πως μπορούμε να το πιστεύσουμε αυτό, όταν όλα είναι για τον άνδρα και τίποτα για την γυναίκα;... Πρέπει [ο Θεός/Αλλάχ] να είναι μόνο άνδρας και ένας κακός Τούρκος...»

[Μουσουλμάνα 1890]

«Ο νόμος του Κορανίου διαιρεί την ανθρωπότητα σε δύο ξεχωριστές τάξεις, στους άνδρες και στις γυναίκες...». «Οι Μουσουλμάνοι είναι η επίλεκτη φυλή, και όλοι οι άλλοι λαοί είναι μία μάζα ακάθαρτων και βρόμικων όντων.» [Μουσουλμάνα σύζυγος 1833-1866].....620-622

1. Διαμαρτυρίες γυναικών του 19ου αιώνα για τα θρησκευτικο-νομικά δικαιώματα και το κοινωνικό καθεστώς της γυναίκας στο Ισλάμ.

1.1 Μουσουλμάνες αμφισβητούν το Κοράνι.....622-625

1.2 «Όλοι οι άλλοι λαοί είναι μία μάζα ακάθαρτων και βρόμικων όντων». Το Κοράνι απαγορεύει στους Μουσουλμάνους φιλίες με τους ακάθαρτους, τους άπιστους, τους γκιαούρηδες, «τα Χριστιανικά σκυλιά», «τα άπιστα σκυλιά».....625-628

1.2.1 Ρεύμα δολοπλοκιών στο χαρέμι εναντίον μιας «άπιστης» εργαζόμενης, μιας «γκιαούρησσας», μιας «κόρης της Εύας», «ένα Χριστιανικό σκυλί».....629-630

1.2.2 Το Κοράνι απαγορεύει τον γάμο με τους άπιστους/άπιστες. Συστήνει, όμως, την σύναψη γάμου με εξισλαμισμένες σκλάβες ή εξισλαμισμένους σκλάβους.....631-632

1.2.3 Προσηλυτισμός Μουσουλμάνας, «ένα μεγάλο εθνικό σκάνδαλο». Η αποκήρυξη του Μωαμεθανισμού εθεωρείτο έγκλημα, μόλις μπεις είναι αδύνατον να βγεις. Η «αποστάτισσα» καταδικάζεται με θάνατο. Ο γάμος της «αποστάτισσας» με έναν «άπιστο».....632-636

2. «Η Γυναίκα κάτω από το Ισλάμ», η θέση της ελεύθερης Μουσουλμάνας.....636-645

2.1 Το Κοράνι και η κάλυψη του Γυναικείου Σώματος και Προσώπου. Πίσω από την κουρτίνα, ο πρόδρομος του γιασμάκι και του φερετζέ.....645-654

2.1.1 Το Κοράνι επιτρέπει στους Μουσουλμάνους να κοιτάζουν μόνο τα πρόσωπα των μη-Μουσουλμάνων γυναικών..... 654-655

2.2 «Μία συνεχής μεταμφίεση», σύμβολο της Σεξουαλικής Ελευθερίας μέσω της Ανωνυμίας. [1716-1718, 1786].....656-659

2.2.1 Το Γιασμάκι και οι κίτρινες παντόφλες, τα σύμβολα της ελευθερίας και της ανωνυμίας στην σεξουαλική συμπεριφορά των «Κινούμενων Μούμιων». [1786].....659-660

2.2.2 «Η συμπεριφορά προς το φύλο μας αποτελεί παράδειγμα για όλα τα έθνη», και «Η Ανατολίτικη Ζήλια». [1786, 1796-1796].....661-662

2.2.3 Η ανωνυμία και η ελευθερία, που παρείχε αυτή η «συνεχής μεταμφίεση», κατά τις περιηγήτριες του 19ου αιώνα [1816-1895].....662-664

2.3 Οι απόψεις, οι αντιδράσεις και οι διαμαρτυρίες των γυναικών, που ήταν υποχρεωμένες να φορούν αυτήν την «συνεχή μεταμφίεση».....665-668

2.3.1 Η μοναδική Τουρκάλα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, που μπορούσε να κυκλοφορήσει χωρίς γιασμάκι, δηλαδή με το πρόσωπο ακάλυπτο.....668-669

2.3.2 Γαμπρός τρομάζει όταν την νύχτα του γάμου βλέπει για πρώτη φορά το πρόσωπο της γυναίκας του.....669-671

3. «SLAVEDOM»

3.1 εκτιμήσεις και η οπτική των περιηγητριών, του 18ου και του 19ου αιώνα, πάνω στα νομικο-κοινωνικο-θρησκευτικά 'δικαιώματα' των εξισλαμισμένων σκλάβων του Οθωμανικού χαρεμιού....672-674

3.1.1 «Οι ανθρωπιστικοί νόμοι», «η ανθρωπιστική δουλεία» και «η πατρική» μεταχείριση. Η Τουρκική δουλεία δεν είναι χειρότερη από την δουλεία σε ολόκληρο τον κόσμο...674-679

3.1.2 Ο βιασμός και η υποχρεωτική έκτρωση....679-681

3.1.3 Δύο μαρτυρίες για τον 'νόμο' ή το δικαίωμα της σκλάβας να αλλάξει και να επιλέξει ιδιοκτήτη/ιδιοκτήτρια....681-683

3.1.4 Εδικαιούντο «μηνιαίους μισθούς» και την αποταμίευση υλικών αγαθών, σύμφωνα με το έθιμο, αλλά δεν είχαν κληρονομικά δικαιώματα....683-686

3.1.5 Απελευθέρωση σκλάβων μετά από επταετή υπηρεσία, κοινωνικό-θρησκευτικό έθιμο και όχι νόμος.... 686-689

3.1.6 Εξασφάλιση από την επαναπώληση και μέσο για την απελευθέρωση, η αναγνωρισμένη τεκνοποίηση με τον ιδιοκτήτη.... 689-691

3.1.7 Η υιοθεσία μικρών σκλάβων, «ένα ιερό καθήκον» και μέσο για την απελευθέρωση....692-695

3.1.8 Ο σίγουρος δρόμος για την απελευθέρωση των εξισλαμισμένων σκλάβων, ή το σίγουρο μέσο για να γίνεις ελεύθερη Μουσουλμάνα—να παντρευθείς έναν ελεύθερο Μουσουλμάνο....696-698

3.1.8.1 Ο γάμος μιας πιστής σκλάβας....698-701

3.1.8.2 Η προίκα (το νέκγια), υποχρέωση του γαμπρού....701-702

3.1.8.3 Αποκλειστικά γυναικείες γαμήλιες γιορτές....702-705

4. Ο Γάμος στο Ισλάμ.

4.1. καταδίκη της γεροντοκόρης. Διάκριση και διαφυλική διχοτόμηση, ακόμα και στον θάνατο: οι ανύπαντρες, «ψυχές κατώτερης κατηγορίας»....705-708

4.2. Ο Πρώτος Γάμος 708-711

4.3. Τουρκάλα διαμαρτύρεται για την αγορά της νύφης: «Το ποσό με το οποίο ο άνδρας, *κυριολεκτικά*. αγοράζει μία σύζυγο. Είναι σαν να την αγοράζει από το σκλαβοπάζαρο, όμως χωρίς αυτό το ποσό κανένας γάμος δεν θα ήταν νόμιμος.» 712

4.3.1 «Ο καιρός δεν είναι μακριά, που οι Τουρκάλες θα ζητήσουν το προνόμιο της ελεύθερης επιλογής.» 712-715

4.3.2 Τουρκάλα τόλμησε, με τον τρόπο της, να αντισταθεί και τα κατάφερε 715

4.4 Η Μνηστεία και ο Γάμος της κόρης του Μεγάλου Βεζίρη, το 1857.

4.4.1 Η έγκριση της νύφης, «το μοιραίο ναι», «μία καθαρή φάρσα»....715-716

4.4.2 Η γυναικεία δεξίωση την παραμονή του γάμου—το **'Khenah guiedjesi'** και η παρθενική συνοδεία της νύφης στο λουτρό....716

4.4.3 «Ο τελευταίος αποχαιρετισμός»....716-717

4.4.4 «Ο θρόνος της νύφης», το ασκί....717-718

4.4.5 «Η Ημέρα της Παγκόσμιας Φιλοξενίας», αποκλειστικά για γυναίκες....718

4.4.6 Όλο αυτό το διάστημα τι γίνεται με τους άνδρες; 718-719

4.4.7 Ο σύζυγος πληρώνει για να δει το πρόσωπο της γυναίκας του....719-720

4.4.8 Το Συμπόσιο Παντρεμένων Γυναικών, μία ημέρα μετά τον γάμο. Η γιορτή των patcha-guiunu, (του αρνίσιου μπούτι).....720-721
4.5 Ο δεύτερος γάμος. (1836, 1854) 721-723
4.6 Ο γάμος το 1816.....723-725
4.6.1 Η διαφυλική διχοτόμηση στην διασκέδαση. Τα δύο φύλα γιορτάζουν και διασκεδάζουν ξεχωριστά. (1816, 1836, 1857, 1860, 1864-1866).....725-726
4.7 Γάμοι της Αιγυπτιακής ελίτ το 1881 και το 1882.....726-727
4.7.1 Γυναίκες στα πρόθυρα της χρεοκοπίας, υπερχρεωμένες από τις σπατάλες των γαμήλιων εθίμων.....727-728
4.8 Οι υποχρεώσεις της νόμιμης συζύγου το 1892.....728-729

5. Το Διαζύγιο στο Ισλάμ.
Διαζύγιο μέσω κινητού τηλεφώνου.....729-730
5.1 «Στην Τουρκία το διαζύγιο δεν έχει το βάρος με το οποίο το συνδέουν οι Ευρωπαίοι. Μία γυναίκα, που την έχει χωρίσει ο άνδρας της, δεν αντιμετωπίζεται με χλεύη ή ύβρις, ακόμα και στις υψηλές κοινωνικές τάξεις, και συχνά κάνει δεύτερο γάμο, γεγονός που οφείται από την ευκολία που παρέχουν στον άνδρα να πάρει διαζύγιο», διαμαρτύρεται Τουρκάλα το 1892.....730-731
5.2 «Ο αηδιαστικός νόμος», οι τρεις βαθμοί, «φόρμουλες», κατηγορίες ή ευκαιρίες διαζυγίων για τον άνδρα, και η 'ενοικίαση' αρσενικών συζύγων.....731-735
5.2.1 Το Κοράνι και το Διαζύγιο.....735-737
5.2.2 Το Κοράνι και ειδικά προνόμια του Μωάμεθ. Μόνο ο Μωάμεθ είχε το δικαίωμα να παντρευθεί, όποια γυναίκα και όσες γυναίκες επιθυμούσε, άσχετα με τον βαθμό συγγένειας, και να χωρίζει όσες δεν επιθυμούσε πια.....737-739
5.2.3 Η προστασία της διαζευγμένης Μουσουλμάνας και τα εμπόδια στο διαζύγιο: το νέγκια και το ναφακά.....739-741
5.2.4 Διαζύγιο κοινής συναινέσεως, διαζύγιο χωρίς την συγκατάθεση της γυναίκας, διαζύγιο με την πρωτοβουλία της γυναίκας, και η επιμέλεια των παιδιών.....741-746
5.2.5 Η γυναίκα, ως πιο ευάλωτη και αδύναμη από τον άνδρα, «για την προστασία της», είναι προτιμότερο να παραμείνει με τον σύζυγό της, έστω και δυστυχισμένη, παρά να τον αφήσει και να πεινάσει. «Πολύ καλό επιχείρημα, ίσως, αλλά δεν συμφωνούν πολλές γυναίκες με αυτό», δηλώνει Τουρκάλα, το 1892.....746-747
5.3 **Η Μοιχεία.** Μία μοιχαλίδα είναι άξια να παντρευθεί μόνο έναν μη-μουσουλμάνο, έναν «ειδωλολάτρη» ή έναν «μοιχό».....747-751
5.3.1 Ο πρώτος Σουλτάνος που πήρε διαζύγιο και εξόρισε την μοιχαλίδα σύζυγό του.....751
5.4 «Η καταπάτηση των δικαιωμάτων της (ελεύθερης) Μουσουλμάνας είναι καθημερινό φαινόμενο», «Οι ισχυροί μπορούν να παρακάμψουν τον νόμο, και τα νόμιμα δικαιώματα της συζύγου.»
5.4.1 «...πολλά μπορούν να γίνουν στην Τουρκία με μία συνετή διανομή δωροδοκιών...». Παραβίαση του νόμου και των καθιερωμένων εθίμων του διαζυγίου. Παράνομη κατάσχεση. «Που είναι τώρα τα δικαιώματα της γυναίκας ανάμεσα σε αυτό τον αγώνα μεταξύ των ισχυρών και των αδύναμων;».....752-754
5.4.2 Το διαζύγιο και η παράνομη εξορία της διαζευγμένης Μελέκ Χανούμ.....754-760

ΚΕΦΑΛΑΙΟ V.

ΟΙ «ΑΝΑΜΕΙΚΤΟΙ ΛΑΟΙ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΑΣ», ΚΑΙ ΤΑ ΧΑΡΕΜΙΑ ΤΩΝ «ΚΑΤΩΤΕΡΩΝ» ΜΟΥΣΟΥΛΜΑΝΩΝ: ΤΩΝ «ΨΕΥΔΟ-ΜΟΥΣΟΥΛΜΑΝΩΝ», ΤΩΝ ΣΤΙΓΜΑΤΙΣΜΕΝΩΝ, ΤΩΝ «ΑΔΙΑΦΟΡΩΝ/ΕΠΙΠΟΛΑΙΩΝ ΠΙΣΤΩΝ», ΤΩΝ ΜΟΥΣΟΥΛΜΑΝΩΝ «ΚΑΤ' ΟΝΟΜΑ» ή ΤΩΝ «ΟΝΟΜΑΣΤΙΚΑ» ΜΟΥΣΟΥΛΜΑΝΩΝ.

1. Οι Μουσουλμάνες-Μουσουλμάνοι «κατώτερης» κατηγορίας ή «μικρότερης σημασίας» 761-762

1.1 Το χαρέμι και το σελεμλίκι των Κούρδων τον 19ο αιώνα... 763-764

1.1.1 «Αν και ονομαστικά Μουσουλμάνες, οι Κούρδισες δεν σκεπάζουν τον εαυτόν τους...» 764

1.1.2 «Σκληραγωγημένες και ατρόμητες», οι Κούρδισες δεν εμφανίζουν την δουλικότητα των Οθωμανίδων και σκοτώνουν τους άνδρες, που τολμούν να τις προσβάλουν! 764-766

1.1.3 Εκπαίδευση 766

1.1.4 Διατήρηση μιας «ημι-ανεξαρτησίας» και μιας «ξεκάθαρης εθνικότητας» ή εθνικής ταυτότητας 766-769

1.1.5 Οι δύο φυλές ή οι δύο τάξεις των Κούρδων: οι *Πολεμιστές*, «οι κάτοικοι σκηνών» ή «οι νομαδικοί», και οι *Ειρηνικοί*, «οι εργάτες» ή «οι υπήκοοι-ραγιάδες» 769-770

1.2 Οι Γιουρούκ, «Μουσουλμάνοι κατ' όνομα». Ξεπερνούν τον περιορισμό των τεσσάρων συζύγων, που ορίζει το Κοράνι, και οι γυναίκες τους δεν σκεπάζουν το πρόσωπό τους 770-771

1.2.1 Τα αναγκαία «εργατικά χέρια». Η πολυγαμία και το χαρέμι σαν παράγοντας επιβίωσης 771

1.2.2 «Προσποιούνται την θρησκεία του Ισλάμ» 772

1.2.3 Το σχήμα του σταυρού και τι πιστεύουν για την καταγωγή τους 772-773

1.3 Οι Τάταροι δεν διαθέτουν χαρέμι και σελεμλίκι, αν και είναι Μουσουλμάνοι 773-775

1.3.1 Οι γυναίκες των Τατάρων έκρυβαν το σώμα τους και το πρόσωπό τους μόνο από τους Τούρκους 775-777

1.3.2 Η δύο τάξεις-κατηγορίες Τατάρων 777-779

1.4 Το Κοινωνικό Στίγμα, οι απόκληροι, τα απόβλητα [outcasts], οι Τσιγγάνοι: «Chenguin», «gipsies», «Ατζίγγανοι», «κατζίβελοι», «chiftjis» (γύφτοι), «ailikjis», οι μόνοι, από τους «ανάμεικτους λαούς της Τουρκίας» που δεν ανήκαν στο ανθρώπινο γένος 779-780

1.4.1 Η «έλλειψη σεμνότητας και ηθικής» των γυναικών: Τσιγγάνες χορεύτριες, τραγουδίστριες, τυχομαντείς, ζητιάνες, μάγισσες 780-781

1.4.2 «Η Τουρκική εθνολογία διαιρεί την ανθρωπότητα σε 77 ½ έθνη, οι Εβραίοι εκπροσωπούν το ½ και οι Τσιγγάνοι εξαιρούνται τελείως.» Εξόριστοι από το ανθρώπινο είδος και πέρα από τα σύνορα της ανθρωπότητας, ήταν οι Τσιγγάνοι 782-784

1.4.3 Η διανομή των θρησκειών. Οι «ψευδο-Μουσουλμάνοι» και Οι «ψευδο-Χριστιανοί» 784-785

1.4.4 Οι κοινωνικά 'απροσάρμοστοι' Τσιγγάνοι 785-786

1.4.5 Και οι δύο τάξεις των Τσιγγάνων, αργόσχολοι, πρόστυχοι, αισθησιακοί, άγριοι, ψεύτες, κλέφτες, ύπουλοι, δειλοί, λιποτάκτες 786-788

1.5 Οι γυναίκες της Κιρκασίας, οι Τσερκές ['Cherkess'], δύο τάξεις ή δύο κατηγορίες 788-790

1.5.1 «Η χώρα των Αμαζόνων» και «οι Αμαζόνες του Καυκάσου», «μία κοινότητα θηλυκών πολεμιστών» (1795-1796).....790-792
1.5.1.1 **«Ο Προνομιακός Βιασμός» (privileged rape)** (1795-1796)..... 792
1.5.1.2 Η θρησκεία των Κιρκάσιων «αιρετικών» και «παγανιστών του χειρότερου βαθμού».....793-794
1.5.2 Η δεύτερη τάξη, κατηγορία ή κύμα Κιρκάσιων γυναικών που έφθασαν στην Τουρκία το 1864.
1.5.2.1 «Το όμορφο κουτί της Πανδώρας», «το δώρο της Ρωσίας στην Τουρκία», η νέα προσφορά Κιρκάσιων γυναικών για τα Οθωμανικά χαρέμια. [1864].....795-797
1.5.2.2 Δύο ξεχωριστά γένη ή τάξεις ανάμεσα στους Κιρκάσιους πρόσφυγες.....797-798
1.5.2.3 Συνέχιζαν, όπως παλιά, να πωλούν τα παιδιά τους οι Κιρκάσιοι μετανάστες-πρόσφυγες [1868].....798-800
1.5.2.4 Οι Κιρκάσιοι: κανίβαλοι, χειρότεροι από τους Τσιγγάνους, δειλοί, σκληροί, ψεύτες, αγράμματοι, κλέφτες, κακοποιοί, επικίνδυνη φυλή, απατεώνες, λεηλατείς-αρπακτικά, άνομοι, ανυπότακτοι, μισό-υπόδουλοι, και αχάριστοι..... 800-801
1.5.3 Οι Κιρκάσιοι: Φιλόξενος, υπερήφανος, άγριος, ανεξάρτητος και αντιστασιακός λαός. «Η άγρια ελευθερία τους αξίζει για αυτούς περισσότερο από την ζωή».....801-805

2. **ΟΙ ΠΕΡΙΗΓΗΤΡΙΕΣ ΚΑΙ ΟΙ ΥΠΟΔΟΥΛΟΙ ΥΠΟΤΕΛΕΙΣ ΛΑΟΙ: ΕΛΛΗΝΕΣ, ΕΒΡΑΙΟΙ, ΑΡΜΕΝΙΟΙ**..... 806-810
2.1 Υποχρεωτικές 'Φυλετικο-Χρωματικές' Διακρίσεις στις οικίες, στα υποδήματα και στα ενδύματα των υποτελών λαών.....810-813
2.2 **Ελληνες-Ελληνίδες, ένας λαός «με ιστορική μνήμη»**..... 813-816
2.2.1 **Οι περί Ελληνισμού αντιλήψεις και περιγραφές των περιηγητριών:** «ο Ελληνικός δόλος», «κλίση για αντίσταση και εξέγερση», «ανυπότακτη συμπεριφορά», «Εγκληματίες εκδίκησης», «Δυστυχώς οι πόλεις είναι γεμάτες Έλληνες», «έλλειψη τιμιότητας στις συναλλαγές, αποτελέσματα της Τουρκοκρατίας.», Το επικίνδυνο Ελληνικό στοιχείο στην Κύπρο και τα σχέδια κατοχής των Άγγλων, οι ανυπότακτοι, «υπέρ-φιλόδοξος, αλαζονικός, πολύ διπλωματικός και πανούργος, όχι όμως χωρίς άριστα προηγούμενα.», «Η δουλεία έχει παράγει το δουλικό ελάττωμα της διπροσωπίας και τις ανεντιμότητας», «ένας ισχυρός προοδευτικός λαός», «μεγάλο βαθμό ματαιοδοξίας, παλικαρισμού και υπερφίαλη αλαζονεία.... διακριτικοί, υπερβολικά ευαίσθητοι, αγαπούν το κέρδος, αλλά ποτέ τσιγκούνηδες. Η ενθουσιώδης φύση τους, ... άριστοι κακοποιοί ...η ευγνωμοσύνη/το φιλότιμο για μία καλή υπηρεσία πάντα συναντάται στους Έλληνες...», κλπ..... 816-825
2.2.2 **«Δυσαρμονία»** στις σχέσεις Ελλήνων και Τούρκων και «οι συνηθισμένες φρικαλεότητες».....825-830
2.2.3 Οι περιηγήτριες του 19ου αιώνα είδαν ελάχιστες έγκλειστες Ελληνίδες στα Οθωμανικά χαρέμια..... 831-833
2.2.4 Η πρώτη περιηγήτρια που συμμετέχει σε Ελληνικούς χορούς με τις «ωραίες Ελληνίδες» [1717]..... 833-834
2.2.4.1 Η Χορευτική Μανία των Ελλήνων/Ελληνίδων της Σινώπης του Πόντου. Ο χορός ως μία μορφή αντίδρασης ή αντίστασης.....834-835

2.2.5 «Εάν κάθε Τούρκος πασάς είχε μία Ασπασία πόσο θα βελτιωνόταν το γένος των Μωαμεθανών.» Τι λένε για τις Ελληνίδες οι περιηγήτριες του 19ου αιώνα..... 835-841
2.2.5.1 Γενναίες γυναίκες με πατριωτικό πνεύμα.....841-844
2.2.5.2 'Οι Γυναικείες Σπουδές', Ο σύγχρονος Έλληνας, σέβεται το γυναικείο φύλο, (Woman-kind, 1834).....844-847

3. Οι Εβραίοι.
3.1 Ο κοινωνικό-θρησκευτικός ρατσισμός για την Εβραϊκή φυλή απέκλεισε ή έσωσε τις γυναίκες τους από τον εγκλεισμό στο Οθωμανικό χαρέμι.....847-852
3.1.1 Υποχρεωτικές 'φυλετικο-χρωματικές' διακρίσεις.....852-854
3.1.1.1 «Το μεγάλο Εβραϊκό κέντρο της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας είναι η Θεσσαλονίκη.».....854-855
3.1.2 Η θέση της Εβραίας και η Εκπαίδευση. «Οι Εβραίοι της Ανατολής δεν αναγνωρίζουν το νόμο της μονογαμίας.».....855-858
3.1.3 Τα επαγγέλματα των Εβραίων. «Χρειάζονται δύο Εβραίοι για να εξαπατήσουν έναν Έλληνα, και τρεις Έλληνες για να εξαπατήσουν/ να παραβγούν με έναν Αρμένιο.».....858-860

4 **Οι Αρμένιοι** 860-863
4.1 Υποχρεωτικές 'Φυλετικο-Χρωματικές' Διακρίσεις.....863-865
4.1.1 Η θέση της Αρμένισσας «στο χαρέμι» της και η «οικιακή δουλεία».....865-867
4.1.1.1 «Ο παγκόσμιος χορός». Οι Αρμένισσες της Καισαρείας κυκλοφορούν και χορεύουν.....867-868
4.1.2 **Η πρώτη «Γυναικοκτονία», «η Μάστιγα του Τρομερού Φόβου»,** «η Τουρκική Αρμενοκτονία» ή «η εξολόθρευση των Αρμενίων» : Τρομοκρατία, απέλαση, εχθρότητα, εξόντωση, ο αφανισμός όλων των στοιχείων που δεν είναι καθαροί Μουσουλμάνοι, μίσος, περιφρόνηση, βάναυσα βασανιστήρια, συνεχής τρόμος, σφαγές, πρόσφυγες, η εξόντωση των Αρμενίων, ο Αρμενικός τρόμος, Δικτατορία... Αυτούς τους όρους, μεταξύ άλλων, χρησιμοποιεί περιηγήτρια για να περιγράψει την κατάσταση των Αρμενίων και των Ελλήνων στην «εχθρική πόλη» της Κερασούντας του Πόντου.....868-873
4.1.2.1 Η Οδύσσεια δύο Αρμενισσών της Τραπεζούντας. Ποντιακή οικογένεια στην Κερασούντα τις έκρυβε στο κελάρι τους για τρία χρόνια.....873-874
4.1.2.2 «Η Δικτατορία» στην «γη των Κερασιών» (Κερασούντα) και «ο Κουτσός Δήμαρχος της Κερασούντας», ο Οσμάν Αγάς.....874-876
4.1.2.3 Ο Έλληνας επίσκοπος «προδότης» του Μπουλαντζάκ του Πόντου 877-878

Συμπεράσματα 878-939

Βασική Βιβλιογραφία **940-966**

Συμπληρωματική Βιβλιογραφία 967-972
Αναλυτικός Πίνακας: **«Μνεία στις Περιφημότερες Σουλτάνες».** Χρονολογικός Πίνακας των Οθωμανών Σουλτάνων και των γυναικών του Γυναικείου Παρακράτους.....973-1008

Ενδεικτικός Πίνακας Μεγάλου Αριθμού Περιηγητριών, Τουλάχιστον 4.000.
Εικοσιπέντε (25) περιηγήτριες, επιλεγμένες τυχαία από τις 110 της Βασικής Βιβλιογραφίας, στα έργα τους, καταγράφουν τα ονόματα ή την παρουσία τουλάχιστον άλλων 350 περιηγητριών στις επικράτειες της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας..... 1009-1024

Ενδεικτικοί Πίνακες Περιηγητριών:
Ενδεικτικός Πίνακας Πρώτης Ομάδας ή Κατηγορίας Περιηγητριών..... 1025-1031
Ενδεικτικός Πίνακα Δεύτερης Ομάδας ή Κατηγορίας Περιηγητριών..... 1032-1040
Ενδεικτικός Πίνακα Τρίτης Ομάδας ή Κατηγορίας Περιηγητριών..... 1041-1043
Τοπωνύμια, μία «διαφυλική» γεωγραφία.....1044-1056
Ευρετήριο..... 1044-1061

Πορτραίτα των Περιηγητριών 1062-1063

Περιηγήτριες ζωγράφοι,
ή ζωγραφικά έργα, σκίτσα, λιθογραφίες των περιηγητριών
..... 1064-1066

Χάρτες, λιθογραφίες, σκίτσα, εικονογραφήσεις
στα έργα των περιηγητριών 1067-1068

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΙΣ ΠΕΡΙΗΓΗΤΡΙΕΣ[1]

Πολλές γυναίκες, ιδιαίτερα δυτικοευρωπαίες[2], κατάφεραν από τον 18ο αιώνα- και ειδικά τον 19ο αιώνα- σε αντίθεση με τους δυτικούς άνδρες, να καταστήσουν ανενεργά, κατά κάποιο τρόπο, τα κοινωνικο-θρησκευτικά εμπόδια του Ισλάμ, με την διείσδυσή τους στην διαφυλική σφαίρα ή στα διαφυλικά σύνορα,[3] του Οθωμανικού χαρεμιού. Οι άμεσου χαρακτήρα πληροφορίες, που μας παρέχουν οι περιηγήτριες, ιδιαίτερα εκείνες που γνώριζαν την γλώσσα και δεν είχαν ανάγκη την διαμεσολάβηση ενός διερμηνέα,[4] αποτελούν πολύτιμη και **ουσιαστική** πηγή πληροφόρησης για την **πραγματική καθημερινή ζωή και θέση της γυναίκας, της ελεύθερης μουσουλμάνας και της εξισλαμισμένης σκλάβας, στα χαρέμια** της Οσμανικής/Οθωμανικής κοινωνίας[5] του 18ου και κυριότερα του 19ου αιώνα.

Χρονολογικά, η παρούσα έρευνα έχει αφετηρία την γυναικεία περιήγηση του 18ου αιώνα, και επικεντρώνεται ουσιαστικότερα σε εκείνη του 19ου αιώνα, εποχή κατά την οποία ο αριθμός των περιηγητριών ήταν αναμφισβήτητα πολύ μεγαλύτερος. Στα πλαίσια της έρευνάς μας εντοπίσαμε και καταγράψαμε[6] **τέσσερις περιηγήτριες[7] τον 17ο αιώνα, πέντε περιηγήτριες[8] τον 18ο αιώνα, και 101 περιηγήτριες[9] τον 19ο αιώνα**, σε εποχές που η περιήγηση, εκτός Ευρώπης, εθεωρείτο μία κατ' εξοχήν **ανδρική εμπειρία.**

Παρόλα αυτά, γυναίκες ταξίδευαν στις επικράτειες της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας,[10] όπως σε διάφορες περιοχές της Μικράς Ασίας, στο Πόντο,

---

[1] Βλέπε Βασική Βιβλιογραφία και κωδικό περιηγήτριας στο τέλος της έρευνας. Βλέπε τρεις ενδεικτικούς πίνακες με τρεις ομάδες ή κατηγορίες περιηγητριών. Βλέπε ενδεικτικό πίνακα/κατάλογο Τοπωνυμιών. Βλέπε, κατάλογο 350 περιηγητριών, δηλαδή, 'ενδεικτικό πίνακα μεγάλου αριθμού περιηγητριών, τουλάχιστον 4.000.'

[2] Κατά σειρά αριθμητικής προτεραιότητας, περισσότερες Αγγλίδες, και στην συνέχεια Γαλλίδες, Γερμανίδες, Αμερικανίδες, Σουηδέζες, Ελβετίδες και Αυστριακές: Βλέπε, επίσης, Βασική Βιβλιογραφία, Ενδεικτικό Πίνακα Τοπωνυμιών, Πίνακα 'μεγάλου αριθμού περιηγητριών, τουλάχιστον 4,000 περιηγητριών, και τους τρεις Ενδεικτικούς Πίνακες των Τριών Ομάδων/Κατηγοριών περιηγητριών.

[3] Όσον αφορά τον όρο 'διαφυλικές' σχέσης ή 'διαφυλική' σφαίρα ("gender relation", "gendered sphere") βλέπε: Karen R. Lawrence. Penelope Voyages. Women and Travel in the British Literary Tradition. Cornell Uniersity Press, Ithaca and London, καθώς και Billie Melman. Women's Orients. English Women and the Middle East, 1718-1918. Second edition, Macmillan, 1995.

[4] Συνήθως Ελληνίδες ή Αρμένισσες. (βλέπε Κεφάλαιο V).

[5] Η Οθωμανική Αυτοκρατορία έλαβε το όνομά της από τον ιδρυτή της Οσμάν Α', αποκαλούμενος και Οσμάν γαζή. Η αυτοκρατορία δημιουργήθηκε από Τούρκικά φύλα στη Μικρά Ασία, γνώρισε εντυπωσιακή εξάπλωση στον χώρο της Βόρειας Αφρικής, της Μέσης Ανατολής και της Νοτιοανατολικής Ευρώπης και διήρκεσε από τους χρόνους της παρακμής της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας τον 14ο αιώνα ως την ανακήρυξη της Τουρκικής Δημοκρατίας τον 20ο αιώνα, συγκεκριμένα το 1922. (Βλέπε Κεφάλαιο I.)

Όσον αφορά την «Οσμανική πραγματικότητα» και την Οσμανική κοινωνία, βλέπε: Σαρρή, Νεοκλή. Οσμανική Πραγματικότητα. Συστημική παρά-θεση δομών και λειτουργιών. Τόμος Ι. Το Δεσποτικό Κράτος. [Η Δουλεία του χαρεμιού, το Σαράι και ο Παντισάς, σελ. 331-382]. Αρσενίδης, Αθηνα, 1990. Βλέπε,επίσης, Σαρρή Νεοκλή. Οσμανική Πραγματικότητα. ΙΙ. Η Δοσιματική Δοίκηση. Εκδόσεις Αρσενίδης, Αθήνα 1990.

[6] Βλέπε Βασική Βιβλιογραφία.

[7] Βλέπε περιηγήτριες με κωδικούς [1] και [2] στην Βασική Βιβλιογραφία.

[8] Βλέπε πέντε περιηγήτριες με κωδικούς [3],[4],[5],[6],[7], στην Βασική Βιβλιογραφία.

[9] Βλέπε υπόλοιπους κωδικούς (περιηγητριών) της Βασικής Βιβλιογραφίας.

[10] Όταν αναφερόμαστε στην Οθωμανική Αυτοκρατορία ή όταν χρησιμοποιείται σήμερα ο όρος Μέση Ανατολή ή 'Orient'/ Ανατολή εννοούμε τις περιοχές που έπεσαν κάτω από την κατοχή των Οθωμανών στην Ευρώπη, στην Μικρά Ασία, στην Μεσοποταμία ή στο σημερινό Ιράκ, η επαρχία της Συρίας [συμπεριλαμβανομένης της Συρίας και του σύγχρονου Λίβανου] την Παλαιστίνη, την Αραβική χερσόνησο και την Αίγυπτο. Οι όροι 'Near East'/ Εγγύς Ανατολή και Middle East'/Μέση Ανατολή είναι σχετικά καινούργιοι και δεν χρησιμοποιούνταν πριν το 1902. Η Ανατολή, δηλαδή 'the Orient' δεν είναι απλά μία γεωγραφική περιοχή, αλλά αποτελεί μία πολιτική,

στην Ταυρίδα, κλπ. Πήγαν στην Αίγυπτο, στην Αλγερία και στην Τυνησία. Επισκέφθηκαν την υπόδουλη Ελλάδα, (την Ελληνική χερσόνησο, τα νησιά του Αιγαίου και του Ιονίου, περιοχές όπως την Αθήνα και τα περίχωρα της Αττικής, την Χαλκίδα, την Πελοπόννησο, την Θεσσαλονίκη, και νησιά όπως τις Σπέτσες, τον Πόρο, την Κρήτη, την Κέρκυρα, την Ζάκυνθο, την Ρόδο, την Χίο, κλπ.), πριν την Ελληνική Επανάσταση,[11] τον εθνικο-απελευθερωτικό αγώνα κατά του Τουρκικού ζυγού, και αργότερα, μετά το 1821 την ελεύθερη Ελλάδα, κυρίως την Αθήνα, καθώς και τις περιοχές που συνέχιζαν να βρίσκονται κάτω από τον Τουρκικό ζυγό ή την Οθωμανική επικράτεια, όπως εκείνες στην Μικρά Ασία, στον Πόντο, κλπ, κλπ.[12]

Ακόμα και στις αρχές του 20ου αιώνα, η Αγγλίδα δημοσιογράφος-συγγραφέας, περιηγήτρια και εξερευνήτρια Lady Dorothy Mills,[13] που ταξίδευε μόνη της στην Μικρά Ασία, και επισκέφτηκε μεταξύ άλλων, όπως μας πληροφορεί η ίδια, την Κωνσταντινούπολη, την Άγκυρα, την νότια Ανατολία, την Ταυρίδα και την Συρία, επισημαίνει ότι **ακόμα και εκείνη την εποχή εθεωρείτο τελείως ασυνήθιστο, για μία ανύπαντρη γυναίκα, να επισκέπτεται αυτά τα μέρη του κόσμου, και ιδιαίτερα να ταξιδεύει μόνη και ασυνόδευτη,** δηλαδή χωρίς ανδρική συνοδεία.

Μολοταύτα από τα λίγα στοιχεία που υπάρχουν για την γυναικεία περιήγηση στην Ανατολική Μεσόγειο, στην Μικρά Ασία, και γενικά στις περιοχές της Οθωμανικής επικράτειας τον **17ο αιώνα**, γνωρίζουμε ότι την περίοδο αυτή, εκτός από τις γυναίκες της δυτικής αριστοκρατικής τάξης, που συνήθως συνόδευαν τους συζύγους τους στις περιηγήσεις τους, μαζί με τις γυναικείες αυλές ή ακολουθίες τους,[14] υπήρχαν και γυναίκες που ταξίδευαν **μόνες.** Αξιοσημείωτο γεγονός απετέλεσε η περίπτωση των δύο Αγγλίδων ιεραποστόλων: Katharine Evans και Sarah Cheevers, οι οποίες ταξίδευαν **μόνες** το **1659**! Όταν οι δύο Αγγλίδες σταμάτησαν στην Μάλτα, για καραντίνα, φυλακίστηκαν για τις θρησκευτικές του πεποιθήσεις και υπέστησαν ψυχολογικό και σωματικό βασανισμό από την Ιερά Εξέταση. Αρνήθηκαν, όμως, να υποκύψουν στους Καθολικούς μοναχούς (monks) και 'friars' και να υπογράψουν δήλωση μετάνοιας και αποδοχής του Καθολικισμού και παρέμειναν φυλακισμένες εκεί για τέσσερα χρόνια μέχρι την απελευθέρωσή τους το 1663.[15]

πολυεθνική πολιτισμική και πολιτιστική εύφλεκτή περιοχή. [Billie Melman. Women's Orients. English Women and the Middle East, 1718-1918. Second edition, Macmillan, 1995.]

[11] Για παράδειγμα, μία περιηγήτρια [9] αγόρασε και απελευθέρωσε από το καθεστώς της δουλείας, τρεις Ελληνίδες στην Αθήνα το 1816. Την ίδια περίοδο φιλοξενήθηκε στο χαρέμι του κυβερνήτη-μπέη της Πάτρας.

[12] Βλέπε 'Πίνακα Τοπωνυμιών' των περιηγητριών του 17ου-19ου αιώνα.

[13] Περιηγήτρια με κωδικό αριθμό[39], LADY DOROTHY MILLS,
AUTHOR of "the road to Timbuktu," etc. with 35 illustrations from photographs. Duckworth, 3 Henrieta Street, London, W.C. (αρχές του 19ου αιώνα).

[14] [2a,b] 1686 -1688 Anna Akerhjelm ή Anna Mansdotter Agriconia [ne 1642-1688)]
[2a]- "Documents inedits ou peu connus sur l'histoire et les antiquites d'Athenes tires des archives de l'Italie, de la France de l'Allemagne, etc. par Le Cte. de Laborde Membre de l'Institut. Paris Ches Jules Renouard et Cie, Libraires". 1854. "XXII. Documents concernant mademoiselle Anna Akerhjelm. Biographie d'Anna Akerhjelm. (pages 214-255) – [2a].
[2b]- ΠΑΝΔΩΡΑ. «ΣΥΓΓΡΑΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΔΙΣ ΤΟΥ ΜΗΝΟΣ. ΣΥΝΤΑΚΤΑΙ Α. Ρ. ΡΑΓΚΑΒΗΣ, Κ. ΠΑΠΑΡΡΗΓΟΠΟΥΛΟΣ, Ν. ΔΡΑΓΟΥΜΗΣ, κτλ. ΤΟΜΟΣ ΔΕΚΑΤΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ. ΑΠΟ ΑΠΡΙΛΙΟΥ 1861 ΜΕΧΡΙΣ ΑΠΡΙΛΙΟΥ 1862.» (μετάφραση επιστολής του 1687 της Άννας Ακερχέλμ. Το 1686 ο Κόμης Otto Von Koenigsmark ανέλαβε την διοίκηση των μισθοφόρων στο στρατό….Μετάφραση επιστολής – ΠΑΝΔΩΡΑ συμπεριλαμβάνει πέντε από τις επιστολές της προς τον αδελφό της Samuel Manson Agriconus Akeihjelm και ένα ατελές ημερολόγιο με ημερομηνίες 1686-1887 που διηγείται τα ιστορικά γεγονότα στα οποία ήταν μάρτυρας η ίδια. [2b].

[15] [1] 1659- 1663 KATHARINE EVANS AND SARAH CHEEVERS,
Evans, Katherine and Cheevers, "BRIEF HISTORY OF THE VOYAGE OF KATHARINE EVANS AND SARAH CHEEVERS, TO THE ISLAND OF MALTA, Where the Apostle Paul suffer'd Shipwreck. And their Cruel Sufferings in the Inquisition there, for near Four Years; occasion'd by the Malice of the Monks and Friers against them, and their several Conferences with them: And how they

Γεωγραφικά,[16] η έρευνα επικεντρώνεται στα Οθωμανικά χαρέμια (του 18ου και κυριότερα του 19ου αιώνα) διαφόρων περιοχών της Μικράς Ασίας, και ιδιαίτερα της Κωνσταντινούπολης, της υπόδουλης Ελλάδας, δηλαδή της Ελληνικής χερσονήσου, όπως της Αθήνας, της Πάτρας, και της Θεσσαλονίκης, και των Ελληνικών νησιών, όπως της Κρήτης, καθώς και στα χαρέμια της Αιγύπτου και της Τυνησίας.[17]

Αναρίθμητες Ευρωπαίες καθώς και Αμερικανίδες,[18] ιδιαίτερα τον 19ο αιώνα, εργάστηκαν, φιλοξενήθηκαν, επισκέφθηκαν, ως επίσημες ή ως ανεπίσημες προσκεκλημένες, χαρέμια που αντιστοιχούσαν σε όλο το φάσμα της κοινωνικής διαστρωμάτωσης των Οσμανών/Οθωμανών που κατοικούσαν στις προαναφερθείσες περιοχές. Οι επιτόπιες μαρτυρίες περιηγητριών μας παρέχουν αξιόπιστες πληροφορίες, περί της πολυεθνικής πληθυσμιακής σύνθεσης των Οθωμανικών χαρεμιών του 19ου αιώνα, των περιοχών της περιόδου αυτής, που κατά σειρά αριθμητικής προτεραιότητας απαρτίζονταν κυρίως **από Κιρκάσιες (Τσερκέζες),**[19] **και στην συνέχεια από Γεωργιανές, από μαύρες γυναίκες**[20] **της Αφρικής και της Αραβίας, από μαύρους εξισλαμισμένους ευνούχους,**[21] **από Ευρωπαίες,**[22] **αναφέρονται Ιταλίδες**[23] **και**

---

came to be Deliver'd from thence, and their safe Return Home to England; TO WHICH IS ADDED, A Short RELATION from George Robinson, of the Sufferings which befel him in His JOURNEY TO JERUSALEM: And how he was preserved from the Hands of Cruelty, when the Sentence of Death was passed against him." LONDON: Printed by the A??gns of J. Sowle, at the Bible in George-Yard, Lombard Street, 1719.

[16] Βλέπε Πίνακα Τοπωνυμιών

Όταν αναφερόμαστε στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, ή όταν χρησιμοποιείται σήμερα ο όρος Μέση Ανατολή ή 'Orient'/ Ανατολή, εννοούμε τις περιοχές που έπεσαν κάτω από την κατοχή των Οθωμανών (Osmalis/Οσμανών) στην Ευρώπη, στην Μικρά Ασία, στην Μεσοποταμία ή στο σημερινό Ιράκ, η επαρχία της Συρίας [συμπεριλαμβανομένης της Συρίας και του σύγχρονου Λίβανου] την Παλαιστίνη, την Αραβική χερσόνησο και την Αίγυπτο. Οι όροι 'Near' East'/ Εγγύς και Middle East'/Μέση Ανατολή είναι σχετικά καινούργιοι και δεν χρησιμοποιούνταν πριν το 1902. Η Ανατολή, δηλαδή 'the Orient' δεν είναι απλά μία γεωγραφική περιοχή, αλλά αποτελεί μία πολιτική, πολυεθνική πολιτισμική και πολιτιστική εύφλεκτη περιοχή. [Billie Melman. Women's Orients. English Women and the Middle East, 1718-1918. Second edition, Macmillan, 1995.]

[17] BOSTON PUBLIC LIBRARY (B.PL), η Εθνική Βιβλιοθήκη της Βοστόνης: στο τμήμα/ department, πρώτον, του 'Rare Books and Manuscripts' και, δεύτερον, στο τμήμα/department 'Research Library', η ερευνήτρια αυτής της διατριβής πρόλαβε μέχρι το 1999 να υπολογίσει ότι υπάρχουν πάνω από 2000 γυναίκες συγγραφείς και περιηγήτριες-συγγραφείς, και τρίτον, ιδιαίτερα στο τμήμα της συλλογής των μικροφίλμ, που ονομάζεται, «Η ΣΕΙΡΑ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΗΣ ΓΥΝΑΙΚΑΣ», συγκεκριμένα, the microfilm collection: "THE HISTORY OF WOMEN SERIES», An Alphabetic index to the Microfilm Collection, Monographs. Research Publications, Inc. New Haven, Connecticut, 1976. Three Volumes .

--Τα έργα περίπου 100 περιηγητριών βρίσκονται στην Γεννάδιο Βιβλιοθήκη [Αθήνα].

Βλέπε, επίσης, στην Γεννάδιο Βιβλιοθήκη:

1. -- Weber, Shirley W., Voyages and Travels in the Near East made during the XIX Century, , Being part of a larger Catalogue of works on Geography, Cartography, Voyages and Travels in the Gennadius Library in Athens. Compiled and provided with a preface and index by Shirley Howard Weber, Librarian of the Gennadeion. [Weber, 99 (Voyages and Travels in the Near East during XIX—compiled by Shirley H. Weber, 2 vols. 1952-53], The American School of Classical Studies at Athens, Princeton-New Jersey. 1952.
2. Navari, Leonora. Greece and the Levant, the Catalogue of the Henry Myron Blackmer Collection of Books and Manuscripts, London: London: Maggs Bros. LTD. 1989, (Estate of Henry M. Blackmer) "……the catalogue of the Blackmer Collection could not have been completed without the help of four bookmen: with many thanks to Hohn Collins, Stathis Finopoulos, Agamemenon Tselikas and Christos Manousarides."

-Βλέπε, επίσης, ορισμένα έργα περιηγητριών στην Αμερικάνική Σχολή Κλασικών Σπουδών/ A.S.C.S.- American School of Classical Studies, Blagen Library and Rare Book Room [Αθήνα], καθώς και στην,

-Εθνική Βιβλιοθήκη της Αθήνας και την ιδιωτική συλλογή του συλλέκτη, κ. Στάθη Φινόπουλο.

[18] Βλέπε περιηγήτριες της Βασικής Βιβλιογραφίας, βλέπε, Πίνακα Τοπωνυμιών, καθώς και Ενδεικτικούς Πίνακες Τριών Ομάδων/Κατηγοριών Περιηγητριών.

[19] Βλέπε περιηγήτρια με κωδικό [3ε] σελ. 192.

1717- 'I went to see the Sultana Hafiten, favourite of the late Emperor Mustapha, . . .',

Βλέπε περιηγήτρια, [57ο], σελ. 2-6, 330, καθώς και περιηγήτρια [63], σελ. 53-56, 113.

[20] Περιηγήτρια, [57α] σελ. 106.

[21] Περιηγήτριες [57ο], σελ. 101, περιηγήτρια [63] σελ., 60, 115, και περιηγήτρια [37] σελ. 227.

[22] Περιηγήτρια [9], σελ. 409.

Γαλλίδες,[24] και όχι πλέον κυρίως από Ελληνίδες.[25] Αναμφισβήτητα, κατά τις επιτόπιες μαρτυρίες, όλα τα έγκλειστα μέλη των Οθωμανικών χαρεμιών, τον 19ο αιώνα, ήταν εξισλαμισμένες σκλάβες, απελευθερωμένες σκλάβες ή απόγονοι σκλάβων.

Αρχικά, οι περιηγήτριες ήταν, συνήθως, γυναίκες βασιλικών οικογενειών, μέλη της αριστοκρατίας και η γυναικεία ακολουθία τους. Στην συνέχεια διαπιστώνουμε ότι ήταν διακεκριμένοι συγγραφείς, εξερευνήτριες, ιεραπόστολοι, εκπαιδευτικοί-διδάσκαλοι, γκουβερνάντες, εθελόντριες νοσοκόμες, απλές 'τουρίστριες', συνοδοί των συζύγων τους ή των συγγενών τους κλπ. Χωρίσαμε τις 110 περιηγήτριες σε τρεις ομάδες ή κατηγορίες, και διαπιστώσαμε ότι η κάθε ομάδα περιηγητριών θα μπορούσε από μόνη της να εξετασθεί ξεχωριστά και να αποτελέσει αποκλειστικό θέμα επιστημονικής έρευνας.

Η **πρώτη** ομάδα αποτελείτο από γυναίκες βασιλικών οικογενειών όπως: βασίλισσες, πριγκίπισσες, ή από μέλη της συνοδείας τους ή της ακολουθίας τους, καθώς και από διάφορα άλλα μέλη της αριστοκρατικής δυτικής ιεραρχίας.[26] Παρόλο που γνωρίζουμε, ότι από τον 17ο αιώνα Ευρωπαίες της αριστοκρατικής κοινωνίας και οι γυναίκες της αυλής τους ταξίδευαν, διαπιστώσαμε ότι μόνο στις αρχές του 18ου αιώνα υπήρχαν δυτικές γυναίκες που εισχώρησαν στα Οθωμανικά χαρέμια ως επίσημες προσκεκλημένες ή φιλοξενούμενες.[27] Από τον 18ο αιώνα, συγκεκριμένα το 1717, περιηγήτριες 'απολάμβαναν' την φιλοξενία βασιλικών χαρεμιών ή των χαρεμιών της Οθωμανικής 'ελίτ' της Κωνσταντινούπολης.[28] Τον 19ο αιώνα, συγκεκριμένα από το 1816, συναντάμε περιηγήτριες φιλοξενούμενες στα χαρέμια των Σουλτάνων, σε εκείνα της Οθωμανικής 'ελίτ' της Κωνσταντινούπολης, καθώς και στα χαρέμια που βρίσκονταν στα βάθη της Μικράς Ασίας, της Αιγύπτου, της υπόδουλης Ελλάδας, κλπ.[29]

Το 1816 ένας μεγάλος αριθμός Ευρωπαίων κρατούνταν ως σκλάβοι/σκλάβες στην Τυνησία και πωλούνταν στο σκλαβοπάζαρο εκεί. Περιηγήτρια αγόρασε 100 Ευρωπαίες/Ευρωπαίους σκλάβους/σκλάβες από το σκλαβοπάζαρο της Τυνησίας, τρεις Ελληνίδες από την Αθήνα και έξη άλλες αγνώστων εθνικοτήτων από το Κάιρο και τους/τις απελευθέρωσε.

[23] Περιηγήτρια [11], σελ. 18. Το 1816 υπήρχαν 500 έγκλειστες γυναίκες στο χαρέμι του Μπέη της Τυνησίας, η πλειοψηφία των οποίων μιλούσαν Ιταλικά. Όσον αφορά αυτές τις γυναίκες, βλέπε, επίσης, περιηγήτρια [14ο], σελ. 78.
Η Celine, [14ο] αποκαλύπτει στα απομνημονεύματά της αργότερα, ότι στο χαρέμι του κυβερνήτη πασά της Πάτρας, υπήρχε, το 1816, και μία Ιταλίδα σκλάβα, από της όχθες του Adige.

[24] Η μητέρα του Σουλτάνου Μαχμούτ ΙΙ (1808-1836) ήταν Γαλλίδα.

[25] Βλέπε Πίνακα: «ΜΝΕΙΑ ΣΤΙΣ ΠΕΡΙΦΗΜΟΤΕΡΕΣ ΣΟΥΛΤΑΝΕΣ», ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ ΤΩΝ ΟΘΩΜΑΝΩΝ ΣΟΥΛΤΑΝΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΤΟΥ ΓΥΝΑΙΚΕΙΟΥ ΠΑΡΑΚΡΑΤΟΥΣ. Ελληνίδες, Ρωσίδες, Γαλλίδες, κλπ. στο υψηλότερο αξίωμα του Οθωμανικού κράτους. Για παράδειγμα η μητέρα του Σουλτάνου Μουσταφά ΙΙ και του Σουλτάνου Αμχμέτη ΙΙΙ ήταν η Ραμπιά Γκιουλνούζ, Ελληνίδα από την Κρήτη, πρώην σκλάβα, η οποία κατείχε το αξίωμα της βαλιδέ σουλτάνας και με τους δύο γιους της, τον πρωτότοκο, τον σουλτάνο Μουσταφά ΙΙ από το 1695 μέχρι τον φόνο του το 1730 και στην συνέχεια με τον δεύτερο γιο της τον Σουλτάνο Αχμέτη ΙΙΙ (1703-1730). Επίσης, τον 19ο αιώνα περιηγήτριες σημειώνουν ότι τέσσερις πρώην σκλάβες απέκτησαν την υψηλότερη θέση στην ιεραρχία του Μεγάλου Χαρεμιού (του Σαράι), τον τίτλο και το αξίωμα της Βαλιδέ Σουλτάνας. Η μητέρα του Σουλτάνου Μαχμούτ ΙΙ (1808-1836) ήταν Γαλλίδα ή Γάλλο-Αμερικανικής καταγωγής, όπως υποστήριξε το 1816 η Γαλλίδα περιηγήτρια Mme. de la Ferte Meun, [10]. Πρώην σκλάβες ήταν και οι μητέρες των σουλτάνων Αμπτουλ-Μεζίντ (1836-1861), του Σουλτάνου Αμπτούλ-Αζίζ (1861-1887) και Αμπτούλ-Χαμίντ ΙΙ (1876-1909).

* Βλέπε περιηγήτρια [27], σελ. 104. Όπως μας πληροφορεί η Lady Londonderry [27] στο Τουρκικό δείπνο στο χαρέμι παραβρέθηκε «μία Ελληνίδα η οποία είχε έρθει μαζί με τις κόρες της για να βοηθήσει/συμμετέχει (to assist) στην τελετή.» Όσον αφορά τις εργαζόμενες στα χαρέμια, βλέπε, επίσης, περιηγήτρια [63] σελ. 60-63.

[26] Βλέπε Ενδεικτικό Πίνακα Πρώτης Ομάδας/Κατηγορίας Περιηγητριών.

[27] Η Lady Montagu [3] και η Lady Craven [4], το 1717 και το 1786 αντίστοιχα.

[28] Ibid.

[29] [7], MARY NISBET OF DIRLETON, COUNTESS OF ELGIN , 1799, σύζυγος του Λόρδου Έλγιν.

Την **δεύτερη** ομάδα, **μεγαλύτερη σε αριθμό**, απαρτίζουν οι περιηγήτριες που δεν ανήκαν στην αριστοκρατική τάξη, ή σε αντίστοιχη συνοδεία ή αυλή. Για παράδειγμα, στην κατηγορία αυτή τοποθετούμε τις εξερευνήτριες, τις ζωγράφους, τις συγγραφείς, τις 'φεμινίστριες', τις (περιοδικά) μόνιμες-κατοίκους, και τις γυναίκες της μεσαίας τάξης, οι οποίες ταξίδευαν μόνες ή με συνοδεία, καθώς και τις εργαζόμενες, όπως οι γκουβερνάντες.[30] Σε αυτό το σημείο επιβάλλεται να σημειώσουμε, ότι το 1836 παρατηρούμε, **για πρώτη φορά**, την εμφάνιση δυτικών περιηγητριών των οποίων ο χώρος κοινωνικής προέλευσης ήταν αυτός της **μεσαίας τάξης.**[31] Δηλαδή, διαπιστώνουμε μία μεγαλύτερη συμμετοχή γυναικών στην περιηγητική εμπειρία μετά το 1835. Τα αίτια που συνηγόρησαν σε αυτό εντοπίζονται κυρίως στην 'εκρηκτική' ανάπτυξη και εξέλιξη των θαλάσσιων μεταφορικών μέσων από το 1830. Ενδεικτικά αναφέρουμε την εμφάνιση του ατμόπλοιου, αλλά και τις βελτιώσεις των δια ξηράς μεταφορικών μέσων, γεγονός που έκανε το ταξίδι πιο προσιτό οικονομικά σε ευρύτερες κοινωνικές ομάδες. Σε αυτήν την ομάδα περιηγητριών παρατηρείται μεγάλο ενδιαφέρον για το χαρέμι και την θέση της γυναίκας, της ελεύθερη Μουσουλμάνας και της εξισλαμισμένης σκλάβας, στο Ισλάμ.[32]

Στην **τρίτη** ομάδα, η οποία δεν ασχολήθηκε ιδιαίτερα με το Οθωμανικό χαρέμι, ανήκουν οι εθελόντριες, όπως οι γυναίκες ιεραπόστολοι και οι εκπαιδευτικοί-διδάσκαλοι, οι οποίες, ως σκοπό της ταξιδιωτικής εμπειρίας ή αποστολής, δήλωναν την προώθηση του 'λόγου του Θεού' ή την προώθηση της γυναικείας εκπαίδευσης και την ίδρυση σχολείων για κορίτσια. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον, για μας, παρουσιάζει το Μεγάλο Κίνημα Εθελοντριών,[33] όπως οι νοσοκόμες και οι φιλάνθρωποι, οι καλόγριες διαφόρων Γαλλικών και Αγγλικών αποστολών όπως "the Sisters of Mercy", δηλαδή γυναικών των οποίων το ταξίδι δήλωνε ένα συγκεκριμένο σκοπό. Σε αυτήν την ομάδα εντάσσεται ένας μεγάλος αριθμός περιηγητριών,[34] με αυξητική τάση, που εμφανίζεται σαν φυσικό επακόλουθο, ιδιαίτερα κατά την διάρκεια του Κριμαϊκού Πολέμου (1853-1856), αφού την περίοδο αυτή η

The Letters of Mary Nisbet of Dirleton, Countess of Elgin, arranged by Lieut. - Colonel Nisbet Hamilton Grant, London, John Murray, Albemarle street, W.1. 1926. (Frontispiece): Mary Nisbet as a Girl with her dog from a drawing by Staveley.

[9], [Louise Demont] , 1814 - 1820 – CAROLINE, QUEEN OF ENGLAND.,

Voyages and Travels of Her Majesty, Caroline Queen of Great Britain: Including Visits to Various Parts of Germany, France, Italy, Greece, Palestine, &C, &C. and Comprising the Latest Description of those Interesting Countries, With Remarks on the State of Society, Religion, Manners, Customs, Antiquities, Arts, Literature, Natural Curiosities, &c. &c. particularly such as have become THE PRESENT SEAT OF WAR. BY ONE OF HER MAJESTY'S SUITE. The Whole Embellished with Picturesque views, &c. London: printed for and Published by Jones & Co., Oxford Arms Passage, Paternoster Row. 1821.

(Από ανώνυμη συγγραφέα περιηγήτρια που υπογράφει το έργο της 'by one of her Majesty's suite', για την οποία, σε μία άλλη έκδοση, η ερευνήτρια της διατριβής αυτής ανακάλυψε και επιβεβαίωσε ότι ήταν η Ελβετίδα Louise Demont. [9],

--[10] 1816 – 1819 Mme de LA FERTE - MEUN,

Lettres sur le Bosphore, ou, Relation d'un voyage a Constantinople et en differentes parties de l'Orient, pendant les annees 1816, 1817, 1818, et 1819. Deuxieme edition, revue, corrige et augmentee de deux lettres et de "la chapelle de la derniere heure, histoire grecque. Paris, chez Locard et Davi, 1822. ,

--[11] 1816 : LOUISE DEMONT.

Journal of the Visit of her Majesty the Queen (Caroline), to Tunis, Greece, and Palestine, written by Louise Demont, with other corresponding papers, collected in Switzerland, and translated by Edgar Garston. London, T. and J. Allman, 1821,

-[14°], [14β] CELINE

1816-1821, 1829, 1835- ?,1849,1816-1821,1829 - 1835, 1849.

ADVENTURES of a Greek Lady, the adopted daughter of the late Queen Caroline, written by herself. London, Henry Colburn, Volume I., 1849 [14a].

[30] Βλέπε Ενδεικτικό Πίνακα Δεύτερης Ομάδας Περιηγητριών.

[31] Βλέπε Ενδεικτικούς Πίνακες Δεύτερης Ομάδας και Τρίτης Ομάδας Περιηγητριών.

[32] Βλέπε Κεφάλαιο IV.

[33] Κατά την διάρκεια του Κριμαϊκού Πολέμου (1853-1856).
Βλέπε πίνακα άλλων 350 περιηγητριών που κατέγραψαν οι περιηγήτριες-συγγραφείς.

[34] Βλέπε Ενδεικτικό Πίνακα Τρίτης Ομάδα Περιηγητριών.

Αγγλική και η Γαλλική πολιτική ενθάρρυνε την γυναικεία συμμετοχή σε αυτή την αποικιοκρατική εμπειρία.[35]

Θεωρούμε σημαντικό να υπογραμμίσουμε ότι δεν υπήρχαν μόνο οι 110 περιηγήτριες του 17ου-19ου αιώνα που συμπεριλήφθηκαν σε αυτήν την διατριβή. Χαρακτηριστικά αναφέρουμε ότι 25 περιηγήτριες που επιλέχθηκαν τυχαία από τις 110 περιηγήτριες στον κατάλογο της βασικής βιβλιογραφίας,[36] αναφέρουν, καταγράφουν ή σημειώνουν τα ονόματα ή την παρουσία τουλάχιστον άλλων 350 περιηγητριών,[37] οι οποίες δεν άφησαν γραπτές μαρτυρίες, ή τουλάχιστον αν άφησαν, δεν βρέθηκαν ακόμα. Με βάση αυτά τα δεδομένα, ή αυτές τις προαναφερθείσες 25 δειγματολογικές ενδείξεις, αν εξετασθούν τα έργα των υπόλοιπων 85 περιηγητριών της βασικής βιβλιογραφίας για αναφορές σε άλλα γυναικεία ονόματα ή παρουσίες, θα μπορούσαμε να υπολογίσουμε αναλογικά και με 'χαλαρές' επιφυλάξεις την ύπαρξη τουλάχιστον άλλων 1,750 έως 2.000 περιηγητριών. Επιπλέον, ένας κατάλογος με τουλάχιστον άλλες 2,000 περιηγήτριες θα μπορούσε να συγκροτηθεί από τα 2,500,000 σπάνια περιηγητικά έργα που βρίσκονται στην Εθνική Βιβλιοθήκη της Βοστώνης (Boston Public Library), που θα μας έδινε ως αντίστοιχο σύνολο τα ονόματα 4.000 περιηγητριών.[38]

Επιπλέον, στα έργα τους και στις επιστολές τους Άγγλίδες και Γαλλίδες εθελόντριες[39] αποκαλύπτουν ότι **χιλιάδες** γυναίκες, Άγγλίδες κυρίως, είχαν ακολουθήσει τους συζύγους τους στον Κριμαϊκό Πόλεμο (1853-1856). Αυτές οι Αγγλίδες, χωρίς καμμία πρόνοια ή προστασία από το κράτος τους, σε αντίθεση με τις Γαλλίδες, αντιμετώπιζαν την φτώχεια, την ταπείνωση, τον εξευτελισμό και την ασέβεια των Άγγλων. Να ήσουν σύζυγος Άγγλου στρατιώτη εθεωρείτο από τους ίδιους τους Άγγλους ισότιμα με την ιεροδουλία, σε αντίθεση με τον σεβασμό που ένοιωθαν οι Γάλλοι γι' αυτήν την θέση. Μαθαίνουμε, επίσης, ότι υπήρχαν Ευρωπαίες μέσα στον αριθμό τον περίπου **6,000 γυναικών** που επισκέπτονταν για τις διακοπές τους το Lake George της Αμερικής στο πρώτο ήμισυ του 19ου αιώνα. Δεν γνωρίζουμε

---

[35] [23v1.,[23v2] A LADY VOLUNTEER, [TAYLOR F.M.], 1854-1856
EASTERN HOSPITALS AND ENGLISH NURSES; THE NARRATIVE OF TWELVE MONTHS' EXPERIENCE IN THE HOSPITALS OF KOULALI AND SCUTARI, (in two volumes) BY A LADY VOLUNTEER. IN TWO VOLUMES. (DURING THE CRIMEAN WAR) VOL. I. AND VOL. II.. London: Hurst and Blackett, Publishers, Successors to Henry Colburn, 13, Great Marlborough Street. 1856. Volume II., [23v.2], σελ. 126-130; 'Interview with Queen Victoria.... English policy to encourage women's participation in the colonial experience during Crimean War.'

[36] Βλέπε Βασική Βιβλιογραφία στο τέλος της διατριβής.

[37] Βλέπε ενδεικτικό πίνακα 350 περιηγητριών που καταγράφθηκαν στα έργα ή στις επιστολές 25 περιηγητριών.

[38] BOSTON PUBLIC LIBRARY: 'Rare Books and Manuscripts', 'Research Library', και συλλογή των μικροφίλμ, που ονομάζεται, «Η ΣΕΙΡΑ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΗΣ ΓΥΝΑΙΚΑΣ», συγκεκριμένα, the microfilm collection: "THE HISTORY OF WOMEN SERIES», An Alphabetic index to the Microfilm Collection, Monographs. Research Publications, Inc. New Haven, Connecticut, 1976. Three Volumes . Η ερευνήτρια αυτής της διατριβής πρόλαβε μέχρι το 1999 να υπολογίσει ότι υπάρχουν πάνω από 2000 γυναίκες συγγραφείς και περιηγήτριες-συγγραφείς στην Εθνική Βιβλιοθήκη της Βοστώνης.
-Στην Γεννάδιο Βιβλιοθήκη, βλέπε επίσης, περίπου 100 περιηγήτριες, βλέπε Weber, Shirley W., Voyages and Travels in the Near East made during the XIX Century, , Being part of a larger Catalogue of works on Geography, Cartography, Voyages and Travels in the Gennadius Library in Athens. Compiled and provided with a preface and index by Shirley Howard Weber, Librarian of the Gennadeion. [Weber, 99 (Voyages and Travels in the Near East during XIX—compiled by Shirley H. Weber, 2 vols. 1952-53], The American School of Classical Studies at Athens, Princeton-New Jersey. 1952, καθώς και, Navari, Leonora. Greece and the Levant, the Catalogue of the Henry Myron Blackmer Collection of Books and Manuscripts, London: London: Maggs Bros. LTD. 1989, (Estate of Henry M. Blackmer) "……..the catalogue of the Blackmer Collection could not have been completed without the help of four bookmen: with many thanks to Hohn Collins, Stathis Finopoulos, Agamemenon Tselikas and Christos Manousarides."
-Βλέπε περιορισμένο αριθμό περιηγητριών στην Αμερικανική Σχολή Κλασσικών Σπουδών, A.S.C.S.-American School of Classical Studies, Blagen Library and Rare Book Room [Αθήνα], στην Εθνική Βιβλιοθήκη. Βλέπε ιδιωτική συλλογή του συλλέκτη κ. Στάθη Φινόπουλο.

[39] Βλέπε Ενδεικτικό Πίνακα Τρίτης Ομάδας/Κατηγορίας Περιηγητριών.

όμως πόσες από τις **6,000** γυναίκες ήταν Ευρωπαίες και ποιες άλλες χώρες επισκέφτηκαν πριν φτάσουν στην Αμερική.[40]

Η βιβλιοθήκη της Βοστόνης διαθέτει επίσης έναν αλφαβητικό κατάλογο που ονομάζεται «The History of Women Series, An Alphabetic Index to the Microfilm Collection, Four Volumes» με τα συγγραφικά έργα γυναικών-συγγραφέων και περιηγητριών-συγγραφέων του 19ου αιώνα. Επίσης, τα ίδια έργα αυτών των γυναικών μας παρέχουν με άλλα ονόματα γυναικών συγγραφέων και περιηγητριών του 18ου και του 19ου αιώνα.[41]

Στην Αθήνα, η βιβλιοθήκη της Γενναδίου έχει στην συλλογή της τα έργα τουλάχιστον 100 περιηγητριών του 17ου, 18ου και 19ου αιώνα.[42] Ορισμένα έργα περιηγητριών του 19ου αιώνα, σε πολύ μικρότερη κλίμακα, βρίσκονται στην Εθνική Βιβλιοθήκη της Αθήνας και άλλα στην βιβλιοθήκη της Αμερικάνικής Σχολής Κλασσικών Σπουδών[43] στην Αθήνα, τμήμα Blegen Library.

Παρόλο, που το γυναικείο ταξίδι σε περιοχές της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, αλλά και γενικά το ταξίδι εκτός Ευρώπης, εθεωρείτο από την δυτική κοινωνία μία αποκλειστικά ανδρική εμπειρία, τα προαναφερθέντα δεδομένα αποδεικνύουν ότι, τουλάχιστον τον 19° αιώνα, οι γυναίκες αγνοούσαν ή έβρισκαν τρόπους να υπερφαλαγγίσουν τις προκαταλήψεις της δυτικής τους κοινωνίας. Γίνεται φανερό, επίσης, ότι η σύγχρονη έρευνα δεν έχει δείξει το απαραίτητο ενδιαφέρον για τον εντοπισμό, την καταγραφή και την μελέτη της γυναικείας περιήγησης, παρόλο που ήταν τόσο μεγάλη!

Το φαινόμενο των γυναικείων περιηγήσεων ήταν μία **καινοτομία** και μία **πρόκληση**, για την ιδεολογία και τις δομές των κοινωνιών της δύσης του 18ου και του 19ου αιώνα, αφού για τις περιηγήτριες το ταξίδι ήταν μία **απελευθερωτική εμπειρία** και μία πολιτιστικού χαρακτήρα έκφραση ελευθερίας, ιδιαίτερα αντιληπτό αν λάβουμε υπόψη ότι η δυτική μεσαία τάξη του 19ου αιώνα το κατέκρινε και περιόριζε την γυναικεία

---

[40] Βλέπε περιηγήτρια [14α,] και [14β], Celine (Countess Stephano) 1829 - 1835, 1835 -?, 1849- ? ADVENTURES of a Greek Lady, the adopted daughter of the late Queen Caroline, written by herself. 1849.

[41] Ο κατάλογος που ακολουθεί αποτελεί μόνο ένα απειροελάχιστο δείγμα αυτών των σπάνιων βιβλίων/έργων/ταξιδιωτικών χρονικών στην βιβλιοθήκη The Boston Public Library:

1. Betham, Mary Matilda, 1776-1852
A biographical dictionary of celebrated women of every age & country. London, B. Crosby & Co., 1804.
2. BIOGRAPHIUM faemineum.
The female worthies; or, Memoirs of the most illustrious ladies, of all ages and nations, who have been eminently distinguished for their magnanimity, learning, genius, virtue, piety, and other excellent endowments... Containing (exclusive of foreigners) the lives of above fourscore British ladies... Collected from history, and the most approved biographers, and brought down to the present time... London, Printed for S. Crowder, and J. Payne [etc.] 1766.
3. BRIQUET, Marguerite Ursule Fortunee (Bernier) 1782-1825.
Dictionnaire historique, litteraire et bibliographique des Francaises, et des etrangeres naturalisees en France, connues par leurs ecrits, ou par la protection qu'elles on accordee aux gens de lettres, depuis l'etablissement de la monarchie jusqu'a nos jours... Paris, De l'imprimerie de Gille, 1804.
4. DRION, A.
Les grands femmes de France. Paris [1866]
5. DUFRENOY, ADELAIDE GILETTE (BILLET) 1765-1825.
Biographie des jeunes demoiselles; ou, Vies des femmes celebres, depuis les Hebreux jusqu'a nos jours... Paris, D'Alexis Eymery, 1816.
6. EDDY, DANIEL CLARKE, 1823-1896.
Heroines of the missionary enterprise: or, Sketches of prominent female missionaries. Boston, Ticknor, Reed and Fields, 1850.
7. ELLET, ELIZABETH FRIES (LUMMIS) 1818-1877.
WOMEN ARTISTS in all ages and countries. By Mrs. Ellet. New York, Harper & brothers, 1859.
8. JAMESON, ANNA BROWNELL (MURPHY) 1791-1860.
Sisters of Charity, Catholic and Protestant, abroad and at home. Second ed. London. Longman, Brown, Green, & Longmans, 1855.

[42] Βλέπε επίσης συλλογές/κατάλογο στο Navari Collection and στο Weber Collection που βρίσκονται στην Γεννάδιο Βιβλιοθήκη.

[43] American School of Classical Studies', Blegen Library (Αθήνα)

δραστηριότητα στην δική της διαφυλική σφαίρα ή στα δικά της διαφυλικά σύνορα,[44] δηλαδή αυτά της οικίας.

Οι περιηγήτριες κατόρθωσαν κάτι που δεν μπόρεσε να καταφέρει κανένας περιηγητής, που έχει γράψει για το Οθωμανικό χαρέμι και για την θέση της γυναίκας στο Ισλάμ. Διείσδυσαν και έζησαν οι ίδιες μέσα στα Οθωμανικά χαρέμια, και πολλές ήταν εκείνες που κατήγγειλαν τους περιηγητές, για παραπληροφόρηση, και ότι οι περιγραφές τους βασίζονταν κυρίως στην αχαλίνωτη φαντασία τους, ξεκινώντας από την Lady Mary Wortley Montagu το 1717, η οποία υπήρξε η πρώτη περιηγήτρια που εισχώρησε μέσα σε αυτήν την γυναικεία σφαίρα και η οποία περιέγραψε το χαρέμι ως: «ο απαγορευμένος χώρος», «τα γυναικεία διαμερίσματα»,[45] και «ο Παράδεισος του Μωάμεθ».[46] Για τους δυτικούς ο όρος 'χαρέμι' πυροδοτούσε την φαντασία, αφού είχε γίνει αντιληπτός σαν όρος, που παρέπεμπε στα μυστήρια της Ανατολής, δηλαδή στον αισθησιασμό, στην ηδονή και στην σαρκική ευδαιμονία. Η ιδέα ότι όμορφες και εξωτικές γυναίκες, **όλων των εθνικοτήτων,** βρίσκονταν στα χαρέμια, μάγευε και γοήτευε τον δυτικό κόσμο και ιδιαίτερα τους άνδρες, που είχαν μεγάλη περιέργεια να μάθουν τι συνέβαινε πίσω από τα απροσπέλαστα τείχη του χαρεμιού. Κανείς τους, όμως, δεν μπορούσε να εισχωρήσει μέσα στους απαγορευμένους και «ιερούς» του χώρους. Συνεπώς, οι πληροφορίες, που μας παρέχουν οι (άνδρες) περιηγητές για τα Οθωμανικά χαρέμια, προέρχονταν από τις αφηγήσεις δυτικών ή μη-μουσουλμάνων επισκεπτριών,[47] ή αποτελούσαν προϊόντα της φαντασίας τους. Υπάρχουν πολλές αναφορές και εικονογραφήσεις από ξένους πρέσβεις, περιηγητές και ζωγράφους, οι οποίοι, όμως, ποτέ δεν είδαν ή ποτέ δεν μπήκαν μέσα στα Οθωμανικά χαρέμια. Οι εξωτικές απεικονίσεις τους, λοιπόν, και οι γεμάτες μυστήριο και εξωτισμό περιγραφές τους είναι αποκυήματα περισσότερο της φαντασίας τους και δεν σχετίζονται με την πραγματικότητα του χαρεμιού.

Σε αντίθεση, οι περιηγήτριες, χάρη στο φύλο τους, είχαν την δυνατότητα να εισχωρήσουν στα διαφυλικά σύνορα του χαρεμιού και να κινηθούν μέσα σε αυτήν την διαφυλική σφαίρα ("gendered sphere"), δηλαδή μέσα στους ξεχωριστούς, γυναικείους, διχοτομημένους και απομονωμένους χώρους της Οθωμανικής οικογένειας.[48] Πλησίασαν, προσέγγισαν και εισχώρησαν στα Οθωμανικά χαρέμια όλων των κοινωνικών τάξεων, **και όχι μόνο**! Είχαν

---

[44] Όσον αφορά τους όρους 'διαφυλική' σχέση ή 'διαφυλική' σφαίρα/ "gender relation", "gendered sphere", βλέπε:

Lawrence. Karen R. , Penelope Voyages [ASCS]. Women and Travel in the British Literary Tradition. Cornell Uniersity Press, Ithaca and London, και,

Melman. Billie. Women's Orients. English Women and the Middle East, 1718-1918. Second edition, Macmillan, 1995.,

[45] Περιηγήτρια [3c], σελ., 150-151.

THE LETTERS OF LADY M. W. MONTAGU, DURING THE EMBASSY TO CONSTANTINOPLE, 1716-18. PARIS: BAUDY'S EUROPEAN LIBRARY, 1840- "You will, perhaps, be surprised at an account so different from what you have been entertained with by the common voyage-writers, who are very fond of speaking of what they do not know. It must be under a very particular character, or on some extraordinary occasion, that a Christian is admitted into the house of a man of quality; and their harems are always forbidden [3c], σελ. 150, Letter XXXVI. To Mrs. Thistlethwayte, dated April 1, O.S. 1717 from Adrianople.] forbidden ground. Thus they can only speak of the outside, which makes no great appearance, and the women's apartments are always built backward, removed from sight, and have no other prospect than the gardens, which are inclosed with very high walls.... They are planted with high trees... In the midst of the garden is the *chiosk* , that is, a large room, commonly beautified with a fine fountain in the midst of it. It is raised nine or ten steps, and inclosed with gilded lattices... where the ladies spend most of their hours, employed by their music or embroidery..." [3c] σελ., 151/

[46] Ibid., σελ. 150,151,161, [3c] : The "forbidden ground", "the women's apartments", "Mahomet's paradise",

[47] Ελληνίδες, Αρμένισσες, Εβραίες επισκέπτονταν τα χαρέμια συνήθως για να πουλήσουν τα εμπορεύματά τους, να παρέχουν ποικιλότροπες υπηρεσίες, ή για να συνεργαστούν σε κάποια συνομωσία.

[48] Βλέπε Κεφάλαιο III: Τα μη-βασιλικά χαρέμια, 'αυτό που ονομάζουν εδώ οικογένεια', ή η 'ξεκάθαρη και ολοφάνερη γραμμή διχοτόμησης' και 'το διαχωριστικό σύστημα' της Οθωμανικής οικογένειας'.

πρόσβαση, καθώς και προσωπική συμμετοχή στα ιδιωτικά και στα δημόσια γυναικεία λουτρά των Οθωμανίδων,[49] στο 'παιδικό χαρέμι', και ιδιαίτερα σ' εκείνο του 'γυναικείου παρακράτους', το οποίο λειτουργούσε μέσα στο Μεγάλο Χαρέμι του Σαράι, και στα μόνιμα μέλη του συμπεριλαμβάνονταν, εκτός από τις γυναίκες, και οι απαραίτητοι εξισλαμισμένοι μαύροι ευνούχοι, επειδή δεν εθεωρούνταν αρσενικοί, αλλά άφυλοι.[50]

Οι αναφορές των περιηγητριών του 18ου και του 19ου αιώνα οπωσδήποτε δεν αγγίζουν το θέμα των λευκών ευνούχων του Μεγάλου Σαράι ή εκείνο «του χαρεμιού των λευκών αγοριών του σουλτάνου»,[51] οι οποίοι ζούσαν στο «Εντερούμ»,[52] και το οποίο διατηρήθηκε, όπως και το Οθωμανικό χαρέμι, μέχρι τις αρχές του 20ου αιώνα.[53] Οι περιηγήτριες δεν είχαν πρόσβαση σε αυτόν τον χώρο, του Εντερούν, διότι δεν ανήκε στην δική τους διαφυλική σφαίρα ή γυναικεία σύνορα όπως, κατ' αντιστοιχία, κανένας Μουσουλμάνος άνδρας, ή δυτικός περιηγητής, δεν είχε πρόσβαση σε κανένα Οθωμανικό χαρέμι, οποιασδήποτε κοινωνικής τάξης. Ένας Μουσουλμάνος είχε δικαίωμα να εισχωρήσει μόνο στο δικό του χαρέμι και σε κανένα άλλο!

Από τις επιστολές, με ημερομηνίες 1715-1718, της πρώτης αναγνωρισμένης περιηγήτριας-συγγραφέα Lady Mary Wortley Montagu,[54] στην οποία παραπέμπουν

---

[49] Βλέπε Κεφάλαιο III.

[50] Βλέπε Κεφάλαια II.

[51] Σαρρής, Νεοκλής, 'Οσμανική Πραγματικότητα', τόμος πρώτος, σελ. 383-388.
Όπως μας πληροφορεί ο κ. Νεοκλής Σαρρής, συνήθως τα ανθρώπινα αποκτήματα των πατισάχ ή του σουλτάνου (και γενικότερα των αξιωματούχων του κράτους) δεν ήταν μονάχα γυναίκες-- οι παλλακίδες [ή οι τζαριγέ (cariye)]-- αλλά και άνδρες, όπως οι γκουλεμά (gulema πληθ. του gulam) οι οποίοι χρησιμοποιούνταν ως υπηρέτες και ως ερωτικά αντικείμενα. Για παράδειγμα, στα ανάκτορα του Τοπ-Καπού, σύμφωνα με τον κ. Σαρρή, εκτός από το χαρέμι, υπήρχε και το Εντερούν (Enderun) το οποίο εννοιολογικά σημαίνει ακριβώς ότι και το Χαρέμι. Συγκεκριμένα γράφει ότι όπως και το χαρέμι: «Ουσιαστικά πρόκειται για ένα χώρο απαγορευμένο στους υπόλοιπους [εκτός από τον Σουλτάνο] όπου αντί για γυναίκες υπάρχουν άντρες. Με άλλα λόγια, είναι το χαρέμι των αγοριών του σουλτάνου... Ο σουλτάνος λοιπόν διαμοίραζε τη ζωή του ανάμεσα στα δύο τμήματα των ανακτόρων. Στο χαρέμι περιστοιχιζόταν από γυναίκες, στο Εντερούν από τους 'γκολεμά', του εσωκατάκοιλους των βυζαντινών ανακτόρων, που σε πιστή μετάφραση γίνονται 'ιτς ογλάνια' (ic=εσωτερικό, oglan=αγόρι), ο αριθμός των οποίων ξεπερνούσε τους χίλιους. Οπωσδήποτε, σε αμφότερες τις περιπτώσεις το στενό περιβάλλον του σουλτάνου σχεδόν καθ'ολοκληρίαν αποτελείτο από προσφάτως (και βίαια) εξισλαμισμένα άτομα. Γιατί όπως και οι τζαριγιέ [παλλακίδες] ήταν προϊόντα αρπαγής και αιχμαλωσίας, έτσι και οι γκουλεμά προέρχονταν από τους ντεβσιρμέ.»

[52] Ibid., σελ. 383.
"Μέχρι το 17° αιώνα, στο Εντερούν, εισάγονταν αποκλειστικά εξισλαμισμένοι νεηλήδες και στη συνέχεια, όταν εκφυλίστηκε το σύστημα του παιδομαζώματος, επίλεκτες μουσουλμανικές οικογένειες αγωνίζονταν να εγγράψουν σ' αυτό τα παιδιά τους.»

[53] Ibid., σελ. 383-384.
Επίσης για περισσότερες πληροφορίες βλέπε σελίδες 384-388 με θέμα «οι αξιωματούχοι του Εντερούν» και η «Εξέλιξη και σταδιοδρομία των τροφίμων του Εντερούν»: «Το Εντερούν που αναδιοργανώθηκε επί Μαχμούτ Β' (1831), διατηρήθηκε μέχρι τις αρχές του 20ου αιώνα, αλλά μειώθηκε η σημασία του ως προς την κατάρτιση στελεχών για την οσμανική γραφειοκρατία. Με τις μεταρρυθμίσεις του Τανζιμάτ γι' αυτό τον σκοπό ιδρύθηκαν οι σχολές Γαλατά Σαράι (Σουλτάν-φουνούν-ου Μουλκιγιέ), που λειτουργούσαν παράλληλα προς το Εντερούν κατά την πάγια τακτική των Οσμανών μεταρρυθμιστών να διατηρήσουν το παλιό μετά την υιοθέτηση κάθε νέου συστήματος.» σελ. 388.
«Σύμφωνα προς το ισλαμικό δίκαιο ο δούλος αν είναι γυναίκα θεωρείται αυτοδικαίως οδαλίσκη και αν είναι άνδρας ογλάνι του κυρίου του. Σε κάθε περίπτωση, δεν θεωρείται μόνο «ομιλούν πράγμα» (mal-I natik) αλλά και σκεύος ηδονής. Το τελευταίο αποδίδει την πολιτική σημασία που είχε η γενετήσια πράξη στην πατριαρχική και φαλλοκρατική κοινωνία ως εκδήλωση σχέσης κυριαρχίας και υποτέλειας. Το διπλό κριτήριο εδώ ήταν απόλυτο και εφαρμοζόταν η αρχή που εθιμικά κρατούσε από την ρωμαϊκή εποχή και την οποία πρέσβευαν και οι πατέρες της Εκκλησίας (Σαρρής, 1985:232):

[54] [3°, β, γ] 1715, 1716 - 1718 Lady Mary Wortley Montagu or Lady Mary Pierrepont
--"An Additional Volume to the letters of the Right Honourable M...y W...y M.....e: Written, during her travels in Europe, Asia and Africa, to Persons of Distincition, Men of Letters, &c. in different Parts of Europe which contain, Among other curious Relations.

πολλοί περιηγητές και περιηγήτριες, **μαθαίνουμε για πρώτη φορά από επιτόπιες περιγραφές**, για τα χαρέμια της Οθωμανικής ελίτ. Μετά από προσωπική συμμετοχή της, σε δημόσιο γυναικείο λουτρό, πληροφορούμαστε, για **πρώτη φορά**, και για το «γυναικείο καφενείο» των Οθωμανίδων, όπως το αποκάλεσε, το 1717, η Montagu.[55] Το 1786, τα χαρέμια και τα γυναικεία λουτρά αναφέρονται και στις επιστολές της δεύτερης περιηγήτριας, του 18ου αιώνα, της Lady Elizabeth Craven,[56] η οποία μετά το διαζύγιό της ξεκίνησε τις περιηγήσεις της. Όμως, τον 19ο αιώνα, συναντάμε έναν μεγάλο αριθμό περιηγητριών, που εισχώρησε στα χαρέμια όλων των κοινωνικών τάξεων, και που συμμετείχε στα γυναικεία ιδιωτικά και δημόσια λουτρά.[57]

Για παράδειγμα, το 1816 δυτικές γυναίκες διεισδύουν στα χαρέμια του μπέη της Τυνησίας και του γιου του, καθώς και στο χαρέμι του κυβερνήτη της Πάτρας.[58] Το 1836 περιηγήτριες μας εισάγουν στα χαρέμια των Τούρκου εμπόρων της Κωνσταντινούπολης, ακόμα και κατά την διάρκεια του Ραμαζανίου. Το 1836, παρατηρούνται πολλές επισκέψεις στα χαρέμια της Οθωμανικής ελίτ και των εμπόρων της Κωνσταντινούπολης,[59] ή της ευρύτερης Οθωμανικής επικράτειας, όπως στο χαρέμι του Μουσταφά Πασά της Σκόδρα, και σε εκείνο του αντικαταστάτη του, Ομέρ Πασά.[60] Το 1836 περιηγήτριες μπαίνουν στο χαρέμι της μεγαλύτερης αδελφής του Σουλτάνου Μαχμούτ Β', της Πριγκίπισσας Εσσεμέ ή Ασμέ Σουλτάνα.[61] Επισκέπτονται το χαρέμι του cadi του Τσερκές (Tzekerghes), κοντά στην Προύσα[62], καθώς και ένα χαρέμι στη Δαμασκό[63]. Το 1839 εισχωρούν στα χαρέμια του Νουρρή Εφέντη και του Οσμάν Μπέη στην Κωνσταντινούπολη.[64] Το 1840 επισκέπτονται το χαρέμι του Seraskier Ρεσίντ Πασά κατά την διάρκεια του Ραμαζανίου[65] και το 1841

Accounts of the policy and manners of the Turks; Drawn from Sources that have been inaccessible to other Travellers." LONDON: Printed for T. Becket and P.A. de Hondt, in the Strand. MDCCLXVII., [3a].

-- LETTERS OF the RIGHT HONOURABLE LADY M - - Y W - - - Y M- - - E: Written, during her TRAVELS in EUROPE, ASIA AND AFRICA, TO Persons of Distinction, Men of Letters, &c. in different PARTS of EUROPE. WHICH CONTAIN, Among other CURIOUS Relations, ACCOUNTS of the POLICY and MANNERS of the TURKS; Drawn from Sources that have been inaccessible to other Travellers. THE SECOND EDITION. VOL. III. LONDON: Printed for T. BECKET and P. A. D E HONDT, in the Strand. MDCCLXIII. (1718)., [3b]

[55] Βλέπε Κεφάλαιο III.

[56] [4] 1785–1788 The Right Honourable Elizabeth Craven.

-"A Journey Through The Crimea to Constantinople In A Series Of Letters Written In The Year 1786." London, G.G. J. and J. Robinson, 1789. [4]

-Βλέπε, επίσης, CRAVEN, ELIZABETH (BERKELY) baroness Craven, afterwards margravine of Ansbach, 1750-1828. Memoirs of the margravine of Anspach. Written by herself. London, Henry Colburn, 1826.

[57] Βλέπε Κεφάλαιο III, όσον αφορά τα γυναικεία λουτρά, ή «το γυναικείο καφενείο».

[58] Βλέπε περιηγήτριες, [11] Louise Demont, [14α,β] Celine (Countess Stephano), [9], Caroline, the Princess of Wales.

[59] [40a,b,c] 1835-1836 MISS JULIA PARDOE

"The City of the Sultan, and domestic manners of the Turks in 1836. By Miss Pardoe. London, Henry Colburn, 1837. 2 vols., frontispieces, engraved title-pages and 14 engravings. 8vo. (Author arrived in Constantinople December 30, 1835., Volume I., [40α] σελ. 16-32.

[60] Ibid., σελ. 223-228, 229-254. [40a]

[61] Ibid., σελ. 98. [40a]

[62 62] Ibid., σελ. 96-105. [40β]

[63] [41a,b] 1836 - Mrs. Sara Rogers Haight,

"Letters from the Old World by a Lady of New York", 1840 (Egypt, Syria, Palestine, ASIA MINOR, Turkey and Greece... Volume II., [41b], σελ. 173.

[64] [43], 1839-1840 Mary Georgina Emma Dawson Damer.

The Hon. Mrs. G.L. Dawson Damer Diary of a tour in Greece, Turkey, Egypt, and the Holy Land. By the Hon. Mrs. G.L. Dawson Damer. London, Henry Colburn, 1841. 2 vls. [43], σελ. 215-232.

[65] [27α] Marchioness of Londonderry, Frances Anne Emily Vane-Tempest, 1840.

A Narrative of travels to Vienna, Constantinople, Athens, Naples, etc. By the Marchioness of Londonderry., London, Henry Colburn, (1842?) [27a], σελ. 103-112, 113-121.

και η περιηγήτρια,

[43] 1839-1840 Mary Georgina Emma Dawson Damer.

The Hon. Mrs. G.L. Dawson Damer Diary of a tour in Greece, Turkey, Egypt, and the Holy Land. By the Hon. Mrs. G.L. Dawson Damer. London, Henry Colburn, 1841. 2 vls. [43], σελ. 174.

διεισδύουν στο χαρέμι το Μεχεμέτ Αλί Πασά, κυβερνήτη του Τοπκανέ ή Τοπκανού.[66] Περιηγήτριες φιλοξενούνται στα χαρέμια των διαφόρων Σουλτάνων και των Μεγάλων Βεζίρηδων κάθε εποχής.[67] Το 1852 τις συναντάμε σε διάφορα χαρέμια της Μικράς Ασίας,[68] όπως στο Τσερκές, την αρχαία Αντωνιόπολη.[69] Το 1870 προσεγγίζουν τα χαρέμια του Ικονίου,[70] της Σινώπης του Πόντου και του Σοχούμ Καλέ (Κιρκασία).[71]

Εντοπίζουν, αντιλαμβάνονται και περιγράφουν τις διαφορές, την ιδιαιτερότητα, την διαφορετικότητα ή τον ιδιαίτερο χαρακτήρα στα χαρέμια των φτωχών, σε εκείνα που αποκαλούσαν «της μεσαίας τάξης», της «μεσαίας εύπορης τάξης», «των **bourgeiois**», της Οθωμανικής ελίτ, των επαρχιωτών της Μικράς Ασίας, των διαφόρων πόλεων, της πρωτεύουσας (Κωνσταντινούπολης), «των νέων ανδρών», «των γερόντων», και των «Πιστών

---

[66][26v1], [26v2].1840-41 ELIZABETH MARY GROSVENOR, MARCHIONESS OF WESTMINSTER.
"A Narrative of a Yacht Voyage in the Mediterranean During the Years 1840-41, In Two Volumes. London:, John Murray, Albemarle Street 1842. Volume II., [26v2],σελ. 38-40, 50-56.

[67] [45α], [45β], Melek Hanum, ή Marie Dejean (ή Marie Dejean Millingen.)
[45α] - Thirty Years in the Harem: or, the Autobiography of Melek-Hanum wife of H.H. Kibriszli-Mehemet Pasha. London: Chapman and Hall, 193 Piccadilly. 1872. [45a].
[45β] -SIX YEARS IN EUROPE: SEQUEL TO THIRTY YEARS IN THE HAREM. The Autobiographical Notes of Melek-Hanum, wife of H.H. Kibrizli-Mehemet-Pasha. Edited by L.A. Chamerovzow. London: Chapman and Hall, 193, Picadilly. 1873. [45b].
Η Μελέκ Χανούμ, πρώην Marie Dejean, γνώρισε τον Σουλτάνο Μαχμούτ ΙΙ (1808-1839) και μία από τις αδελφές του, την Πριγκίπισσα Ασμέ ή Εσσεμέ Σουλτάνα, η οποία διασκέδαζε βασανίζοντας νέους Έλληνες. Μετά τον θάνατο του σουλτάνου, φιλοξενήθηκε από μία από τις συζύγους (Καντίν) του Μαχμούτ ΙΙ, η οποία την είχε προσκαλέσει στο χαρέμι όταν κυβερνούσε ο διάδοχός γιος του Μαχμούτ ΙΙ, ο σουλτάνος Αμπτούλ Μεζίντ. Η χήρα του Σουλτάνου Μαχμούτ, όπως μας πληροφορεί η ίδια, την προσκάλεσε στο χαρέμι για να ζητήσει την βοήθειά της, δηλαδή την μεσολάβησή της προς τον «φίλο» της τον Μεγάλο Βεζίρη Ρεσίντ Πασά, για να επιστρέψει ο γαμπρός της Καντίν, ο Σαΐντ Πασάς από την εξορία. Η Μελέκ Χανούμ μας παρέχει πληροφορίες, επίσης, για το χαρέμι του Σουλτάνου Αμπτούλ-Μεζίντ (1839-1861), και για εκείνο του διαδόχου του, τον αδελφό του, τον Σουλτάνο Αμπτούλ-Αζίζ (1861-1876).

[68] 1857, 1860, 1866, 1872, 1886-1897 – MARY ADELAIDE WALKER. [57a,b,c,d,e,f,c2]-(ζωγράφος).
[1857-1897], 40 χρόνια περιηγήσεων.
--[57a,b] Mary Adelaide Walker, Mrs. Walker -- "Eastern Life and Scenery, with excursions in Asia Minor, Mytilene, Crete, and Roumania. By Mrs. Walker. London, Chapman and Hall, 1886. 2 Vols. (in two volumes) 12 mo. Written by an artist with nearly thirty years experience in the East. Interesting accounts of life and customs. .
– [57c] Mrs. Walker, "Through Macedonia to the Albanian Lakes" by Mary Adelaide Walker. With illustrations by the author, London, Chapman and Hall 1864. xi + 27 4p. 8 vo. [Journey begun in July, 1860 from Constantinople: Salonica, Vodena, Ostrovo, Monastir, Ochrida, Geortcha, Castoria. (GT 1356.1).] [translation/fragments, 57c2].
--[57d] Mrs. Walker, "Old Tracks and new landmarks; wayside sketches in Crete, Macedone, Mytilene, etc. By Mary A. Walker... London, Richard Bentley and Son, 1897. xvi + 365 p. Many illustrations. 8 vo. [(GT. 1408) Account of journey made in 1896, with added notes of earlier journeys made in 1857, 1866, 1872 and 1886. Stamboul to Ismit, Angora, Chalcedon, Brussa, σελ. 1 - 131. Kavalla, Pella, Vodena, Odhrida, Mytilene (Thermi, Molivo, and Petra), ,σελ. 134 - 208; Crete (The Akrotiri and Ghania); the Bosporos and up the Danube, ,σελ 309-365.]
--[57e] BROKEN BITS OF BYZANTIUM by C.G. Curtis, Chaplain of christ Ch. Crimean Memorial Church. Lithographed – with some additions, by MARY, A. WALKER. Part Ist: from Yali-kiosk to Yedi-koule.
--[57f] BROUSSE, ALBUM HISTORIQUE, CONSTANTINOPLE, 1866, par M.Walker [βλέπε σελίδα 24.

[69] 1850, 1852, 1858 Mme de la Princesse de Belgiojoso, Christine Trivulce de Belgiojoso [30a]
La vie intime et la vie nomade en Orient. Scenes et souvenirs de voyage I et II., Revue des Deux Mondes, XXVe Annee. Seconde Serie De La Nouvelle Periode. Tome Neuvieme. Paris. Bureau de la Revue des Deux Mondes. 1855. [30α], σελ. 467, 472-475.

[70] [45α] [45β] Melek Hanum, ή Marie Dejean ή Marie Dejean Millingen.
- Thirty Years in the Harem: or, the Autobiography of Melek-Hanum wife of H.H. Kibriszli-Mehemet Pasha. London: Chapman and Hall, 193 Piccadilly. 1872. [45a].
-SIX YEARS IN EUROPE: SEQUEL TO THIRTY YEARS IN THE HAREM. The Autobiographical Notes of Melek-Hanum, wife of H.H. Kibrizli-Mehemet-Pasha. Edited by L.A. Chamerovzow. London: Chapman and Hall, 193, Picadilly. 1873. [45b].

[71] [50a], [50b], 1860, 1870 MRS. HARVEY, OF ICKWELL-BURY, ANNIE JANE HARVEY.
–Our Cruise in the Claymore, with a visit to Damascus and the Lebanon. By Mrs. (A.J.) Harvey of Ickwell-Bury. London, Chapman and Hall, 193, Picadilly, 1861. [Beirut, Damascus Lebanon, Jerusalem, Cyprus, Rhodes, Santorin, the Ionian islands, Dalmatia. Traveller and author of historic novels. Cruised in 1860 with her family visiting Leukas, Santorini, Rhodes...]. [50α]
–Turkish Harems & Circassian Homes By Mrs. Harvey (Of Ickwell Bury) London Hurst & Blackett. Great Marlborough Street. 1871. [50b]

Μουσουλμάνων της παλαιάς σχολής».[72] Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν, επίσης, οι περιγραφές τους, που αφορούν τα **'παιδικά χαρέμια'**, δηλαδή αυτό που ονομάζουν «το μικρό χαρέμι», **«το χαρέμι σε μινιατούρα» ή «μία μικρή σχολή».**[73] Όσον αφορά τις ιδιαιτερότητες του κάθε χαρεμιού, παραδειγματικά μαθαίνουμε, ότι στο χαρέμι του κυβερνήτη του Ικονίου, Χαφίζ-Μεχεμέτ Πασά, δεν υπήρχαν ευνούχοι, σε αντίθεση με τα χαρέμια γενικά της Οθωμανικής ελίτ. Μαθαίνουμε, επίσης, ότι ο Πασάς απαγόρευε ακόμα και τις επισκέψεις των γυναικών του ιθαγενή/ντόπιου πληθυσμού. Φιλοξένησε, όμως, παρόλα αυτά, μία δυτική περιηγήτρια.[74]

Το 1862, εισχωρούν στο χαρέμι του Χασσάν Μπέη της Κωνσταντινούπολης, κατά την διάρκεια του Ραμαζανίου,[75] στο χαρέμι του Αμπτέλ-Καντέρ, ενώ εκείνος βρισκόταν στην Μέκκα για προσκύνημα, συγκεκριμένα στην 'πρωτεύουσα του Ισλάμ', στην πόλη Δάμας [Damas].[76] Συνομιλούν με τις γυναίκες στο χαρέμι του Τούρκου πολιτικού Φουάντ [Fuad] Πασά, το 1870, στην Κωνσταντινούπολη, όπου αγγίζουν έντονα το θέμα της θέσης της γυναίκας στο Ισλάμ.[77] Περιηγήτριες επισκέπτονται, κινούνται, προσφέρουν τις υπηρεσίες τους ή εργάζονται σε χαρέμια της Αιγύπτου, όπως σε εκείνα των Αντιβασιλέων της Αιγύπτου το 1864 και το 1882.[78]

Το 1854 οι περιηγήτριες ανακαλύπτουν τα **κινούμενα ή τα πλεούμενα χαρέμια,**[79] όπως τα αποκαλούν. Διαπιστώνουν ότι και τα χαρέμια ταξίδευαν, δηλαδή οι έγκλειστες γυναίκες των χαρεμιών, υπό αυστηρή επιτήρηση και σε ξεχωριστούς χώρους στα πλοία, ταξίδευαν μαζί με τον ιδιοκτήτη ή αφέντη τους, ή με την συνοδεία των ευνούχων. Οι περιηγήτριες κατόρθωναν να εισχωρούν και σε αυτά τα 'πλεούμενα χαρέμια',[80] όπως π.χ. σε αυτό του Υπουργού Δικαιοσύνης Αλίμ Πασά που ταξίδευε για την Κωνσταντινούπολη το 1863,[81] και στο χαρέμι του

---

[72] Βλέπε la Princesse de Belgiojoso [30α] στην Βασική Βιβλιογραφία.

[73] [30a], 1850, 1852, 1858 Mme de la Princesse de Belgiojoso, Christine Trivulce de Belgiojoso.
La vie intime et la vie nomade en Orient. Scenes et souvenirs de voyage I et II., Revue des Deux Mondes, XXVe Annee. Seconde Serie De La Nouvelle Periode. Tome Neuvieme. Paris. Bureau de la Revue des Deux Mondes. 1855. (I. pages 466-502 et II: pages σελ. 1020-1050): Les harems, les Patriaches et les Derviches, les Armeniennes de Cesaree . [Constantinople (σελ. 471), Angora or l'ancienne Ancyre (l'ancienne capitale de la Galatie), (Eiaq-Maq-Oglou, her residence near the bourg Verandcheir or ville detruite) near Angora, Bajandur, Tcherkess (Antoniopolis), la Cappadoce; Kuprin, merdeche, Kircheir, Caesarea (et Judiehsou) et les vills de Taurus, the Taurus; Allah-Daghda, Medem a Adana, Antioch, Latakia, Homs, Aleppo, Tarsus, Konia and return. Left the Orient Jan. 1852 and reached Jerusalem in summer of the same year.] [30α], σελ.1034-1045.

[74] Ibid., σελ. 1045-1049. [30α]

[75] [31] 1855 - 1858, LADY HORNBY.
CONSTANTINOPLE DURING THE CRIMEAN WAR. By Lady Hornby. With illustrations in chromo-lithography....London, Richard Bentley, Publisher In Ordinary To Her Majesty. 1863. 8 vo. [31], σελ. 346-357.

[76] [34] 1862-63 MARQUISE DE LAUBESPIN,
"Esquisses de Voyages", Paris Tequi, Libraire-Edteur 85, Rue de Rennes, 85. 1891. [34] σελ. 142.

[77] [35] 1868 JANE DOWAGER LOFTUS, MARCHIONESS OF ELY.
MAFEESH, or, NOTHING NEW; THE JOURNAL OF A TOUR IN GREECE, TURKEY, EGYPT, THE SINAI-DESERT, PETRA, PALESTINE, SYRIA, AND RUSSIA. In two volumes.—vol. 1. Printed for private circulation. London 1870 [35], σελ. 53-54.

[78] [51α] [51β] Emmeline Lott.
"The English Governess in Egypt. Harem life in Egypt and Constantinople." By Emmeline Lott. Formerly Governess to His Highness the Grand Pacha, Ibrahim, Son of His Highness Ismael Pacha, Viceroy of Egypt. In Two Volumes. London, Richard Bentley, New Burlington Street. 1866. Engraved frontispiece. Dedicated to His Highness Ismael Pacha, &c. &c. Viceroy of Egypt, by His Highness's Most Humble and Devoted Servant, the Authoress. Volume I, Volume II. , [51a,b].

[79] Όσον αφορά τα χαρέμια που ταξίδευαν επάνω στα πλοία, βλέπε [35] 1868 JANE DOWAGER LOFTUS, MARCHIONESS OF ELY.
MAFEESH, or, NOTHING NEW; THE JOURNAL OF A TOUR IN GREECE, TURKEY, EGYPT, THE SINAI-DESERT, PETRA, PALESTINE, SYRIA, AND RUSSIA. In two volumes.—vol. 1. Printed for private circulation. London 1870 [35] σελ 59.

[80] [47] 1854 - 1855. MRS. YOUNG, [MARIANNE YOUNG].
OUR CAMP IN TURKEY, AND THE WAY TO IT. BY MRS YOUNG THE AUTHOR OF 'CUTCH,' 'WESTERN INDIA,' 'FACTS AND FICTION,'ETC. SECOND EDITION. London: Richard Bentley, New Burlington Street, Publisher in Ordinary to Her Majesty. 1855. [47], σελ. 287-301.

[81] [34] 1862-63 MARQUISE DE LAUBESPIN,

Αντιβασιλέα της Αιγύπτου, κατά την διάρκεια του πρώτου επίσημου ταξιδιού του στο Μεγάλο Χαρέμι του Σαράι του Σουλτάνου Αμπτούλ Αζίζ το 1865.

Προσδιορίζουν τις διαφορές μεταξύ **'των ανδρικών χαρεμιών'** και **'των γυναικείων χαρεμιών'**, δηλαδή εκείνων όπου μία γυναίκα, αντί για τον άνδρα, είχε την απόλυτη εξουσία. Περιγράφουν τις διαφορές μεταξύ του χαρεμιού της έγγαμης Μουσουλμάνας που υπήρξε στην καταγωγή της εξισλαμισμένοι σκλάβα και της έγγαμης Μουσουλμάνας, που γεννήθηκε ελεύθερη Μουσουλμάνα. Επισκέπτονται ή εργάζονται στα χαρέμια των Πριγκιπισσών, των θυγατέρων των Αντιβασιλέων της Αιγύπτου και των Σουλτάνων, όπως εκείνο της Πριγκίπισσας Μανσούρ της Αιγύπτου,[82] της Πριγκίπισσας Φατμά στην Κωνσταντινούπολη, αδελφής της Πριγκίπισσας Μανσούρ,[83] της ευνοούμενης πριγκίπισσας κόρης του Σουλτάνου Αμπτούλ Μεζίντ (1839-1861), της Zeineb Σουλτάνας στην Κωνσταντινούπολη,[84] κλπ.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον, για την έρευνά μας, παρουσιάζουν **'τα γυναικεία χαρέμια'**,[85] επειδή εκεί την απόλυτη εξουσία την είχε μία γυναίκα, μία ελεύθερη Μουσουλμάνα στην καταγωγή, όπως οι πριγκίπισσες, που εθεωρούντο κοινωνικά ανώτερες από τους συζύγους τους. Ένα δεδομένο, το οποίο αποσαφηνίζει τις αιτίες προτίμησης των Τούρκων, να απελευθερώνουν και να παντρεύονται τις εξισλαμισμένες σκλάβες τους, αντί για μία ελεύθερη Μουσουλμάνα στην καταγωγή.[86]

1. Η ταύτιση με το «Άλλο»[87] και η γυναικεία οπτική.

Το ανεξάντλητο υλικό[88] των δυτικών γυναικών,[89] ιδιαίτερα εκείνο του 19ου αιώνα, μας παρέχει, πέραν της πληθώρας πληροφοριών, συνομιλιών και επικοινωνιών, και μία ευρεία δυνατότητα αντίληψης της **ταύτισης** με **«το**

"Esquisses de Voyages", Paris Tequi, Libraire-Edteur 85, Rue de Rennes, 85. 1891. [34], 144-145.

[82] [37] 1879, 1881-1884 THE DOWAGER MARCHIONESS OF DUFFERIN AND AVA.
'MY RUSSIAN AND TURKISH JOURNALS' by the Dowager Marchioness of Dufferin and Ava, author of "Our Viceregal Life in India," "My Canadian Journal," etc. with illustrations. London. John Murray, Albermarle Stret, W. 1916., [37] σελ. 251-256.

[83] Ibid., σελ. 312-313. [37]

[84] Περιηγήτρια [57].

[85] Βλέπε Κεφάλαιο II, σχετικά με τα χαρέμια των Πριγκιπισσών.

[86] Βλέπε Κεφάλαιο III.

[87] Σχετικά με τον όρο, «το Άλλο» ("The Other"), δηλαδή το πολιτισμικά, πολιτιστικά, ηθικά, κοινωνικά και θρησκευτικά διαφορετικό, αντίθετο, ανόμοιο, ξέχωρο, αλλιώτικο, ανομοιογενείς, ασύμφωνο κλπ, βλέπε, Billie Melman. Women's Orients. English Women and the Middle East, 1718-1918. Second edition, Macmillan, 1995, σελ. 1, 5, 9, 315-17.

[88] Βλέπε: BOSTON PUBLIC LIBRARY (πάνω από 2000 γυναίκες συγγραφείς και περιηγήτριες-συγγραφείς), Γεννάδιος Βιβλιοθήκη [Αθήνα] (περισσότερες από 100 περιηγήτριες, καθώς και ονόματα περιηγητριών στους καταλόγους της Weber, Shirley W., Voyages and Travels in the Near East made during the XIX Century, , Being part of a larger Catalogue of works on Geography, Cartography, Voyages and Travels in the Gennadius Library in Athens. Compiled and provided with a preface and index by Shirley Howard Weber, Librarian of the Gennadeion. [Weber, 99 (Voyages and Travels in the Near East during XIX—compiled by Shirley H. Weber, 2 vols. 1952-53], The American School of Classical Studies at Athens, Princeton-New Jersey. 1952, και στους καταλόγους της Navari, Leonora. Greece and the Levant, the Catalogue of the Henry Myron Blackmer Collection of Books and Manuscripts, London: London: Maggs Bros. LTD. 1989, (Estate of Henry M. Blackmer) ".....the catalogue of the Blackmer Collection could not have been completed without the help of four bookmen: with many thanks to Hohn Collins, Stathis Finopoulos, Agamemenon Tselikas and Christos Manousarides."
Βλέπε περιηγήτριες στην βιβλιοθήκη της Αμερικανικής Σχολής Κλασσικών Σπουδών/ A.S.C.S.-American School of Classical Studies, Blagen Library and Rare Book Room [Αθήνα] και στην Εθνική Βιβλιοθήκη της Αθήνας. Βλέπε, επίσης, ιδιωτική συλλογή του συλλέκτη, κ. Στάθη Φινόπουλο.

[89] Βλέπε περιηγήτριες της Βασικής Βιβλιογραφίας, κατά χρονολογική σειρά. Επίσης, βλέπε Ενδεικτικούς Πίνακες τριών ομάδων ή κατηγοριών περιηγητριών, καθώς και τον πίνακα Τοπωνυμιών. Η πλειοψηφία των περιηγητριών του 19ου αιώνα, ήταν κυρίως Αγγλίδες, και στην συνέχεια, κατά σειρά αριθμητικής προτεραιότητας, Γαλλίδες, Γερμανίδες, Αμερικανίδες, Σουηδέζες και Ελβετίδες.

Άλλο».[90] Ωστόσο, αυτή η ταύτιση των Ευρωπαίων περιηγητριών με «το Άλλο» δονεί, υπερφαλαγγίζει - και πολλές φορές- καταλύει τους πολιτισμικούς φραγμούς του Ισλάμ. Αυτές οι αυτόπτες μάρτυρες, που λόγω φύλου, εισχώρησαν στα χαρέμια -και όχι μόνο- δεν **προσέγγισαν** απλά, αλλά **ταυτίσθηκαν** με «το Άλλο», κατορθώνοντας να συνυπάρξουν, να συμπλεύσουν ή να διασχίσουν τους θρησκευτικούς και πολιτισμικούς θεσμούς του Ισλάμ, ενώ με την δημοσίευση των έργων τους **'εξημέρωσαν', αποσαφήνισαν**, δηλαδή **απομυθοποίησαν**, την 'Ανατολή' στον δυτικό κόσμο, γκρεμίζοντας το μυστήριο και την ονειροφαντασία:

«Οι γραπτές εικόνες των ποιητών μας σχετικά με την ζωή του χαρεμιού είναι εκτυφλωτικές»[91], δηλώνει η Αγγλίδα γκουβερνάντα, του γιου του Αντιβασιλέα της Αιγύπτου, Emmeline Lott, στο δίτομο έργο της, που δημοσιεύτηκε το 1866. **«Έχω επισκεφθεί και έχω κατοικήσει σε τρία χαρέμια, που θα έπρεπε να είναι, και αναμφίβολα είναι, τα πιο θαυμάσια χρυσά κλουβιά, και δεν έχω καμμία επιθυμία να επισκεφθώ ή να ζήσω σε τέταρτο.»**[92]

Η περιηγητική τους εμπειρία, το ταξίδι και η συνάντηση τους με αυτό το «Άλλο», δηλαδή με τα διαφορετικά συστήματα συμπεριφορών, τρόπων, εθίμων και ηθών μέσα στο θεσμό του Οθωμανικού χαρεμιού που παρέπεμπε σε φαινόμενα, όπως αυτά της **πολυγαμίας/πολυγυνίας, του συστήματος της παλλακίδας (concubinage system)**, της θηλυκής **δήμευσης**,[93] του γενικού εγκλεισμού των γυναικών στο χαρέμι και τον αποκλεισμό τους από την συμμετοχή στον δημόσιο βίο, παρότρυνε τις περισσότερες περιηγήτριες να κάνουν **αναλογικές ή παράλληλες συγκρίσεις μεταξύ της δικής τους μονογαμικής δυτικής κοινωνίας και της πολυγαμικής Ανατολής.** Παρείχε πλαίσια για συγκρίσεις μεταξύ της ζωής της δυτικής γυναίκας και της έγκλειστης ελεύθερης Μουσουλμάνας, καθώς και της έγκλειστης εξισλαμισμένης σκλάβας. Επακόλουθο αυτής της προσέγγισης ήταν η ταύτιση με τις γυναίκες της Ανατολής. Οι παρατηρήσεις και οι πληροφορίες, που απορρέουν σαν αποτέλεσμα αυτής της στενής τους διαφυλικής (gender) σχέσης,[94] δηλαδή εκείνης των περιηγητριών με τις έγκλειστες γυναίκες στα Οθωμανικά Χαρέμια, αποκαλύπτουν την κυριολεκτικά έντονη, απόλυτη, ολοφάνερη και ξεκάθαρη γραμμή διαφυλικής διχοτόμησης, μεταξύ των δύο φύλων, γεγονός που οι περιηγήτριες το περιέγραψαν ως η διχοτόμηση της Οθωμανικής οικογένειας.[95]

---

[90] Το διαφορετικό σε σύγκριση με τα δυτικά συστήματα συμπεριφοράς, ηθών και εθίμων και τρόπων, ιδιαίτερα όσον αφορά την πολυγαμία/πολυγυνία της Ανατολής σε αντίθεση με την μονογαμία της Δύσης. Όπως ήδη αναφέραμε, "The Other", δηλαδή «το Άλλο», δηλώνει το πολιτισμικά, πολιτιστικά, ηθικά, κοινωνικά και θρησκευτικά διαφορετικό, αντίθετο, ανόμοιο, ξέχωρο, αλλιώτικο, ανομοιογενείς, και ασύμφωνο με τα δυτικά τους πρότυπα. Όσον αφορά τον όρο «το Άλλο», βλέπε, Billie Melman. Women's Orients. English Women and the Middle East, 1718-1918. Second edition, Macmillan, 1995., σελ. 1, 5, 9, 315-17.

[91] [51β] Emmeline Lott .
"The English Governess in Egypt. Harem life in Egypt and CONSTANTINOPLE." By Emmeline Lott. Formerly Governess to His Highness the Grand Pacha, Ibrahim, Son of His Highness Ismael Pacha, Viceroy of Egypt. In Two Volumes. London, Richard Bentley, New Burlington Street. 1866. Engraved frontispiece. Dedicated to His Highness Ismael Pacha, &c. &c. Viceroy of Egypt, by His Highness's Most Humble and Devoted Servant, the Authoress. Volume II., [51β], σελ. 289]

[92] Ibid., σελ. 289 [51β]

[93] sequestration

[94] Όσον αφορά τον όρο, "gender " ή "gender relation", βλέπε: Karen R. Lawrence. Penelope Voyages. Women and Travel in the British Literary Tradition. Cornell Uniersity Press, Ithaca and London, και Billie Melman. Women's Orients. English Women and the Middle East, 1718-1918. Second edition, Macmillan, 1995.

[95] Βλέπε Κεφάλαιο III.

Βλέπε, επίσης, Melek Hanoum, ή Marie Dejean ή Marie Dejean Millingen. [45°], [45β].
Thirty Years in the Harem: or, the Autobiography of Melek-Hanum wife of H.H. Kibriszli-Mehemet Pasha. London: Chapman and Hall, 193 Piccadilly. 1872., σελ. 279, 281.

Η γυναικεία οπτική και η τάση των περιηγητριών προς σύγκριση, ιδιαίτερα η **ταύτισή** τους με τις έγκλειστες γυναίκες των Οθωμανικών χαρεμιών, είναι εμφανής και έντονα έκδηλη στα γραπτά τους. Περιηγήτριες **επινοούν** και **εφευρίσκουν** καινούργιους 'γυναικείους' όρους ή ορολογίες, όπως: "**WOMANITY**" (ΓΥΝΑΙΚΟΤΗΤΑ), νέες έννοιες ή λέξεις όπως: "**SLAVEDOM**[96], που προέρχονται αντίστοιχα από των συνδυασμό των Αγγλικών όρων woman και humanity (womanity), καθώς και slavery και freedom (slavedom). Χρησιμοποιούν όρους όπως, "**WOMAN-KIND**»,[97] αντί για mankind, οι οποίοι **δηλώνουν ότι ακόμα και οι δυτικές περιηγήτριες κινούνταν μέσα σε μία ξεχωριστή διαφυλική σφαίρα στις δικές τους δυτικές κοινωνίες.** Περιηγήτριες εκφράζουν, κατ' επανάληψη, την αντίθεσή τους και επιτίθενται στους δυτικούς άνδρες που καταδικάζουν την δυτική γυναίκα να μένει στο σπίτι της δίπλα στο τζάκι της, για να στολίζει το χρυσό της κλουβί.[98]!! Πολλές περιηγήτριες, σε αντίθεση με τους περιηγητές, χρησιμοποιούν επανειλημμένα την φράση «I feel... ή I felt...», δηλαδή αισθάνομαι, ένοιωσα ή αισθάνθηκα, ένοιωσα, ένα χαρακτηριστικό ή ένα συναίσθημα που αποδίδεται στο γυναικείο φύλο.

Εξαιρετικά σπουδαίο είναι το γεγονός ότι περιηγήτρια του 18ου αιώνα εισάγει και χρησιμοποιεί, για πρώτη φορά, έναν όρο που εμφανίστηκε στις Ηνωμένες Πολιτείες τον 20ο αιώνα. Εισήγαγε και εγκαινίασε έναν όρο που εμφανίσθηκε, διαδόθηκε, καθιερώθηκε και επικρατεί μέχρι σήμερα. Το 1795 η Maria Guthrie χρησιμοποίησε πρώτη τον όρο **«ο Προνομιακός Βιασμός» ή «privileged rape»**,[99] που χρησιμοποιήθηκε στις Ηνωμένες Πολιτείες, για πρώτη φορά τον 20ο αιώνα, σε διάφορες δικαστικές υποθέσεις (αγωγές) έγγαμων γυναικών κατά των συζύγων τους.[100]

Η **πρώτη περιηγήτρια του 19ου** αιώνα, που εξέφρασε την ταύτιση με «το Άλλο», ήταν η Ελβετίδα Louise Demont, η οποία το 1816 επισκέφθηκε τα χαρέμια του Μπέη της Τυνησίας και του γιου του, καθώς και εκείνο του κυβερνήτη της Πάτρας, μαζί με την Πριγκίπισσα της Ουαλίας και τις γυναίκες της ακολουθίας της.[101] Δήλωσε ότι **ένοιωσε προσβολή για το φύλο της** και για αυτές «τις άτυχες σκλάβες», τα «δύστυχα θύματα που μόλις

---

[96] [32β] Emily Beaufort, 1858-1859.
Egyptian Sepulchres and Syrian Shrines, including some stay in the Lebanon, at Palmyra, and in Western Turkey by Emily A. Beaufort, in two volumes, Volume II., London, Longman, Green, Longman, and Roberts. 1861. [32b], σελ. 399.

[97] [27α] Marchioness of Londonderry, Frances Anne Emily Vane-Tempest, 1840.
A Narrative of travels to Vienna, Constantinople, Athens, Naples, etc. By the Marchioness of Londonderry., London, Henry Colburn, (1842?) [27a], σελ. 146.

[98] "ils cherchent a dorer notre cage et vont jusqu'a dire que nous l'embellissons. Moi, j'ai plus d'ambition encore, j'aspire a ma place au soleil, et meme, depuis longtemps, je songe en secret a l'Orient...» (Βλέπε, [34], 1862-1863 Marquise de Laubespin. "Esquisses de Voyages", Paris Tequi, Libraire-Editeur 85, Rue de Rennes, 85. 1891 σελ. 3-4.

[99] [6] 1795-1796 MRS. MARIA GUTHRIE.
«A tour performed in the years 1795 - 1796 through the Taurida, or Crimea, the antient kingdom of Bosphoros, the once powerful republic of Tauric Cherson, and all the other countries on the north shore of the Euxine, ceded to Russia by the Peace of Kainardgi and Jassy. By Mrs. Maria Guthrie, formerly acting directress of the Imperial Convent for the Education of the Female Nobility of Russia; described in a series of letters to her husband the editor, Matthew Guthrie M.D. F.R.S. and F.S.A of London and Edinburgh, member of the Philosophical Society of Manchester, &c. &c. Phisician to the First and Second Imperial Corps of Noble Cadets in St. Petersburgh, and Councillor of State to His Imperial Majesty of All The Russians. The whole illustrated by a map of the toyr along the Eyxine coast, from the Dniester to the Cuban, with engravings of a great number of ancient coins, medals, monuments, inscriptions, and other curious objects." London. Printed by Nichols and Son, Red Lion Passage, Fleet Street, For T. Cadill, Jun. And W. Daview. in The Strand. 1802. [6], σελ. 251-252.

[100] Αναφερόμενο στον βιασμό της συζύγου από τον σύζυγό της, και κατ' επέκταση "date rape", όσον αφορά τον βιασμό της γυναίκας από τον 'φίλο' της.

[101] [11], 1816. Louise Demont.
Journal of the Visit of her Majesty the Queen (Caroline), to Tunis, Greece, and Palestine, written by Louise Demont, with other corresponding papers, collected in Switzerland, and translated by Edgar Garston. London, T. and J. Allman, 1821. σελ. 18.

εγκλεισθούν, δεν θα βγαίνουν έξω πια, θα ζουν εκεί, και οι μέρες τους θα τελειώσουν εκεί...»[102]

Ένδειξη αυτής της ταύτισης είναι και η ακόλουθη μαρτυρία της Αγγλίδας περιηγήτριας Anna Vivanti, το 1865, μετά από πολλές επισκέψεις της σε Οθωμανικά χαρέμια της Κρήτης και της Κωνσταντινούπολης: **«Αχ, θα μπορούσα να συγχωρήσω σχεδόν οτιδήποτε στους Τούρκους. Δεν θα τους καταδικάσω που έσβησαν το σήμα το σταυρού από την Αγία Σοφία, που έκαναν τον Παρθενώνα αποθήκη πυρομαχικών, ή που έσφαξαν τους Χριστιανούς, αλλά ένα πράγμα δεν μπορώ να συγχωρήσω, το ότι καταδικάζουν τις γυναίκες τους σε μία ζωή ματαιότητας, άγνοιας, ανηθικότητας, και πρόωρου θανάτου. Διότι οι Τουρκάλες, που υπήρξαν υγιείς και δυνατά κορίτσια στην ηλικία των δώδεκα ετών ... πεθαίνουν κατά εκατοντάδες πρόωρα από την υπέρ-κατανάλωση μεταξύ της ηλικίας των δεκαοχτώ και τριάντα ετών, ως αποτέλεσμα του αφύσικου και ανθυγιεινού τρόπου ζωής.»**[103]

Η Αγγλίδα περιηγήτρια-ζωγράφος Mary Adelaide Walker (1857-1897) γράφει: «Είναι πολύ δύσκολο να διαμορφώσουμε μία αμερόληπτη κρίση, σχετικά με ήθη και έθιμα και τρόπους ζωής, που είναι τόσο διαφορετικά από τα δικά μας. Όμως, αν άτομα, χωρίς προκαταλήψεις ανάμεσά μας, μπορούσαν να διαμορφώσουν ακόμα και μία αμυδρή ιδέα για τις λανθασμένες ιδέες που επικρατούν εδώ εξαιτίας μας, για την αξιοθρήνητη παρανόηση [ή παρερμηνεία] των απλών πράξεων (των γυναικών), συγκρίνοντας με τους δικούς τους κανόνες συμπεριφοράς, τότε θα μπορούσαμε να αντιληφθούμε, σε κάποιο βαθμό, πόσο και εμείς έχουμε την τάση να **παρεξηγήσουμε την θηλυκή ζωή στην Ανατολή...»**[104]

Οι περιηγήτριες ανακάλυψαν, μέσα στην Οθωμανική Ανατολή, ένα διαφυλικό σύστημα τελείως ανόμοιο από το δικό τους, στο οποίο υπήρχαν κυριολεκτικά διαφορετικά και ξεχωριστά γυναικεία συμφέροντα και δραστηριότητες με εκείνα της ανδρικής κοινωνίας.[105] **Μέσα στην γυναικεία κοινωνία, και ιδιαίτερα σε εκείνη του Μεγάλου Χαρεμιού του Σαράι, που εμπεριείχε στους κόλπους του ένα πολυεθνικό γυναικείο παρακράτος ή το αποκαλούμενο «Σουλτανάτο των Γυναικών»,**[106] **επεσήμαναν έντονα ότι οι γυναίκες δεν είχαν καμμία πραγματική σχέση, ουσιαστική επικοινωνία ή κοινωνική επαφή με τους άνδρες ιδιοκτήτες, συζύγους, πατέρες ή γιους τους. Ακόμα, υπήρχαν περιηγήτριες που έφθασαν στο σημείο να επικροτήσουν την 'μοιχεία'. Παρατήρησαν ότι παρόλες τις επιτηρήσεις και τις επιφυλάξεις, δεν υπήρχε γυναίκα, τουλάχιστον στην Κωνσταντινούπολη,**

---

[102] Voyages and Travels of Her Majesty, Caroline Queen of Great Britain: Including Visits to Various Parts of Germany, France, Italy, Greece, Palestine, &C, &C. and Comprising the Latest Description of those Interesting Countries, With Remarks on the State of Society, Religion, Manners, Customs, Antiquities, Arts, Literature, Natural Curiosities, &c. &c. particularly such as have become THE PRESENT SEAT OF WAR. BY ONE OF HER MAJESTY'S SUITE. The Whole Embellished with Picturesque views, &c. London: printed for and Published by Jones & Co., Oxford Arms Passage, Paternoster Row. 1821. [9] σελ. 403.
Το ανώνυμο έργο ανήκει στην Ελβετίδα Louise Demont, η οποία υπογράφει το έργο της, 'by one of her Majesty's suite'. Σε μία άλλη έκδοση και έργο, η ερευνήτρια της διατριβής αυτής ανακάλυψε ότι η συγγραφέας ήταν η Ελβετίδα Louise Demont [11]. Βλέπε [11] στην Βασική βιβλιογραφία.

[103] [63] 1865 Anna Vivanti .
A Journey to Crete, Constantinople, Naples and Florence. Three months abroad. By Anna Vivanti. London, printed for private circulation, 1865. σελ. 116-117.

[104] [57a,b] Mary Adelaide Walker .
Eastern Life and Scenery, with excursions in Asia Minor, Mytilene, Crete, and Roumania. By Mrs. Walker. London, Chapman and Hall, 1886. 2 Vols. (in two volumes) Written by an artist with nearly thirty years experience in the East. Interesting accounts of life and customs. [57a,] σελ. 119.

[105] Βλέπε Κεφάλαιο III, όσον αφορά, «Αυτό που αποκαλούν εδώ οικογένεια» ή η διχοτόμηση της Οθωμανικής οικογένειας.

[106] Βλέπε Κεφάλαιο II.

που να ήταν πιστή στον άνδρα της ή στον κύριό της. Έφθασαν στο σημείο να δηλώσουν, ότι πιστές ήταν μόνο εκείνες που δεν μπορούσαν να κάνουν διαφορετικά. Αναρωτήθηκαν, επίσης, πως μπορούσαν να ήταν πιστές στους συζύγους τους, εφόσον δεν τους επέλεξαν και δεν τους αγαπούσαν.[107] **Εδειχναν κατανόηση ή δικαιολογούσαν το γεγονός ότι οι έγκλειστες γυναίκες είχαν εξελιχθεί στην 'τέχνη' της υποκρισίας και της ίντριγκας, και φορούσαν μία «μάσκα υποταγής», ένα δουλικό προσωπείο και ένα κάλυμμα υποκρισίας, για να μπορούν να επιβιώσουν μέσα στον δεσποτισμό της δουλείας του Οθωμανικού χαρεμιού και για να μπορούν να επιβιώσουν και να πετύχουν τους διάφορους στόχους τους.**

Πρέπει να υπογραμμίσουμε, ότι το γυναικείο ενδιαφέρον για την Ανατολή δεν είχε θεσμικά πλαίσια. Οι περιηγήτριες κινούνταν έξω από τα επίσημα δίκτυα εξουσίας, αρμοδιοτήτων και οργάνωσης. Δεν ταξίδευαν επίσημα, δηλαδή ως διπλωμάτες ή ως μέλη αρχαιολογικών εταιριών. Δεν ήταν αξιωματούχοι κάποιας διπλωματικής ή στρατιωτικής αποστολής, εκτός από τις εθελόντριες ή τις έμμισθες Γαλλίδες και Αγγλίδες νοσοκόμες κατά την διάρκεια του Κριμαϊκού Πολέμου (1853-1856), οι οποίες στην ουσία, αν και παρείχαν κάποιες συγκεκριμένες υπηρεσίες 'συμπλέουσες' με την πολιτική της χώρας τους, στην πραγματικότητα βρίσκονταν έξω από τα πολιτικά κέντρα εξουσίας της αποικιακής πολιτικής.

Η εμπειρία των γυναικών στην Ανατολή είχε κυρίως **ιδιωτικό χαρακτήρα**, δηλαδή ήταν προσωπική επιλογή και δεν συνδεόταν από οποιασδήποτε μορφής θεσμική υποστήριξη. Ήταν **ατομική** παρά θεσμική, και η μη-επίσημη και προσωπική τους σχέση με το Οθωμανικό χαρέμι ήταν το μέσο για την προσέγγισή τους και την ταύτισή τους με το «Άλλο», δηλαδή με την έγκλειστη γυναίκα του Οθωμανικού χαρεμιού.

Παρόλα αυτά, αυτή η ταύτιση, η κατανόηση ή η γυναικεία αλληλεγγύη, δεν σήμαινε ταυτόχρονα ότι δεν υπήρχαν περιηγήτριες, που δεν υποστήριζαν την αρσενική δυτική επεκτατική αποικιοκρατική οπτική και πολιτική. Προσέγγισαν και εκείνες την Ανατολή και 'το Άλλο', αλλά στα πλαίσια των περιορισμών των δυτικών τους αντιλήψεων, ηθικής, παιδείας και αποικιοκρατικής πολιτικής, **εκφράζοντας και εκείνες τις τάσεις και τα δεδομένα της Δυτικής ελίτ.** Για παράδειγμα, οι Αγγλίδες περιηγήτριες Mrs. Annie Brassey, (Baroness Brassey ή Lady Brassey),[108] και η Mrs. Scott-Stevenson,[109] ήταν οπαδοί της Βρετανικής κατοχής της Κύπρου και της Μικράς Ασίας, αντίστοιχα.

Σχετικά με την Κύπρο, το Ελληνικό στοιχείο και τα Βρετανικά σχέδια κατοχής,[110] για παράδειγμα η Lady Brassey, η οποία βρισκόταν στην Κύπρο το

---

[107] Σχετικά με το θέμα της μοιχείας/απιστίας, βλέπε Κεφάλαιο II και Κεφάλαιο IV.

[108] [36] 1874, 1878, Mrs. (Annie) ή Baroness Brassey, ή Lady Brassey.
SUNSHINE AND STORM IN THE EAST, OR, CRUISE TO CYPRUS AND CONSTANTINOPLE. By Mrs. (Annie) Brassey.....With upwards of 100 illustrations chiefly from drawings by the Hon. A.Y. Bingham. London, Longmans, Green, and Co., 1880.

[109] [75a,b,c] 1878 Mrs. Scott-Stevenson
a. Our home in Cyprus. With illustrations and a map....Third edition. London, Chapman and Hall, Ltd., 1880 xxv + 332p. 8vo. Preface to first edition dated Sept. 25, 1879. [Author arrived at Larnaca to meet her husband, and army officer stationed on the island, Sep 30, 1878. Nicosia, Kyrenia, Myrtou, Lenka, Kykkos, Xeropotamos, Limassol, Mt. Olympus, Kantara, Salamis, Famagusta, the Karpass.], [75a]
b. Our Ride through Asia Minor by Mrs. Scottt-Stevenson, author of 'Our Home in Cyprus', with Map. London: Chapman and Hall, Limited, Henrietta Street, Convent Garden, 1881. [75b]
c. On Summer Seas. Including the Mediterranean, the Aegean, the Ionian, the Adriatic, and the Eyxine, and a Voyage down the Danube. By Mrs. Scott-Stevenson, author of «Our Home in Cyprus,» «Our Ride through Asia Minor,» etc. London: Chapman and Hall, Limited. 1833. [75c]

[110] [36] 1874, 1878, Mrs. (Annie) ή Baroness Brassey, ή Lady Brassey.

1878, γράφει: «Έχουν γίνει ορισμένες συζητήσεις να στείλουν μερικούς δύστυχους και άθλιους Τούρκους πρόσφυγες εκεί [στην Κύπρο], και να τους εφοδιάσουν με αρκετά χρήματα, για να αγοράσουν σπόρους και [αγροτικά] εργαλεία, για να καλλιεργήσουν την γη ή ακόμα καλύτερα, [να τους εφοδιάσουν] με τα ίδια τα [αγροτικά] εργαλεία/αντικείμενα. Ένας άριστος τρόπος φροντίδας για αυτά τα δύστυχα και άθλια πλάσματα, τις γυναίκες τους και τις οικογένειές τους... **[Οι Τούρκοι] είναι σταθεροί, εργατικοί, δουλεύουν σκληρά, αλλά δεν είναι λαός που ξέρει να βγάζει χρήματα. Η εισαγωγή μεγάλου Μουσουλμανικού πληθυσμού στο νησί θα είναι πολύ μεγάλη, ιδιαίτερα εάν [η Κύπρος] έρθει κάτω από την μόνιμη κατοχή της Αγγλίας... Εάν όμως κυριαρχήσει το Ελληνικό στοιχείο**[111] **θα αποτελεί ένα συνεχές[αέναο] αγκάθι στο πλευρό μας, και στο τέλος πιθανόν να μας αναγκάσουν να φύγουμε [από την Κύπρο], μετά που θα έχουμε κάνει τόσα πολλά, όσον αφορά διοικητικούς ανασχηματισμούς /ανασυγκροτήσεις/έργα ...την κατασκευή λιμανιών.....Οι Τούρκοι, από την άλλη πλευρά, ταίριαζαν με το κλίμα καθώς και με τους ιθαγενείς, και πάντα θα είναι ευχαριστημένοι με την εξουσία μας... ενώ οι έξυπνοι Έλληνες....»**[112] Όταν έγραφε αυτές τις παρατηρήσεις, η Κύπρος δεν είχε έρθει, ακόμα, επίσημα κάτω από την κατοχή των Άγγλων. Λίγους μήνες αργότερα, η περιηγήτρια ικανοποιείται, όπως μας πληροφορεί η ίδια σε επιστολή της με ημερομηνία 11 Δεκεμβρίου 1878, όταν μαθαίνει ότι η Βρετανική κυβέρνηση θα κατέχει την Κύπρο **επ' αορίστον χρόνου...»**[113]

1.1 Γιατί ταξίδευαν; Γιατί έγραφαν;

Ταξίδευαν, όπως δήλωναν οι ίδιες, για την γνώση, για μάθηση, για αυτογνωσία, για να μελετήσουν άλλους λαούς, για εξερεύνηση, για περιπέτεια, για προσκύνημα στους Άγίους Τόπους, για ευχαρίστηση, για ψυχαγωγία,[114] για φυγή, για παρηγοριά, μετά από ένα διαζύγιο,[115] και για αναζήτηση εναλλακτικών λύσεων, εξαιτίας της στάσιμης και περιορισμένης ζωής της δυτικής γυναίκας στην οικία της, κλπ.

Για παράδειγμα, η Γαλλίδα περιηγήτρια Mme. de la Ferte Meun,[116] που ταξίδευε μόνη και ασυνόδευτη στην Μικρά Ασία από το 1816 έως το 1819, δήλωνε ότι ο σκοπός της ήταν η απόκτηση γνώσεων, η επιθυμία της για να τα μάθει και να τα γνωρίσει όλα: «le desir de tout connaitre.»[117] Το 1833-1859

SUNSHINE AND STORM IN THE EAST, OR, CRUISE TO CYPRUS AND CONSTANTINOPLE. By Mrs. (Annie) Brassey.....With upwards of 100 illustrations chiefly from drawings by the Hon. A.Y. Bingham. London, Longmans, Green, and Co., 1880., σελ. 254-372.

[111] Ibid., σελ. 325. [36]

[112] Ibid., σελ. 326. [36]

[113] Ibid., σελ. 372. [36] :

"...British government would retain CYPRUS IN PERPETUITY, and that they would probably OCCUPY also some spot on the mainland, Alexandretta, in the Gulf of Scanderoon, being the most lilely place..."

[114] [15] 1832-1833 Frances Maclellan

Sketches of Corfu, Historical and Domestic, its scenery and natural productions: interspersed with Legends and Traditions. London: Smith, Elder, and Co., Cornhill, Booksellers to their Majesties, 1835 [15] preface B],

[115] Το 1875 έως το 1878 η Lady Elizabeth Craven Craven [4] ξεκίνησε τις περιηγήσεις της αμέσως μετά το διαζύγιό της, [Memoirs of the margravine of Anspach. Written by herself. London, Henry Colburn, 1826. [BPL]

Το 1844 η η Γερμανίδα κόμισσα Ida Marie Louise Gustave, Countess Hahn-Hahn, ["Orentalisch Briefe, von Ida Grafin Hahn-Hahn], ξεκίνησε τις περιηγήσεις της, μετά το διαζύγιό της, ταξιδεύοντας στην Βόρεια Ευρώπη, στην Ισπανία, στην Ιταλία, στην Ελλάδα και στην Εγγύς Ανατολή.

[116] [10] 1816 – 1819 Mme de la Ferte-Meun

Lettres sur le Bosphore, ou, Relation d'un voyage a Constantinople et en differentes parties de l'Orient, pendant les annees 1816. 1817, 1818, et 1819. Deuxieme edition, revue, corrige et augmentee de deux lettres et de "la chapelle de la derniere heure, histoire grecque. Paris, chez Locard et Davi, 1822. 485p. Engraved 8 Vo. (πρώτη έκδοση 1821).

[117] [19] 1835 – 1869 MISS MARY BRISCOE, (1835 - 1869)

περιηγήτριες, όπως η Martha Yeardly, η Sarah Emily York (Waldo) και η Emily Beaufort δηλώνουν ότι ταξίδευαν για να ιδρύσουν παρθενογωγεία, δηλαδή σχολεία για κορίτσια,[118] για **αυτογνωσία**,[119] για να ανακαλύψουν και να βρουν τον εαυτόν τους και για να παρατηρήσουν και να μελετήσουν άλλους λαούς.[120] Προσδοκούσε να μάθει και να διδαχθεί παρά να ψυχαγωγηθεί, δήλωνε η Αγγλίδα περιηγήτρια Julia Pardoe στην Κωνσταντινούπολη το 1836.[121]

Υπήρχαν περιηγήτριες οι οποίες ταξίδευαν ολόκληρη την ζωή τους εξερευνώντας τον κόσμο, και εκφράζοντας **ανοιχτά** το πάθος τους και την αγάπη τους για το ταξίδι, όπως η Αυστριακή περιηγήτρια Ida Laura Pfeiffer[122] και η 'Αγγλίδα-Χιώτισσα' Celine ή Countess Stephano (1816-1849),[123] η οποία είχε ξεκινήσει τις περιηγήσεις της το 1816 με την Καρολίνα, Πριγκίπισσα της Ουαλίας με σκοπό το προσκύνημα στους Ιερούς Τόπους.[124]

Όσον αφορά την Celine,[125] που γεννήθηκε στην Χίο και υιοθετήθηκε από την Πριγκίπισσα της Ουαλίας, αργότερα Βασίλισσας της Αγγλίας, δήλωνε ότι: «τίποτα δεν μου φαίνεται τόσο αφύσικο όπως η κατάσταση μιας στάσιμης ύπαρξης. Ο σκοπός του ανθρώπου είναι να κινείται από τόπο σε τόπο, να επισκέπτεται τους συνανθρώπους του σε μακρινούς τόπους και να υμνεί τον

MISSION LIFE IN GREECE AND PALESTINE. Memorials of Mary Briscoe Baldwin, Missionary to Athens, and Joppa. By Emma Raymond Pitman, of "Heroines of the Mission Field;" "Vestina's Martyrdom;" "Profit and Loss;" &c. &c. Sell, Petter, Galpin & Co.: London, Paris & New York 1881. [19], σελ. 183.

[118] [18] 1833-1834 Martha Yeardley.

Extracts from the letters of John and Martha Yeardley, whilst on a religious visit to some parts of the continent of Europe the Ionian Islands, &c Lindfield: Printed by W. Eade, at the Schools of Industry. MDCCCXXXV. [18] σελ. 6,7,22.

[119] "I should come to learn to know myself".

Βλέπε, [21], 1844 - 1850 MRS. SARAH EMILY YORK, formerly MISS. S.E. WALDO.

Memoir of Mrs. Sarah Emily York, formerly Miss S. E. Waldo, Missionary in Greece by Mrs. R. B. Medbery. Author of William O. Crocker. Boston: Phillips, Sampson and Company, 110 Washington Street. 1853. [Δίδασκε στο σχολείο θηλέων της Harriet Dickson [20] στην Κέρκυρα.] "I should come to learn to know myself", [21], σελ. 274.

[120] "To study peoples and acquire opportunities for observation."

Βλέπε περιηγήτρια [32α], [32β] Emily Beaufort, 1858-1859.

Egyptian Sepulchres and Syrian Shrines, including some stay in the Lebanon, at Palmyra, and in Western Turkey by Emily A. Beaufort, in two volumes, Volume I., London, Longman, Green, Longman, and Roberts. 1861. [32a], σελ.vii-vii, ix.

[121] [40α] 1835-1836 MISS JULIA PARDOE

"The City of the Sultan, and domestic manners of the Turks in 1836. By Miss Pardoe. London, Henry Colburn, 1837. 2 vols., frontispieces, engraved title-pages and 14 engravings. 8vo. (Author arrived in Constantinople December 30, 1835., Volume I., [40α] σελ. 106-107.

[122] [28] Ida Laura Pfeiffer (Reyer), 1797-1858[28a, b, c,d] :

-"Visit to the Holy Land, Egypt and Italy" by Madame Ida Pfeiffer, Author of "A Woman's Journey Around the World" Translated from the German by H.W. Dulcken. With eight tinted engravings. London: Ingram, Cooke, and Co. 27 Strand. 1852. [28a].

-A Woman's Journey Round the World, from Vienna to Brazil, Chili, Tahiti, China, Hindostan, Persia, and Asia Minor. An unabridged translation from the German of IDA PFEIFFER. London: Office of the National Illustrated Library, 227 Strand. [28b], [BPL]

-- A Woman's Journey Round the World, from Vienna to Brazil, Chili, Tahiti, China, Hin dostan, Persia, and Asia Minor. An unabridged translation from the German. London, Office of the National Illustrated Library [1852] xii, 1 p.l., 338 p., col. Illus. [BPL].

-- Lady's Second Journey Round the World: from London to the Cape of Good Hope, Borneo, Java, Sumatra, Celebes, Ceram, the Moluccas, etc., California, Panama, Peru, Ecuador, and the United States. By Ida Pfeiffer, authoress of "The Lady's Journey Round the World," Etc. New York: Harper & Brothers, Publishers, Pearl Street, Franklin Square. 1856. [28c] [BPL]

-- A Journey to Iceland, and Travels in Sweden and Norway. Translated from the German of Ida Pfeiffer, By Charlotte Fenimore Cooper. New York, George P. Putnam, 115 Broadway, 1852. [28d]

[123] [14α], [14β] CELINE.

ADVENTURES of a Greek Lady, the adopted daughter of the late Queen Caroline, written by herself. London, Henry Colburn, Volume I., Volume II., 1849 [14a,b].

[124] Ibid., σελ. 102-103. [14a]

[125] ADVENTURES of a Greek Lady, the adopted daughter of the late Queen Caroline, written by herself. London, Henry Colburn, Volume I., 1849 [14a], σελ. 236, 279, 289, 294, 295.

Η Celine [14a] ταξίδευε από το 1816-1820, ή 1821 με την Πριγκίπισσα της Ουαλίας, Καρολίνα, ως υιοθετημένη της κόρη, και στην συνέχεια με τον αρραβωνιαστικό της. Το 1829 ξεκίνησε μία περιήγηση με τον κ. M.Auguste Benoit. Το 1831, σε ηλικία 21 ετών πήγε στο Παρίσι και το 1835 ξεκίνησε για την Μεσσίνα. Γνωστοποιεί στο έργο της τα σχέδιά της για μία περιήγηση στην Ανατολή, για την οποία, δεν έχουμε βρει στοιχεία, ακόμα.

Δημιουργό με το να θαυμάζει τα θαύματα του έργου του.»[126] Το 1849 γράφει: «Πουθενά δεν αισθάνομαι στο σπίτι μου, εκτός [όταν βρίσκομαι] στον ωκεανό».[127] Η Πριγκίπισσα Καρολίνα την είχε υιοθετήσει όταν ήταν τεσσάρων ετών, πριν την Σφαγή της Χίου, και από τότε ταξίδευε μαζί της. Μετά τον θάνατο της Βασίλισσας της Αγγλίας, (Πριγκίπισσας της Ουαλίας, Καρολίνα), η Celine συνέχισε τις περιηγήσεις της με τον μνηστήρα της, τον Captain Donald, και μετά τον θάνατό του ταξίδευε με δική της πρωτοβουλία και με την δική της ακολουθία. **Σημειώνει, επιπλέον, ότι η μακρόχρονη περιηγητική της εμπειρία της είχε δώσει «έναν αέρα διαφορετικό από τα άλλα κορίτσια της ηλικίας [της]….»**[128] **Γνωστοποιεί, επίσης, στο δίτομο έργο της, ότι ήταν αποφασισμένη να συνεχίσει αυτόν τον τρόπο ζωής**[129] **και να παραμείνει ανύπαντρη για να συνεχίσει τις περιηγήσεις της ελεύθερα,**[130] **αν και το περιβάλλον της προσπαθούσε να της ανατρέψει τα σχέδια.**[131] **Οι δηλώσεις της θεωρούνται επαναστατικές για την εποχή της, και μπορούμε να την χαρακτηρίσουμε σαν μία πραγματική θηλυκού τύπου «Οδυσσέα».**

Ομολογεί επανειλημμένα την δίψα της και το δυνατό της πάθος για την περιήγηση[132] και το ταξίδι, **και την υπερηφάνειά της ότι ήταν «η πρώτη κόρη της Ελλάδος (Hellas), τα ίχνη της οποίας μπορούν να εντοπισθούν σε περιοχές που θα περιγράψω… και που θεωρείται ως εξωπραγματικό γεγονός.»**[133] **Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι στις περιηγήσεις της, κατά την διάρκεια Ελληνικής Επανάστασης, του εθνικο-απελευθερωτικού αγώνα κατά του Τουρκικού ζυγού, η Celine φορούσε την Ελληνική παραδοσιακή ενδυμασία, έτσι ώστε να προκαλέσει με αυτόν τον τρόπο, όπως μας πληροφορεί η ίδια, συζητήσεις για το Ελληνικό ζήτημα.**[134]

Το πάθος της και τον ενθουσιασμό της, για την περιήγηση, εκφράζει κατ' επανάληψη και η Αυστριακή περιηγήτρια Ida Laura Pfeiffer,[135] η οποία ταξίδευε σε ολόκληρο τον τότε κόσμο μόνη της, επειδή την κατείχε, όπως επεσήμαινε η ίδια, μία φυσική και απέραντη επιθυμία για το ταξίδι και την απόκτηση γνώσης που την έκαναν να αγνοήσει όλες τις δυσκολίες και

---

[126] Ibid., σελ. 224. [14a]

[127] Ibid., σελ. ,173, 174, 186 [14b] :

"I cannot help thinking that our first education determines the course of all our subsequent existence. It gives the bias to our predispositions, elicits the events that befall us and…accustomed to rave weathers, I no where feel so much at home as on the ocean…… so often have I uttered the word farewell. Often as I have formed intimacies I have been compelled to forego then almost as soon as formed… without hope of ever renewing them…"

[128] Ibid., σελ. 202-203. [14a]

[129] Ibid., σελ. 59-63, 67. [14a]

[130] Ibid., σελ. 153, 154. [14a]

[131] Ibid., σελ. 176, 182-183, 185. [14a]

[132] Ibid., σελ. 67, 186, 187, 191. [14a]

[133] Ibid., σελ. 147, 165. [14a]

[134] Ibid., σελ. 188,190. [14a]

[135] [28a,b,c,d], 1842 Ida Laura Pfeiffer (Reyer), (ne 1797-1858)

"Visit to the Holy Land, Egypt and Italy" by Madame Ida Pfeiffer, Author of "A Woman's Journey Around the World" Translated from the German by H.W. Dulcken. With eight tinted engravings. London: Ingram, Cooke, and Co. 27 Strand. 1852. [28a].

1. A Woman's Journey Round the World, from Vienna to Brazil, Chili, Tahiti, China, Hindostan, Persia, and Asia Minor. An unabridged translation from the German of IDA PFEIFFER. London: Office of the National Illustrated Library, 227 Strand. [28b], [BPL]
2. A Woman's Journey Round the World, from Vienna to Brazil, Chili, Tahiti, China, Hin dostan, Persia, and Asia Minor An unabridged translation from the German. London, Office of the National Illustrated Library [1852] xii, 1 p.l., 338 p., col. Illus. [BPL].
3. Lady's Second Journey Round the World: from London to the Cape of Good Hope, Borneo, Java, Sumatra, Celebes, Ceram, the Moluccas, etc., California, Panama, Peru, Ecuador, and the United States. By Ida Pfeiffer, authoress of "The Lady's Journey Round the World," Etc. New York: Harper & Brothers, Publishers, Pearl Street, Franklin Square. 1856. [28c] [BPL]
4. A Journey to Iceland, and Travels in Sweden and Norway. Translated from the German of Ida Pfeiffer, By Charlotte Fenimore Cooper. New York, George P. Putnam, 115 Broadway, 1852. [28d] [BPL]

τους κινδύνους των ταξιδιών.[136] Όταν έφθασε στην Κωνσταντινούπολη, το 1842, η Pfeiffer ένοιωθε, όπως γράφει, τόσο μαγεμένη και γοητευμένη (spell-bound), που παρέμεινε στο κατάστρωμα για πέντε ώρες, κοιτάζοντας την Κωνσταντινούπολη «συγκλονισμένη» και «απορροφημένη», υπογραμμίζοντας ότι ένοιωθε ότι είχαν περάσει μόνο λίγα λεπτά.[137]

«Το μόνο που ήθελα ήταν να ήμουν ποιήτρια για να απεικονίσω σωστά την υπέροχη ομορφιά αυτού του θεάματος»,[138] γράφει η Pfeiffer. **«Ακριβώς με τον ίδιο τρόπο, που ένας ζωγράφος αισθάνεται μία ακατανίκητη επιθυμία να ζωγραφίσει, και ο ποιητής να εκφράσει ελεύθερα τις σκέψεις του, έτσι και εγώ έσπευσα να ταξιδεύσω από μία ακατανίκητη επιθυμία να δω τον κόσμο. Στην νιότη μου ονειρευόμουν το ταξίδι, και στην ώριμη ηλικία βρίσκω ψυχαγωγία όταν θυμάμαι αυτά που είδα...»**[139] Όταν η Ida Laura Pfeiffer έφθασε στην Λάρνακα στις 23 Μαίου του 1842, ο Άγγλος Πρέσβης πήγε να γνωρίσει την γυναίκα «που κατείχε τέτοιο θάρρος για να ξεκινήσει ένα τόσο μεγάλο και επικίνδυνο ταξίδι μόνη της. Εξεπλάγη ακόμα περισσότερο όταν έμαθε ότι ήταν από την Βιέννη.»[140]

Στην Σμύρνη το 1845, η Miss Felicia Mary Frances Skene[141] υπογραμμίζει ότι το ταξίδι ήταν **απαραίτητο για τα ερευνητικά και σκεπτόμενα μυαλά, που είχαν σκοπό την απόκτηση γνώσης, την μελέτη των διαφόρων εθνών και την σωστή κρίση για την πραγματική κατάσταση του κόσμου.** Κατά την Skene **«δεν μπορούμε να αποκτήσουμε τέτοιες οπτικές καθισμένες δίπλα στα τζάκια μας,** πρέπει να πηγαίνουμε από τόπο σε τόπο και από χώρα σε χώρα, να διαβάζουμε τα έθνη με τις διάφορες θρησκείες και κοινωνικά συστήματα, όχι μεμονωμένα, αλλά σε σχέση το ένα με το άλλο μέχρι να βγάλουμε από το σύνολο την ανάλυση για την πραγματική/ή ορθή κατάσταση των πραγμάτων...»[142]

---

[136][28a] Ida Laura Pfeiffer (Reyer),
"Visit to the Holy Land, Egypt and Italy" by Madame Ida Pfeiffer, Author of "A Woman's Journey Around the World" Translated from the German by H.W. Dulcken. With eight tinted engravings. London: Ingram, Cooke, and Co. 27 Strand. 1852. [28a].
"I have been called, in many of the public journals, a "professed tourist;" (for she travelled alone throughout the world) "but I am sorry to say that I have no title to the appellation in its usual sense. On the one hand, I possess too little wit and humour to render my writings amusing; and, on the other, too little knowledge to judge rightly of what I have gone through... if I ever pronounce an opinion, I do so merely on my own personal experience. Many will perhaps believe that I undertook so long a journey from vanity.... Nothing but a natural wish for travel, a boundless desire of acquiring knowledge, could ever enable a person to overcome the hardships, privations, and dangers to which I have been exposed."

[137] Ibid., σελ. 39-36 [28a]

[138] Ibid., σελ. 37. [28a]

[139] 1842 Ida Laura Pfeiffer (Reyer), (1797-1858), [28b]
A Woman's Journey Round the World, from Vienna to Brazil, Chili, Tahiti, China, Hin dostan, Persia, and Asia Minor. An unabridged translation from the German. London, Office of the National Illustrated Library [1852] [28b], (preface).
"In exactly the same manner as the artist feels an invincible desire to paint, and the poet to give free course to his thoughts, so was I hurried away with an unconquerable wish to see the world. In my youth I dreamed of travelling—in my old age I find amusement in reflecting on what I have beheld... singned Vienna, March 16, 1850, the Authoress." [preface, in "A Woman's Journey Round the World" by Ida Pfeiffer,] :

[140] 1842 Ida Laura Pfeiffer (Reyer), (1797-1858), [28a]
"Visit to the Holy Land, Egypt and Italy" by Madame Ida Pfeiffer, Author of "A Woman's Journey Around the World" Translated from the German by H.W. Dulcken. With eight tinted engravings. London: Ingram, Cooke, and Co. 27 Strand. 1852. [28a], σελ. 75-76.

[141][42a] 1838 - 1844, Miss Felicia Mary Frances Skene.
Wayfaring sketches among the Greeks and Turks and on the shores of the Danube. By a seven years' resident in Greece. London, Chapman and Hall, MDCCCXLVII. [42a] σελ. 118

[142] Ibid.,σελ.169-170. [42a] :
"... foreign travel, from the facilities we now possess of leaving our country, to wander to and for on the earth and to return to give the result of our observations and our opportunities of acquiring knowledge... thus given us of judging of the actual state of the world, morally, intellectually...." But this view is not to be obtained seated by our own fire-sides; we must go from place to place and from country to country, reading the nations, with their various religions, and social systems, not singly but in [41a, 169] connexion wit one another, till, from the whole, we draw the analysis of the actual state of things..." [41a, 170]

Το 1852 η Mme de la Princesse de Belgiojoso, (ή η Christine Trivulce de Belgiojoso) που αυτοεξορίστηκε[143] με την κόρη της στην Μικρά Ασία, **«γοητευόταν»**, όπως δήλωνε η ίδια, από την **αβεβαιότητα της περιπέτειας**, που θα έφερνε η επόμενη ημέρα,[144] υπογραμμίζοντας ότι οι κίνδυνοι ήταν αποκυήματα της φαντασίας και οι δυσκολίες που αντιμετώπιζαν υποφερτές.[145] Η Belgiojoso πήγε πρώτα στην Κωνσταντινούπολη και στην συνέχεια στα βάθη της Μικράς Ασίας, όπου αγόρασε γη, για πέντε χιλιάδες φράγκα, στην κοιλάδα του Eia-Maq-Oglou στο Djaour-Daghda, (le montagne de giaour), κοντά στην Άγκυρα και στο Verandechir.[146] Στην συνέχεια, τον Ιανουάριο του 1852, ξεκίνησε μία μεγάλη περιπλάνηση, ένα εντεκάμηνο ταξίδι. Περπατούσε για ημέρες στην έρημο το χειμώνα, ζούσε σε σκηνές χωρίς τις ανέσεις που συνήθιζαν άλλες πριγκίπισσες ή γυναίκες της τάξης της, εφιλοξενείτο σε διάφορα χαρέμια, και το αξιοσημείωτο είναι ότι δεν θεωρούσε το ταξίδι επικίνδυνο, δύσκολο ή άβολο.

Περιηγήτριες συνεχίζουν και το δεύτερο ήμισυ του 19ου αιώνα, να εκφράζουν, κατ' επανάληψη, την επιθυμία τους για εξερεύνηση **('to explore')** και για την απόκτηση γνώσης. Η Γαλλίδα περιηγήτρια Marquise de Laubespin,[147] η οποία ταξίδευε το 1862-1863, **επιτίθεται στους άνδρες, που καταδικάζουν την δυτική γυναίκα να μένει στο σπίτι της**, τονίζοντας ότι **για πολύ καιρό, μυστικά, ονειρευόταν να επισκεφθεί την Ανατολή** και ότι είχε περισσότερες προσδοκίες και όνειρα από το να μένει σπίτι της.[148]

Το 1868-1884, τρεις ανύπαντρες Αγγλίδες, της μεσαίας τάξης, η Agnes Smith με την αδελφή της την Violet Smith και την φίλη τους την Edith, ξεκίνησαν τις περιηγήσεις τους στους Αγίους Τόπους, και στην συνέχεια στην Μικρά Ασία, στην Κύπρο, στην ελεύθερη Ελλάδα (free Greece) και στην υπόδουλη Ελλάδα (Θεσσαλονίκη, τα Τέμπη, Κατερίνη κλπ.).[149] Πριν φύγουν από την

---

[143][30a], 1850, 1852, 1858 Mme de la Princesse de Belgiojoso, Christine Trivulce de Belgiojoso .
La vie intime et la vie nomade en Orient. Scenes et souvenirs de voyage I et II., Revue des Deux Mondes, XXVe Annee. Seconde Serie De La Nouvelle Periode. Tome Neuvieme. Paris. Bureau de la Revue des Deux Mondes. 1855. [30α].
Δεν μας παρέχει πληροφορίες, σχετικά με τους λόγους που αποφάσισε να εγκαταλείψει την πατρίδα της και να 'αυτοεξοριστή', όπως γράφει η ίδια.

[144] Ibid., σελ. 490, 1020. [30a]- "il ya dans toute vie active…le charme redouble quand elles doivent etres suvies d'un aventureux lendemen.»

[145] Ibid., σελ. 467-468. [30a].
."Il faut plus de force d'ame q'u'on ne pourrait le croire au premier abord pour enterprendre de semblable voyages …. les dangers sont plus imaginaires que reels…les privations song supportables."

[146] [30a.b.c], 1850, 1852, 1858 , Mme de la Princesse de Belgiojoso, Christine Trivulce de Belgiojoso .
- La vie intime et la vie nomade en Orient. Scenes et souvenirs de voyage I et II., Revue des Deux Mondes, XXVe Annee. Seconde Serie De La Nouvelle Periode. Tome Neuvieme. Paris. Bureau de la Revue des Deux Mondes. 1855. [30a]

–[1858 ASIE MINEUR et Syrie: souvenirs de voyages. Paris, Michel Levy Freres, 1858. [Journey of eleven months begun in January 1852, from the author's place of exile from Europe, not far from Angora. ("UNE DAME FRANQUE CHASSEE DE SON PAYS PAR LA GUERRE ET VENANT PASSER SON EXIL EN TURQUIE" (σελ. 471) The account first appeared in the Revue Des Deux Mondes.. Tcherkess (Antoniopolis), Angora, Caesarea, the Taurus, Adana, Antioch, Latakia, Homs, Aleppo, Tarsus, Konia...] [30b]

-En 1850, la princesse de Belgiojoso, l'epouse du bel Emilio, (le prince Belgiojoso) vint habiter chez elle (Sophie de Marbois, Duchesse de Plaisance) au palais d'Ilissia. La princesse, journaliste renommee, etait une personne remarquable et fort excentrique, si bien qu'au bout de quelques jours les deux femmes furent en desaccord total....(in la Duchesse de Plaisance). [30c]

[147][34], 1862-63 MARQUISE DE LAUBESPIN.
"Esquisses de Voyages", Paris Tequi, Libraire-Edteur 85, Rue de Rennes, 85. 1891. [34].

[148] Ibid., σελ. 3-4. [34]- "ils cherchent a dorer notre cage et vont jusqu'a dire que nous l'embellissons. Moi, j'ai plus d'ambition encore, j'aspire a ma place au soleil, et meme, depuis longtemps, je songe en secret a l'Orient...»

[149] [66a], [66b], 1868-1870, 1883, 1884, 1886 Agnes Smith.
-Eastern Pilgrims: the travels of three Ladies, 1870. Journey made in the summer of 1868. CONSTANTINOPLE, Cyprus, Egypt, Palestine, Greece. Inconsequential chatter about the places visited. [66a]
- Glimpses of Greek life and Scenery, 1884. (have it) v + 352 p. Frontispiece and map. 8vo. Journey made in the spring of 1883., [66b]

πατρίδα τους, το 1868, η Agnes Smith δηλώνει, ότι η απόφασή τους να εγκαταλείψουν την Αγγλία, για μία περιήγηση που θα διαρκούσε **ένα χρόνο προκάλεσε ταραχή στο περιβάλλον τους: «... μεγάλη ήταν η ταραχή των φίλων μας στην ιδέα ότι τρεις γυναίκες (ladies) θα ξεκινούσαν μία τόσο μακρόχρονη περιήγηση**[150] **μόνες και ασυνόδευτες. 'Θα επιστρέψουν ποτέ; Πηγαίνουν στους βαρβάρους', έλεγαν ορισμένοι.... Εάν η παιδεία μας δεν μας επιτρέπει να προστατεύουμε τους εαυτούς μας από επιρροές τέτοιων επικίνδυνων απόψεων.... Τότε τι αξίζει αυτή η παιδεία;»**,[151] γράφει η Smith.

Αναμφισβήτητα το ταξίδι υπήρξε για τις περιηγήτριες μία απελευθερωτική εμπειρία. Σε αυτό το σημείο πρέπει, να επαναλάβουμε ότι γυναίκες ήδη από τον 17ο έως τον 19ο αιώνα, έβρισκαν τρόπους να αγνοήσουν τις δυτικές προκαταλήψεις και να εγκαταλείψουν την διαφυλική τους σφαίρα στην δύση.

Αναμφίβολα το προσκύνημα ήταν μία κοινωνικά αποδεκτή δικαιολογία για το ταξίδι στην Μικρά Ασία ή στην Ανατολή για την Ευρωπαία και για την Αμερικανίδα. Πάνω από όλα το προσκύνημα ήταν η εναλλακτική λύση απέναντι στην στάσιμη οικιακή ζωή και στον περιορισμό, ιδιαίτερα των ανύπαντρων γυναικών. Το ενδιαφέρον των γυναικών για το σπάνιο, για το εξωτικό και για το ξένο καταδικαζόταν, όμως στα πλαίσια του προσκυνήματος η δυτική κοινωνία έδειχνε ανοχή.

Εκτός από το προσκύνημα, μία φυγή από τους κοινωνικούς περιορισμούς, και ακόμα από την οικογένεια, παρείχε στην Ευρωπαία και στην Αμερικανίδα ο ρόλος της ιεραποστόλου, της νοσοκόμας ή της εκπαιδευτικού, που συνηγορούσαν προς μια μορφή 'κοινωνικής κινητικότητας,' αποδεκτής από την δυτική κοινωνία.

Δεν αποκαλύπτουν όλες οι περιηγήτριες, τουλάχιστον **ανοιχτά**, τους **πραγματικούς τους σκοπούς** και λόγους για το ταξίδι και την περιήγηση. Για παράδειγμα, ορισμένες αρχικά δηλώνουν στην εισαγωγή των έργων τους, το **πρόσχημα** του θρησκευτικού προσκυνήματος στους Αγίους Τόπους, αμέσως μετά, πάλι στην ίδια εισαγωγή, συμπληρώνουν ότι επιθυμούσαν να γνωρίσουν τον κόσμο, τον εαυτόν τους, να αποκτήσουν γνώσεις, να μελετήσουν άλλους λαούς και να διευρύνουν τους πνευματικούς τους ορίζοντές.

Γιατί έγραφαν;
Εμείς, ως αναγνώστες του 21ου αιώνα, δεν γνωρίζουμε ποια στοιχεία πραγματικά επηρέαζαν όλες τις δυτικές περιηγήτριες όταν έγραφαν, διότι εκινούντο, κι εκείνες στην Δύση σε μία αποκλειστικά γυναικεία σφαίρα, όπως και 'οι αδελφές' τους στην Ανατολή. Ορισμένες περιηγήτριες έφθασαν μέχρι το σημείου να **'απολογηθούν'**, στην εισαγωγή των έργων τους για την είσοδό τους στον ανδρικό χώρο του περιηγητικού βιβλίου, καθώς και

---

[150] pilgrimage

[151] 1868-1870, 1883, 1886 AGNES SMITH, [66a]
Agnes Smith. Eastern Pilgrims: the travels of three Ladies, 1870. Journey made in the summer of 1868. CONSTANTINOPLE, Cyprus, Egypt, Palestine, Greece. Inconsequential chatter about the places visited. [66a]
- «The Holy Land seems to be considered quite the tour for a gentleman...So when two friends and myself resolved, in the summer of 1868, to absent ourselves for a year from home, for the purpose of visiting scenes endeared to us by so many hallowed association, great was the consternation expressed by our friends at the idea of three ladies venturing on so lengthened a pilgrimage alone. "Do you think they will ever come back?" They are going amongst barbarians," said some who knew of our intention.... And if our education does not enable us to protect ourselves from the influence of such dangerous opinion as, it is said, we shall hear in the varied society with which it may be our lot to mingle, what is that education worth?....We are all sisters in affection, though only two are so by birth....Violet makes herself responsible for the management at hotels, and for the direction of the party in general; Edith examines the accounts; Agnes (the author) studies the guide-book, and sketches routes for the approval of her companions. (σελ. 1,2, Chapter I).

για τα πιθανά λάθη στα έργα τους. Ακόμα, υπάρχουν και εκείνες που δεν δημοσιεύουν το όνομά τους στα έργα τους ή εκείνες που επιλέγουν κάποιο συγγραφικό ψευδώνυμο ή ακόμα ένα ανδρικό ψευδώνυμο.[152] Υπήρχαν και εκείνες που δημοσίευαν τα έργα τους ανώνυμα. Για παράδειγμα, η Γαλλίδα περιηγήτρια Valerie Boissier, Comtesse Agenor de Gasparin,[153] που ταξίδευε από το 1847 έως το 1848, δεν τύπωσε το όνομά της στο εξώφυλλο του βιβλίο της. Παρόλο που το έργο της είναι γραμμένο στο τρίτο (αρσενικό) πρόσωπο, αποκαλύπτει το φύλο της και την ταυτότητά της σε διάφορα σημεία του έργου της/ή του ταξιδιωτικού χρονικού της. Επίσης, στην πρώτη σελίδα του βιβλίου που χρησιμοποιήθηκε σε αυτήν την έρευνα, υπάρχει η χειρόγραφη υπογραφή ή το αυτόγραφο της περιηγήτριας.

Διαπιστώνουμε, όμως, ότι δεν αποτελούσαν την πλειοψηφία!! Από τις 110 περιηγήτριες του 17ου - 19ου αιώνα, ελάχιστες ήταν εκείνες που απολογήθηκαν, για την εισαγωγή τους στον 'ανδρικό χώρο' του βιβλίου, και ιδιαίτερα του περιηγητικού βιβλίου, και ελάχιστες ήταν εκείνες που έκρυβαν την ταυτότητά τους ή το πραγματικό τους όνομα.

«Κανένα βιβλίο δεν πρέπει να εκδοθεί, εάν προαπαιτεί μία απολογία για τα περιεχόμενά του»,[154] **γράφει το 1883 η Αμερικανίδα συγγραφέας-περιηγήτρια από την Βοστώνη, Mary E. Blake.**

Όπως δηλώνουν ανοικτά οι περιηγήτριες, έγραφαν και δημοσίευαν τις παρατηρήσεις τους επειδή, **είχαν την ανάγκη να μοιρασθούν ("needed to share")** τις εμπειρίες τους με το κοινό. **Ήθελαν να δείξουν στο αναγνωστικό κοινό με τι ευκολία και ασφάλεια μπορούσαν οι γυναίκες['ladies'] να ταξιδεύουν, μόνες και ασυνόδευτες σε χώρες, που υποτίθεται ήταν κατάλληλες μόνο για δυναμικούς άνδρες (1858-1859).**[155] Υπήρχαν και εκείνες που ήθελαν να συγκεντρώσουν υλικό για την κατάσταση στις κατεχόμενες από τους Οθωμανούς Τούρκους περιοχές. Για παράδειγμα, το 1867, οι περιηγήτριες Miss Irby και Miss Muir Mackenzie, ασχολήθηκαν στα άρθρα τους με την καταπίεση

---

[152] Σε αυτό το σημείο, όσον αφορά το χαρέμι, πρέπει να υπογραμμίσουμε ότι οι περιηγήτριες του 19ου αιώνα, λόγο της δυτικής ηθικής της εποχής τους, ιδιαίτερα αυτής που σχετίζονταν με θεωρήσεις του είδους τι ήταν επιτρεπτό για το γυναικείο φύλο, δήλωναν, στο αναγνωστικό κοινό τους, ότι δεν μπορούσαν να το προσβάλουν με την καταγραφή των συζητήσεων που πραγματοποιούνταν μεταξύ των έγκλειστων γυναικών, και ότι δεν τολμούσαν να παρουσιάσουν στα έργα τους λεπτομέρειες για τις σκηνές εξαθλίωσης της γυναικείας φύσης, που είδαν επειδή θα συγκλόνιζαν και θα πρόσβαλαν την ηθική. Έτσι καταλήγουν στην χρήση πολλών επιθέτων για να περιγράψουν τις εικόνες που είδαν ή τις συζητήσεις που άκουσαν στα χαρέμια, όπως «εγκληματικά», «απαίσια», «βρώμικα», «χυδαία», «αηδιαστικά», «αισχρά» κ.α. Ακόμα, ορισμένες περιηγήτριες εμφανίζουν ένα απολογητικό χαρακτήρα, στην αφιέρωση ή στην εισαγωγή των έργων τους, όπου απολογούνται για την είσοδό τους στο 'ανδρικό χώρο' του βιβλίου. Άλλες πάλι, απολογούνται για τυχόν λάθη στα έργα τους και δικαιολογούν τους στόχους τους ως συγγραφείς. Παρά τις δυτικές προκαταλήψεις που συσσωρεύονταν στο γυναικείο φύλο, υπήρχαν πολλές περιηγήτριες που τις αγνόησαν και διείσδυσαν μέσα στα Οθωμανικά χαρέμια παρέχοντάς μας άμεσες και πολύτιμες πληροφορίες, ως αυτόπτες μάρτυρες, οι οποίες δεν είχαν κανένα πρόβλημα να περάσουν το κατώφλι του 'ανδρικού χώρου' του βιβλίου και κανένα λόγο να δικαιολογήσουν το συγγραφικό τους έργο.

[153] [29] 1847-1848 Valerie Boissier, Comtesse Agenor de Gasparin (ne, 1813-1894).
Journal d'un Voyage au Levant par L'Auteur du Mariage au point de vue Chretien. [Tome I. La Grece], Paris, Marc Ducloux et Ce., Editeurs. En Vente: A La Librairie, Rue Tronchet, 2. 1848.

[154] Mary E, Blake. On the Wing. Rambling Notes of a Trip to the Pacific. By Mary E. Blake Author of "Poems," "Rambling Talks," etc., etc. Fifth edition. Boston: Lee and Sphepard, Pubishers. 1883.

[155] "To show them with what ease and security ladies may travel alone in these countries, frequently supposed to be open only to strong ad energetic men." (Emily Beaufort, 1858-1859. [32a]. Egyptian Sepulchres and Syrian Shrines. including some stay in the Lebanon, at Palmyra, and in Western Turkey by Emily A. Beaufort, in two volumes, Volume I., London, Longman, Green, Longman, and Roberts. 1861. [32a], σελ. vii-viii, ix, preface.)

της Τουρκικής κυβέρνησης στις Σλαβονικές (Slavonic) επαρχίες.[156] Το 1877 η Millicent Garrett Fawcett[157] δήλωνε ξεκάθαρα ότι ο στόχος των περιηγήσεών της ήταν η συγκέντρωση υλικού από αυτόπτες μάρτυρες για την κατάσταση στην Βοσνία και στην Χερζεγοβίνα (Herzegovina), καθώς και η δημοσίευση του. Στα άρθρα της κατηγορεί την Αγγλία και την Γαλλία ότι ήταν ισότιμα υπεύθυνες για την συνέχιση της Τούρκικής κατοχής σε αυτές τις επαρχίες, από την εποχή του Κριμαϊκού πολέμου (1853-1856). **Εξαιρετικό ενδιαφέρον παρουσιάζει η περίπτωση της περιηγήτριας, Mrs. R. L. Bensley (1896), η οποία, όταν επέστρεψε από τις περιηγήσεις της έχασε την όρασή της, και αποφάσισε να καταγράψει το έργο της στην 'γλώσσα των τυφλών' (in Braille).**[158]

Υπάρχει μία παρανόηση, μία λανθασμένη εντύπωση όσον αφορά την γυναικεία περιήγηση. Η γυναίκα της δύσης είχε περισσότερους ή κάποιους ιδιαίτερους λόγους από τον άνδρα για να αγνοήσει τους κινδύνους κάθε εποχής και να ξεκινήσει την απελευθερωτική της εμπειρία.

1.2 Αγνοούν τους κινδύνους των ταξιδιών και τις απαγορεύσεις του Ισλάμ. Μεταμφιέζονται ως άνδρες ή ως Μουσουλμάνες και εισχωρούν στα τζαμιά.

Πως ταξίδευαν? Οι περιηγήτριες ταξίδευαν με φρεγάτες[159], με πλοία,[160] με ατμόπλοια,[161] τα οποία είχαν μειώσει τον χρόνο των ταξιδιών,[162] με κορβέτες[163] με ιδιόκτητα πλοία (yachts) ή με σκούνες (scooners).[164] Ταξίδευαν

---

[156] Millicent Garrett Fawcett, the Martyrs of Turkish Misrule, with a supplement by Miss Irby, published by the Eastern Question Association, Papers No. 11., 1877., σελ. 5

[157] Ibid., σελ. 4-5.

[158] 1896 Mrs. R. L. Bensley
"Our journey to Sinai: a visit to the convent of St. Catarina. Illustrated from photographs taken by the author. London, the Religious Tract Society, 1896. (Εκδόθηκε το 1896, αλλά αρχικά γράφτηκε 'in Braille'.)

[159] [10], 1816 – 1819 Mme de LA FERTE – MEUN.
Lettres sur le Bosphore, ou, Relation d'un voyage a Constantinople et en differentes parties de l'Orient, pendant les annees 1816, 1817, 1818, et 1819. Deuxieme edition, revue, corrige et augmentee de deux lettres et de "la chapelle de la derniere heure, histoire grecque. Paris, chez Locard et Davi, 1822. [10], p. σελ. 3,10- la fregate la Galata, la Galatee, Jason Frigate., σελ. 12, 23,9.

[160] [11], 1816 : LOUISE DEMONT.
Journal of the Visit of her Majesty the Queen (Caroline), to Tunis, Greece, and Palestine, written by Louise Demont, with other corresponding papers, collected in Switzerland, and translated by Edgar Garston. London, T. and J. Allman, 1821, [11], σελ. 9, 11. Το έτος 1815 «on board an English ship with 85 guns and 500 men".

[161] [21], 1844 - 1850 MRS. SARAH EMILY YORK, formerly MISS. S.E. WALDO.
Memoir of Mrs. Sarah Emily York, formerly Miss S. E. Waldo, Missionary in Greece by Mrs. R. B. Medbery. Author of William O. Crocker. Boston: Phillips, Sampson and Company, 110 Washington Street. 1853. [21], σελ. 262-3, «the Austrian steamer, the Ser Pervas."
-[26v1], [26v2], 1840-41 ELIZABETH MARY GROSVENOR, MARCHIONESS OF WESTMINSTER.
"A Narrative of a Yacht Voyage in the Mediterranean During the Years 1840-41, In Two Volumes. London:, John Murray, Albemarle Street 1842. Volume II., [26v2], σελ. 7-10, 'the Empress Alexandrina'],
-[27a] The Marchioness of Londonderry.
A Narrative of travels to Vienna, CONSTANTINOPLE, Athens, Naples, etc. By the Marchioness of Londonderry., London, Henry Colburn, (1842 ?) [27a], σελ. 3-5, 92-93, 158-159 : Πέρασαν 30 ώρες 'on board the Giraffe Steamer, the Galatea,' και μετά στο 'the Ferdinand', το οποίο ατμόπλοιο τους πήγε στην Κωνσταντινούπολη. Είχαν προγραμματίσει να φύγουν από την Κωνσταντινούπολη με το Αυστριακό ατμόπλοιο το 'the Austrian Serpiervas steamer' το οποίο ναυάγησε το βράδυ της πρώτης Δεκεμβρίου 1840 'in the Gulf of Modania'.

[162] [40c] Julia Pardoe, 1835-1836.
BEAUTIES OF THE BOSPHORUS. Illustrated in a Series of Views of Constantinople and its Environs, From Original drawings by W.H. Bartlett. Virtue and Co., London., [40c], σελ. 151.

[163] [26v1], [26v2], 1840-41 ELIZABETH MARY GROSVENOR, MARCHIONESS OF WESTMINSTER.
"A Narrative of a Yacht Voyage in the Mediterranean During the Years 1840-41, In Two Volumes. London:, John Murray, Albemarle Street 1842. Volume II., [26v2], σελ. 11,38, [the English corvette "La Magicienne," commanded by Captain Mitchel].

[164] "the Dolphin" :
[25], 1840, Lady Harriet Cathrine Egerton, Countess Ellesmere.
Lady Francis Egerton Journal of a tour in the Holy Land in May and June 1840. By Lady Francis Egerton. With lithographic views from original drawings, by Lord Francis Egerton....(with her husband). London, Harrison and Co., 1841, σελ. 110-115.

σε διάφορες περιοχές της Μικράς Ασίας και της Ταυρίδας, με καραβάνια,[165] ζούσαν στην ύπαιθρο σε σκηνές,[166] έκαναν μακρινές πεζοπορίες, ίππευαν άλογα,[167] και όνους,[168] κλπ.

Το ταξίδι, φυσικά, εκείνη την εποχή δεν ήταν καμμία εύκολη υπόθεση. Για παράδειγμα, η Αυστριακή περιηγήτρια Ida Laura Pfeiffer, η οποία ταξίδευε μόνη και ασυνόδευτη έκανε ένα μήνα να φθάσει από την Βιέννη στην Κωνσταντινούπολη. Είχε ταξιδέψει με έξι πλεούμενα, τέσσερα ατμόπλοια και δύο πλοία, μέχρι να φθάσει στην Κωνσταντινούπολη, τον Απρίλιο του 1842.[169] Εκτός από τις πρακτικές δυσκολίες των ταξιδιών, υπήρχαν και οι επικίνδυνες συνθήκες.

Όπως συνέβαινε και με τους άνδρες (περιηγητές), οι περιηγήτριες τον 17ο έως τον 19ο αιώνα, αντιμετώπιζαν και εκείνες πολλούς κινδύνους, κατά την διάρκεια των ταξιδιών τους και των περιηγήσεών τους.[170] Αντιμετώπιζαν επικίνδυνες καιρικές συνθήκες,[171] τις θύελλες των θαλασσών και τα ναυάγια. Αντιμετώπιζαν την πανούκλα,[172] τους κινδύνους από ληστές,[173] τις

---

[165][41b], 1836 - Mrs. Sara Rogers Haight.
"Letters from the Old World by a Lady of New York", 1840 (Egypt, Syria, Palestine, ASIA MINOR, Turkey and Greece... Volume II., [41b], σελ. 228.

[166] [28a], 1842 Ida Laura Pfeiffer (Reyer), (ne 1797-1858).
Visit to the Holy Land, Egypt and Italy" by Madame Ida Pfeiffer, Author of "A Woman's Journey Around the World" Translated from the German by H.W. Dulcken. With eight tinted engravings. London: Ingram, Cooke, and Co. 27 Strand. 1852. [28a], σελ. 88-90.
-[32b], Emily Beaufort, 1858-1859.
Egyptian Sepulchres and Syrian Shrines, including some stay in the Lebanon, at Palmyra, and in Western Turkey by Emily A. Beaufort, in two volumes, Volume II., London, Longman, Green, Longman, and Roberts. 1861. [32b], σελ. 393-394,
και
[36] 1874 και 1878 Mrs. (Annie) Brassey ή Baroness Brassey (ή Lady Brassey).
Sunshine and Storm in the East, or, Cruise to Cyprus and Constantinople. By Mrs. (Annie) Brassey.....With upwards of 100 illustrations chiefly from drawings by the Hon. A.Y. Bingham. London, Longmans, Green, and Co., 1880. [36], σελ. 43.

[167] [32b] Emily Beaufort, 1858-1859.
Egyptian Sepulchres and Syrian Shrines, including some stay in the Lebanon, at Palmyra, and in Western Turkey by Emily A. Beaufort, in two volumes, Volume II., London, Longman, Green, Longman, and Roberts. 1861. [32b], σελ. 393-394,
και
[36] 1874 και 1878 Mrs. (Annie) Brassey , ή Baroness Brassey, ή Lady Brassey.
Sunshine and Storm in the East, or, Cruise to Cyprus and Constantinople. By Mrs. (Annie) Brassey.....With upwards of 100 illustrations chiefly from drawings by the Hon. A.Y. Bingham. London, Longmans, Green, and Co., 1880. [36], σελ. 43.

[168] [32b] Emily Beaufort, 1858-1859.
Egyptian Sepulchres and Syrian Shrines, including some stay in the Lebanon, at Palmyra, and in Western Turkey by Emily A. Beaufort, in two volumes, Volume II., London, Longman, Green, Longman, and Roberts. 1861. [32b], σελ. 388.

[169] Visit to the Holy Land, Egypt and Italy by Madame Ida Pfeiffer, author of "A Woman's Journey Around the World". Translated from the German by H.W. Dulcken. London, Ingram, Cooke, and Co. 227 stand. 1852, σελ. 36.

[170] Για παράδειγμα, τον 1659, όπως ήδη αναφέραμε, δύο Αγγλίδες ιεραπόστολοι η Katharine Evans και η Sarah Cheevers [1], οι οποίες ταξίδευαν μόνες, είχαν ξεκινήσει την περιήγησή τους από την Αλεξάνδρεια για να κηρύξουν «το Ευαγγέλιο του Χριστού». Ενώ ταξίδευαν από το Leghorn προς την Κύπρο, σταμάτησαν στην Μάλτα για καραντίνα όπου φυλακίστηκαν και βασανίστηκαν σωματικά και ψυχολογικά για τις θρησκευτικές τους πεποιθήσεις από την Ιερά Εξέταση. Επειδή δεν υπέκυψαν στην Ιερή Εξέταση, παρέμειναν φυλακισμένες στην Μάλτα για τέσσερα χρόνια, δηλαδή μέχρι το 1663.

[171] [1], 1659- 1663 KATHARINE EVANS AND SARAH CHEEVERS.
Evans, Katherine and Cheevers, "BRIEF HISTORY OF THE VOYAGE OF KATHARINE EVANS AND SARAH CHEEVERS, TO THE ISLAND OF MALTA, Where the Apostle Paul suffer'd Shipwreck. And their Cruel Sufferings in the Inquisition there, for near Four Years; occasion'd by the Malice of the Monks and Friers against them, and their several Conferences with them: And how they came to be Deliver'd from thence, and their safe Return Home to England; TO WHICH IS ADDED, A Short RELATION from George Robinson, of the Sufferings which befel him in His JOURNEY TO JERUSALEM: And how he was preserved from the Hands of Cruelty, when the Sentence of Death was passed against him." LONDON: Printed by the A??gns of J. Sowle, at the Bible in George-Yard, Lombard Street, 1719. [1] και
- [7], 1799 MARY NISBET OF DIRLETON, COUNTESS OF ELGIN, σύζυγος του Λόρδου Έλγιν.
The Letters of Mary Nisbet of Dirleton, Countess of Elgin, arranged by Lieut. - Colonel Nisbet Hamilton Grant, London, John Murray, Albemarle street, W.I. 1926. (Frontispiece): Mary Nisbet as a Girl with her dog from a drawing by Staveley. [7]

[172][26v1], [26v2].1840-41 ELIZABETH MARY GROSVENOR, MARCHIONESS OF WESTMINSTER.

καταδιώξεις των πειρατών, των κουρσάρων,[174] των ορεινών ληστών (mountain robbers) κλπ.

Για παράδειγμα, πνίγηκαν τρεις Γερμανίδες περιηγήτριες που ταξίδευαν με το ατμόπλοιο "The Neva" το 1840. Ενώ βρίσκονταν στην Μαύρη Θάλασσα και κατευθύνονταν από την Οδησσό προς την Κωνσταντινούπολη ξέσπασε μία σφοδρή ανεμοθύελλα την 1η Δεκεμβρίου 1840, και την επόμενη ημέρα, στις 2 Δεκεμβρίου του 1840, οι τρεις Γερμανίδες περιηγήτριες πνίγηκαν στην Μαύρη Θάλασσα μαζί με άλλους 19 επιβάτες. Σώθηκαν μόνο 18 επιβάτες.[175]

Εκτός από τις επικίνδυνες συνθήκες των ταξιδιών, οι περιηγήτριες αγνοούσαν και πολλές άλλες ενοχλήσεις, ταλαιπωρίες και δυσάρεστες καταστάσεις, όπως ήταν οι μεγάλες καραντίνες,[176] το συνεχές βάδισμα ή οι πεζοπορίες, οι ακατάλληλες εγκαταστάσεις παραμονής, διαμονής και διατροφής κλπ. Όσον αφορά την καραντίνα, μία Αμερικανίδα περιηγήτρια, από την Νέα Υόρκη,[177] μας παρέχει πολλές ενδιαφέρουσες πληροφορίες και λεπτομέρειες για 'το σύστημα της καραντίνας' στην Κωνσταντινούπολη και στην Σμύρνη το 1836. Είναι η μόνη περιηγήτρια που περιγράφει την «προστατευτική στολή σώματος καραντίνας» **(quarantine body suit)**[178] και **«ένα μηχάνημα αποστείρωσης»**[179] από την πανούκλα. Όταν έφθασε στην Κωνσταντινούπολη, το 1836, μαζί με την συνοδεία της υποχρεώθηκαν, όπως επισημάνει η ίδια, να φορέσουν **«κάπες από λαδωμένο ύφασμα»**, για να αποφεύγουν την επαφή με άλλα άτομα τα οποία πιθανώς είχαν προσβληθεί από την πανούκλα.[180] Επίσης, όταν έφθασε στην Σμύρνη την τοποθέτησαν, όπως μας πληροφορεί, μέσα σε **«ένα μηχάνημα αποστείρωσης»**.[181]

Εκτός από τους εξωτερικούς κινδύνους και τις δυσκολίες των ταξιδιών, οι περιηγήτριες προκαλούσαν και οι ίδιες καταστάσεις, που έθεταν σε κίνδυνο την ζωή τους.

"A Narrative of a Yacht Voyage in the Mediterranean During the Years 1840-41, In Two Volumes. London:, John Murray, Albemarle Street 1842. Volume II., [26v2], σελ. 63-64.

[173] [2a], 1686 -1688 Anna Akerhjelm ή Anna Mansdotter Agriconia, (ne 1642-1688).

"Documents inedits ou peu connus sur l'histoire et les antiquites d'Athenes tires des archives de l'Italie, de la France de l'Allemagne, etc. par Le Cte. de Laborde Membre de l'Institut. Paris Ches Jules Renouard et Cie, Libraires". 1854. "XXII. Documents concernant mademoiselle Anna Akerhjelm. Biographie d'Anna Akerhjelm. [2a], σελ. 243-245

[174][9], 1814 - 1820 – CAROLINE, QUEEN OF ENGLAND.

Voyages and Travels of Her Majesty, Caroline Queen of Great Britain: Including Visits to Various Parts of Germany, France, Italy, Greece, Palestine, &C, &C. and Comprising the Latest Description of those Interesting Countries, With Remarks on the State of Society, Religion, Manners, Customs, Antiquities, Arts, Literature, Natural Curiosities, &c. &c. particularly such as have become THE PRESENT SEAT OF WAR. BY ONE OF HER MAJESTY'S SUITE. The Whole Embellished with Picturesque views, &c. London: printed for and Published by Jones & Co., Oxford Arms Passage, Paternoster Row. 1821.

(Από ανώνυμη συγγραφέα περιηγήτρια που υπογράφει το έργο της 'by one of her Majesty's suite', την οποία σε μία άλλη έκδοση η ερευνήτρια της διατριβής διαπίστωσε ότι επρόκειτο για την Ελβετίδα Louise Demont.) [9], σελ. 376, 415-416, 549-550, 554, 578, 582, 688, 694-697.

Βλέπε, επίσης,

-. [26v2], 1840-1841 ELIZABETH MARY GROSVENOR, MARCHIONESS OF WESTMINSTER.

"A Narrative of a Yacht Voyage in the Mediterranean During the Years 1840-41, In Two Volumes. London:, John Murray, Albemarle Street 1842. Volume II., [26v2], σελ. 65, 68, 73.

[175] Ibid., σελ. 8, 10. [26v2]

[176] [18], 1833- 1834 Martha Yeardley.

Extracts from the letters of John and Martha Yeardley, whilst on a religious visit to some parts of the continent of Europe the Ionian Islands, &c Lindfield: Printed by W. Eade, at the Schools of Industry. MDCCCXXXV. , [18] σελ. 24, 33, 35, 37, 38, 41, 42.

[177] [41α], [41β], 1836 - Mrs. Sara Rogers Haight.

"Letters from the Old World by a Lady of New York", 1840 (Egypt, Syria, Palestine, ASIA MINOR. Turkey and Greece... Volume I. Volume II.

[178] Ibid., σελ. 14-24. [41a]

[179] Ibid., σελ. 227-228. [41a]

[180] Ibid., σελ. 34. [41a]

[181] Ibid., σελ. 227-228. [41a]

Για παράδειγμα, διακινδύνευαν συνειδητά την ζωή τους όταν **μεταμφιέζονταν** ως άνδρες ή ως Μουσουλμάνες, για να εισχωρήσουν μέσα στα τζαμιά,[182] ιδιαίτερα από τις αρχές του 19ου αιώνα, όταν η Αγγλίδα περιηγήτρια Lady Hester Lucy Stanhope[183] είχε μεταμφιεσθεί ως άνδρας, συγκεκριμένα ως μαμελούκος ('mameluke'), για να επισκεφθεί τα τζαμιά της Δαμασκού.

«Ποιός Ευρωπαίος ταξιδιώτης, που κατέχει το ελάχιστο πνεύμα για περιπέτεια, θα αρνιόταν να αντιμετωπίσει τους κινδύνους για να σταθεί κάτω από τον τρούλο της Αγίας Σοφίας;... Εάν διακινδυνεύσεις την περιπέτεια, θα κατορθώσεις αυτό που κανένας άπιστος δεν έχει τολμήσει να κάνει, αλλά σας προειδοποιώ... εάν σας ανακαλύψουν...θα σας κομματιάσουν/διαμελίσουν...»,[184] γράφει η Αγγλίδα περιηγήτρια Julia Pardoe, το 1836, η οποία είχε μεταμφιεσθεί ως Μουσουλμάνα για να μπει στο 'τζαμί' της Αγίας Σοφίας κατά την διάρκεια του Ραμαζανίου.

Το 1836 η Marie Dejean Millingen, γνωστή μετά τον γάμο της ως Melek Hanum, και η Ναζίμπ Χανούμ, η υιοθετημένη κόρη της Πριγκίπισσας Ασμέ/Εσσεμέ, αδελφής του Σουλτάνου Μαχμούτ ΙΙ είχαν **μεταμφιεσθεί ως άνδρες** για να μπουν στο 'τζαμί' της Αγίας Σοφίας ένα βράδυ κατά την διάρκεια του Ραμαζανίου.

1.2.1 Περιηγήτρια επισκέπτεται, 'ως γυναίκα', το Άγιο Όρος.

Περιηγήτριες δεν αγνόησαν μόνο τους κινδύνους των ταξιδιών, για να γευθούν την απελευθερωτική τους εμπειρία, και δεν διακινδύνευσαν μόνο τις επιπτώσεις της ανακάλυψης της διείσδυσής τους στα τζαμιά μεταμφιεσμένες ως Μουσουλμάνες ή ως άνδρες. **Μία Αγγλίδα 'αμεταμφίεστη' επισκέφθηκε το Άγιο Όρος. Επισημαίνουμε ότι εισχώρησε και ξεναγήθηκε, ως γυναίκα, στα μοναστήρια του Αγίου Όρους, και όχι μεταμφιεσμένη ως άνδρας!!**[185]

---

[182] [40a], 1835-1836 MISS JULIA PARDOE.
"The City of the Sultan, and domestic manners of the Turks in 1836. By Miss Pardoe. London, Henry Colburn, 1837. 2 vols., frontispieces, engraved title-pages and 14 engravings. 8vo. (Author arrived in Constantinople December 30, 1835. , Volume I., [40α], σελ. 375-377.

-[42α], 1838 - 1844, Miss Felicia Mary Frances Skene.
Wayfaring sketches among the Greeks and Turks and on the shores of the Danube. By a seven years' resident in Greece. London, Chapman and Hall, MDCCCXLVII. [42a], σελ. 147-149, 386, 387.

-[44α], [44β], 1848 - 1899 Fanny Janet Blunt, formerly, F.J. Sandison.
The People of Turkey: 20 years Residence among Bulgarians, Greeks, Albanians, Turks and Armenians" By a Consul's Daughter and Wife Vol. I and Vol. II. , 1878 .

[183] [8], 1810 – 1817, 1839 LADY HESTER STANHOPE.
Travels of Lady Hester Stanhope; forming the completion of her memoirs. Narrated by her physician (Charles Lewis Merton) London, Henry Colburn, 1846. 3 vols. [8].

[184] [40c], Julia Pardoe 1835-1836.
BEAUTIES OF THE BOSPHORUS. Illustrated in a Series of Views of Constantinople and its Environs, From Original drawings by W.H. Bartlett. Virtue and Co., London. (no date), [40c], σελ. 375-377: "What European traveller, possessed of the least spirit of adventure, would refuse to encounter danger in order to stand beneath the dome of St. Sophia?... "if you risk the adventure, you will have done what no Infidel has ever yet dared to do; but I forewarn you.... Should you be discovered... you will be torn to pieces."

[185] [44a], [44b], Fanny Janet Blunt,, formerly, F.J. Sandison, (1848-1899) .
The People of Turkey: 20 years Residence among Bulgarians, Greeks, Albanians, Turks and Armenians" By a Consul's Daughter and Wife, Vol. II. , 1878 . [44b], « On Lady Stratford's visit to Mount Athos.», βλέπε σελίδα 313.
Επίσης, σχετικά για την Lady Stratford, βλέπε περιηγήτριες που ακολουθούν:
-[19], 1835 – 1869 MISS MARY BRISCOE.
MISSION LIFE IN GREECE AND PALESTINE. Memorials of Mary Briscoe Baldwin, Missionary to Athens, and Joppa. By Emma Raymond Pitman, of "Heroines of the Mission Field;" "Vestina's Martyrdom;" "Profit and Loss;" &c. &c. Sell, Petter, Galpin & Co.. London, Paris & New York 1881. [19], σελ. 145,149 : Straftford de Redcliff.

«Απαγορεύεται στις γυναίκες και στα ζώα θηλυκού γένους να εισχωρήσουν στα εδάφη του Ιερού Βουνού», γράφει η Fanny Janet Sandison Blunt,[186] επισημαίνοντας ότι αυτή η απαγόρευση παραβιάσθηκε ανοικτά από την Lady Stratford,[187] η οποία επισκέφθηκε τα μοναστήρια του Άγιου Όρους, κατά την διάρκεια του Κριμαϊκού Πολέμου (1853-1856). Σύμφωνα με την Blunt, αυτή η απαγόρευση είχε σχέση, κατά κάποιον τρόπο, με τις επιπτώσεις της περιέργειας της συζύγου του Λοττ, η οποία είχε τιμωρηθεί για την περιέργειά της, όταν μεταμορφώθηκε σε στήλη άλατος (Σόδομα και Γόμορρα). Την ίδια τιμωρία, όπως γράφει η Blunt, πρόσμεναν οι μοναχοί να υποστεί οποιαδήποτε περιπετειώδης κόρη της Εύας, όπως η Lady Stratford,[188] που θα τολμούσε να παραβιάσει τα ιερά τους σύνορα. «Αυτή η δεισιδαιμονία, όμως, έχασε την ισχύ της, όταν η Lady Stratford επισκέφθηκε τα μοναστήρια κατά την διάρκεια του Κριμαϊκού Πολέμου, ενώ ορισμένοι μοναχοί έτρεμαν περιμένοντας την μεταμόρφωσή της (σε στήλη άλατος), μέχρι που είχαν την ανακούφιση/ικανοποίηση να την δουν να εγκαταλείπει τα επικίνδυνα εδάφη (του Ιερού Βουνού) με πλήρη κατοχή των χαρισμάτων/κομψότητα που την χαρακτήριζαν»,[189] όπως καταλήγει η Blunt.

1.2.2 Μάρτυρες ιστορικών γεγονότων

Περιηγήτριες υπήρξαν και μάρτυρες ιστορικών γεγονότων, όπως της κατάληψης της Αθήνας από τους Βενετούς[190] και της καταστροφής του ναού

-[22], Dec. 1854- 1856 LADY ALICIA BLACKWOOD.
A NARRATIVE OF PERSONAL EXPERIENCES & IMPRESSIONS DURING A RESIDENCE ON THE BOSPHORUS THROUGHOUT THE CRIMEAN WAR. London: Hatchard. Piccadilly, 1881. [22], σελ. 64,65. (Lady Stratford de Redcliff).
-- [23v1.,[23v2], A LADY VOLUNTEER, [TAYLOR F.M.], 1854-1856.
EASTERN HOSPITALS AND ENGLISH NURSES; THE NARRATIVE OF TWELVE MONTHS' EXPERIENCE IN THE HOSPITALS OF KOULALI AND SCUTARI, (in two volumes) BY A LADY VOLUNTEER. IN TWO VOLUMES. (DURING THE CRIMEAN WAR) VOL. I. AND VOL. II.. London: Hurst and Blackett, Publishers, Successors, [23v.1]., σελ.11,37,40,48,55,56,59,60,66,110,154,155. Lady Stratford. Volume II., [23v.2], σελ. 26, 256,260,261. Lady Stratford de Redcliffe.
-[31], 1855 – 1858, LADY HORNBY.
CONSTANTINOPLE DURING THE CRIMEAN WAR. By Lady Hornby. With illustrations in chromo-lithography....London, Richard Bentley, Publisher In Ordinary To Her Majesty. 1863. 8 vo. [31], σελ.36. Lady Sratford de Redcliffe.

[186] [44β], Fanny Janet Blunt,, formerly, F.J. Sandison, (1848-1899)
The People of Turkey: 20 years Residence among Bulgarians, Greeks, Albanians, Turks and Armenians" By a Consul's Daughter and Wife, Vol. II. , 1878. [44b], σελ. 313 :

[187] Ibid., σελ. 313 [44b]

[188] Ibid., σελ. 313 [44b]

[189] Ibid., σελ. 313. [44b] :
"Women and animals of the feminine gender are not allowed to enter the precincts of the "Holy Mountain." This prohibition seems to be in some way connected with the curiosity of Lot's wife, whose punishment is expected to befall the adventurous daughter of eve who should thus transgress. This superstition has, however, lost much of its force since Lady Stratford's visit to the monasteries during the Crimean war, when some of the monks tremblingly watched for the transformation, till they had the satisfaction of seeing her Ladyship quit the dangerous precincts in the full possession of the graces that characterised her."

[190] [2a,b] 1686 -1688 Anna Akerhjelm ή Anna Mansdotter Agriconia, (ne 1642-1688).
–"Documents inedits ou peu connus sur l'histoire et les antiquites d'Athenes tires des archives de l'Italie, de la France de l'Allemagne, etc. par Le Cte. de Laborde Membre de l'Institut. Paris Ches Jules Renouard et Cie, Libraires". 1854. "XXII. Documents concernant mademoiselle Anna Akerhjelm. Biographie d'Anna Akerhjelm. (pages 214-255) – (HG 38.1 L121), (microfilm 6), [2a].
–ΠΑΝΔΩΡΑ. «ΣΥΓΓΡΑΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΔΙΣ ΤΟΥ ΜΗΝΟΣ. ΣΥΝΤΑΚΤΑΙ Α. Ρ. ΡΑΓΚΑΒΗΣ, Κ. ΠΑΠΑΡΡΗΓΟΠΟΘΛΟΣ, Ν. ΔΡΑΓΟΥΜΗΣ, κτλ. ΤΟΜΟΣ ΔΕΚΑΤΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ. ΑΠΟ ΑΠΡΙΛΙΟΥ 1861 ΜΕΧΡΙΣ ΑΠΡΙΛΙΟΥ 1862.» (μετάφραση επιστολής του 1687 της Άννας Ακερχέλμ. Το 1686 ο Κόμης Otto Von Koenigsmark ανέλαβε την διοίκηση των μισθοφόρων στο στρατό....Μετάφραση επιστολής – ΠΑΝΔΩΡΑ συμπεριλαμβάνει πέντε από τις επιστολές της προς τον αδελφό της Samuel Manson Agriconus Akeihjelm και ένα ατελές ημερολόγιο με ημερομηνίες 1686-1887 που διηγείται τα ιστορικά γεγονότα στα οποία ήταν μάρτυρας η ίδια. [2b][

της Αθηνάς (1687),[191] της κατάληψης του Νεγρεπόντη (Ευβοίας) (1688), και της αρπαγής των μαρμάρων του Παρθενώνα από τον Λόρδο Έλγιν.[192]

Ενδεικτικό παράδειγμα αποτελεί η Σουηδέζα περιηγήτρια Anna Mansdotter Agriconia, αργότερα γνωστή ως Anna Akerhjelm (1842-1688),[193] μία μορφωμένη γυναίκα, μία από της «femmes lettrees» (κόρη λογία) της Σουηδίας,[194] η οποία συνόδευε την φίλη της Miss Catharina Charlotta de la Gardie, ή (Kathryn Carlotta) σε όλες τις περιηγήσεις της, ακόμα και μετά τον γάμο της τελευταίας, το 1682, με τον Κόμη 'Field Marshal Count Otto Guillaume Koenisgsmaark'. Η Anna Mansdotter Agriconia ακολούθησε την Κόμισσα (Countess Koenigsmark), η οποία ήταν και εκείνη μία 'femmes lettrees' (κόρη λογία) στις περιηγήσεις της στην Βενετία, καθώς και στην υπόδουλη Ελλάδα (Εύβοια, Μοριά, Αθήνα, Ζάκυνθο, Πόρος). Όταν ο σύζυγός της Κόμισσας (Countess Koenigsmark), ανέλαβε το 1686 την αρχηγία ή την διοίκηση του Βενετικού Στρατού και των μισθοφόρων του κατά των Τούρκων, η Anna Agriconia την συνόδευε ως κυρία επί των τιμών (Lady in Waiting) από το 1686 έως το 1688. Οι δύο γυναίκες ακολούθησαν τον

---

[191] Ibid., σελ. 50 [2b].

Για το ίδιο θέμα γράφει 122 χρόνια αργότερα η Ελβετίδα περιηγήτρια Louise Demont [11] (και ([9], σελ. 439) το 1816. "By what fatality is it that these master pieces of antiquity, which the moderns come so far and with such fatigue to admire, partly owe their destruction to the moderns? The Parthenon existed entire in 1687: the Christians first converted it into a church; and the Turks, from jealousy of the Christians, changed it in their turn into a mosque. Amidst the illuminations of science that pervaded the seventeenth century, the Venetians came and cannonaded the monuments of the age of Pericles: they fired red hot balls on the Propylaea and the temple of Minerva; a ball fell upon the latter, penetrated the rood, [9, p. 439] set fire to some barrels of gunpowder, and blew up part of an edifice, which did less honour to the false gods of Greece than to human genius. The being taken Morosini, with a view to embellish Venice with the spoils of Athens, attempted to remove the statues from the pediment of the Parthenon, and broke them to pieces. Another modern came, out of love to the arts, to accomplish the work of destuction whioch the Venetians had begun... One year of war among us, destroys more buildings than an age of fighting did among the ancients." [9], σελ. 440]

[192][7], 1799 MARY NISBET OF DIRLETON, COUNTESS OF ELGIN, σύζυγος του Λόρδου Έλγιν.
The Letters of Mary Nisbet of Dirleton, Countess of Elgin, arranged by Lieut. - Colonel Nisbet Hamilton Grant, London, John Murray, Albemarle Street, W.I. 1926. (Frontispiece): Mary Nisbet as a Girl with her dog from a drawing by Staneley.

Βλέπε, επίσης, περιηγήτρια [63], 1865 Anna Vivanti .
A Journey to Crete, Constantinople, Naples and Florence. Three months abroad. By Anna Vivanti. London, printed for private circulation, 1865 [63], σελ. 128-129. Περίπου 200 χρόνια αργότερα, όταν η [63] Anna Vivanti επισκέφτηκε την Αθήνα το 1865, κατά την διάρκεια της επίσκεψής της στον Παρθενώνα, αναφέρθηκε στην καταστροφή του ναού της Αθηνάς και στην αρπαγή των μαρμάρων του Παρθενώνα: «I picked up some tiny fragment of marble, and looked at it with a feeling akin to that with which a devout Roman Catholic contemplates a relic of his patron saint. At the same moment my foot stumbled against a broken piece of a cannon-ball. And then I remembered that the "barbarous Turk", more that the ravages of time, had changed these precious monuments of ancient art into ruins; that the Turks had made a powder magazine of the Parthenon, which exploded through a Venetian bomb, and destroyed the Temple of Minerva. And *I felt that the Greeks were not to blame for hating them. I felt (οι γυναίκες αισθάνονται)* as if I should have liked to pull down with my own hands the rude, ugly remains of the walls with which they have disfigured the temples of the gods. I felt also very indignant against the Venetians who had no small share in the destruction of those art treasures. They should have known better than to commit such sacrilege. And shall I not say that Lord Elgin, too, committed a great wrong in carrying off those marbles that still adorned the Parthenon? There, under the blue sky of Greece, was their home, and they ought to have remained there. It is true enough that now they can be seen by "the million" that visit the dim rooms of the British Museum; but he has for ever robbed those that might have seen them where they were first placed, of one of the greatest enjoyments art can give to those that love the beautiful.»[63],σελ.130.

[193] Η [2a], Miss Agriconia, αργότερα πήρε τον αριστοκρατικό τίτλο Akerhjelm με τον οποίο είχε τιμηθεί ο αδελφός της). Στις επιστολές της από την Ελλάδα χρησιμοποιεί το όνομα Agriconia, ενώ το όνομα Akerhjelm το χρησιμοποιεί μετά το 1691. [2a], σελ. 222.

[194] Βλέπε περιηγήτρια, [2a], Anna Akerhjelm, σελ. 217
Η Anna Akerhjelm ήταν κύρια της τιμής ('a lady in Waiting', "une demoiselle d'honeur") της Πριγκίπισσας Μαρίας Ευφροσύνης, φίλη της Miss Catharina Charlotta de la Gardie, η οποία το 1682 παντρεύτηκε τον Field Marshal Count Otto Guillaume Koenigsmark.

Κόμη Koenisgsmaark κατά την διάρκεια της εκστρατείας του Francisco Morosini στο Μοριά, κατά την κατάληψη ή πολιορκία (Siege) της Αθήνας (1687) και κατά την πολιορκία της Χαλκίδος (Siege de Chalkis) στο λιμάνι του Νεγρεπόντη (au port de Negrepont, le Sept. 1688).[195] Σώζονται τέσσερις επιστολές της Σουηδέζας περιηγήτριας, μία από την Ζάκυνθο (18, Δεκ. 1686), μία από την Αθήνα (Οκτ. 1687), μία από τον Πόρο (χωρίς ημερομηνία), δύο από τον πορθμό της Ευβοίας (Νεγρεπόντη, 7 Αυγ. Και 3 Σεπτ. 1688), καθώς και ένα ημερολόγιο με ολόκληρο το έργο της για την Ελλάδα.

Ακολουθούν αποσπάσματα από την επιστολή της περιηγήτριας με ημερομηνία, Αθήναι, 18 Οκτωβρίου 1687:

"Αγαπητέ αδελφέ,
«Ήθελα να ξέρω, αγαπητέ αδελφέ, πως σας φαίνεται που βρίσκομαι τώρα στην Αθήνα, στην πόλη αυτή που είναι η πηγή όλων των πολιτισμών, και της Ρώμης. **Αλλά αν θέλετε να σας πω την αλήθεια, οι εγχώριοι (οι Αθηναίοι) δεν γνωρίζουν περί των προγόνων τους όσα οι ξένοι.** Πόσο επιθυμούσα, αγαπητέ αδελφέ, να ήσασταν εδώ εσείς, ο κύριος Ραβέλ και πολλοί άλλοι άνθρωποι των ικανοτήτων σας, για να επαναλάβετε τις σπουδές σας σχετικά με την Αρχαιότητα. Στην πόλη οδηγηθήκαμε από ένα ιατρό, που πιστεύει ότι κατάγεται από τον οίκο του Περικλή. Μεταβάλαμε ένα ωραίο τζαμί σε Λουθηρανική εκκλησία και άλλα σε εκκλησίες Καθολικές.....[196] Μου είναι αδύνατον να περιγράψω όλες τις αρχαιότητες που βρίσκονται εδώ. Νομίζω ότι έχουν περιγραφεί ακριβέστατα στη Γαλλική έκδοση του 1675-76 του Ιακώβου Σπόν και ενός Άγγλου. ....»[197]

«Το φρούριο βρίσκεται πάνω στο βουνό, το οποίο, όπως λεγόταν, ήταν δύσκολο να κυριευθεί ... Πόσο λυπήθηκε η Α.Ε. (η Αυτού Μεγαλειότης, ο Κόμης 'Field Marshal Count Otto Guillaume Koenisgsmaark) **που κατέστρεψε τον ωραίο ναό που υπήρχε εκεί τρεις χιλιάδες χρόνια και ονομαζόταν ο ναός της Αθηνάς (Minerva)!... οι βόμβες έφεραν τέτοιο αποτέλεσμα που αυτός ο ναός δεν θα μπορέσει ποτέ πλεόν να αποκατασταθεί στον κόσμο.** Μετά από αντίσταση οκτώ ημερών, οι Τούρκοι ύψωσαν την λευκή σημαία, διότι ο Seraskier δεν ήταν πρόθυμος να έρθει να τους βοηθήσει, και τότε συμφώνησαν, ότι ο καθένας απ' αυτούς μπορούσε να διατηρήσει ή να πάρει όσα πράγματα ήθελε και ήταν ικανός να κουβαλήσει μόνος του μέχρι το λιμάνι. Αλλά επειδή η απόσταση είναι έξι περίπου μίλια, πολλοί αναγκάσθηκαν να εγκαταλείψουν τα φορτία τους, κατά τη διάρκεια της διαδρομής.»[198]

Κατά την πολιορκία της Αθήνας, από τον Κόμη Koenigsmark, όπως επεσήμανε στην επιστολή της, μία βόμβα έπεσε επάνω στον αρχαίο ναό της Αθηνάς (Minerva), τον οποίο οι Τούρκοι είχαν μεταμορφώσει σε τζαμί, και στο οποίο ναό είχαν εγκαταστήσει και μία πυριτιδαποθήκη (powder house). Ολόκληρος ο ναός, καθώς και ένα μεγάλο κομμάτι της πόλης της Αθήνας καταστράφηκαν τελείως. Από τότε η πόλη ήρθε στα χέρια των Χριστιανών.[199]

---

[195] Βλέπε [2b], Anna Akerhjelm, σελ. 250-251, όσον αφορά 'le Siege de Chalkis, au port de Negrepont, le Sept. 1688'.

[196] Μετάφραση επιστολής του 1687 της Αννας Ακερχελμ, [2β],σελ. 50. Ακολουθούν αποσπάσματα του Hombergk (Oct, 1687),
ΠΑΝΔΩΡΑ. ΣΥΓΓΡΑΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΔΙΣ ΤΟΥ ΜΗΝΟΣ. ΣΥΝΤΑΚΤΑΙ Α. Ρ. ΡΑΓΚΑΒΗΣ, Κ. ΠΑΠΑΡΡΗΓΟΠΟΘΛΟΣ, Ν. ΔΡΑΓΟΥΜΗΣ, κτλ. 1 ΤΟΜΟΣ ΔΕΚΑΤΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ. ΑΠΟ ΑΠΡΙΛΙΟΥ 1861 ΜΕΧΡΙΣ ΑΠΡΙΛΙΟΥ 1862, 1687) .. .

[197] Ibid., σελ. 50 [2b] .

[198] Ibid., σελ. 50 [2b] .

[199] Ibid., σελ. 219 [2a]

«Πρέπει να σου πω, αγαπητέ αδελφέ, ότι οι Τούρκοι ...εδώ και καιρό επετίθεντο κατά των Ελλήνων, τους οποίους αποκεφαλίζουν, και άλλους τους απαγάγουν και τους παίρνουν μαζί τους....»[200]

Μας πληροφορεί, επιπροσθέτως, ότι ο Πρόξενος Giraud συνόδευε εκείνη και την Κόμισσα Koenisgsmaark, παντού στην Αθήνα. Σε τέσσερις ή πέντε Ελληνικές οικίες προσέφεραν, στην «αφεντίναν ή αφεντιάσαν (αφέντισσα)» της, όπως ονόμαζαν την Κόμισσα Koenisgsmaark, πορτοκαλάδα, λεμονάδα, νωπά αμύγδαλα, ρόδια, γλυκίσματα, και αλλού προσέφεραν στις δύο γυναίκες κρασί, ψωμί, σύκα και ρόδια.[201] «(Οι Αθηναίοι) Είχαν δε ενδύματα, θαυμάσια κεντημένα, και λεπτότατα ασπρόρουχα τα οποία συνηθίζουν να φορούν. Η πόλη (της Αθήνας) είναι καλύτερη απ' όλες τις άλλες και έχει κομψότατα Ελληνικά και Τουρκικά σπίτια. Όταν ήρθε ο στρατός, οι Έλληνες, παρόλο που υποτάχθησαν, έθαψαν όλα τα πράγματά τους. ....»[202]

Όσον αφορά την μάχη και την πολιορκία του λιμανιού της Χαλκίδος (le siege ode Chalkis), σε δύο επιστολές της από το Negrepont, 7 Αυγούστου του 1688 και 3 Σεπτεμβρίου 1688, η Σουηδέζα περιηγήτρια σημειώνει, ότι υπήρχε στο κανάλι, από την άλλη πλευρά του βουνού, ένα κάστρο (citadel), που κυριαρχούσε στην πόλη της Χαλκίδος, το οποίο οι Τούρκοι ονόμαζαν Καράμπαμπα (Karra Babba), που σημαίνει μαύρος πατέρας και στην συνέχεια **περιγράφει την μάχη, την οποία παρακολούθησε η περιηγήτρια από το κατάστρωμα του πλοίου.** Όπως μας πληροφορεί η Σουηδέζα περιηγήτρια, έλαβαν χώρα, μεταξύ άλλων, συνεχείς βομβαρδισμοί,[203] ενώ ο στρατός τους βρισκόταν σε άθλια κατάσταση, επειδή οι περισσότεροι στρατιώτες, οι στρατηγοί, ο ίδιος ο Κόμης Koenisgsmaark, και οι Ιππότες της Μάλτας είχαν προσβληθεί από ασθένειες και έντονους πυρετούς.[204] Στην δεύτερη επιστολή της η περιηγήτρια, πληροφορεί τον αδελφό της ότι ο Μεγαλειότατος field marshal Koenisgsmaark, ο οποίος είχε προσβληθεί έντεκα φορές από έντονους και υψηλούς πυρετούς είχε τελικά συνέλθει.[205]

Ακόμα και σ' αυτήν την κατάσταση, όπως επισημαίνει, ο στρατός προσπαθούσε αδιάκοπα να πλησιάσει την πόλη και το κατάφερε, ενώ οι Τούρκοι τρέπονταν σε φυγή κάθε βράδυ. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η ακόλουθη πληροφορία της: «Κάτι συνέβη εδώ που δεν έχει ξανά συμβεί πουθενά αλλού μέχρι σήμερα.» **Οι Τούρκοι λιποτακτούσαν και παραδίδονταν στον εχθρό τους.** Πήγαιναν στο Βενετικό στρατό, «λέγοντας ότι δεν ήταν ευχαριστημένοι με την κατάστασή τους, ότι οι στρατιώτες τους είχαν μήνες να πληρωθούν και ότι ενισχύσεις είχαν φθάσει στο Καράμπαμπα, τις οποίες είχαν ήδη εντοπίσει οι δικοί μας, αλλά είχαν φύγει ξανά και ότι τα όπλα μας τους είχαν κάνει μεγάλη ζημιά....» [206]

Τελικά ενημερώνει τον αδελφό της, στην δεύτερη επιστολή της, για την επιτυχία της μάχης, επισημαίνοντας ότι ο εχθρός είχε αρχίσει να τρέπεται σε φυγή, και ότι στις 22 του μηνός, όταν οι Τούρκοι έκαναν την μεγάλη τους έξοδο, συνάντησαν τους Φλωρεντινούς (Florentins), οι οποίοι ήταν λιγότεροι και αναγκάσθηκαν να εγκαταλείψουν την θέση τους. Οι

---

[200] Ο Αυτού Εξοχότης, αναφερόμενη στον Κόμη Koenigsmark.

[201] ΠΑΝΔΩΡΑ. ΣΥΓΓΡΑΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΔΙΣ ΤΟΥ ΜΗΝΟΣ. ΣΥΝΤΑΚΤΑΙ Α. Ρ. ΡΑΓΚΑΒΗΣ, Κ. ΠΑΠΑΡΡΗΓΟΠΟΘΛΟΣ, Ν. ΔΡΑΓΟΥΜΗΣ, κτλ. 1 ΤΟΜΟΣ ΔΕΚΑΤΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ. ΑΠΟ ΑΠΡΙΛΙΟΥ 1861 ΜΕΧΡΙΣ ΑΠΡΙΛΙΟΥ 1862, 1687) . (μετάφραση επιστολής του 1687 της Άννας Ακερχελμ.), [2β], σελ. 50.

[202] Ibid., σελ. 50 [2β] .

[203] Ibid., σελ 245 [2a]

[204] Ibid., σελ 247 [2a]

[205] Ibid., σελ 249 [2a]

[206] Ibid., σελ. 247 [2a]

Τούρκοι ήταν έτοιμοι να κατακτήσουν ξανά ένα από τα κυρίαρχα σημεία τους, αλλά έφθασαν ενισχύσεις και έτσι αναγκάσθηκαν να οπισθοχωρήσουν.[207]

Μεταξύ άλλων σημειώνει ότι 1.000 Τούρκοι σκοτώθηκαν, 300 Χριστιανοί υπέκυψαν, και πολλοί άλλοι τραυματίσθηκαν. Για παράδειγμα, ο Πρίγκιπας Harcourt τραυματίστηκε στο χέρι, ο Κόμης Βαλντέκ (Count Waldeck), καθώς και «πολλοί άλλοι γενναίοι αξιωματικοί»[208] σκοτώθηκαν. Πολλοί έπεσαν θύματα των ασθενειών σε τέτοιο βαθμό, που οι περισσότεροι πέθαιναν από αυτές, παρά από τα πυρά των Τούρκων και ότι οι πλειονότητα των πριγκίπων και των στρατιωτών, που είχαν επιβιώσει, ήταν άρρωστοι ή τραυματισμένοι.[209]

2. Ενδεικτικοί Πίνακες:

2.2 **Ενδεικτικός πίνακας μεγάλου αριθμού περιηγητριών, τουλάχιστον 4.000.** Εικοσιπέντε (25) περιηγήτριες καταγράφουν τα ονόματα ή την παρουσία τουλάχιστον άλλων 350 περιηγητριών.

2.3 Τοπωνύμια. Μια «διαφυλική» γεωγραφία. (Ενδεικτικός πίνακας τοπωνυμιών, όπως καταγράφονται από 113 περιηγήτριες.)

2.4 **Ενδεικτικός πίνακας της πρώτης ομάδας ή κατηγορίας περιηγητριών:** Γυναίκες βασιλικών οικογενειών, βασίλισσες, πριγκίπισσες, γυναίκες της ακολουθίας ή της αυλής τους, καθώς και διάφορα μέλη της αριστοκρατικής ιεραρχίας.

2.5 Ενδεικτικός πίνακας της **δεύτερης ομάδας περιηγητριών**, μεγαλύτερης σε αριθμό από την πρώτη, αποτελείται από τις περιηγήτριες που δεν ανήκαν στην αριστοκρατική τάξη, συνοδεία ή αυλή. Οι εξερευνήτριες, οι ζωγράφοι, οι συγγραφείς, οι 'φεμινίστριες', οι μόνιμοι κάτοικοι, οι εργαζόμενες, όπως οι γκουβερνάντες και οι γυναίκες της μεσαίας τάξης, οι οποίες ταξίδευαν μόνες/ασυνόδευτες ή με συνοδεία. Εδώ παρατηρείται μεγάλο ενδιαφέρον στα Οθωμανικά χαρέμια και στην θέση της γυναίκας, ελεύθερης Μοσουλμάνς και εξισλαμισμένης σκλάβας, στο Ισλάμ.

2.6 Ενδεικτικός πίνακας της **τρίτης ομάδας περιηγητριών.** Στην τρίτη ομάδα, η οποία δεν ασχολήθηκε με το χαρέμι, αλλά η οποία εμφανίζει μεγαλύτερο αριθμό από την δεύτερη, ανήκουν οι γυναίκες εθελόντριες, ιεραπόστολοι εκπαιδευτικοί, οι οποίες σκοπό είχαν την προώθηση της γυναικείας εκπαίδευση και την ίδρυση σχολείων για κορίτσια. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το Μεγάλο Κίνημα Εθελοντριών,[210] οι νοσοκόμες και οι φιλάνθρωποι, δηλαδή οι γυναίκες που **δηλώνουν συγκεκριμένο σκοπό.** Σε αυτήν την ομάδα παρατηρείται μεγαλύτερος αριθμός περιηγητριών, επειδή η Αγγλική και η Γαλλική πολιτική ενθάρρυνε την γυναικεία συμμετοχή στην αποικιοκρατική εμπειρία κατά την διάρκεια του Κριμαϊκού πολέμου.[211]

---

[207] Ibid., σελ 251 [2a]

[208] Brigadier Charles Sparre, Major General Rosen, Johan Roloff ...

[209] Ibid., σελ. 255 [2a]

[210] Κατά την διάρκεια του Κριμαϊκού Πολέμου (1853-1856).
Βλέπε 'ενδεικτικό πίνακα, μεγάλου αριθμού περιηγητριών, τουλάχιστον, 4.000.' Στα έργα τους Αγγλίδες και Γαλλίδες περιηγήτριες αποκαλύπτουν ότι χιλιάδες γυναίκες (Αγγλίδες κυρίως) είχαν ακολουθήσει τους συζύγους τους στον πόλεμο.

[211] [23v1.,[23v2], A LADY VOLUNTEER, [TAYLOR F.M.], 1854-1856
EASTERN HOSPITALS AND ENGLISH NURSES; THE NARRATIVE OF TWELVE MONTHS' EXPERIENCE IN THE HOSPITALS OF KOULALI AND SCUTARI, (in two volumes) BY A LADY VOLUNTEER. IN TWO VOLUMES. (DURING THE CRIMEAN WAR) VOL. I. AND VOL. II.. London: Hurst and Blackett, Publishers, Successors to Henry Colburn, 13, Great

3. Τεράστια θεματική εμβέλεια: Ζητήματα ή ερωτήματα που εξετάζουν οι περιηγήτριες, ή 42 προτεινόμενα μελλοντικά θέματα ή αντικείμενα προς έρευνα.

Τα έργα και οι προσωπικές μαρτυρίες των περιηγητριών παρέχουν, στον σύγχρονο ερευνητή, ένα πεδίο έρευνας με τεράστια θεματική εμβέλεια. Οι μαρτυρίες των δυτικών περιηγητριών δεν έχουν ποτέ δει το φως της δημοσιότητας και δεν απετέλεσαν ποτέ αντικείμενο επιστημονικής ερευνητικής ενασχόλησης. Τα αναφερόμενά μας στηρίζονται πάντα σε αλληλοδιασταυρούμενες πληροφορίες, που μας παρέχουν οι περιηγήτριες.

Εκτός από την πληθυσμιακή και εθνολογική σύνθεση του Μεγάλου Χαρεμιού του Σαράι (παλατιού) του Σουλτάνου,[212] των μη-βασιλικών χαρεμιών των ιδιωτών,[213] και των αποκαλούμενων 'κατώτερων' μουσουλμάνων,[214], καθώς και τις σχέσεις των έγκλειστων γυναικών μεταξύ τους και με μη-μουσουλμάνες, από τους υποτελείς λαούς της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας,[215] οι περιηγήτριες του 19ου αιώνα, γενικότερα, εξέτασαν και ασχολήθηκαν με την καθημερινή ζωή των διαφόρων λαών[216] της Οθωμανικής επικράτειας, τα ήθη και έθιμά τους, τις νοοτροπίες τους, τις βαθύτερες σκέψεις τους και τις πολιτισμικές τους ιδιαιτερότητες. Πολλές είναι οι περιηγήτριες, σε αντίθεση με τους περιηγητές, που 'αισθάνονται', που 'νοιώθουν', δηλαδή χρησιμοποιούν επανειλημμένα την φράση «I feel, ή I felt», ένα χαρακτηριστικό, που αποδίδεται στο γυναικείο φύλο. Ασχολούνται με τον λαϊκό πολιτισμό της υπαίθρου καθώς και με τον αστικό πολιτισμό. Περιγράφουν παραστατικά και πολλές φορές με περίσσεια λεπτομέρεια, δεδομένο, που, κατά την άποψή μας, κάνει πιο αξιόπιστες τις αναφορές τους, την καθημερινή ζωή των ανώτερων αλλά και των κατώτερων κοινωνικών στρωμάτων των μουσουλμάνων και μη, όπως των εξαθλιωμένων αγροτών και εκείνων της υπαίθρου και των πόλεων.

Εξετάζουν την στάση της υπόδουλης και της ελεύθερης Ελλάδας του 19ου αιώνα, απέναντι στις Μεγάλες Δυνάμεις, ασχολούνται με το Ανατολικό Ζήτημα και με τις επαφές, τις σχέσεις και τις συνεργασίες της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας (της Υψηλής Πύλης) με την Δύση. Προβαίνουν σε βάσιμες πολιτικές αναλύσεις και σε ολοκληρωμένες εκτιμήσεις για την περίπλοκη διεθνή πραγματικότητα και τις ανάλογες συμπεριφορές, που σηματοδοτούσαν οι εκάστοτε καταστάσεις και τα συμφέροντα μιας χώρας. Επεξεργάζονται θέματα, όπως εκείνα των αιχμάλωτων πολέμου, το δουλεμπόριο, τους σκλάβους στα σκλαβοπάζαρα κ.α. Οι περιηγήτριες του 19ου αιώνα περιγράφουν την αντιμετώπιση των μη-μουσουλμάνων υποτελών λαών της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, **ενώ εκείνες, του 20ου αιώνα, φθάνουν ως την Νεοτουρκική Επανάσταση του 1908 και ασχολούνται, στην συνέχεια, με τους διωγμούς των μη-μουσουλμάνων, όπως με τις Γενοκτονίες των Αρμενίων, των Ποντίων και την Μικρασιατική Καταστροφή.**[217]

Οι περιηγήτριες του 19ου αιώνα τεκμηριώνουν το δυτικό ενδιαφέρον, που υπήρχε για τα ζητήματα της Ανατολής, για το «Άλλο», για τις ελληνικές

Marlborough Street. 1856. Volume II., [23v.2], σελ. 126-130; 'Interview with Queen Victoria.... English policy to encourage women's participation in the colonial experience during Crimean War.'

[212] Βλέπε Κεφάλαιο II.

[213] Βλέπε Κεφάλαιο III.

[214] Βλέπε Κεφάλαιο V.

[215] Βλέπε Κεφάλαιο V.

[216] Βλέπε Κεφάλαιο V.

[217] Σχετικά με τις περιηγήτριες του 20ου αιώνα, βλέπε Βασική Βιβλιογραφία. Επίσης, βλέπε Κεφάλαιο V.

αρχαιότητες και την αρχαία αρχιτεκτονική, και ιδιαίτερα για «την απομάκρυνση των αρχαιοτήτων», δηλαδή την αρχαιοκαπηλία. Αναζητούν, αντλούν και επεξεργάζονται πληροφορίες, σχετικά με το παρελθόν της αρχαίας Ελλάδας κυρίως, καθώς και του Βυζαντίου. Συναντούν και αναφέρουν τους λογίους της Τουρκοκρατίας, όπως τους Φαναριώτες της Κωνσταντινούπολης, και εκείνους στις Παραδουνάβιες ηγεμονίες, καθώς και διάφορες προσωπικότητες της Αθήνας, όπως τον Βασιλέα Όθωνα και την Βασίλισσα Αμαλία. Αναφέρονται, στις Σουλιώτισσες, στην Μπουμπουλίνα των Σπετσών, σε καπεταναίους, σε Κλεφτές (Klephts), όπως στον Κολοκοτρώνη, σε ναυτικούς, σε κουρσάρους, σε πειρατές, σε μορφωμένους Ευρωπαίους, που εξυπηρετούσαν την Υψηλή Πύλη κ.α. Εξετάζουν και συγκρίνουν την σχετική ευμάρεια και το εμπορικό πνεύμα των Ελλήνων, των Εβραίων και των Αρμενίων της Κωνσταντινούπολης. Περιγράφουν τις εμπορικές συνδιαλλαγές και τα παζάρια της Κωνσταντινούπολης και της Σμύρνης, το εμπόριο του καφέ και του καπνού, τα 'γυναικεία επαγγέλματα', τους τεχνίτες της Πόλης, το φορολογικό σύστημα, και την αγροτική κρίση. Επισημαίνουν «το Ελληνικό δαιμόνιο» και την δίψα του Ελληνικού στοιχείου για μάθηση, καθώς και την ίδρυση Ελληνικών σχολείων, ακαδημιών και τυπογραφείων στην Μικρά Ασία και στον χώρο του Αιγαίου.[218] Εξετάζουν, επίσης, την καθημερινή ζωή και τις παραδόσεις των Ελλήνων της ελεύθερης Ελλάδος (free Greece), καθώς και την καθημερινή, οικογενειακή και κοινωνική ζωή των Ελλήνων, των Εβραίων και των Αρμενίων της Οθωμανικής επικράτειας, στην Μικρά Ασία.

Ασχολούνται, γενικότερα, με τους υποτελείς στην Υψηλή Πύλη λαούς της Μαύρης Θάλασσας, της Ανατολής, των Βαλκανίων, της Αιγύπτου. Περιγράφουν με μεγάλη τοπολογική λεπτομέρεια το Βόσπορο, την Κωνσταντινούπολη και άλλες περιοχές της Μικράς Ασίας.[219]

Εξετάζουν την αρχιτεκτονική των Βυζαντινών μνημείων, ιδιαίτερα της Αγίας Σοφίας και του Ιπποδρομίου, και εκείνη των ισλαμικών μνημείων της Πόλης, όπως των κοινωφελών ιδρυμάτων, των θεολογικών σχολών και των τζαμιών, και ιδιαίτερα εκείνων που ίδρυσαν κατά καιρούς οι διάφορες βαλιδέ σουλτάνες, δηλαδή οι μητέρες των σουλτάνων, οι οποίες όλες ήταν στην καταγωγή του μη-μουσουλμάνες και σκλάβες.[220] Η προσοχή τους στρέφεται, επιπροσθέτως, στο θέμα του εθίμου του συσσιτίου, για τους φτωχούς, και στους περιστερώνες της Πόλης. Εκδηλώνουν, κατ' επανάληψη, την αποστροφή τους για τα αναρίθμητα αδέσποτα σκυλιά της Κωνσταντινούπολης, αν και τα θεωρούν χρήσιμα επειδή ήταν οι 'σκουπιδοφάγει' της Κωνσταντινούπολης. Περιγράφουν τις δημόσιες κρήνες, τα ανδρικά καφενεία, και τα δημόσια ανδρικά και γυναικεία λουτρά. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον δείχνουν για τα τζαμιά, κυρίως κάθε Παρασκευή, και κατά την διάρκεια του Ραμαζανίου, του Μπαϊραμιού κλπ. Παρακολουθούν και περιγράφουν την μεγάλη πομπή του σουλτάνου, του χαρεμιού του, των αξιωματούχων του (και των γενιτσάρων του)[221] προς το τζαμί κάθε Παρασκευή, καθώς και την επιστροφή αυτής της σουλτανικής πομπής στο Σαράι. Εξετάζουν τα διάφορα τάγματα των Δερβίσηδων και παρακολουθούν τους χορούς ή τις τελετές τους, πίσω από καφασωτά παράθυρα. Αναφέρουν το έθιμο των Μουσουλμάνων- ανδρών και γυναικών—να πηγαίνουν για προσκύνημα στη Μέκκα, τις διάφορες θρησκείες των διαφόρων εθνικοτήτων που συνυπήρχαν, τις θρησκευτικές και πολιτιστικές συγκρούσεις, καθώς

---

[218] Βλέπε Κεφάλαιο V.
[219] Βλέπε Πίνακα Τοπωνυμιών,
Βλέπε 'Λέξεις Κλειδιά' (ή περιηγητικά θέματα), στην 'Μεθοδολογία της Έρευνας'.
[220] Βλέπε Κεφάλαιο II.
[221] Πριν την εξολόθρευση των γενιτσάρων από τον Σουλτάνο Μαχμούτ Β'.

και τις γλώσσες που μιλούσαν, ιδιαίτερα στην Πόλη και στην Σμύρνη (Αραβικά, Περσικά, Τουρκικά, Ελληνικά, Αρμένικα, Εβραϊκά, Γαλλικά, Αγγλικά κλπ).

Αγγίζουν το θέμα της έννοιας και της αντίληψης των Τούρκων για τον 'χρόνο' και της αδράνειας (**indolence**) και της παθητικότητας τους, εξαιτίας της πίστης τους στο 'κισμέτ'.

Τα έργα και οι μαρτυρίες των περιηγητριών περιγράφουν συμπεριφορές, θεσμούς και καταστάσεις όμοιες ή και διαφορετικές με αυτές της Ελληνικής λαογραφίας,[222] όπως για παράδειγμα, η μουσουλμανική γαμήλια γυναικεία γιορτή του λουτρού[223] και η πρώτη αποτρίχωση της νύφης, πριν τον γάμο της, η ελεύθερη είσοδος στην έκθεση των προικιών, κλπ. Περιγράφουν λεπτομερώς το διαιτολόγιο των Οθωμανών.[224] Παρατηρούν το ανδρικό έθιμο της συγκέντρωσης στα καφενεία όπου δεν έλειπε το απαραίτητο τσιγάρο, καθώς και το Θέατρο Σκιών, ο Καραγκιόζης (**Karagioz, Turkish Theatre**). Αναφέρονται στον εκδυκιτισμό, που γίνεται έκδηλος, όχι μόνο στις ενδυματολογικές τάσεις της εποχής, αλλά και στην επίπλωση μέσα στα χαρέμια και στα σελεμλίκια, ιδιαίτερα την εποχή του Τανζιμάτ (1839-1861), όταν έκαναν την εμφάνισή τους τραπέζια, καρέκλες και μαχαιροπίρουνα.

Συνεπώς, οι Περιηγήτριες δεν περιορίζουν τα ενδιαφέροντά τους στο χαρέμι, και στην θέση της γυναίκας στο Ισλάμ, και μας παρέχουν πληροφορίες και στοιχεία για θέματα ερευνών, όπως:

1. Το έργο των ξένων γυναικών στην προώθηση των γυναικείων σπουδών. Η δυτική γυναικεία συμβολή στην προώθηση της γυναικείας εκπαίδευσης στην Ελλάδα και στην Οθωμανική Αυτοκρατορία. Πίστευαν ότι ένα έθνος μπορούσε να προοδεύσει και να ευημερήσει μόνο, εάν οι γυναίκες αποκτούσαν το ανάλογο πνευματικό επίπεδο και την ανάλογη θέση στην κοινωνία τους.
2. Οι τρεις ομάδες ή κατηγορίες περιηγητριών. [η κάθε ομάδα αποτελεί ξεχωριστό θέμα]
3. Το έργο των δυτικών εθελοντριών, κατά την διάρκεια του Κριμαϊκού Πολέμου (1853-1856). **Χιλιάδες** γυναίκες, Γαλλίδες και κυρίως Αγγλίδες, ακολούθησαν τους συζύγους τους στον πόλεμο, χωρίς καμμία πρόνοια ή προστασία από το κράτος τους. Αντιμετώπισαν την ταπείνωση, τον εξευτελισμό, και την ασέβεια των Άγγλων. Να είσαι σύζυγος Άγγλου στρατιώτη, εθεωρείτο από τους ίδιους τους Άγγλους γεγονός ισότιμο με την ιεροδουλία.
4. 'Διαφυλική' γεωγραφία (**gendered geography**). Το ταξίδι, το φύλο και ο ιμπεριαλισμός, ή οι αποικιοκρατικές αντιλήψεις και εμπειρίες των περιηγητριών. Η ανάλυση της γυναικείας περιήγησης και η αποικιοκρατική πολιτική.
5. Κίνδυνοι, δυσκολίες, δυσχέρειες και περιπέτειες, κατά την διάρκεια των ταξιδιών και των περιηγήσεων γενικότερα στις «επικίνδυνες» περιοχές «των βαρβάρων».

---

[222] Βλέπε Μερακλής, Μηχάλης:
-Λαογραφία- Δελτίον της Ελληνικής Λαογραφικής Εταιρείας, Τόμος ΛΗ' (38) (1995-1997), Αθήναι 1998
-Ελληνική Λαογραφία, Ήθη και Έθιμα. Εκδόσεις Οδυσσέας,1986.
-Πέντε Λαογραφικά Δοκίμια για τη Γλώσσα και την Ποίηση. Εκδόσεις Φιλιππότη, 1985.
-Λαογραφικά Ζητήματα. Εκδόσεις Χ. Μπούρα, 1989.

[223] Όσον αφορά τα γυναικεία λουτρά, ή «το γυναικείο καφενείο», βλέπε Κεφάλαιο III.

[224] Βλέπε Κεφάλαιο II.

6. Τι γράφουν οι (άνδρες) περιηγητές για το Οθωμανικό Χαρέμι, σε σύγκριση με τις περιηγήτριες. (συγκριτική μελέτη), ή
7. Η παραπληροφόρηση και οι λανθασμένες αντιλήψεις στις ανδρικές περιγραφές και αναφορές περιηγητών για την θέση της γυναίκας στο Οθωμανικό χαρέμι.
8. «Το Γυναικείο Καφενείο», ή ο ρόλος των γυναικείων λουτρών.
9. Οι εξισλαμισμένοι μαύροι ευνούχοι των Οθωμανικών χαρεμιών.
10. Τα αποτελέσματα του Τούρκικου συστήματος διακυβέρνησης στον χαρακτήρα του Τούρκου, και στον χαρακτήρα των υπόδουλων λαών, ή ξεχωριστά:
11. Ο Χαρακτήρας του Έλληνα (The Character of the Greek).
12. Ο Χαρακτήρας του Τούρκου.
13. Ο Χαρακτήρας του Εβραίου.
14. Ο Χαρακτήρας του Αρμένιου, ή
15. Οι Λαοί της Τουρκίας, ή
16. Η καθημερινή ζωή των Ελλήνων, των Εβραίων και των Αρμενίων [στην Κωνσταντινούπολη και σε άλλες περιοχές της Μικράς Ασίας] κάτω από το πρίσμα των περιηγητριών.
17. Διωγμοί και 'τρομοκρατία' και η γενική «αντιπάθεια προς τον γκιαούρη».
18. Οι γυναίκες της 'Τουρκίας' τον 19° αιώνα: Ελληνίδες, Τουρκάλες, Αρμένισσες, Εβραίες, Αλβανίδες, Κούρδισες, Γιουρούκ, Τσιγγάνες, Κιρκάσιες κλπ. Τα ήθη και έθιμα, η καθημερινή ζωή τους, η κοινωνική ζωή τους, και οι δεισιδαιμονίες και προκαταλήψεις, [ή]
19. Οι σχέσεις των περιηγητριών με τις γυναίκες των υπόδουλων λαών της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.
20. «Η απομάκρυνση των Ελληνικών αρχαιοτήτων», (the removal of antiquities), μέσα από τα μάτια ή υπό την επιτόπια παρακολούθηση των περιηγητριών.
21. Ο Χορός και η Μουσική των υπόδουλων λαών.
22. Ο Χορός και η Μουσική μέσα στο Οθωμανικό χαρέμι.
23. Η Μαγειρική Τέχνη ή το Φαγητό στο Χαρέμι.
24. Το Φαγητό των υπόδουλων λαών.
25. Οι Γενίτσαροι κατά τις μαρτυρίες περιηγητριών.
26. Η Ενδυμασία των λαών, ως ένδειξη κοινωνικών διακρίσεων ή οι επιβαλλόμενες «χρωματικές διακρίσεις».
27. Οι κατοικίες των λαών και οι φυλετικές-χρωματικές διακρίσεις.
28. Τα έθιμα των γάμων και της μητρότητας των Ελλήνων, των Αρμενίων και των Εβραίων.
29. Ο γάμος και τα γαμήλια έθιμα των Τούρκων,
30. Η **Σινώπη**, το **Σοχούμ Καλέ**, η **Κερασούντα** και η Τραπεζούντα, μέσα από τα μάτια των περιηγητριών.
31. Τα ανθελληνικά και τα φιλελληνικά συναισθήματα, 'le mishellenism' και 'le philhellenism'.
32. Οι επίσημες γνωριμίες, φιλίες και επαφές των περιηγητριών κατά την διάρκεια των περιηγήσεών τους.
33. Η Εκκλησία. Οι απόψεις των περιηγητριών για τους Έλληνες κληρικούς, για την Ορθόδοξη Εκκλησία κλπ. Περιηγήτρια επισκέπτεται τα μοναστήρια του Αγίου Όρους, χωρίς να μεταμφιεσθεί ως άνδρας.
34. Η Κωνσταντινούπολη μέσα από τα μάτια των περιηγητριών, ή
35. Η Σμύρνη, μέσα από τα μάτια των γυναικών κλπ. [βλέπε πίνακα Τοπωνυμιών, βλέπε επίσης 'λέξεις-κλειδιά- για τοπωνύμια].
36. Προετοιμασία και σύνταξη χρονολογικού καταλόγου περιηγητριών: βιογραφικό και σύντομη περιγραφή των περιηγήσεών τους, των έργων τους, και γενικότερα των σημαντικότερων εμπειριών τους.
37. Επιλεγμένα φιλολογικά έργα ή κείμενα διακεκριμένων περιηγητριών συγγραφέων (συγκριτική μελέτη).

38. Αμερικανίδες περιηγήτριες του 19ου αιώνα.
39. Γαλλίδες περιηγήτριες του 19ου αιώνα.
40. Γερμανίδες περιηγήτριες του 19ου αιώνα.
41. Περιηγήτριες στα νησιά του Ιονίου.
42. Περιηγήτριες στο Αιγαίο.
43. Κλπ. κλπ....

4. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Η μεθοδολογία της έρευνας προσανατολίθηκε προς την φιλολογική-ερμηνευτική μέθοδο, με ακριβή πρωτόκολλα. Τα έργα των περιηγητριών του 18ου και του 19ου αιώνα, που διαπραγματευόμαστε στα πλαίσια αυτής της έρευνας, δεν έχουν ποτέ μεταφρασθεί στην Ελληνική γλώσσα, εκτός ελαχίστων[1]. Με βάση την εξονυχιστική έρευνα και μελέτη των περιηγητριών, αποκλειστικά από την επιτόπια παρατήρησή τους, προέκυψαν ερμηνευτικές δυνατότητες, για την κατανόηση ολόκληρου του συστήματος, που λεγόταν Οθωμανική Αυτοκρατορία εκείνη την εποχή, κυρίως τον 19° αιώνα, και ιδιαίτερα για την θέση της γυναίκας στο Οθωμανικό Χαρέμι και στο Ισλάμ. Τα αναφερόμενα στηρίζονται πάντα σε αυθεντικές πηγές, καθώς και στην αλλοδιασταύρωση των πληροφοριών που μας παρέχουν οι περιηγήτριες, οι μαρτυρίες των οποίων δημοσιεύονται για πρώτη φορά.[2]

Η υποδιαίρεση της έρευνας και ο καταμερισμός των νοηματικών ενοτήτων, επιδιώξαμε να βασίζεται και να εκφράζεται με λέξεις, έννοιες ή λεκτικά σχήματα αυτούσια εκείνων που χρησιμοποιήθηκαν από τις ίδιες τις περιηγήτριες, προσπαθώντας ταυτόχρονα να αποφύγουμε έναν νοηματικό πλεονασμό. Το ίδιο ισχύει και για την εντύπωση, που μπορεί να δημιουργήσει ή πολλές φορές επαναλαμβανόμενη, για διαφορετικούς, όμως, λόγους και εξαιτίας διάφορης προσόρμισης, κριτική ανάλυση, ή αντιπαράθεση ή διασταύρωση απόψεων ή πληροφοριών, οι οποίες, όμως, ουσιαστικά μετασχηματίζουν ριζοσπαστικά, πολλές φορές, τις κρατούσες απόψεις για το Οθωμανικό χαρέμι.

Αναλυτικότερα, όσον αφορά το μεθοδολογικό πλαίσιο:

1. Ερευνητική αναζήτηση, επιλογή, συγκέντρωση και κατάταξη υλικού από το 1995 έως το 1999. Η βιβλιογραφία, ή οι πηγές, αποκτήθηκαν από τα ακόλουθα ιδρύματα, οργανισμούς, ή συλλέκτες σπάνιων βιβλίων, κατά σειρά αριθμητικής προτεραιότητας:[3]

   1.1. Γεννάδιος Βιβλιοθήκη, Αθήνα. [ΓΕΝ.]. Συγκεντρώσαμε περίπου 10.000 σελίδες από τα σπάνια περιηγητικά έργα περιηγητριών και περιηγητών του 17ου - 19ου αιώνα (από 4.500 λήψεις μικροφίλμ, καθώς και 2.000 σελίδες από φωτοτυπίες και προσωπική δακτυλογράφηση σε φορητό υπολογιστή των έργων τους και των επιστολών τους).

---

[1] Για παράδειγμα, βλέπε:
[48a,b,c] 1859-1862 Frederika Bremer.
-Στούρε, Λίννερ. Μία Σουηδέζα στην Ελλάδα τον 19° αιώνα. Μετάφραση του Χρήστος Παππά. Προσκήνιο. Εκδόσεις: Άγγελος Σιδεράτος. 1997.
-Βλέπε: Dora d'Istria, ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΕΝ ΤΗ ΑΝΑΤΟΛΗ ΓΥΝΑΙΚΩΝ, ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΤΗΣ ΚΟΜΗΣΣΗΣ ΔΩΡΑΣ ΙΣΤΡΙΑΔΟΣ, ΜΕΤΑΦΡΑΣΘΕΝ ΜΕΝ ΥΠΟ ΤΗΣ ΚΥΡΙΑΣ ΑΙΜΙΛΙΑΣ Γ. ΣΚΟΥΖΕ. ΕΚΔΟΘΕΝ ΔΕ ΥΠΟ ΧΡ. ΔΟΥΚΑ, ΤΟΜΟΣ ΠΡΩΤΟΣ. ΑΘΗΝΑΙ ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΧΡΗΣΤΟΥ ΔΟΥΚΑ. ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΟΔΟΝ ΕΥΑΓΓΕΛΙΣΤΡΙΑΣ (ΑΡΙΘ.45). 1861., σελ. 345-346. Το συγκεκριμένο έργο της Dora d'Istria και ένα της Αγγλίδας περιηγήτριας Agnes Smith είναι τα μόνα έργα που βρέθηκαν τα οποία στην εποχή τους (δηλαδή τον 19° αιώνα) είχαν μεταφραστεί στην Ελληνική γλώσσα.
-[66a,b,c] 1868, 1883, 1886 Agnes Smith.
Ελληνική μετάφραση το 1885 του έργου της Agnes Smith, **Glimpses of Greek life and Scenery, 1884.**
-Τα υπόλοιπα έργα ή μαρτυρίες ή παραπομπές περιηγητριών που θα χρησιμοποιηθούν έχουν μεταφραστεί στην Ελληνική γλώσσα για πρώτη φορά από την ερευνήτρια αυτής της έρευνας. Επίσης, ορισμένοι ερευνητές, του 20ου αιώνα, έχουν δημοσιεύσει αποσπάσματα από τις επιστολές της **Lady Montagu [3]** και έχουν επίσης μελετήσει έργα της Dora d'Istria [33ª].

[2] Με την εξαίρεση αποσπασμάτων από τις επιστολές της **Lady Montagu [3]**, που ασχολούνται με το χαρέμι και το γυναικείο λουτρό.
[3] Βλέπε Βασική Βιβλιογραφία.

1.2. The Boston Public Library: a) Rare Books and Manuscripts, b) the Research Library, c) the Microfilm Collection. Βοστώνη, Μασαχουσέτη. [BPL] [Εθνική Βιβλιοθήκη της Βοστώνης: Συγκεντρώσαμε περίπου 2.000 σελίδες από μικροφίλμ, φωτοτυπίες και δακτυλογράφηση σε φορητό υπολογιστή των έργων και κειμένων δυτικών περιηγητριών, συγγραφέων και ερευνητών του 18ου, του 19ου αιώνα και του 20ου αιώνα από την Εθνική Βιβλιοθήκη της Βοστώνης: 1)Τμήμα των Σπάνιων βιβλίων και Χειρόγραφων, 2) Τμήμα Ερευνητικής Βιβλιοθήκης και 3) Τμήμα Συλλογής Μικροφίλμ, 3.1) Women in History Series, (microfilm collection), 3.2) The History of Women Series, An Alphabetic Index to the Microfilm Collection. (1750-1920) Research Publications, Inc., New Haven, Connecticut.

1.3. Ιδιωτική συλλογή σπάνιων βιβλίων του 19ου αιώνα του συλλέκτη, κ. Στάθη Φινόπουλο, Αθήνα.

1.4. Ιδιωτική συλλογή της ερευνήτριας των περιηγητικών έργων δυτικών περιηγητριών και συγγραφέων του 19ου αιώνα, από το Cambridge της Μασαχουσέτης: «Duncan Wells Purdy Fine Art and Rare Books Collection, One Arrow Street, Cambridge, MA, at Harvard Square».

1.5. A.S.C.S. - American School of Classical Studies, Blagen Library, Rare Book Room, Αθήνα. [ASCS]

1.6. Εθνική Βιβλιοθήκη, Αθήνα. [EB]

1.7. Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών[4], Αθήνα

1.8. Στο Διαδύκτιο:
- 1.8.1. Amazon. com.,
- 1.8.2. History of Women series.com,
- 1.8.3. History of women series.net, και
- 1.8.4. History of women series central. com.

1.9. Βιβλιοπωλείο, Harvard Coop, στο Harvard Square της Μασαχουσέτης.

2. Αρχική καταγραφή, κατάταξη και ταξινόμηση συγκεντρωμένου υλικού σε χρονολογική σειρά. Τελική ταξινόμηση υλικού, σε χρονολογική σειρά στην Βασική Βιβλιογραφία της διατριβής, με αναγραφόμενο κωδικό αριθμό για κάθε περιηγήτρια. μπροστά από το όνομά της, για την διευκόλυνση του αναγνώστη.

Οι περιηγήτριες εμφανίζονται στην Βασική Βιβλιογραφία της διατριβής, σε χρονολογική σειρά, σύμφωνα με τις ημερομηνίες των περιηγήσεών τους, των επιστολών τους, των ταξιδιωτικών έργων/οδηγών τους, των άρθρων τους ή των σημειώσεών τους. Σε περίπτωση που δεν αναγράφονται οι ημερομηνίες των περιηγήσεων στα έργα τους, τότε ταξινομούνται και καταγράφονται ανάλογα με τις ημερομηνίες εκδόσεων των περιηγητικών τους έργων. Καταγράψαμε έναν κωδικό αριθμό (ή κωδικούς αριθμούς, ανάλογα με τον αριθμό των έργων κάθε περιηγήτριας), που βρίσκεται μπροστά από τα ονόματα των περισσότερων περιηγητριών, που εξετάζονται σε αυτήν την διατριβή, καθώς και στο τέλος της βιβλιογραφίας των παραπομπών, για διευκρινιστικούς λόγους ή για να διευκολύνουν τον ερευνητή στον εντοπισμό των περιηγητριών στην ανάγνωση των παραπομπών/ υποσημειώσεων, του Ευρετηρίου/Index, των διαφόρων

[4] Κέντρο Νεοελληνικών Ερευνών Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών, Ενημερωτικά Δελτία, τεύχοι 17-20, 1996-1997, και Τετράδιο Εργασίας 17. Περιηγητικά Θέματα Υποδομή και Προσεγγίσεις, Αθήνα 1993.

ενδεικτικών πινάκων, όπως τον Ενδεικτικό Πίνακα των Τοπωνυμιών, τους τρεις Ενδεικτικούς Πίνακες των Τριών Ομάδων ή Κατηγοριών Περιηγητριών, τον πίνακα: «Μνεία στις Περιφημότερες Σουλτάνες», Χρονολογικός Πίνακας των Οθωμανών Σουλτάνων και των γυναικών του Γυναικείου Παρακράτους., κλπ. Επαναλαμβάνουμε ότι το μεγαλύτερο μέρος των πρωτότυπων και σπάνιων έργων των 110 περιηγητριών του 17ου έως του 19ου αιώνα συνελέχθησαν από τα σπάνια βιβλία, κείμενα και χειρόγραφα της Γενναδίου Βιβλιοθήκης της Αθήνας, και από εκείνα της Εθνικής Βιβλιοθήκης της Βοστώνης. (Boston Public Library).

3. Καταγραφή, κατάταξη και τελική ταξινόμηση των 110 περιηγητριών του 17ου έως του 19ου αιώνα, σε τρεις ομάδες ή κατηγορίες περιηγητριών ή γυναικείων περιηγήσεων.[5]

4. Προετοιμασία ενός πίνακα Τοπωνυμιών.[6] **Γεωγραφικά,**[7] η έρευνα επικεντρώνεται στα Οθωμανικά χαρέμια (του 18ου και του 19ου αιώνα) διαφόρων περιοχών, κατά σειρά προτεραιότητας, της Μικράς Ασίας, ιδιαίτερα της Κωνσταντινούπολης, της υπόδουλης Ελλάδας, δηλαδή της Ελληνικής χερσονήσου και των Ελληνικών νησιών, της Αιγύπτου και της Τυνησίας.[8]

5. Προετοιμασία ενός πίνακα δεδομένων (data base), με τρεις στήλες, βασισμένο σε **'λέξεις-κλειδιά'**, επιλεγμένες αποκλειστικά από τα περιηγητικά έργα, τις επιστολές, ή τα κείμενα των 110 περιηγητριών. Στην πρώτη στήλη καταγράφηκαν, σε αλφαβητική σειρά, και στην γλώσσα κάθε περιηγήτριας, 80 λέξεις-κλειδιά, δηλαδή θέματα ή πιθανά κεφάλαια. Αναλυτικότερα, η πρώτη στήλη πίνακα δεδομένων του (data base), συμπεριλαμβάνει τις 80 λέξεις-κλειδιά που θα μπορούσαν να αποτελέσουν κεφάλαια ή μελλοντικά θέματα, από τα οποία εντοπίστηκε ή έγινε η επιλογή του θέματος αυτής της διατριβής. Στην δεύτερη στήλη, δίπλα στις λέξεις-κλειδιά, αναγράφεται ο κωδικός αριθμός της περιηγήτριας, δηλαδή η βιβλιογραφία ή οι πηγές, καθώς και οι σελίδες που αναφέρονται

---

[5] Βλέπε τρεις Ενδεικτικούς Πίνακες των τριών ομάδων/ή κατηγοριών Περιηγητριών.

[6] Βλέπε Πίνακα, 'Τοπωνύμια, μια «διαφυλική» γεωγραφία', με την χρονολογική σειρά των περιηγήσεων, δηλαδή την καταγραφή των τοπωνυμιών στην γλώσσα σύνταξης των περιηγητικών έργων ή ταξιδιωτικών χρονικών κάθε περιηγήτριας.

[7] Όταν αναφερόμαστε στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, ή όταν χρησιμοποιείται σήμερα ο όρος Μέση Ανατολή ή 'Orient' (Ανατολή), εννοούμε τις περιοχές που έπεσαν κάτω από την κατοχή των Οθωμανών στην Ευρώπη, στην Μικρά Ασία, στην Μεσοποταμία (ή στο σημερινό Ιράκ), η επαρχία της Συρίας [συμπεριλαμβανομένης της Συρίας και του σύγχρονου Λίβανου] την Παλαιστίνη, την Αραβική χερσόνησο και την Αίγυπτο. Οι όροι 'Near East' (Εγγύς Ανατολή) και Middle East' (Μέση Ανατολή) είναι σχετικά καινούργιοι και δεν χρησιμοποιήθηκαν πριν το 1902. Η Ανατολή, δηλαδή 'the Orient', δεν είναι απλά μία γεωγραφική περιοχή, αλλά αποτελεί μία πολιτική, πολυεθνική πολιτισμική και πολιτιστική εύφλεκτή περιοχή. [Βλέπε: Billie Melman. Women's Orients. English Women and the Middle East, 1718-1918. Second edition, Macmillan, 1995.]

[8] BOSTON PUBLIC LIBRARY: στα τμήματα, 1) Rare Books and Manuscripts και 2) Research Library, η ερευνήτρια αυτής της διατριβής πρόλαβε μέχρι το 1999 να υπολογίσει/εκτιμήσει ότι η βιβλιοθήκη διαθέτει τα έργα, πάνω από 2000 γυναικών-συγγραφέων και συγγραφέων-περιηγητριών, ιδιαίτερα στην συλλογή των μικροφίλμ, που ονομάζεται, the microfilm collection: "THE HISTORY OF WOMEN SERIES», An Alphabetic index to the Microfilm Collection, Monographs. Research Publications, Inc. New Haven, Connecticut, 1976. Three Volumes.
Βλέπε επίσης, Γεννάδιος Βιβλιοθήκη, (περίπου 100 περιηγήτριες), καθώς και:

1. Weber, Shirley W., Voyages and Travels in the Near East made during the XIX Century, , Being part of a larger Catalogue of works on Geography, Cartography, Voyages and Travels in the Gennadius Library in Athens. Compiled and provided with a preface and index by Shirley Howard Weber, Librarian of the Gennadeion. [Weber, 99 (Voyages and Travels in the Near East during XIX—compiled by Shirley H. Weber, 2 vols. 1952-53]. The American School of Classical Studies at Athens, Princeton-New Jersey. 1952.
2. Navari, Leonora. Greece and the Levant, the Catalogue of the Henry Myron Blackmer Collection of Books and Manuscripts, London: London: Maggs Bros. LTD. 1989, (Estate of Henry M. Blackmer) "……the catalogue of the Blackmer Collection could not have been completed without the help of four bookmen: with many thanks to Hohn Collins, Stathis Finopoulos, Agamemenon Tselikas and Christos Manousarides." [ΓΕΝ]

Βλέπε, A.S.C.S.- American School of Classical Studies, Blagen Library and Rare Book Room [Αθήνα],
Βλέπε, Εθνική Βιβλιοθήκη και ιδιωτική συλλογή του συλλέκτη κ. Στάθη Φινόπουλο.

στην συγκεκριμένη λέξη-κλειδί, όπως 'Χαρέμι'. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον προκαλεί το γεγονός, ότι 76 περιηγήτριες αναφέρθηκαν ή εξέτασαν το θέμα 'Χαρέμι'. Η τρίτη στήλη αναφέρεται περιληπτικά στα περιεχόμενα αυτών των σελίδων.

6. Το θέμα της διατριβής επιλέχθηκε, χάρη στην συγκέντρωση και ενσωμάτωση περίπου 19 λέξεων-κλειδιά, από τις 80 λέξεις-κλειδιά (θέματα) της πρώτης στήλης, εξαιτίας των παρόμοιων, παρεμφερών και συγγενών σχέσεών τους. Για παράδειγμα, εκτός από την λέξη-κλειδί 'Χαρέμι' της πρώτης στήλης, για την οποία καταγράφονται 76 περιηγήτριες, στην δεύτερη στήλη, ενσωματώθηκαν και οι λέξεις-κλειδιά που ακολουθούν: Θηλυκή δουλεία, Σκλαβοπάζαρο, Οικιακή δουλεία, Χορός και Μουσική (στο χαρέμι), Περιηγήτριες-Ζωγράφοι (στα χαρέμια και τα έργα τους), Γυναίκες της Τουρκίας, Ενδυμασία (των έγκλειστων γυναικών), Εκπαίδευση, Κράτος και Κακοδιοίκηση (Government, Misgovernment), δηλαδή το καθεστώς των 'ευνοούμενων', της ίντριγκας, των συνομωσιών, και μηχανορραφιών των έγκλειστων γυναικών, Λουτρά (γυναικεία), Φιλοξενία, Οικίες των Τούρκων, Οικογενειακή Ζωή των Τούρκων, Ελευθερία, Θρησκεία του Ισλάμ (το Κοράνι, όσον αφορά την θέση της γυναίκας), Γάμος στο Ισλάμ, Μητρότητα, Διαζύγιο, Γυναικείες Εκδρομές, γυναικείοι τόποι συναντήσεων, κλπ. Αυτές οι 'λέξεις κλειδιά' εξετάσθηκαν και συγκρότησαν τα κεφάλαια της διατριβής, όσον αφορά την θέση της γυναίκας στο Οθωμανικό χαρέμι και την θέση της ελεύθερης Μουσουλμάνας και της εξισλαμισμένης σκλάβας στο Ισλάμ τον 18° αιώνα, και ιδιαίτερα τον 19° αιώνα. Τα ερευνητικά ερωτήματα και προβλήματα της έρευνας, που θα ακολουθήσουν, έχουν συνεπώς, ως επίκεντρο ή ως κέντρο το Οθωμανικό Χαρέμι.

7. **Το κέντρο: Ο θεσμός της δουλείας του Οθωμανικού Χαρεμιού, ή το ερώτημα τι ήταν το χαρέμι, όπως αποδίδεται ή σκιαγραφείται αποκλειστικά από τις περιγραφές των περιηγητριών του 18ου και κυριότερα του 19ου αιώνα, χρησιμοποιείται ως 'εργαλείο', για την κατανόηση της Οθωμανικής κοινωνίας, αφού ο θεσμός αυτός, όπως διαπιστώνουμε, ήταν από τους σημαντικότερους πυρήνες *'αναπαραγωγής* της.**

8. **Ο θεσμός της δουλείας του Οθωμανικού Χαρεμιού, χρησιμοποιείται ως 'εργαλείο' για την κατανόηση της Οθωμανικής κοινωνίας. Αποτελεί το κατ' εξοχήν κέντρο στο οποίο εμφανίζονται και συγκλίνουν όλοι οι πολιτισμικοί άξονες του συστήματος ή του θεσμού αυτού, το οποίο περιγράφουν οι περιηγήτριες, και τιτλοφορείται, <u>θεσμός-Χαρέμι ή ο θεσμός της δουλείας του Οθωμανικού Χαρεμιού</u>, και υπό αυτές τις προϋποθέσεις το κέντρο αυτό καθίσταται θέμα της έρευνας. Συνοψίζει όλες τις τεταγμένες, τις τάσεις και τις παραμέτρους που περιγράφουν οι περιηγήτριες την εποχή εκείνη, σύμφωνα πάντα με την δική τους προσωπική εμπειρία, γυναικεία οπτική και ταύτιση με «το Άλλο»,[9] καθώς και με τις πληροφορίες που απέκτησαν από τις ίδιες τις έγκλειστες γυναίκες, δηλαδή τις ελεύθερες Μουσουλμάνες και τις εξισλαμισμένες σκλάβες.**

9. Ακολουθεί ένα δείγμα του πίνακα δεδομένων:

[9] Βλέπε «Εισαγωγή στις Περιηγήτριες».

ΠΙΝΑΚΑΣ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ

'ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ'	ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ, Κωδικός αριθμός περιηγήτριας και σελίδες.	ΠΕΡΙΛΗΨΗ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ
EDUCATION, 'promotion of female education'	[9], σελ. 517 [16], 176-204	School directed by Greek priest in village of Argos American missionaries, the promotion of female education, Mr. And Mrs. Hill, the Greek desire for learning and education...
HAREM	[3c] 150-151 [4] 204-205 [4] 224-228	The royal harem,the first Christian entertained in the harem, Sultana Hafiten, dinner, music, dancing. The Seraglio, the confinement of women, Walking mummies, Liberty and symbol of freedom, yellow slippers... Ignorant beings, bathing, harem life...
SLAVERY, Domestic slavery Slave market, bazar	[3c] 182, 183 [9] 401-7, 409-14 [26] 23,24 [26] 110	Request to buy a Greek slave Slave market, women of different nations, unfortunate victims, the spectacle of women is revolting to English feeling, abominable outrage, instrument of sensuality. Offered to buy three Circassian slaves... Constantinople slave market, 1841. Slave Ship with 300 slaves on way to Candia to see what it can pick up there in the revolt of the Candians against the Turks

4.1 Δείγμα της πρώτης στήλης του πίνακα δεδομένων (data base), με τις 'Λέξεις-κλειδιά' (θέματα), από τα έργα, τα κείμενα, τις επιστολές και τα περιηγητικά ημερολόγια 110 περιηγητριών του 17ου - 18ου αιώνα.

Ακολουθεί ένα δείγμα, της πρώτης στήλης, του προαναφερόμενου πίνακα δεδομένων (data base), που συμπεριλαμβάνει τις 80 λέξεις-κλειδιά, ακριβώς όπως εμφανίζονται στα έργα, στα κείμενα, στις επιστολές, στα ημερολόγια ή στα ταξιδιωτικά χρονικά των περιηγητριών. Η δεύτερη στήλη, που δεν συμπεριλαμβάνεται στο δείγμα που ακολουθεί, εμπεριέχει, όπως ήδη αναφέραμε, τον κωδικό αριθμό της περιηγήτριας που εκπροσωπεί το όνομά της και τα βιβλιογραφικά της στοιχεία,[10] καθώς και τις σελίδες που αναφέρονται στην συγκεκριμένη 'λέξη-κλειδί'. Η τρίτη στήλη, που, επίσης, δεν συμπεριλαμβάνεται στο δείγμα που ακολουθεί, εμπεριέχει μία συνοπτική περίληψη των περιεχομένων που αναφέρονται στην λέξη-κλειδί της πρώτης στήλης. Ακολουθούν οι 80 λέξεις-κλειδιά που καταγράφονται σε αλφαβητική σειρά στην πρώτη στήλη του πίνακα δεδομένων, οι οποίες θα μπορούσαν να αποτελέσουν μελλοντικές έρευνες ή ξεχωριστά θέματα:

[10] Βλέπε Βασική Βιβλιογραφία.

1. Acquaintances (friends, relatives, relations-official an unofficial)
2. Adana
3. Adrianople
4. Albanians, les Albanaises
5. Angora, l'ancienne Ancyre
6. Anti-Greek sentiments. (Βλέπε επίσης λέξεις κλειδιά : le Mishellenism, antiquities, les antiquites, oppression, the Greek or the Greek character, persecution.)
7. Antiquities, removal of antiquities/history
8. Anti-Turkish sentiments, (Βλέπε επίσης λέξεις-κλειδιά, the Turk ή the Character of the Turk, και le philhellenism)
9. Armenians, the Character of the Armenian, les Armeniens
10. Baluklid
11. Black Sea, (Euxinos Pontos)
12. Brussa
13. Bulgarians, les Bulgares
14. Burying fields (βλέπε επίσης religion)
15. Buyukdere
16. Cesaree et les villes du Taurus
17. Chalcedon/Chalcedonia
18. Cerigo
19. **Childbirth, children, everyday life** (βλέπε επίσης education)
20. Christians, Greek Churches,
21. Commerce, trade, industry, **women at the bazaars** in Constantinople
22. Constantinople, the imperial city, Stamboul, Istamboul
23. **Costumes/dress**, (βλέπε επίσης harem slavery, peoples of Turkey)
24. Crimean War (the), lady volunteers
25. Cyprus,
26. Dangers of Travel, difficulties, accommodations, transportation etc.
27. Dervises/dervishes, (βλέπε επίσης: religion, Islam, Mahometanism)
28. Djaour-Daghda (Montagne du giaour)
29. **Education**, promotion of female education
30. Ephesus, antiquities
31. Γυναίκες συγγραφείς του 19ου αιώνα για την Ελλάδα, χωρίς αποδείξεις, όσον αφορά προσωπικές περιηγήσεις. Γυναίκες Περιηγήτριες, που εταξίδευσαν και έζησαν στην Ελλάδα, αλλά δεν άφησαν, ή Δεν βρέθηκαν ακόμα γραπτές Περιηγητικές εμπειρίες. (Βλέπε, επίσης, λέξεις-κλειδιά : Philhellenes ή Philhellenism.)
32. Gallipoli/Callipolis
33. Government, **Misgovernment** [βλέπε Χαρέμι, το καθεστώς των 'ευνοούμενων', ίντριγκες, συνομωσίες, μηχανορραφίες έγκλειστων γυναικών των χαρεμιών κλπ.]
34. Greeks, the Character of the Greek, les grecs/greques
35. **HAREMS**, (la vie domestique, Women's apartments, la vie domestique)
36. Hellespont
37. **Hospitality** [βλέπε και harem, επίσημη φιλοξενία ξένων γυναικών]
38. **Housing, households**, buildings, town-planning (η διαφυλική διχοτόμηση των οικιών)
39. Ioannina, Ali Pacha, Muchtar Pasha (harem)
40. Iconium, Koniah
41. Janissaries, Janisaries, janizaries
42. Jews, the character of the Jew, (βλέπε persecution)
43. Kurds, les femmes Curdes, (η Κούρδισα)
44. Languages
45. **Liberty**, freedom, la liberte
46. **Mahometanism**, Religion, death, burial grounds, **the Koran (η διάκριση ακόμα και στον θάνατο)**
47. Marmora, the island of Marmora
48. **Marriage**, wedding ceremonies, feasts (Βλέπε επίσης **motherhood**/μητρότητα)

49. **Divorce**
50. Reasons for travel, reasons for writing, transportation
51. Misconceptions, (misinformation, false male travel accounts, false reports, false information.)
52. **Music, Dance, Entertainment** (στο Χαρέμι)
53. Mytilene
54. Olympic Games
55. Oppression, persecution
56. **Peoples of Turkey**
57. **Περιηγήτριες. Άλλες γυναίκες** που εταξίδευσαν και έζησαν στην Μικρά Ασία και στην Ελλάδα που αναφέρονται στα έργα/κείμενα των περιηγητριών της διατριβής.
58. **Περιηγήτριες Ζωγράφοι, τα έργα τους στο χαρέμι.**
59. Peran, Pera
60. Philippopolis
61. **Placenames/places visited**
62. Plagues, diseases, fires, natural catastrophes (Βλέπε επίσης: dangers of travel)
63. Princess' islands,
64. Rhodes, Rhodos
65. Scio, Chios,
66. Scutari
67. **Slavery, "Slavedom"**, the **slave market**, the slave bazaars, **domestic slavery** (η **οικιακή δουλεία**, δηλαδή η **δουλεία του χαρεμιού)**
68. Smyrna, Smyrne, **the women of Smyrna**
69. Sports
70. **Superstitions, legends, myths**
71. **Sweet Waters, female excursions**
72. Tcherkess, Circassian Women
73. Tenedos
74. Therapia, Tarapia
75. Turkish Justice, Turkish Law
76. Turkish navy, army, (see War)
77. Turk, the Character of the Turk
78. Varna
79. War, War ceremony
80. **Women of Turkey, Oriental Women ...,**
81. Κλπ., κλπ.

[Στα περισσότερα προαναφερόμενα τοπωνύμια συμπεριλαμβάνονται και περιγραφές των αυτοχθόνων- ιθαγενών γυναικών]

5. Πρόλογος

Ο θεσμός του Οθωμανικού χαρεμιού, που επινοήθηκε και δημιουργήθηκε από άνδρες, με σκοπό να απομονώσουν, να ελέγξουν και να εξουσιάσουν, ποικιλότροπα, τις γυναίκες, μακροπρόθεσμα συνέβαλε στην καταστροφή τους.[1] Η άποψη αυτή εκπροσωπεί τις εκτιμήσεις ενός μεγάλου αριθμού περιηγητριών του 19ου αιώνα.

«Κανένας Ευρωπαίος, όσο παρατηρητικός κι αν είναι, δεν μπορεί να αποκτήσει στην Τουρκία, παρά μόνο επιφανειακές γνώσεις, σχετικά με την εσωτερική (domestic) ή εξωτερική πολιτική[2]. Το χαρέμι και τα μυστήριά του είναι κλειστά σ' αυτόν, τα επίσημα χείλη είναι σφραγισμένα μπροστά του, η άγνοια δε της γλώσσας, η Τουρκική επιφυλακτικότητα, και στην ουσία η αντιπάθεια προς το γκιαούρη[3] του αποκλείουν κάθε δυνατότητα πληροφόρησης»,[4] υπογραμμίζει, μεταξύ άλλων, η Marie Dejean-Millingen, γνωστή ως Melek Hanum, μετά από τριάντα χρόνια προσωπικής εμπειρίας (1836-1866), ως Μουσουλμάνα σύζυγος[5] και ως διαζευγμένη Μουσουλμάνα μέσα στα χαρέμια της Οθωμανικής κοινωνίας, σε εκείνα της Οθωμανικής ελίτ της Κωνσταντινουπόλεως, και σε εκείνα των εξοριών της στο Ικόνιο της Καππαδοκίας (1850-1854) και στην Ιαλόβα (Jalova) [1856-1861].

***

Η εξονυχιστική έρευνα, η καταγραφή, η μελέτη και η διασταύρωση των περιγραφών-μαρτυριών των περιηγητριών, κυρίως του 19ου αιώνα, που βασίζονται **αποκλειστικά στην επιτόπια παρατήρησή** τους, αναδεικνύεται σαν πλούσιο 'ερμηνευτικό κέντρο' κατανόησης ολόκληρου του συστήματος που λεγόταν Οθωμανική Αυτοκρατορία εκείνη την εποχή, και ιδιαίτερα της θέσης της γυναίκας στο Οθωμανικό χαρέμι και συνεπώς στο Ισλάμ.

Το ενδιαφέρον μας επικεντρώνεται στα Οθωμανικά χαρέμια του 18ου αιώνα, και κυριότερα σε εκείνα του 19ου αιώνα,[6] επειδή για **πρώτη φορά** υπάρχουν επιτόπιες μαρτυρίες δυτικών περιηγητριών και έγκλειστων γυναικών-δηλαδή ελεύθερων Μουσουλμάνων γυναικών με δουλική καταγωγή[7] εξισλαμισμένων σκλάβων[8] και απελευθερωμένων σκλάβων[9] του 18ου και κυρίως

---

[1] Emmeline Lott. "The English Governess in Egypt. Harem life in Egypt and Constantinople." By Emmeline Lott. Formerly Governess to His Highness the Grand Pacha, Ibrahim, Son of His Highness Ismael Pacha, Viceroy of Egypt. In Two Volumes. London, Richard Bentley, New Burlington Street. 1866. Engraved frontispiece. Dedicated to His Highness Ismael Pacha, &c. &c. Viceroy of Egypt, by His Highness's Most Humble and Devoted Servant, the Authoress. Volume II., [51b], σελίδα. 299. Αυτό διατύπωσε, μεταξύ άλλων, η Αγγλίδα γκουβερνάντα του γιου του Αντιβασιλέα της Αιγύπτου, Emmeline Lott [51b]. Η εκτίμηση της Lott, σχετικά με την «πραγματική» καθημερινή ζωή των έγκλειστων γυναικών, ήταν αποτέλεσμα της προσωπικής της εμπειρίας σε τρία βασιλικά χαρέμια, της Κωνσταντινούπολης και της Αιγύπτου, από το 1864 έως το 1866.

[2] Ibid., [51β]
"domestic or foreign policy"

[3] Όρος που χρησιμοποιούν οι Μουσουλμάνοι της εποχής εκείνης για τους Χριστιανούς, ή τους μη-Μουσουλμάνους, του οποίος αποκαλούσαν, επίσης, 'άπιστους'. Όσον αφορά του Ευρωπαίους, τους αποκαλούσαν 'Φράγκους'/'Franks'. Σε αυτό το σημείο πρέπει να υπογραμμίζουμε ότι, δεν αποκαλούσαν ποτέ Φράγκους τους Χριστιανούς υπόδουλους λαούς της Τουρκίας, όπως τους Έλληνες, τους Αρμένιους και τους Εβραίους.

[4] [45β] Melek Hanoum, ή Marie Dejean ή Marie Dejean Millingen.
SIX YEARS IN EUROPE: SEQUEL TO THIRTY YEARS IN THE HAREM. The Autobiographical Notes of Melek-Hanum, wife of H.H. Kibrizli-Mehemet-Pasha. Edited by L.A. Chamerovzow. London: Chapman and Hall, 193, Picadilly. 1873. [45b]. σελ. 235-236.

[5] Η [45α], [45β] Μελέκ Χανούμ (ή Marie Dejean ή Marie Dejean Millingen) υπήρξε σύζυγος του Μεγάλου Βεζίρη Κιμπριζλί Μεχεμέτ Πασά.

[6] Βλέπε Κεφάλαιο Ι.

[7] Οι Μουσουλμάνες που γεννήθηκαν στο κοινωνικο-νομικό καθεστώς της ελεύθερης μουσουλμάνας, αλλά οι μητέρες τους υπήρξαν σκλάβες ή σκλάβες στην καταγωγή τους.

[8] Οι γυναίκες που ανήκαν στο καθεστώς της δουλείας

του 19ου αιώνα- σχετικά με **τον θεσμό της δουλείας του Οθωμανικού χαρεμιού, δηλαδή την θέση της γυναίκας στο Ισλάμ και την πραγματική καθημερινή ζωή της μέσα στο χαρέμι και κατ' επέκταση την επιρροή του χαρεμιού στο εγγύς ή ευρύτερο εξωτερικό περιβάλλον.**[10] Για πρώτη φορά υπάρχουν στοιχεία που αποδεικνύουν ότι οι ίδιες οι έγκλειστες γυναίκες συνομιλούσαν με τις περιηγήτριες μέσα στα χαρέμια τους, εκφράζοντας τις

---

[9] Οι εξισλαμισμένες σκλάβες που απελευθερώνονταν, μετά τον γάμο τους με έναν ελεύθερο Μουσουλμάνο. (Βλέπε Κεφάλαιο IV).

[10] Μόνο δύο περιηγήτριες του 18ου αιώνα (η [3] κι η [4]) ασχολήθηκαν με το χαρέμι, σε αντίθεση με έναν μεγάλο αριθμό περιηγητριών του 19ου αιώνα.
Περιηγήτριες του 18ου αιώνα:

- [3] [3a,b,c,d,e] 1715, 1716 - 1718 Lady Mary Wortley Montagu ή Lady Mary Pierrepont

1. An Additional Volume to the letters of the Right Honourable M...y W...y M.....e: Written, during her travels in Europe, Asia and Africa, to Persons of Distincition, Men of Letters, &c. in different Parts of Europe which contain, Among other curious Relations, Accounts of the policy and manners of the Turks; Drawn from Sources that have been inaccessible to other Travellers." LONDON: Printed for T. Becket and P.A. de Hondt, in the Strand. MDCCLXVII. , (vol. 4) , [3a].
2. LETTERS OF the RIGHT HONOURABLE LADY M - - Y W - - - Y M- - - E: Written, during her TRAVELS in EUROPE, ASIA AND AFRICA, TO Persons of Distinction, Men of Letters, &c. in different PARTS of EUROPE. WHICH CONTAIN, Among other CURIOUS Relations, ACCOUNTS of the POLICY and MANNERS of the TURKS; Drawn from Sources that have been inaccessible to other Travellers. THE SECOND EDITION. VOL. III. LONDON: Printed for T. BECKET and P. A. D E HONDT, in the Strand. MDCCLXIII. (1718)., [3b]
3. THE LETTERS OF LADY M. W. MONTAGU, DURING THE EMBASSY TO CONSTANTINOPLE, 1716-18. PARIS: BAUDY'S EUROPEAN LIBRARY, 1840, [3c].
4. The Works of the Right Honorable Lady Mary Wortley Montagu. Including her correspondence, poems, and essays. Published by permission from her genuine papers. In five volumes. Vol. V. London: Printed for Richard Phillips, 1803. [3d]
5. MONTAGU, Lady Mary (Pierrepont) Wortley, 1689-1762. The Works of the Right Honourable Lady Mary Wortley Montagu. Including her correspondence, poems, and essays. [1st ed., edited by J. Dellaway] Published by permission from her genuine papers. In five volumes. London: Printed for Richard Phillips, 1803.
6. "ORDER OF THE BATH", (Lady Montague), CORNUCOPIA MAGAZINE, ISSUE 10 Volume 11, (σελ. 47 - 52) 1996., [ASCS], [3] .

-[4] 1785–1788 Elizabeth Berkely, The Right Honourable Elizabeth Craven, ή Lady Craven, [μετά τον δεύτερο της γάμο, Margravine of Ansbash] (ne1750-1828) .

1. "A Journey Through The Crimea to Constantinople In A Series Of Letters Written In The Year 1786." London. G.G. J. and J. Robinson, 1789.
2. Memoirs of the margravine of Ansbach. Written by herself. London, Henry Colburn, 1826. {Reel 129, No. 839}.

- [5] 1788 J.W.C.D.U. & R (JUSTINE WYNNE, COMTESSE DES URSINS & ROSENBERG)
LES MORLAQUES Par J.W.C.D.U &R. VOL. I., 1788. Justine Wynne, Comtesse des Ursins & Rosenberg). No place 1788., Les Morlaques. Presentation of author on the fly-leaf, description of a Slavic people on the northern coast of the Adriatic.

-[6] 1795 -1796 MRS. MARIA GUTHRIE
A tour performed in the years 1795 - 1796 through the Taurida, or Crimea, the antient kingdom of Bosphoros, the once powerful republic of Tauric Cherson, and all the other countries on the north shore of the Euxine, ceded to Russia by the Peace of Kainardgi and Jassy. By Mrs. Maria Guthrie, formerly acting directress of the Imperial Convent for the Education of the Female Nobility of Russia; described in a series of letters to her husband the editor, Matthew Guthrie M.D. F.R.S. and F.S.A of London and Edinburgh, member of the Philosophical Society of Manchester, &c. &c. Phisician to the First and Second Imperial Corps of Noble Cadets in St. Petersburgh, and Councillor of State to His Imperial Majesty of All The Russians. The whole illustrated by a map of the tour along the Euxine coast, from the Dniester to the Cuban, with engravings of a great number of ancient coins, medals, monuments, inscriptions, and other curious objects." London. Printed by Nichols and Son, Red Lion Passage, Fleet Street, For T. Cadill, Jun. And W. Davies, in The Strand. 1802.

-[7] 1799 MARY NISBET OF DIRLETON, COUNTESS OF ELGIN,
σύζυγος του Λόρδου Έλγιν.
The Letters of Mary Nisbet of Dirleton, Countess of Elgin, arranged by Lieut. - Colonel Nisbet Hamilton Grant. London, John Murray, Albemarle Street, W.I. 1926. (Frontispiece): Mary Nisbet as a Girl with her dog from a drawing by Staneley.

-Βλέπε, επίσης, α)Βασική Βιβλιογραφία, β) Εισαγωγή στις Περιηγήτριες, γ) και του ενδεικτικούς πίνακες, όπως Ενδεικτικός Πίνακας μεγάλου αριθμού περιηγητριών, τουλάχιστον 4.000, πίνακας Τοπωνυμιών, όπως εμφανίζονται στα έργα 113 περιηγητριών, ενδεικτικός πίνακας της πρώτης ομάδας ή κατηγορίας περιηγητριών, ενδεικτικός πίνακας της δεύτερης ομάδας περιηγητριών, ενδεικτικός Πίνακας της τρίτης ομάδας περιηγητριών.

απόψεις τους και τις διαμαρτυρίες τους για την θέση της γυναίκας στο Ισλάμ.[11]

Μαθαίνουμε από **πρωτογενείς πηγές**, ότι οι έγκλειστες γυναίκες των χαρεμιών επηρέαζαν **άμεσα**, όχι μόνο την 'οικογενειακή' και την πολιτική ζωή των Οθωμανών, αλλά **από τις θέσεις τους ή τους ρόλους τους στο χαρέμι καθόριζαν τα ευρύτερα πλαίσια κοινωνικοποίησης και διαπαιδαγώγησης των αγοριών, συμβάλλοντας έτσι αφ' ενός μεν στην αρνητική τους ανάπτυξη αφ' ετέρου δε στον εκφυλισμό των αρσενικών, μελλοντικών γενεών των ηγετών της Οθωμανικής αυτοκρατορίας, δεδομένο που αναμφισβήτητα συνετέλεσε στην παρακμή και στην τελική πτώση της.**[12]

Οι γυναίκες ασκούσαν μια άτυπη μεν, αλλά ουσιαστική μορφή εξουσίας επάνω στους αφέντες-ιδιοκτήτες τους, στους συζύγους τους, στους γιους τους, στους ευνοούμενούς τους και στους προστατευόμενούς τους, ισοσκελίζοντας, κατά κάποιο τρόπο, την δεσποτική συμπεριφορά εκείνων απέναντι στο κράτος, **χάρη κυρίως της επιρροής, που είχαν αποκτήσει επάνω τους κατά την διάρκεια της ενηλικίωσής τους μέσα στο χαρέμι.**

Η παρούσα έρευνα χωρίζεται σε τρεις αυτοτελείς μεν, αλλά αλληλένδετες θεματικές ενότητες. Η πρώτη,[13] ξεκινώντας με τις περιγραφές των περιηγητριών, από το 1717 έως το 1895, σχετικά με το τι ήταν το χαρέμι, δηλαδή πως αντιλαμβάνονται ή ορίζουν οι περιηγήτριες το Οθωμανικό χαρέμι ή τον θεσμό της δουλείας του Οθωμανικού χαρεμιού, εισχωρεί στα σκλαβοπάζαρα του 19ου αιώνα,[14] και εξετάζει την πολυεθνική προέλευση των θηλυκών σκλάβων. Οι περιηγήτριες, όπως και οι περιηγητές, εντοπίζουν, από τον 18° αιώνα έως τον 19° αιώνα, γυναίκες διαφόρων εθνικοτήτων να πωλούνται στα σκλαβοπάζαρα και στην συνέχεια περιγράφουν τα Οθωμανικά χαρέμια των διαφόρων κοινωνικών τάξεων, επισημαίνοντας και εκεί την πολυεθνική πληθυσμιακή τους σύνθεσή. **Διαπιστώνουν, ότι όλα τα έγκλειστα μέλη των χαρεμιών, χωρίς καμμία εξαίρεση ήταν εξισλαμισμένες σκλάβες,**

---

[11] Εντοπίσαμε και τέσσερις περιηγήτριες του 17° αιώνα, δύο από τις οποίες άφησαν γραπτές μαρτυρίες, όμως, δεν ασχολήθηκαν ή δεν επικέντρωσαν την προσοχή τους στο θέμα του Οθωμανικού χαρεμιού:

[1] 1659- 1663 Katharine Evans και Sarah Cheevers.

Evans, Katharine and Cheevers. Brief History of the Voyage of Katharine Evans and Sarah Cheevers, to the Island of Malta, Where the Apostle Paul suffer'd Shipwreck. And their Cruel Sufferings in the Inquisition there, for near Four Years; occasion'd by the Malice of the Monks and Friers against them, and their several Conferences with them: And how they came to be Deliver'd from thence, and their safe Return Home to England; to which is added, A Short RELATION from George Robinson, of the Sufferings which befel him in His journey to Jerusalem: And how he was preserved from the Hands of Cruelty, when the Sentence of Death was passed against him. LONDON: Printed by the A??gns of J. Sowle, at the Bible in George-Yard, Lombard Street, 1719.

– [2a,b] 1686 -1688 Anna Akerhjelm ή Anna Mansdotter Agriconia, [ne, 1642-1688].

1. Documents inedits ou peu connus sur l'histoire et les antiquites d'Athenes tires des archives de l'Italie, de la France de l'Allemagne, etc. par Le Cte. de Laborde Membre de l'Institut. Paris Chez Jules Renouard et Cie, Libraires". 1854. "XXII. Documents concernant mademoiselle Anna Akerhjelm. Biographie d'Anna Akerhjelm. (σελ. 214-255) – (ΓΕΝ), [2a].
2. «ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΩΝ ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΩΝ ΔΙΣ ΤΟΥ ΜΗΝΟΣ. ΣΥΝΤΑΚΤΑΙ Α. Ρ. ΡΑΓΚΑΒΗΣ, Κ. ΠΑΠΑΡΡΗΓΟΠΟΘΛΟΣ, Ν. ΔΡΑΓΟΥΜΗΣ, κτλ. ΤΟΜΟΣ ΔΕΚΑΤΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ. ΑΠΟ ΑΠΡΙΛΙΟΥ 1861 ΜΕΧΡΙΣ ΑΠΡΙΛΙΟΥ 1862.» (μετάφραση επιστολής του 1687 της Άννας Ακερχέλμ. Το 1686 ο Κόμης Otto Von Koenigsmark ανέλαβε την διοίκηση των μισθοφόρων στο στρατό….Μετάφραση επιστολής - ΠΑΝΔΩΡΑ συμπεριλαμβάνει πέντε από τις επιστολές της προς τον αδελφό της Samuel Manson Agriconus Akeihjelm και ένα ατελές ημερολόγιο με ημερομηνίες 1686-1887 που διηγείται τα ιστορικά γεγονότα στα οποία ήταν μάρτυρας η ίδια.[2b].

[12] Βλέπε Κεφάλαιο ΙΙ.

[13] Κεφάλαια Ι και ΙΙ.

[14] Βλέπε Κεφάλαιο Ι.

ότι όλες οι ελεύθερες Μουσουλμάνες υπήρξαν 'άπιστες', δηλαδή μη-Μουσουλμάνες στην καταγωγή τους, οι οποίες είχαν υποστεί τον εξανδραποδισμό, και οι ελάχιστες έγκλειστες ελεύθερες Μουσουλμάνες ήταν απόγονοι σκλάβων. Επισημαίνουν, ιδιαίτερα, ότι η κατοχή δούλων ήταν ένδειξη του ατομικού κοινωνικού καθεστώτος (social status) του ιδιοκτήτη και απαραίτητη προϋπόθεση για την διατήρηση του θεσμού του Οθωμανικού χαρεμιού. Αν και διαπιστώνουν ότι μόνο οι 'άπιστες', οι μη-μουσουλμάνες μπορούσαν να αποκτηθούν ως σκλάβες, επειδή το Κοράνι απαγορεύει την υποδούλωση των 'πιστών', δηλαδή των ελεύθερων Μουσουλμάνων αναφέρουν και περιπτώσεις της παραβίασης αυτού του νόμου του Ισλάμ, λόγω έλλειψης μη-μουσουλμάνων γυναικών.[15] Διαπιστώνουν, επίσης, ότι η εξισλαμισμένη σκλάβα δεν απελευθερωνόταν από το καθεστώς της δουλείας, χάρη στον εξισλαμισμό της, αλλά μόνο μέσω του γάμου με έναν ελεύθερο Μουσουλμάνο.

Στην συνέχεια ασχολούμαστε αναλυτικά με την πυραμιδική ιεραρχία του 'γυναικείου παρακράτους',[16] ή το αποκαλούμενο «σουλτανάτο των γυναικών», δηλαδή την σύνθεση, την κανονιστική δομή, την διοίκηση και την αυτοδιαχείριση του Μεγάλου Χαρεμιού του Σαράι του Σουλτάνου και την σχέση του με τα επίσημα κέντρα εξουσίας. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η πραγματική καθημερινή ζωή της γυναίκας σε αυτήν την **«ακριβή ή κυριολεκτική εστία της ίντριγκας»** ("the very focus of intrigue"),[17] και οι **στρατηγικές επιβίωσης, αυτοενδυνάμωσης ή προσωπικής και ψυχικής ενδυνάμωσης, οι μορφές προσαρμογής, διαμαρτυρίας ή αντίστασης, που αναγκάσθηκαν να αναπτύξουν και να καλλιεργήσουν οι έγκλειστες γυναίκες,**[18] όπως για παράδειγμα, η υποκρισία, η βρεφοκτονία, η διακοπή της κύησης, η ασέβεια στους θρησκευτικού νόμους του Ισλάμ, η μοιχεία, η αποστασία από το Ισλάμ, η διείσδυσή τους στο επάγγελμα της 'δουλεμπόρισσας-εκπαιδεύτριας', δηλαδή στην ιδιωτική εγχώρια κίνηση και προώθηση θηλυκών σκλάβων στα Οθωμανικά χαρέμια, καθώς και οι αποδράσεις από τα χαρέμια και την Τουρκία. Με πλοηγό τις λεπτομερέστατες περιγραφές των περιηγητριών, αποχωρώντας από το Μεγάλο Χαρέμι του Σαράι, εισχωρούμε και στα χαρέμια των πριγκιπισσών, σε εκείνα της Οθωμανικής ελίτ, και στο 'παιδικό χαρέμι', εξετάζοντας, μεταξύ άλλων, και το σύστημα της «εξευτελιστικής» και «ταπεινωτικής» ιεραρχίας των γευμάτων ή του φαγητού στα «αποφάγια» των ανωτέρων.[19]

Αναμφισβήτητα τα στοιχεία, που μας παρέχουν οι περιηγήτριες του 19ου αιώνα, επιβεβαιώνουν ότι το Μεγάλο Χαρέμι του Σαράι, δηλαδή εκείνο της Υψηλής Πύλης, του ανακτόρου των Σουλτάνων της Κωνσταντινούπολης, είχε το δικό του **σύστημα αυτοδιαχείρισης, διοίκησης, οργάνωσης και εκτέλεσης εργασιών, τα δικά του πρωτόκολλα, την δική του εθιμοτυπία, την δική του ανεξάρτητη οικονομική διαχείριση, καθώς και οικονομικούς πόρους, που πήγαζαν ή προέρχονταν από το ταμείο του κράτους.**[20]

---

[15] Βλέπε Κεφάλαιο Ι.

[16] Βλέπε Κεφάλαιο ΙΙ.

[17] [51a] Emmeline Lott.

"The English Governess in Egypt. Harem life in Egypt and Constantinople." By Emmeline Lott. Formerly Governess to His Highness the Grand Pacha, Ibrahim, Son of His Highness Ismael Pacha, Viceroy of Egypt. In Two Volumes. London, Richard Bentley, New Burlington Street. 1866. Engraved frontispiece. Dedicated to His Highness Ismael Pacha, &c. &c. Viceroy of Egypt, by His Highness's Most Humble and Devoted Servant, the Authoress. Volume I., [51α], σελ. 156.

[18] Βλέπε Κεφάλαιο ΙΙ, υποκεφάλαιο 7: Η ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΗ ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ ΖΩΗ ΚΑΙ ΘΕΣΗ ΤΗΣ ΓΥΝΑΙΚΑΣ ΣΤΟ ΟΘΩΜΑΝΙΚΟ ΧΑΡΕΜΙ ΤΟΥ ΣΕΡΑΙ, ΣΤΟ «ΕΠΙΚΕΝΤΡΟ ΤΗΣ ΙΝΤΡΙΓΚΑΣ». Στρατηγικές επιβίωσης, προσωπικής ενδυνάμωσης (ή ψυχικής αυτό-ενδυνάμωσης), μορφές προσαρμογής, καθώς και διαμαρτυρίας και αντίστασης των έγκλειστων γυναικών

[19] Βλέπε Κεφάλαιο ΙΙ.

[20] Βλέπε Κεφάλαιο ΙΙ.

Ο θεσμός, το αξίωμα και η εξουσία της Βαλιδέ Σουλτάνας,[21] δηλαδή ο ρόλος της μητέρας του σουλτάνου, εξακολουθούσε να είναι και τον 19ο αιώνα, όπως και τον 16ο αιώνα, που το Μεγάλο Χαρέμι του Σαράι αποκαλείται «το σουλτανάτο των γυναικών», σύμφωνα με τις μαρτυρίες των γυναικών που έζησαν εκεί τον 19ο αιώνα, και όχι απλώς επισκέφθηκαν αυτά τα βασιλικά χαρέμια, **ένα 'επίσημο' μέσο ουσιαστικότατης επιρροής στην άσκηση της κρατικής εξουσίας, ενώ δεν υπελείπετο σημαντικότητας και η έμμεση, άτυπη, η ανεπίσημη επιρροή των υπόλοιπων έγκλειστων γυναικών στους κρατικούς μηχανισμούς.**

Αναμφισβήτητα το χαρέμι ήταν μία δύναμη, που επηρέαζε τους εκάστοτε κυβερνητικούς ρόλους ή εκπροσώπους, τις κυβερνητικές αποφάσεις, τις πολιτικές συμμαχίες, τους διορισμούς, τις απολύσεις, καθώς και τις αποφάσεις για εξορίες και εκτελέσεις.[22]

Στην **δεύτερη ενότητα**[23] εισχωρούμε στα παρασκήνια των μη-βασιλικών χαρεμιών διαφόρων οικονομικο-κοινωνικών τάξεων, από το 1717 έως το 1895, δηλαδή σε εκείνα των διάφορων πασάδων ή των ιδιωτών, τα οποία ήταν μία **μικρογραφία** του Μεγάλου Χαρεμιού του Σαράι, και τα οποία οι περιηγήτριες ονομάζουν τα χαρέμια της υψηλής Οθωμανικής τάξης, «των μπουρζουά», της «εύπορης μεσαίας τάξης», «της μεσαίας τάξης», των φτωχών, της ελεύθερης Μουσουλμάνας που γεννήθηκε ελεύθερη, της ελεύθερης Μουσουλμάνας που υπήρξε πρώην σκλάβα, κλπ. Σε αυτήν την ενότητα παρατηρείται έντονα το «διαχωριστικό σύστημα» ή η διαφυλική «διχοτόμηση» της Οθωμανικής 'οικογένειας'. Οι περιηγήτριες διαπιστώνουν ότι ακόμα και σε αυτά τα μη-βασιλικά χαρέμια, έντονη ήταν η παρουσία και η λειτουργία του **'γυναικείου δικτύου'** γνωριμιών, συνεργατών, εξαρτωμένων, προστατευόμενων, ή 'εξωτερικών συνεργατών', όπως σε εκείνο του Μεγάλου Χαρεμιού του Σαράι. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η ξεχωριστή ζωή των γυναικών, στους διαφυλικούς χώρους ή ξεχωριστούς τόπους γυναικείων συναντήσεων ή 'συνελεύσεων',. και η χρήση των διαφόρων στρατηγικών επιβίωσης, αυτοενδυνάμωσης, ψυχικής ή προσωπικής ενδυνάμωσης ή αυτοάμυνας, διαμαρτυρίας και αντίστασης των έγκλειστων γυναικών.[24]

Εξετάζεται, αρχικά, η πυραμιδική ιεραρχία στα χαρέμια των ιδιωτών και παρατηρείται ότι οι Τούρκοι προτιμούσαν να παντρεύονται εξισλαμισμένες 'εκπαιδευμένες' σκλάβες αντί για ελεύθερες Μουσουλμάνες, ιδιαίτερα εκείνες που είχαν 'εκπαιδευτεί' από την παιδική τους ηλικία στα χαρέμια-σχολές των 'δουλεμπορισσών'.

Παρατηρείται **«μία ξεκάθαρη και ολοφάνερη γραμμή διχοτόμησης»**,[25] δηλαδή μία διαφυλική διχοτόμηση στις οικίες καθώς και στην οικογενειακή ζωή

---

[21] Βλέπε Κεφάλαιο ΙΙ, υποκεφάλαιο, σχετικά με τις «Περιφημότερες Σουλτάνες», και «το σουλτανάτο των γυναικών». Όσον αφορά το γυναικείο παρακράτος, βλέπε, "the reign of Women", "the Women's Sultanate", "Women and Sovereignty in the Ottoman Empire (16ος αιώνα): Peirce, Leslie P. The Imperial Harem. Women and Sovereignty in the Ottoman Empire. Part II. Women and Sovereign Power and the Exercise of Political Power., σελ. 217-267.

[22] Βλέπε Κεφάλαιο ΙΙ.

[23] Βλέπε Κεφάλαιο ΙΙΙ

[24] Βλέπε Κεφάλαιο ΙΙΙ.

[25] "...drawing a more palpable line of demarcation" (σελ. 280) και "The separate system" (σελ. 279) :
[45a] Melek Hanum (Marie Dejean (σελ. 281), Marie Dejean Millingen), 1836-1866.
THIRTY YEARS IN THE HAREM: OR, THE AUTOBIOGRAPHY OF MELEK-HANUM WIFE OF H.H. KIBRIZLI-MEHEMET-PASHA. LONDON: CHAPMAN AND HALL, 193, PICCADILLY. 1872. [45a], σελ. 279-280.
Η MarieDejean (Millingen), η συγγραφέας Μελέκ Χανούμ, γεννήθηκε στην Κωνσταντινούπολη, το 1812 ή 1813. Όμως, σε διάφορα σημεία των έργων της υποστηρίζει ότι ήταν Γεωργιανή και σε άλλα

των Οθωμανών, ανάλογη με την οικονομικο-κοινωνική τάξη, όπου «τα δύο στοιχεία»,[26] «οι δύο ξεχωριστές τάξεις, οι άνδρες και οι γυναίκες»[27] δεν μοίραζαν τίποτα μεταξύ τους. Επρόκειτο για μία διαφυλική διχοτόμηση που αυξανόταν όσο ανέβαινε η οικονομικο-κοινωνική θέση του αφέντη-ιδιοκτήτη και διαμορφώνεται η άποψη ότι «μία μεγάλη άβυσσος χωρίζει μια οικογένεια της Ανατολής από μία της Δύσης... Η οικογενειακή ζωή, στην πραγματικότητα είναι άγνωστη στους Τούρκους.»[28] Επισημαίνεται, επιπροσθέτως, η απόλυτη διαφυλική διχοτόμηση της οικογένειας της Οθωμανικής ελίτ όπου ο άνδρας ήταν «ένας απλός επισκέπτης στο ίδιο του το σπίτι»,[29] μέσα στην ίδια του την διαφυλικά διχοτομημένη οικογένεια, όπου το χαρέμι του και το σελεμλίκι του αποτελούσαν δύο ξεχωριστά οικοδομήματα ή ανάκτορα. Εισχωρούμε, επίσης, στο χαρέμι της έγγαμης Μουσουλμάνας, που γεννήθηκε ελεύθερη και σε εκείνο της έγγαμης Μουσουλμάνας που υπήρξε εξισλαμισμένη σκλάβα στην καταγωγή, όπου παρατηρούνται μεγάλες διακρίσεις ή διαφορές όσον αφορά την εξουσία της γυναίκας στο χαρέμι της και στον σύζυγό της, ο πρωταρχικός λόγος που οι Τούρκοι προτιμούσαν να παντρεύονται εξισλαμισμένες 'εκπαιδευμένες' σκλάβες αντί για ελεύθερες Μουσουλμάνες.

σημεία, Ευρωπαία, επισημαίνοντας, πάντα, ότι θεωρούσε πατρίδα της την Κωνσταντινούπολη. Μιλούσε άπταιστα την Ελληνική, την Τούρκικη, την Γαλλική και την Αγγλική γλώσσα. Η μητέρα της που ζούσε στην Κωνσταντινούπολη, μιλούσε μόνο την Ελληνική γλώσσα, μέχρι το γάμο με έναν Γάλλο, σε ηλικία 25 ετών. Παρόλο που μιλούσε μόνο την Ελληνική γλώσσα, η κόρη της μας πληροφορεί ότι η μητέρα της ήταν Ελληνο-Αρμένισσα: Η γιαγιά της ήταν Χιώτισσα και ο παππούς της Αρμένιος. Ο πρώτος της σύζυγος, ο Julius Millingen, ήταν με τον Βύρωνα στο Μεσολόγγι, και λίγο μετά τον θάνατο του Λόρδου Βύρωνα, πήγε στην Κωνσταντινούπολη, όπου εργάσθηκε ως ιατρός του σουλτάνου. Εκεί, παντρεύθηκε την Marie Dejean το 1828, όταν εκείνη ήταν 15 ή 16 ετών. Απέκτησαν δύο παιδιά, την Evelyn και τον Frederick Millingen, ο τελευταίος γνωστός, επίσης, ως ο Osman Bey. Ο Millingen, ο φίλος του Λόρδου Βύρωνα και ιατρός του Σαράι, είχε γνωρίσει την Marie Dejean, όταν επισκέφθηκε την οικία της στην Κωνσταντινούπολη με την ιδιότητα του ιατρού. Μετά από πέντε χρόνια γάμου, όχι μόνο την χώρισε για να παντρευθεί μία Ελληνίδα, αλλά της στέρησε τα δύο παιδιά της. Μετά το διαζύγιό της Marie Dejean από τον Millingen, εκείνη παντρεύτηκε τον Τούρκο αξιωματούχο Κιμπριζλί Μεχεμέτ Πασά, τον οποίον γνώρισε στο Παρίσι. Μαζί του απέκτησε δύο παιδιά, τα οποία, επίσης, στερήθηκε μετά το διαζύγιό τους. Σε ένα σημείο του έργου της αναφέρεται στην δουλική καταγωγή του δεύτερου συζύγου της, Kibrizli-Mehemet Pacha, και σε ένα άλλο, υποστηρίζει ότι ο σύζυγός της, γεννήθηκε στην Κύπρο, και ήταν, πρίγκιπας εκεί. Το όνομά του ήταν γνωστό στην Ελλάδα, πολύ πριν γίνει ο Μεγάλος Βεζίρης της Τουρκίας. [45b]σελ.13]. Όπως μας πληροφορεί η ίδια, χάρη στην επιρροή της και την παλιά της «φιλία» με τον Μεγάλο Βεζίρη Ρεσίντ Πασά, ο σύζυγός της, Κιμπριζλί, έγινε προστατευόμενός του, και αργότερα, μετά από τον Ρεσίντ Πασά, έγινε ο Μεγάλος Βεζίρης της Τουρκίας. Μας πληροφορεί, επίσης, ότι ο Κιμπριζλί-Μεχεμέτ Πασά, που ήταν υπεύθυνος για την διαδοχή του σουλτάνου Αμπτούλ Αζίζ στον θρόνο το 1861, πέθανε το 1871. Η Μελέκ Χανούμ, κατά την διάρκεια του έγγαμου βίου της με τον Τούρκο αξιωματούχο, καθώς και μετά το διαζύγιό τους, έζησε, συνολικά, τριάντα χρόνια στα Οθωμανικά χαρέμια, ως Μουσουλμάνα σύζυγος και στην συνέχεια ως διαζευγμένη Μουσουλμάνα, μέχρι την απόδρασή της από την Τουρκία στην Ελλάδα, τον Δεκέμβριο του 1865. Οι διωγμοί της από την Υψηλή Πύλη, εξ'αιτίας της απόδρασής της στην Ευρώπη (Ελλάδα, Γαλλία, Αγγλία), μαζι με την κόρη της, την Αήισα Χανούμ, συνεχίσθηκαν, με την βοήθεια της δυτικής διπλωματίας, μέχρι το θάνατο του Μεγάλου Βεζίρη της Τουρκίας (τον πρώην σύζυγό της), το 1871. Αναγκάσθηκε, όπως γράφει η ίδια, να γίνει συγγραφέας, για να γλιτώσει από την πείνα και την αθλιότητα.

Σε αυτό το σημείο πρέπει να αναφέρουμε ότι ο γιος της, από τον πρώτο της γάμο, ο Major Frederick Millingen, ο οποίος έγραψε ένα 'codicil' στο βιβλίο της μητέρας του, και ο οποίος ήταν ο συγγραφέας των έργων 'Les Anglais en Orient, 1877 και ' "Slavery in Turkey" and "The Sultan's Harem", 1870, την βοήθησε να δραπετεύσει από την εξορία που της είχε επιβάλλει, μετά το διαζύγιό τους, ο δεύτερος σύζυγός της, ο Μεγάλος Βεζίρης, Κιμπριζλί Μεχεμέτ Πασάς, και αργότερα συμμετείχε στην απόδρασή της από την Τουρκία για την Ελλάδα.

[26] Ibid., σελ. 282. [45a]
[27] Ibid., σελ. 278. [45a]
[28] Ibid., σελ. 277-278. [45a]
[29] Ibid., σελ. 283. [45a]

Στην συνέχεια, προβαίνουμε σε μία περιήγηση στα παρασκήνια των μη-βασιλικών χαρεμιών των διαφόρων κοινωνικών στρωμάτων ή τάξεων των Οθωμανών, από το 1717 έως το 1895. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι μηχανισμοί ή οι στρατηγικές επιβίωσης, αυτοενδυνάμωσης, ψυχικής επιβίωσης και αυτοάμυνας των έγκλειστων γυναικών, δηλαδή η ξεχωριστή κοινωνική ζωή τους, οι ξεχωριστοί χώροι γυναικείων συναντήσεων κλπ. Όσον Αφορά την «θηλυκή ζωή στην Ανατολή»,[30] παρατηρείται, ότι οι γυναίκες δεν έχαναν καμμία ευκαιρία για να εκμεταλλευθούν τα κοινωνικά τους προνόμια, και να εγκαταλείψουν τα χαρέμια τους. Εκμεταλλεύονταν κάθε αφορμή για να φύγουν από το χαρέμι τους. Εξαιρετικό ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι γυναικείες συγκεντρώσεις στα γυναικεία λουτρά, τα αποκαλούμενα γυναικείο καφενεία[31] ή λέσχες γυναικών (The Club),[32] όπου όλες οι κοινωνικές τάξεις, εκτός που ψυχαγωγούνταν, συνεδρίαζαν και συνωμοτούσαν. Επρόκειτο για τον μόνο χώρο που δεν είχαν δικαίωμα να εισχωρήσουν οι ευνούχοι, φύλακες των γυναικών.

Επιπροσθέτως, οι περιηγήτριες διακρίνουν, εκτός από «την ληθαργική επιρροή»[33] του χαρεμιού, και τον γενικό αποκλεισμό της γυναίκας από την Παιδεία/Εκπαίδευση, υπογραμμίζοντας την γενική αντιπάθεια των Τούρκων για τα μορφωμένα άτομα.[34] «Ολόκληρο το γένος/έθνος (race) τους θα μπορούσε να βελτιωθεί μόνο από τις γυναίκες εάν τις παρείχαν την απαραίτητη παιδεία»,[35] αλλά «οι γυναίκες γεννήθηκαν για να δουλεύουν»,[36] κατά την μαρτυρία Τουρκάλας το 1892, η οποία διαμαρτύρεται και για την επιβλαβή επιρροή τους χαρεμιού,[37] υπογραμμίζοντας ότι **οι πιο αξιολύπητες και οι πιο δυστυχισμένες γυναίκες, ήταν εκείνες που κατάφεραν να διατηρήσουν την ελευθερία της σκέψης τους.**[38]

---

[30] [57a] Mary Adelaide Walker, 1857 – 1897 (σαράντα χρόνια περιηγήσεων).
Eastern Life and Scenery, with excursions in Asia Minor, Mytilene, Crete, and Roumania. By Mrs. Walker. London, Chapman and Hall, 1886. 2 Vols. (in two volumes). [57a,b]. Written by an artist with nearly thirty years experience in the East. Interesting accounts of life and customs. Vol I., [57a]. σελ. 119.

[31] [3], [3c] Lady Mary Wortley Montagu or Lady Mary Pierrepont, 1715-1718.
THE LETTERS OF LADY M. W. MONTAGU, DURING THE EMBASSY TO CONSTANTINOPLE, 1716-18. PARIS: BAUDY'S EUROPEAN LIBRARY, 1840. [3c] σελ. 103..
«... In short, it is the women's cofffee-house, where all the news of the town is told, scandal invented, etc.– They generally take this diversion once a week, and stay there ... at least four or five hour.'
Βλέπε, επίσης,
[40c] Julia Pardoe.
BEAUTIES OF THE BOSPHORUS. Illustrated in a Series of Views of Constantinople and its Environs, From Original drawings by W.H. Bartlett. Virtue and Co., London. (χωρίς ημερομηνία). "What the public baths are to the women of Turkey, the public coffee-houses are to their lords—the head-quarters of gossipry, and news and enjoyment—where every passing event is canvassed, and weighed, and judged; and time is suffered to slide by carelessly as though it might one day be redeemed." [40c], σελ. 147-149.

[32] [50β] MRS. HARVEY, OF ICKWELL-BURY / ANNIE JANE HARVEY, 1870.
Turkish Harems & Circassian Homes By Mrs. Harvey (Of Ickwell Bury) London Hurst & Blackett. Great Marlborough Street. 1871. [50β], σελ. 78.

[33] WOMEN UNDER ISLAM: THEIR SOCIAL STATUS AND LEGAL RIGHTS by Lucy Garnett. THE NINETEENTH CENTURY, A MONTHLY REVIEW, Edited by James Knowles. London: Sampson Low, Marston, &c. (σελ. 57-70), January 1895. [86b] σελ. 137.

[34] [45a] Melek Hanum (Marie Dejean).
THIRTY YEARS IN THE HAREM: OR, THE AUTOBIOGRAHY OF MELEK-HANUM WIFE OF H.H. KIBRIZLI-MEHEMET-PASHA. LONDON: CHAPMAN AND HALL, 193, PICCADILLY. 1872. [45a], σελ. 276.

[35] [31] Lady Hornby, 1855-1858.
Constantinople during the Crimean War. By Lady Hornby. With illustrations in chromo-lithography....London, Richard Bentley, Publisher In Ordinary To Her Majesty. 1863. [31], σελ. 397.

[36] [81b] Adalet, 1890-1892.
TURKISH MARRIAGES VIEWED FROM A HAREM. By ADALET. THE NINETEENTH CENTURY, EDITED BY JAMES KNOWLES, No. 185, July 1892. [81b], σελ. 137.

[37] WOMEN UNDER ISLAM: THEIR SOCIAL STATUS AND LEGAL RIGHTS by Lucy Garnett. THE NINETEENTH CENTURY, A MONTHLY REVIEW, Edited by James Knowles. London: Sampson Low, Marston, &c. (σελ. 57-70), January 1895. [86b] σελ. 137.

[38] [81β] ADALET

Οι απόψεις των περιηγητριών, αλλά και αυτές των ελεύθερων Μουσουλμάνων γυναικών και των εξισλαμισμένων σκλάβων του 19ου αιώνα για το Κοράνι, και την θέση της γυναίκας στο Ισλάμ, διαμορφώνουν και οριοθετούν το νοηματικό περιεχόμενο της **τρίτης ενότητας.**[39] Στα πλαίσια αυτά εξετάζονται οι μαρτυρίες και οι αντιδράσεις τους για την θέση της γυναίκας στο Ισλάμ, δηλαδή της ελεύθερης Μουσουλμάνας και της εξισλαμισμένης σκλάβας, για το θρησκευτικό δίκαιο, για τα κοινωνικο-θρησκευτικά έθιμα, για τα προνόμια, τα δικαιώματα, και τις υποχρεώσεις που αναδύονται από τους ρόλους τους μέσα στον θεσμό του Οθωμανικού χαρεμιού. Επιπροσθέτως, διερευνώνται και αποσαφηνίζονται τα αίτια που τις οδηγούσαν σε έντονες διαμαρτυρίες και αμφισβητήσεις των θρησκευτικών κανονιστικών δεδομένων, που καθόριζαν την γυναικεία συμπεριφορά εκτός και εντός χαρεμιού. Οι έγκλειστες γυναίκες διαμαρτύρονταν και αμφισβητούσαν το Κοράνι. Διαμαρτύρονταν για την υποχρεωτική κάλυψη του γυναικείου σώματος και προσώπου. Ο ενδυματολογικός κώδικας του Ισλάμ, που προέβλεπε, **και προβλέπει ακόμα,** την υποχρεωτική κάλυψη του γυναικείου σώματος και προσώπου, **μεταμορφώνεται,** από αντικείμενο ή μέσον υποτίμησης, εξευτελισμού ή παραγκωνισμού της γυναικείας φύσης, κατά την ερευνητική μας διείσδυση στο Οθωμανικό χαρέμι, σε ένα είδος **αντίστασης** και **διαμαρτυρίας** από την στιγμή που 'μετασχηματίζεται' σε σύμβολο και εργαλείο προσέγγισης μιας μορφής σεξουαλικής ελευθερίας και μέσο ανώνυμης κυκλοφορίας. Ήταν «μία συνεχή μεταμφίεση»,[40] όπως το διετύπωσε πρώτη η Lady Montagu το 1717, η οποία βασιζόταν στην ανωνυμία, που εγγυάτο η απόκρυψη του προσώπου και του σώματος.[41] Περιηγήτριες και Μουσουλμάνες διαμαρτύρονται, επίσης, για τα έθιμα των γάμων στο Ισλάμ, και για «την αγορά της νύφης». Τουρκάλα δηλώνει ότι «ο καιρός δεν είναι μακριά, που οι Τουρκάλες θα ζητήσουν το προνόμιο της ελεύθερης επιλογής»,[42] και **προτείνει την κατάργηση του θεσμού της δουλείας έτσι ώστε να επιτευχθεί η σταδιακή κατάργηση του Οθωμανικού χαρεμιού.** Προτείνει, επιπλέον, και **την απομάκρυνση των μικρών αγοριών από το χαρέμι** για να γλιτώσουν από την επιβλαβή και ολέθρια επιρροή του και να αναβαθμισθεί η θέση των ανδρών και των γυναικών. Διαμαρτύρονται, επιπροσθέτως, για τον θεσμό του διαζυγίου, «τον αηδιαστικό νόμο» που παρέχει την δυνατότητα στον άνδρα να χωρίσει την σύζυγό του με μεγάλη ευκολία. Διαμαρτύρονται για «το καθημερινό φαινόμενο» της καταπάτησης των νομικών δικαιωμάτων της ελεύθερης Μουσουλμάνας και της διαζευγμένης Μουσουλμάνας κλπ. κλπ.

Ορισμένες περιηγήτριες, όπως διαπιστώνουμε, δεν εισχώρησαν μόνο στα Οθωμανικά χαρέμια του Σαράι και σε εκείνα των διαφόρων κοινωνικών τάξεων, αλλά επισκέφθηκαν και τα χαρέμια των αποκαλούμενων από τους Οθωμανούς Τούρκους «κατώτερων», «επιφανειακών» Μουσουλμάνων ή «ψευδο-Μουσουλμάνων».[43] Εισχωρούν στα χαρέμια των Κούρδων, και παρατηρούν ότι οι «σκληραγωγημένες και ατρόμητες Κούρδισες, «αν και ονομαστικά Μουσουλμάνες» δεν τηρούσαν τους ενδυματολογικούς κανόνες του Ισλάμ και εκείνους, που αφορούσαν την απομόνωση και τον περιορισμό τους στα

TURKISH MARRIAGES VIEWED FROM A HAREM. By ADALET. THE NINETEENTH CENTURY, EDITED BY JAMES KNOWLES, No. 185, July 1892. [81b], σελ. 138.

[39] Βλέπε Κεφάλαιο IV, και Κεφάλαιο V

[40] Βλέπε περιηγήτρια, [3] Lady Montagu (1717).

[41] Βλέπε Κεφάλαιο IV.

[42] [81β] ADALET.
TURKISH MARRIAGES VIEWED FROM A HAREM. By ADALET. THE NINETEENTH CENTURY, EDITED BY JAMES KNOWLES, No. 185, July 1892. [81b], σελ. 134. [81b]

[43] Βλέπε τα χαρέμια των 'κατώτερων' Μουσουλμάνων, δηλαδή εκείνα των Κούρδων, των Γιουρούκ, των Τατάρων και των Τσιγγάνων. (Κεφάλαιο V.)

χαρέμια καθώς και τον αποκλεισμό τους από τον δημόσιο βίο.[44] Ούτε και οι γυναίκες των Γιουρούκ σκέπαζαν το πρόσωπό τους. Οι Γιουρούκ, «Μουσουλμάνοι κατ' όνομα», ξεπερνούσαν τον περιορισμό των τεσσάρων συζύγων που ορίζει το Κοράνι, επειδή είχαν ανάγκη από εργατικά χέρια. Η πολυγαμία και το χαρέμι τους ήταν θέμα επιβίωσης και όχι πολυτέλειας, σε αντίθεση με τους Οθωμανούς Τούρκους, για τους οποίους ήταν και σύμβολο του κοινωνικού τους καθεστώς. Οι Τατάροι δεν διέθεταν χαρέμια και σελεμλίκια και οι γυναίκες τους δεν έκρυβαν το σώμα τους και το πρόσωπό τους, εκτός μόνο από τους Τούρκους. Οι Τσιγγάνες κατηγορούνταν για «έλλειψη σεμνότητας και ηθικής». Οι Τσιγγάνοι εθεωρούντο κοινωνικά απροσάρμοστοι και «ψευδο-μουσουλμάνοι»: «Η Τουρκική εθνολογία διαιρεί την ανθρωπότητα σε 77 ½ έθνη, οι Εβραίοι εκπροσωπούν το ½ και οι Τσιγγάνοι εξαιρούνται τελείως.»[45] Οι Τσιγγάνοι, όπως οι Κούρδοι, και οι Γιουρούκ, προσποιούνταν ανοικτά τον Μωαμεθανισμό, αλλά ποτέ δεν τηρούσαν αυστηρά τις αρχές του. Συγκριτικά με τους Κούρδους, τους Γιουρούκ και τους Τατάρους, **οι Τσιγγάνοι αντιμετώπιζαν τον χειρότερο κοινωνικό ρατσισμό,** περιφρονούνταν πολύ περισσότερο και διώκονταν ακόμα και μετά τον θάνατό τους. Για παράδειγμα, αν και είχαν εξισλαμισθεί, τους απαγόρευαν το δικαίωμα να προσκυνήσουν στα τζαμιά και να θάψουν τους νεκρούς τους στα νεκροταφεία των Μουσουλμάνων. Χειρότεροι και από τους Τσιγγάνους αποκαλούντο οι Κιρκάσιοι, που μετανάστευσαν στην Τουρκία το 1864, οι οποίοι, επίσης, αποκαλούντο κανίβαλοι, μισο-υπόδουλοι, αχάριστοι, δειλοί, επικίνδυνοι, σκληροί, ψεύτες, κλεφτές, κακοποιοί, άνομοι, ανυπότακτοι κλπ.[46]

Στα χαρέμια αυτών των 'κατώτερων' ή των «επιφανειακών» Μουσουλμάνων δεν παρατηρήθηκε το διαφυλικό σύστημα διχοτόμησης, που ήταν χαρακτηριστικό γνώρισμα της Οθωμανικής οικογένειας, δηλαδή των Οθωμανικών χαρεμιών, και συνεπώς δεν εντοπίζονται αντίστοιχες γυναικείες στρατηγικές επιβίωσης και αυτοενδυνάμωσης, που εμφάνιζαν οι έγκλειστες γυναίκες των Οθωμανικών χαρεμιών.[47]

Τα χαρέμια, κατά τους Οθωμανούς Τούρκους, των 'κατώτερων' Μουσουλμάνων, δεν είχαν την έκταση και την σημασία του Οθωμανικού χαρεμιού.[48] **Τα χαρέμια αυτών των λαών, σε αντίθεση με τα χαρέμια των Οθωμανών Τούρκων, δεν ήταν δημιουργήματα, καρποί ή επακόλουθα του θεσμού της δουλείας, ούτε και σύμβολα του ατομικού κοινωνικού καθεστώτος** (social status).

Τα μέλη των χαρεμιών τους δεν απαρτίζονταν από σκλάβες και δεν διέθεταν φύλακες ή σκλάβους-ευνούχους για να περιφρουρούν και να επιτηρούν τις γυναίκες τους, οι οποίες κυκλοφορούσαν ελεύθερα και ασυνόδευτες. Δεν υπήρχε το σύστημα της ελίτ δουλείας ή της προετοιμασίας σκλάβων για την

---

[44] Βλέπε Κεφάλαιο V, όσον αφορά τα χαρέμια των 'κατώτερων' Μουσουλμάνων (Κούρδων, Γιουρούκ, Τατάρων, Τσιγγάνων).

Βλέπε, επίσης, [44a] 1848 - 1899 Fanny Janet Blunt, formerly, F.J. Sandison . The People of Turkey: 20 years Residence among Bulgarians, Greeks, Albanians, Turks and Armenians" By a Consul's Daughter and Wife Vol. I and Vol. II. , 1878 . [44a], σελ. 157.

[45] [44a] Fanny Janet Blunt, formerly, F.J. Sandison, 1848 – 1899.
The People of Turkey: 20 years Residence among Bulgarians, Greeks, Albanians, Turks and Armenians" By a Consul's Daughter and Wife Vol. I and Vol. II. , 1878. Volume I., [44a], σελ. 159.
Βλέπε, επίσης,
[86a] THE WOMEN OF TURKEY AND THEIR FOLK-LORE by Lucy M.J. Garnett with concluding chapters on the Origins of Matriarchy by John S. Stuart-Glennie, M.A. THE JEWISH AND MOSLEM WOMEN. London. David Nutt, 270-271 Strand, W.C. 1891. [86a] σελ. 356.

[46] Βλέπε Κεφάλαιο V.

[47] Βλέπε Κεφάλαιο III

[48] Ουσιαστικά, οι Κούρδοι, οι Τατάροι και οι Τσιγγάνοι δεν είχαν χαρέμια. Επίσης, οι Κούρδοι και οι Τσιγγάνοι ήταν μονογαμικοί, δηλαδή δεν ασκούσαν την πολυγαμία (πολυγυνία).

ελίτ, επειδή δεν υπήρχε ελίτ και συνεπώς δεν υπήρχε η ζήτηση για τις υπηρεσίες τους.[49] Οι σύζυγοί τους ήταν στην καταγωγή τους ελεύθερες γυναίκες και όχι εξισλαμισμένες σκλάβες, που κατά κανόνα ανήκαν στην δική τους φυλή και τάξη, σε αντίθεση με τις Οθωμανίδες, οι οποίες υπήρξαν εξισλαμισμένες σκλάβες ή απόγονοι σκλάβων. Επίσης, σε αντίθεση με τις Οθωμανίδες ή των έγκλειστων στα Οθωμανικά χαρέμια γυναικών, οι γυναίκες των Κούρδων, των Γιουρούκ, των Τατάρων και των Τσιγγάνων έχαιραν της εκτίμησης των ανδρών τους και συμμετείχαν στον δημόσιο βίο, στην κοινωνική ζωή της φυλής τους. Επαναλαμβάνουμε, ότι δεν παρατηρείται εδώ το σύστημα της ξεκάθαρης διαφυλικής διχοτόμησης της οικογένειας, που διακρίναμε στα Οθωμανικά χαρέμια και ιδιαίτερα σε εκείνα της Οθωμανικής ελίτ.[50]

5.1 ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ

5.1.1 Το κέντρο: ο θεσμός της δουλείας του Οθωμανικού Χαρεμιού

Κεφάλαιο Ι:

Χαρέμια υπήρχαν πολύ πριν την εμφάνιση των Οθωμανών Τούρκων, και η πολυγαμία, ή μάλλον η πολυγυνία, ήταν συνηθισμένο φαινόμενο στις χώρες του Ισλάμ από τον 7° μ.Χ. αιώνα.[51] Σχεδόν όλα όσα γνωρίζουμε, για την θέση της γυναίκας και την πολυγαμία στην προϊσλαμική εποχή της Αραβίας, δηλαδή πριν την άνοδο του Ισλάμ τον 7° μ.Χ. αιώνα, και στην συνέχεια για τα χαρέμια στους πρώτους αιώνες του Ισλάμ (7° έως 13°), προέρχονται από ανδρικές αναφορές εκείνων των εποχών, από Ευρωπαίους περιηγητές, από παλαιότερους ιστορικούς, από το Κοράνι, και από διάφορες ιστορικές πηγές,[52] σε αντίθεση με τον 18° και τον 19° αιώνα, που δυτικές

---

[49] Βλέπε Κεφάλαιο Ι και Κεφάλαιο ΙΙ.

[50] Βλέπε Κεφάλαιο ΙΙ και Κεφάλαιο ΙΙΙ.

[51] Σχετικά με το χαρέμι και τις γυναίκες (συζύγους και παλλακίδες) του Μωάμεθ, του Προφήτη, τον 7° αιώνα π.Χ, βλέπε: The Koran, Penguin Classics, 1997, βλέπε Hekmat, Anwar, Women and the Koran and The Status of Women in Islam, Prometheus Books, 1997, και Κεφάλαιο Ι.

Όσον αφορά τους απόγονους-διαδόχους (θρησκευτική-πολιτική ηγεσία) του Μωάμεθ, από το 632-1258, και τα χαρέμια τους, βλέπε Κεφάλαιο Ι. Επίσης, βλέπε : Walther, Wiebke, Women in Islam from Medieval to Modern Times. Marcus Wiener Publishers and Princeton, 1993, σελ. 38-39, 44.

1. Το Χαλιφάτο της Μεδίνας το 632 έως το 661.

Το Χαλιφάτο των Omayyads ή Umayyads της Δαμασκού από το 661 έως το 750. υπήρχαν χαρέμια και στα παλάτια τους στην έρημο της Συρίας, (Walther, Wiebke, Women in Islam from Medieval to Modern Times. Marcus Wiener Publishers and Princeton, 1993, σελ. 44)

2. Το Χαλιφάτο των Abbasids και τα εμιράτα των πριγκίπων της αυτοκρατορίας από το 750-1258. (Abbasid period, βλέπε (Walther, Wiebke, Women in Islam from Medieval to Modern Times. Marcus Wiener Publishers and Princeton, 1993, σελ. 37,38-39, 100,123,143,151,186-187. (Το κύμα των Μογγολικών κατακτήσεων στην Βαγδάτη το 1258 έβαλε τέλος στο Χαλιφάτο των Abbasids (των απογόνων ενός θείου του Μωάμεθ) που κυβερνούσαν μέχρι το 1258.)

[52] Βλέπε, Walther, Wiebke, Women in Islam from Medieval to Modern Times. Marcus Wiener Publishers and Princeton, 1993, σελ. 164-165, 171.

Οι Αραβίδες που έγραφαν ποίηση εμφανίστηκαν στην δυτική ισλαμική αυτοκρατορία που υπήρξε ποιο φιλελεύθερη από την ανατολική. Η Αραβική φιλολογία που διασώθηκε αποδίδει στις γυναίκες, όχι μόνο τις προϊσλαμικής εποχής, αλλά και στις γυναίκα τις αριστοκρατίας, στις αρχές του Ισλάμ τον 7° αιώνα, ειλικρίνεια σε σεξουαλικά/ερωτικά θέματα. Αν και παρατηρείται ότι μόνο οι σκλάβες και όχι οι ελεύθερες Μουσουλμάνες μπορούσαν να εκφράζουν τα συναισθήματά τους ανοιχτά στους άνδρες. [σελ. 164-165]

Τον 14° αιώνα, στην πραγματεία του για τον έρωτα, ο θεολόγος Ibn Qayyim al-Jauziyya δεν αφήνει καμία αμφιβολία ότι η γυναίκα είχε τα ίδια δικαιώματα με τον άνδρα στην σεξουαλική ικανοποίηση στον γάμο. Άλλοι συγγραφείς υποστήριζαν ότι η γυναίκα είχε μεγαλύτερο λίμπιντο από τον άνδρα. Άλλοι άνδρες συγγραφείς τον 11° αιώνα είχαν άλλη άποψη και υποστήριζαν ότι υπάρχει διάκριση μεταξύ του γάμου και του ερωτισμού, όπως ο Kay Kau'us, (ruler of Ziyarid), ο οποίος υποστήριζε ότι η εκπλήρωση της ηδονής δεν ήταν στις υποχρεώσεις της συζύγου, αλλά αρκούσε να αγοραστεί μία σκλάβα από το σκλαβοπάζαρο. [σελ. 171] Λέγεται ότι ο εγγονός του Μωάμεθ, του Προφήτη, ο al-Hasan Ibn Ali, είχε παντρευτεί 200 γυναίκες κατά την διάρκεια της ζωής του. (σελ. 171)

περιηγήτριες εισχώρησαν οι ίδιες στα Οθωμανικά χαρέμια όλων των κοινωνικών τάξεων, και των οποίων οι επιτόπιες παρατηρήσεις θα αποδειχθούν πολύτιμες για την κατανόηση της θέσης της γυναίκας και την πραγματική ζωή της στο Οθωμανικό χαρέμι, όπως θα δούμε στα κεφάλαια που ακολουθούν.

Σε αυτό το κεφάλαιο εξετάζουμε το Οθωμανικό χαρέμι μέσα από τις προσωπικές εκτιμήσεις και παρατηρήσεις δυτικών περιηγητριών, **πρώτον**,[53] ως το αποτέλεσμα, ο καρπός ή το επακόλουθο της επεκτατικής και αρπακτικής πολιτικής του Προφήτη Μωάμεθ (7ος μ.Χ. αιώνας), του ιδρυτή του Ισλάμ, ο οποίος, για να προσελκύσει οπαδούς στο Ισλάμ, τους παρουσίαζε ως κίνητρο την αρπαγή των μη-Μουσουλμάνων γυναικών και των περιουσιών των κατακτημένων μη-μουσουλμάνων ή «άπιστων» λαών. Ο Μωάμεθ, ο Προφήτης, ήταν εκείνος, που **επέβαλλε την κάλυψη του γυναικείου προσώπου**[54] και παρόλο που δεν υπήρξε ο εμπνευστής της πολυγαμίας, υπήρχαν ιδιαίτεροι χώροι για τις γυναίκες (γυναικωνίτες) και στους προϊσλαμικούς πολιτισμούς της Μέσης Ανατολής,[55] ήταν, εν τούτοις, **θερμός υποστηρικτής της απομόνωσης και του εγκλεισμού των γυναικών στο χαρέμι και του αποκλεισμού τους από τον δημόσιο βίο. Ο ουσιαστικός αποκλεισμός των γυναικών, από το δημόσιο βίο, υπήρξε τυπικό γνώρισμα περισσότερο του ισλαμικού χαρεμιού, παρά των προγενέστερων χαρεμιών ή γυναικωνιτών, και ο Μωάμεθ, ο Προφήτης, ήταν εκείνος που επέβαλε την υποχρεωτική κάλυψη του γυναικείου σώματος και προσώπου.**

Στο πρώτο κεφάλαιο αναφερόμαστε, περιληπτικά, στο θέμα της πολυγαμίας (πολυγυνίας) στην Αραβική χερσόνησο, κατά την προϊσλαμική περίοδο (πριν τον 7ο μ.Χ. αιώνα), που αποκαλείται στο Κοράνι «η εποχή της άγνοιας», όπου παρατηρείται μεγαλύτερη ορατότητα, ελευθερία και συμμετοχή των γυναικών στον δημόσιο βίο, καθώς και ένας σεβασμός προς το γυναικείο φύλο, ιδιαίτερα των γυναικών των νομαδικών φυλών, για να φθάσουμε στην εποχή του ιδρυτή του Ισλάμ, τον Μωάμεθ, τον Προφήτη, (7ος μ.Χ. αιώνας). Ο Προφήτης δεν κατήργησε την πολυγαμία ή το φαινόμενο του χαρεμιού, αλλά αντιθέτως και σταδιακά, το «καθαγίασε», το θεμελίωσε, το επέβαλε, το εξάπλωσε, και το καθιέρωσε ως ενισχυμένο από το Κοράνι έθιμο και θεσμό, που εξελίχθηκε και συνεχίσθηκε από τους θρησκευτικο-πολιτικούς ηγέτες-διαδόχους του (7ο-13ο μ.Χ. αιώνα),[56] αφού συσχετιζόταν άμεσα του θεσμού της δουλείας, όσον αφορά την κατάκτηση θηλυκών αιχμαλώτων από διάφορα έθνη.

Στην συνέχεια, σχετικά με το θέμα των προ-Οθωμανικών χαρεμιών, προβαίνουμε σε μία σύντομη ιστορική αναδρομή: Το Κοράνι και ο Μωάμεθ(570- 632 μ.Χ), τα χαρέμια των θρησκευτικών-ηγετών, απογόνων του Μωάμεθ, μετά τον 7ο μ.Χ αιώνα έως τον 13ο αιώνα, δηλαδή το Χαλιφάτο της Μεδίνας (Σαουδική Αραβία) [632-661 μ.Χ.), το Χαλιφάτο των Ομεϋάδων ή Ομεϊάδων [661-750] με έδρα στη Δαμασκού (Συρία), το Χαλιφάτο των Αμπασιδών [750-1258] με έδρα την Βαγδάτη (Ιράκ), την «πόλη της Ειρήνης», οι Σελτζούκοι Τούρκοι (10ος-13ος αιώνας), το κύμα των Μογγολικών κατακτήσεων στην Βαγδάτη το 1258, που έβαλε τέλος στο

---

[53] Κεφάλαιο Ι.

[54] Η Πολυγαμία στην Τουρκία καταργήθηκε το 1926, με την υιοθέτηση του Ελβετικού Δικαίου.

[55] Βλέπε Κεφάλαιο Ι

[56] Βλέπε Κεφάλαιο Ι, υποκεφάλαιο 'Ιστορική Αναδρομή', Το Κοράνι και ο Μωάμεθ (570- 632), Το Χαλιφάτο της Μεδίνας (Σαουδική Αραβία) [632-661), Το Χαλιφάτο των Ομεϋάδων της Δαμασκού (Συρία) [661-750] ,Το Χαλιφάτο των Αμπασίδων [750-1258] με έδρα την Βαγδάτη (Ιράκ), την «πόλη της Ειρήνης», Οι Σελτζούκοι Τούρκοι (10ος-13ος αιώνας), οι Μογγόλοι (13ος), οι Μαμελούκοι(αρχές του 9ου ως αρχές του 16ου αιώνα), οι Οσμανλήδες (13ος αι) και η Οθωμανική Αυτοκρατορία 14ος ως 20ος αι.

Χαλιφάτο των Αμπασιδών, των απογόνων ενός θείου του Μωάμεθ, οι Μαμελούκοι Τούρκοι και οι Μαμελούκοι Κιρκάσιοι (αρχές του 9ου ως αρχές του 16ου αιώνα), οι Οσμανλήδες (13ος αι) και η εποχή της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας (14ος-20ος αιώνας), φθάνοντας στην εποχή της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας (18ος και 19ος αιώνα) που περιγράφουν οι περιηγήτριες,[57] όπου το χαρέμι αποτελεί ένα **κέντρο** της Οθωμανικής κοινωνίας, δηλαδή της ιδιωτικής, της καθημερινής ζωής, αλλά και της πολιτικής ζωής των Οθωμανών.[58]

Αρχικά οι περιηγήτριες μας εισάγουν στα σκλαβοπάζαρα (1717-1895) της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, όπου εντοπίζουν γυναίκες διαφόρων εθνικοτήτων, διαπιστώνοντας την πολυεθνική προέλευση όλων των σκλάβων προς πώληση. Στην συνέχεια εισχωρούν οι ίδιες μέσα στα χαρέμια, διακρίνοντας και εκεί την πολυεθνική πληθυσμιακή τους σύνθεση διαφόρων κοινωνικών στρωμάτων, και επισημαίνουν, ιδιαίτερα, ότι **η Οθωμανική ελίτ ήταν υπεύθυνη για την συνέχιση και την διατήρηση του θεσμού της δουλείας και κατ' επέκταση του θεσμού του χαρεμιού.**

Αναλυτικότερα, τα ερωτήματα που διαπραγματευόμαστε στο πρώτο κεφάλαιο έχουν ως ακολούθως:

1. Δημιουργία, άνθιση, καθιέρωση, διατήρηση, εξάπλωση και εξέλιξη του χαρεμιού.[59]

2. Πως περιγράφουν περιηγήτριες του 18ου και του 19ου αιώνα το Οθωμανικό χαρέμι;[60]

3. Ποιά ήταν τα έγκλειστα μέλη; Ποιά ήταν η εθνολογική-πληθυσμιακή σύνθεση του Οθωμανικού χαρεμιού του 18ου και του 19ου αιώνα;[61]

4. Υπήρχαν χαρέμια πριν την Οθωμανική Αυτοκρατορία; Υπήρχαν χαρέμια στην προϊσλαμική εποχή της Αραβίας, πριν το Μωάμεθ (τον Προφήτη);[62]

5. Γιατί συνεχίσθηκε και ήκμαζε το δουλεμπόριο και ο θεσμός της δουλείας του Οθωμανικού χαρεμιού μέχρι τον 20ο αιώνα, παρά τις

---

[57] Βλέπε Κεφάλαιο I

[58] Βλέπε Κεφάλαιο II και Κεφάλαιο III

[59] Βλέπε Κεφάλαιο I.
Η Οθωμανική Αυτοκρατορία πήρε το όνομά της από το όνομά του γενάρχη τους Οσμάν, ή στα Αραβικά Othman, δηλαδή Ουτμάν, Οθμάν, ή Οθωμανοί. Επίσης, Οσμάν, ήταν το όνομα τριών Οθωμανών Σουλτάνων, του Οσμάν Α', αποκαλούμενος Οσμάν γαζής κυβερνήτης μιας ηγεμονίας Τούρκων στην βορειοδυτική Μικρά Ασία, ο οποίος θεωρείται ως ο ιδρυτής του Οθωμανικού Τουρκικού Κράτους (1258-Σεγκύτ, Οθωμανική Αυτοκρατορία, 1324), του Οσμάν Β'(1618-1622) και του Οσμάν Γ' (1699-1757).

[60] Βλέπε Κεφάλαιο I, υποκεφάλαιο 1., και I.I. Βλέπε επίσης Κεφάλαια II και III.

[61] Βλέπε Κεφάλαιο I., υποκεφάλαιο, (1.1.2): Όλα τα έγκλειστα μέλη των χαρεμιών ήταν ή υπήρξαν στην καταγωγή τους δούλες/σκλάβες.
Βλέπε, επίσης, Κεφάλαιο II, υποκεφάλαιο: Η σύνθεση και η κανονιστική δομή του Οθωμανικού χαρεμιού και η σχέση του με τα επίσημα κέντρα εξουσίας: Η πυραμιδική ιεραρχία του Μεγάλου Χαρεμιού του Σαράι τον 19ο αιώνα.

[62] Βλέπε, Κεφάλαιο I, υποκεφάλαια (1.1) και(1.2.1): Ιστορική αναδρομή 'τα προ-Οθωμανικά Χαρέμια : Γένεση, θεμελίωση, έκταση και σημασία του θεσμού του Οθωμανικού Χαρεμιού'.
1. Το Κοράνι και ο Μωάμεθ (570- 632)
2. Το Χαλιφάτο της Μεδίνας (Σαουδική Αραβία) [632-661)
3.Το Χαλιφάτο των Ομεϋάδων της Δαμασκού (Συρία) [661-750] με έδρα την Μέκκα
4. Το Χαλιφάτο των Αμπασίδων [750-1258] με έδρα την Βαγδάτη (Ιράκ), την «πόλη της Ειρήνης»: (Οι Σελτζούκοι Τούρκοι (10ος-13ος αιώνας), οι Μογγόλοι (13ος), οι Μαμελούκοι(αρχές του 9ου ως αρχές του 16ου αιώνα), οι Οσμανλήδες (13ος αι) και η Οθωμανική Αυτοκρατορία 14ος ως 20ος)

σουλτανικές απαγορεύσεις κατά του δουλεμπορίου (π.χ. τα σουλτανικά φιρμάνια κατά του δουλεμπορίου από το δεύτερο ήμισυ του 19ου αιώνα);[63]

6. **Γιατί ήταν υπεύθυνη η Οθωμανική ελίτ για την συνέχιση του θεσμού της δουλείας και κατ' επέκταση του θεσμού του χαρεμιού;**

Ερωτήματα Κεφαλαίου ΙΙ :

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα ερωτήματα, που εξετάζονται στο **δεύτερο κεφάλαιο**, όταν οι περιηγήτριες μας εισάγουν μέσα στον απαγορευμένο στους άνδρες 'ιερό' χώρο του χαρεμιού.

Σε αυτό το κεφάλαιο εξετάζεται το σύστημα σχέσεων μέσα στο οποίο εντάσσεται ο θεσμός του χαρεμιού και τι δημιουργεί, δηλαδή τα επακόλουθά του.[64] Η σημασία του ή ο ρόλος του στις κοινωνικο-πολιτικές εξελίξεις, όπως στην διαφθορά και στην παρακμή των Οθωμανών ανδρών και ηγετών μέχρι την τελική κατάργησή του ως θεσμού.

Για παράδειγμα, εξετάζοντας την γυναικεία πυραμιδική ιεραρχία του Μεγάλου Χαρεμιού του Σαράι, η οποία ετηρείτο δεσποτικά, αυστηρά και απόλυτα, θα δούμε ότι οι έγκλειστες γυναίκες δημιουργούσαν και καλλιεργούσαν διάφορες **στρατηγικές επιβίωσης, αυτοενδυνάμωσης, προσωπικής ή ψυχικής ενδυνάμωσης ή αυτοάμυνας** για να επιβιώσουν, να 'εξελιχθούν, ή να προσαρμοσθούν στον «ζυγό του χαρεμιού». Η καθημερινή ζωή στο χαρέμι δημιουργούσε **ανταγωνιστικές σχέσεις και αντιζηλίες** που έφθαναν ως το σημείο της φυσικής εξόντωσης ενός πολιτικού αντιπάλου, μιας αντιζήλου ή των απογόνων της. Εκεί λειτουργούσε το **σύστημα της ελίτ δουλείας**, εκεί παρατηρήθηκε το φαινόμενο της **«εθελοντικής δουλείας»** και εκείνο **«της εθελόντριας δούλας»**, των θηλυκών σκλάβων πολυτελείας, καθώς και **'του παιδικού χαρεμιού'**, που ήταν μία «μικρή σχολή» για την εκπαίδευση των μικρών σκλάβων για τους μελλοντικούς τους ρόλους στην δουλικότητα, στην τυφλή υπακοή και στην πιστή αφοσίωση, ενώ για τους μικρούς και συνομήλικους «εμβρυακούς πασάδες» αποτελούσε μία εκπαίδευση στην άσκηση του δεσποτισμού και της τυραννίας. Στο χαρέμι του Σαράι επικρατούσε «η επιστήμη της πλεκτάνης», η κατασκοπία, τα γυναικεία δίκτυα γνωριμιών και υποστήριξης, το σύστημα των πελατειακών σχέσεων και της προστασίας των ευνοουμένων, οι συνεργασίες και οι συνομωσίες έγκλειστων γυναικών με μαύρους ευνούχους ή με γυναίκες των υπόδουλων λαών, όπως των Ελληνίδων και των Εβραίων εμπορισσών, που τους παρείχαν ένα δίαυλο επαφής και επικοινωνίας με τον έξω κόσμο. Εκεί παρατηρείται, επίσης, **η πολιτική της ελεγχόμενης τεκνοποίησης ή της υποχρεωτικής έκτρωσης**, εκεί κυριαρχούσε η δύναμη του «μπαχτσίσι ή μπαξίσι», δηλαδή της δωροδοκίας, και εκεί λειτουργούσε ένα οργανωμένο 'εκπαιδευτικό σύστημα' για τους δούλους, σε σχέση με τους μελλοντικούς τους ρόλους,[65] με βασικό **χαρακτηριστικό την καλλιέργεια 'πελατειακών σχέσεων' και συμπεριφορών όπως, η δουλικότητα, η υποταγή, η πιστή και τυφλή αφοσίωση, η υποτακτική και υπηρετική συμπεριφορά, η δουλοσύνη, η εξάρτηση, η καταπίεση, και γενικότερα η ανελευθερία.** Ως αντίβαρο, σε

[63] Βλέπε, Κεφάλαιο Ι, υποκεφάλαια (1.2.2): Η Τοπογραφία του Δουλεμπορίου, (1.3) Η κατάργηση του θεσμού του χαρεμιού, «...μία επανάσταση για την οποία δεν ήταν έτοιμοι με κανέναν τρόπο», (1.3.1) Οι Αφρικανοί σκλάβοι που προορίζονταν για τα Οθωμανικά χαρέμια και (1.3.2) Το Δουλεμπόριο περιορίζεται σε ένα φύλο, 1876-1895.

[64] Βλέπε Κεφάλαια ΙΙ και ΙΙΙ.

[65] Βλέπε Κεφάλαιο ΙΙ

αυτόν τον δεσποτισμό, οι έγκλειστες γυναίκες καλλιέργησαν και χρησιμοποίησαν διάφορες στρατηγικές επιβίωσης και αυτοενδυνάμωσης και διαμαρτυρίας.

Αναλυτικότερα, το ενδιαφέρον μας εδώ επικεντρώνεται σε προβληματισμούς, όπως:

1. Ποιά ήταν τα έγκλειστα μέλη του Μεγάλου Χαρεμιού του Σαράι τον 19ο αιώνα; Ποιά ήταν η πληθυσμιακή σύνθεσή του και η πυραμιδική του ιεραρχία; Ποια ήταν η σύνθεση και η κανονιστική δομή του Μεγάλου Χαρεμιού και η άμεση σχέση του με τα επίσημα κέντρα εξουσίας;[66]

2. Τι ήταν το σύστημα-έθιμο της **ελίτ δουλείας** του χαρεμιού και ποιά τα μέλη του στο Μεγάλου Χαρέμι του Σαράι;

3. Με ποιούς τρόπους εκδικήθηκαν αυτές οι έγκλειστες γυναίκες την αρχική τους βίαιη υποδούλωση, εξανδραποδισμό ή αιχμαλωσία, ή ακόμα, και εκείνες που υφίστανται 'ομαλή' υποδούλωση και εξισλαμισμό, όσον αφορά τις περιπτώσεις που ανήκαν στο φαινόμενο της εθελοντικής δουλείας ή στα θύματα της παιδικής δουλείας, οι οποίοι δεν είχαν μνήμη της καταγωγής τους;

4. Πως συνέβαλαν οι μητέρες-δούλες των πριγκιπισσών, των πριγκίπων και μελλοντικών σουλτάνων, δηλαδή οι 'Περιφημότερες Σουλτάνες'[67] στην παρακμή της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας; Ποιές ήταν αυτές οι Ελληνίδες, Ρωσίδες, Γαλλίδες, Βενετσάνες, Σικελές, Αρμένισσες, Κιρκάσιες και Γεωργιανές που 'εξελίχθηκαν' στο υψηλότερο αξίωμα του Οθωμανικού κράτους και κυβερνούσαν το χαρέμι τους και κατ' επέκταση, από αυτό ολόκληρο το κράτος από τον 16ο αιώνα έως τις αρχές του 20ου αιώνα;

5. Τι **επιπτώσεις** είχε το διαφυλικό σύστημα διχοτόμησης που επέβαλε ο θεσμός του χαρεμιού; Πως και γιατί δημιουργήθηκε «η κυβέρνηση των γυναικών» ή «το σουλτανάτο των γυναικών»;[68] Πως λειτουργούσε αυτή η υπόδουλη **πολυεθνική θηλυκή κοινωνία, αυτός ο πολυεθνικός μικρόκοσμος**, ο οποίος, αναμφίβολα, εξελίχθηκε σε ένα **γυναικείο παρακράτος**;[69] Ποια ήταν η γυναικεία πυραμιδική του ιεραρχία τον 19ο αιώνα;

---

[66] Βλέπε Κεφάλαιο ΙΙ, σχετικά με την πυραμιδική γυναικεία ιεραρχία του Μεγάλου Χαρεμιού του Σαράι τον 19ο αιώνα, δηλαδή, το γυναικείο παρακράτος, η «κυβέρνηση γυναικοκρατίας, και οι γυναίκες «πίσω από το πέπλο».

[67] Βλέπε Πίνακα: «ΜΝΕΙΑ ΣΤΙΣ ΠΕΡΙΦΗΜΟΤΕΡΕΣ ΣΟΥΛΤΑΝΕΣ», ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ ΤΩΝ ΟΘΩΜΑΝΩΝ ΣΟΥΛΤΑΝΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΤΟΥ ΓΥΝΑΙΚΕΙΟΥ ΠΑΡΑΚΡΑΤΟΥΣ.

-Όσον αφορά την κυβέρνηση των γυναικών και το γυναικείο παρακράτος, "Petticoat Government", βλέπε, περιηγήτρια [51β], Emmeline Lott.., σελ.294,

και περιηγήτρια [33α] DORA D'ISTRIA, La Princesse Helene Ghika, La Princesse Koltzoff-Massalsky (1849), [33a] ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΕΝ ΤΗ ΑΝΑΤΟΛΗ ΓΥΝΑΙΚΩΝ, ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΤΗΣ ΚΟΜΗΣΣΗΣ ΔΩΡΑΣ ΙΣΤΡΙΑΔΟΣ, ΜΕΤΑΦΡΑΣΘΕΝ ΜΕΝ ΥΠΟ ΤΗΣ ΚΥΡΙΑΣ ΑΙΜΙΛΙΑΣ Γ. ΣΚΟΥΖΕ. ΕΚΔΟΘΕΝ ΔΕ ΥΠΟ ΧΡ. ΔΟΥΚΑ, ΤΟΜΟΣ ΠΡΩΤΟΣ. ΑΘΗΝΑΙ ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΧΡΗΣΤΟΥ ΔΟΥΚΑ. ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΟΔΟΝ ΕΥΑΓΓΕΛΙΣΤΡΙΑΣ (ΑΡΙΘ.45). 1861. [33α], σελ. 351.

[68] "The Reign of Women" , "the Women's Sultanate", "Women and Sovereignty in the Ottoman Empire (1541-1687), βλέπε: Peirce, Leslie P. The Imperial Harem. Women and Sovereignty in the Ottoman Empire. Part II. Women and Sovereign Power and the Exercise of Political Power., σελίδες 217-267.

[69] Βλέπε Κεφάλαιο ΙΙ.

6. Γιατί ήταν ολέθρια η επιρροή του Χαρεμιού επάνω στους Οθωμανούς σουλτάνους και στους πρίγκιπες γιους τους και ανιψιούς τους;[70]

7. Ποιά ήταν η **πραγματική** καθημερινή ζωή και η **πραγματική** θέση της γυναίκας σε αυτό το «επίκεντρο της ίντριγκας»;[71] Ποιές ήταν **οι στρατηγικές επιβίωσης, προσωπικής ενδυνάμωσης (ή ψυχικής αυτόενδυνάμωσης), οι μορφές προσαρμογής, καθώς και διαμαρτυρίας και αντίστασης** αυτών των έγκλειστων γυναικών;[72]

8. Τι αποτελέσματα είχε η πραγματική καθημερινή ζωή του Χαρεμιού στον χαρακτήρα και στις συμπεριφορές των έγκλειστων γυναικών; Πώς επηρέαζε η μονότονη απομόνωση,[73] η δουλεία και ο δεσποτισμός του Χαρεμιού τις έγκλειστες γυναίκες και τι επιπτώσεις είχε στην ψυχή τους; Πως αντέδρασαν οι έγκλειστες γυναίκες στον δεσποτισμό και στον δουλικό χαρακτήρα του Οθωμανικού Χαρεμιού; Τι μορφές αντίδρασης, διαμαρτυρίας, αντίστασης, ψυχικής άμυνας ή προσαρμογής ανέπτυξαν εξ αιτίας αυτού του εγκλεισμού; Πως εκδικήθηκαν για την δουλεία τους; Τι επιπτώσεις είχαν οι αντιδράσεις τους και οι συμπεριφορές τους επάνω στα παιδιά τους και στις μελλοντικές γενιές των Οθωμανών, οι οποίοι εγαλουχούντο και μεγάλωναν μέσα στο χαρέμι;[74]

9. Εκτός από τις 'Σουλτάνες' και τις πριγκίπισσες, ποιες ήταν **'οι ισχυρές γυναίκες'** και πως λειτουργούσαν τα δίκτυα γνωριμιών τους, τα μέλη τους ή οι 'εξωτερικοί συνεργάτες' του γυναικείου παρακράτους,[75] δηλαδή οι γυναίκες των μη βασιλικών χαρεμιών, οι γυναίκες εκτός Σαράι;

10. Σε τι διέφεραν τα **'γυναικεία χαρέμια'** από τα **'ανδρικά χαρέμια'**; Τι διαφορές και τι ιδιαιτερότητες υπήρχαν μεταξύ των μη-βασιλικών χαρεμιών των έγγαμων γυναικών όπου μία γυναίκα είχε την απόλυτη εξουσία, από εκείνα των ανδρών; Πως επενέβαιναν οι ισχυρές πριγκίπισσες, οι θυγατέρες και οι αδελφές των σουλτάνων, στις αποφάσεις των σουλτάνων, παρόλο που είχαν εγκαταλείψει το Μεγάλο Χαρέμι του Σαράι μετά τον γάμο τους; Πως λειτουργούσαν τα δίκτυα προστασίας τους και οι πελατειακές τους σχέσεις; Ποιές ήταν οι στρατηγικές ψυχικής αυτοάμυνας, προσωπικής ενδυνάμωσης ή αυτοενδυνάμωσης αυτών των γυναικών της Οθωμανικής ελίτ και ποιές

---

[70] Βλέπε Κεφάλαιο ΙΙ, υποκεφάλαια 6: Οι σουλτάνοι, τα παιδιά αυτών των εξισλαμισμένων γυναικών, 6.1 : «η ολέθρια επιρροή του Χαρεμιού» επάνω στους Οθωμανούς Σουλτάνους του 19ου αιώνα, και 6.7 οι σουλτάνοι θύματα του θεσμού του χαρεμιού.

[71] Βλέπε Κεφάλαιο ΙΙ, υποκεφάλαιο 7, σχετικά με την πραγματική καθημερινή ζωή και θέση της γυναίκας στο Οθωμανικό χαρέμι του Σαράι, στο «επίκεντρο της ίντριγκας» και οι στρατηγικές επιβίωσης, προσωπικής ενδυνάμωσης (ή ψυχικής αυτό-ενδυνάμωσης), μορφές προσαρμογής, καθώς και διαμαρτυρίας και αντίστασης των έγκλειστων γυναικών.

[72] Όπως η «μελαγχολική τρέλα», η μηχανορραφία, η εξέλιξη της «επιστήμης της ίντριγκας», η υποκρισία, η μοιχεία/ η απιστία, η βρεφοκτονία, η διακοπή της κύησης, η αποστασία από το Ισλάμ, η συμμετοχή στο δουλεμπόριο και στην εκπαίδευση σκλάβων (*Δουλεμπόρισσες/εκπαιδεύτριες*) η *Υποκρισία*, δηλαδή οι έγκλειστες γυναίκες «παίζουν μία κωμωδία», οι αποδράσεις από τα χαρέμια και την Τουρκία κ.α.

[73] The English Governess in Egypt. Harem life in Egypt and CONSTANTINOPLE. By Emmeline Lott. Formerly Governess to His Highness the Grand Pacha, Ibrahim, Son of His Highness Ismael Pacha, Viceroy of Egypt. In Two Volumes. London, Richard Bentley, New Burlington Street. 1866. Volume II., [51β] σελ. 291.

[74] Αυτές οι σκέψεις αποτελούν μερικά από τα ερωτήματα στα οποία απαντούν οι περιηγήτριες, και οι ίδιες οι έγκλειστες γυναίκες των Οθωμανικών χαρεμιών των διαφόρων βαθμίδων της πυραμιδικής τους ιεραρχίας. (βλέπε Κεφάλαιο ΙΙ).

[75] Βλέπε Κεφάλαιο ΙΙ, υποκεφάλαιο, 8, σχετικά με τις ισχυρές γυναίκες, τα γυναικεία δίκτυα γνωριμιών και επιρροών, καθώς και τα μέλη τους ή 'οι εξωτερικοί συνεργάτες' του γυναικείου παρακράτους.

ήταν οι κοινωνικές τους επαφές με Ευρωπαίες; Πως λειτουργούσε η πυραμιδική ιεραρχία στα χαρέμια των πριγκιπισσών, συγκριτικά με εκείνη του Μεγάλου Χαρεμιού του Σαράι. Ποια ήταν η καθημερινή ζωή τους; Γιατί δυσανασχετούσαν οι ελεύθερες Μουσουλμάνες της Οθωμανικής ελίτ με τους κοινωνικό-θρησκευτικούς περιορισμούς του Ισλάμ και εξέφραζαν στις περιηγήτριες «την φλογερή τους λαχτάρα για ελευθερία»; Γιατί διαμαρτύρονταν και αμφισβητούσαν το Κοράνι;

11. Σε τι διέφερε το 'γυναικείο χαρέμι' της πριγκίπισσας Ζηνέμπ, ευνοούμενης κόρης του σουλτάνου Αμπτούλ Μεζίντ από τα 'ανδρικά χαρέμια';[76]

12. Πότε άρχισαν οι Μουσουλμάνες να επισκέπτονται και εκείνες τις δυτικές περιηγήτριες στις οικίες τους ή στα ιδιόκτητα πλοία (γιοτ) τους, όπως έκαναν οι περιηγήτριες στα χαρέμια;[77]

13. Τι ήταν το **'Παιδικό Χαρέμι'** και ποιά η σημασία του;[78]

14. Ποιά ήταν η επιβαλλόμενη **«εξευτελιστική και ταπεινωτική» ιεραρχία των γευμάτων ή του φαγητού** στο Χαρέμι και γιατί αποτελούσε ένδειξη ή διάκριση της 'ανωτερότητας' ή της 'κατωτερότητας' της κοινωνικής θέσης ή του ατομικού κοινωνικού καθεστώτος των έγκλειστων γυναικών μέσα στην πυραμιδική του ιεραρχία.[79]

Ερωτήματα Κεφαλαίου III:

Στα πλαίσια του **τρίτου κεφαλαίου** οι περιηγήτριες μας εισάγουν μέσα στην πραγματική 'οικογενειακή' ζωή των Οθωμανών του 19ου αιώνα, δηλαδή στην καθημερινή ζωή των χαρεμιών των διαφόρων οικονομικο-κοινωνικών τάξεων.

Εξαιρετικό ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός, ότι η πυραμιδική γυναικεία ιεραρχία στα χαρέμια των πασάδων και των ιδιωτών και το σύστημα της διαφυλικής **«διχοτόμησης»** της οικογένειας, ήταν μία μικρογραφία του Μεγάλου Χαρεμιού του Σαράι. Οι γυναίκες και εκεί εφάρμοζαν διάφορες **στρατηγικές ψυχικής επιβίωσης, προσωπικής ενδυνάμωσης ή αυτοενδυνάμωσης.**[80] **Περιηγήτριες εκτιμούν, ότι εξίσου καταστροφικός**[81] **ήταν ο ρόλος των έγκλειστων γυναικών των μη-βασιλικών χαρεμιών στις μελλοντικές γενιές των Οθωμανών, σε σημείο που μία Τουρκάλα, το 1892, πρότεινε την κατάργηση του θεσμού της δουλείας, έτσι ώστε να επιτευχθεί η «σταδιακή» κατάργηση του θεσμού του Οθωμανικού χαρεμιού.**[82]

---

[76] Όσον αφορά την καθημερινή ζωή των έγκλειστων γυναικών στο χαρέμι της πριγκίπισσας και το 'Εκπαιδευτικό της σύστημα': Στρατηγική επιβίωσης ή ψυχικής αυτό-άμυνας από την «πνευματική φυλάκιση», βλέπε Κεφάλαιο II, υποκεφάλαιο, 10.

[77] Βλέπε Κεφάλαιο II, υποκεφάλαιο, 11 : Άρχισαν και οι Μουσουλμάνες να επισκέπτονται τις ξένες άπιστες.

[78] Βλέπε, Κεφάλαιο II, υποκεφάλαιο 12: Το παιδικό χαρέμι, «μία μικρή σχολή» και η «εξευτελιστική» ιεραρχία των γευμάτων στα «αποφάγια» των ανωτέρων.

[79] Βλέπε Κεφάλαιο II, υποκεφάλαιο 13: Η ιεραρχία των γευμάτων στο χαρέμι [ή ιεραρχία στο φαγητό].

[80] Βλέπε Κεφάλαιο III, υποκεφάλαιο, 4. : Η ξεχωριστή ζωή των γυναικών και οι ξεχωριστή χώροι γυναικείων συναντήσεων.

[81] Σχετικά με την εκπαίδευση ή την μόρφωση των γυναικών και την αντιπάθεια των Τούρκων για τα μορφωμένα άτομα γενικότερα, βλέπε Κεφάλαιο III, υποκεφάλαια, 5 και 5.1 : «Ολόκληρο το γένος/έθνος τους θα μπορούσε να βελτιωθεί μόνο από τις γυναίκες εάν τις παρείχαμε την απαραίτητη εκπαίδευση και παιδεία.», και η Αντιπάθεια των Τούρκων για τα μορφωμένα άτομα. «Μόνο ένα πασάλειμμα μόρφωσης/παιδείας». Οι άνδρες καταστρέφονται από την ολέθρια επιρροή του χαρεμιού.

[82] [81a], [81b] 1890-1892 Adalet

Περιηγήτριες εκτιμούν, ότι αυτό που ονόμαζαν οι Οθωμανοί οικογένεια ήταν ένα **διαχωριστικό σύστημα**, το οποίο αποτελείτο από δύο **«ξεχωριστές»** τάξεις, δύο «διαφορετικά **στοιχεία»** ή **«διαιρέσεις»** - τους άνδρες και τις γυναίκες της ίδιας 'οικογένειας', οι οποίοι ζούσαν διαφορετικές και ξεχωριστές προσωπικές, ιδιωτικές και κοινωνικές ζωές και **δεν μοίραζαν απολύτως τίποτα μεταξύ τους**, γεγονός που καλλιεργούσε **ανταγωνιστικές σχέσεις ακόμα και μεταξύ των δύο φύλων.** Τα δύο στοιχεία της ίδιας 'οικογένειας' λειτουργούσαν αποκλειστικά μέσα στην δική τους διαφυλική σφαίρα ή μέσα στα δικά τους διαφυλικά σύνορα εντός των οποίων ο **βαθμός της διχοτόμησης, της περιφρούρησης και της απομόνωσης** ήταν ανάλογος με την οικονομικό-κοινωνική τάξη στην οποία ανήκαν. Για παράδειγμα, όσο ανέβαινε η οικονομικο-κοινωνική θέση του ιδιοκτήτη ή του κυρίου (αφέντη) ενός χαρεμιού τόσο αυξανόταν η διχοτόμηση και η περιφρούρηση των γυναικών, σε βαθμό που έφθανε το παράλογο.

Αναλυτικότερα, στα πλαίσια του τρίτου κεφαλαίου αναδύονται ερωτήματα, όπως:

1. Τι ομοιότητες και τι διαφορές υπήρχαν στο Μεγάλο Χαρέμι του Σαράι, σε σύγκριση με τα μη-βασιλικά χαρέμια, ή με τα χαρέμια των ιδιωτών των διαφόρων κοινωνικών τάξεων;[83]

2. Γιατί προετιμώντο οι 'εκπαιδευμένες', εξισλαμισμένες σκλάβες για σύζυγοι, αντί οι ελεύθερες Μουσουλμάνες; Γιατί θεωρούσαν ότι οι εξισλαμισμένες σκλάβες γίνονταν καλύτεροι σύζυγοι από τις ελεύθερες σε καταγωγή Μουσουλμάνες;

3. Υπήρχε καμμία κοινωνική επαφή, πραγματική επικοινωνία, κοινά ενδιαφέροντα ή συνεργασία μεταξύ των δύο φύλων της ίδιας 'οικογένειας'[84]?

4. Γιατί ήταν πιο έντονες οι διακρίσεις ή οι διαφορές στο χαρέμι μιας Τουρκάλας χανούμ, μιας έγγαμης Μουσουλμάνας που γεννήθηκε ελεύθερη, από εκείνο μιας έγγαμης Μουσουλμάνας που υπήρξε στην καταγωγή της εξισλαμισμένη σκλάβα; Τι διαφορές υπήρχαν μεταξύ αυτών των δύο χαρεμιών; Γιατί ήταν αναμφισβήτητα πιο ισχυρή και απόλυτη η εξουσία της έγγαμης Μουσουλμάνας που γεννήθηκε ελεύθερη;[85]

-LIFE IN THE HAREM. BY ADALET. THE NINETEENTH CENTURY, A MONTHLY REVIEW, EDITED BY JAMES KNOWLES, σελ. 959-966 NO. ?, Dec. 1890. [81a]
TURKISH MARRIAGES VIEWED FROM A HAREM. By ADALET. THE NINETEENTH CENTURY, EDITED BY JAMES KNOWLES, σελ. 130-140, No. 185, July 1892. [81b].

[83] Βλέπε Κεφάλαιο III., υποκεφάλαια 1. και 1.1 : «Τα δύο στοιχεία», «οι δύο ξεχωριστές τάξης, οι άνδρες και οι γυναίκες», και «μία μεγάλη άβυσσος χωρίζει μια οικογένεια της Ανατολής από μία της Δύσης...» Βλέπε, επίσης, υποκεφάλαιο 1.2 : Η Ιεραρχία στα χαρέμια των πασάδων και των ιδιωτών. Οι τίτλοι και οι ονομασίες που καθορίζουν την αυστηρή οικογενειακή ιεραρχία, εθιμοτυπία και πρωτόκολλα.

[84] Βλέπε Κεφάλαιο III, υποκεφάλαια 1.2, 1.2.1, 1.2.2, 1.2.3, και 1.2.3.1 :
1.2 «Η Οικογενειακή ζωή, στην πραγματικότητα είναι άγνωστη στους Τούρκους»
1.2.1 «Ο βαθμός της διχοτόμησης», ανάλογος με την οικονομική τάξη. Το χαρέμι του φτωχού Μουσουλμάνου και «τα χαρέμια των φτωχών Ελληνίδων».
1.2.2 Το χαρέμι «της μεσαίας τάξης» και «το χαρέμι του άνδρα της ευκατάστατης μεσαίας τάξης».
1.2.3 Η απόλυτη διχοτόμηση στο χαρέμι της Οθωμανικής ελίτ και η δημιουργία ανταγωνιστικών σχέσεων μεταξύ «των δύο στοιχείων», των ανδρών και των γυναικών.
1.2.3.1 Ο άνδρας «ένας απλός επισκέπτης στο ίδιο του το σπίτι», ένας «ξένος».

[85] Σχετικά με το χαρέμι της ελεύθερης Μουσουλμάνας που γεννήθηκε ελεύθερη, και το χαρέμι της ελεύθερης Μουσουλμάνας που υπήρξε πρώην σκλάβα, βλέπε Κεφάλαιο III, υποκεφάλαια 2, 2.1, 2.2 : Πιο έντονος ο διαχωρισμός ή η διάκριση στο χαρέμι της Τουρκάλας. Η θέση της

5. Πως περνούσε την ημέρα της μία τυπική χανούμ, δηλαδή μια έγγαμη Μουσουλμάνα. Τι έκαναν για «να σκοτώνουν τον χρόνο τους»;[86]

6. Μία περιήγηση στα μη-βασιλικά χαρέμια (1717-1895) απαντά στο ερώτημα, τι έκαναν οι έγκλειστες γυναίκες των διαφόρων κοινωνικών τάξεων μέσα στα χαρέμια τους;[87]

7. **Ποιές ήταν οι στρατηγικές ψυχικής επιβίωσης, αυτοάμυνας, προσωπικής ενδυνάμωσης ή αυτοενδυνάμωσης που εφάρμοζαν οι έγκλειστες γυναίκες των διαφόρων μη-βασιλικών χαρεμιών;**[88]

8. **Ποιό ήταν το κατ' εξοχήν κέντρο των γυναικείων 'συνελεύσεων'; Που συγκεντρώνονταν όλες οι γυναίκες- ελεύθερες Μουσουλμάνες και εξισλαμισμένες σκλάβες- χωρίς την περιφρούρηση των ευνούχων;**[89] Τι εκπροσωπούσαν τα γυναικεία δημόσια λουτρά για τις έγκλειστες γυναίκες και πως λειτουργούσαν; Τι σήμαινε το λουτρό για την Οθωμανίδα;

9. **Πως καταστρέφονταν οι άνδρες, δηλαδή οι μελλοντικές γενιές, από την επιρροή των έγκλειστων γυναικών των μη-βασιλικών χαρεμιών**; Υπήρχε παιδεία για τις έγκλειστες γυναίκες; Γιατί εκτίμησαν περιηγήτριες ότι ολόκληρο το Οθωμανικό γένος θα μπορούσε να βελτιωθεί μόνο από τις γυναίκες εάν δεν τις απέκλειαν από την παιδεία, και τις παρείχαν την απαραίτητη εκπαίδευση;[90]

Ερωτήματα Κεφαλαίου IV :

Στο τέταρτο κεφάλαιο εξετάζονται οι μαρτυρίες των περιηγητριών και εκείνες των έγκλειστων γυναικών, ελεύθερων μουσουλμάνων και εξισλαμισμένων σκλάβων, σχετικά με το θρησκευτικό δίκαιο και τα κοινωνικά έθιμα που καθόριζαν τον ρόλο του θεσμού του χαρεμιού μέσα στην Οθωμανική κοινωνία. Παρουσιάζονται οι μαρτυρίες των θηλυκών σκλάβων και των 'ελεύθερων' Μουσουλμάνων γυναικών, όπως τις διατύπωσαν ή όπως τις εκμυστηρεύθηκαν οι ίδιες οι γυναίκες στις ξένες περιηγήτριες, που εισχώρησαν ή επισκέφθηκαν τα χαρέμια τους.

Μαθαίνουμε, μεταξύ άλλων, πως έβλεπαν, ερμήνευαν και αξιολογούσαν οι περιηγήτριες και οι έγκλειστες γυναίκες του 18ου και του 19ου αιώνα τα νομικο-θρησκευτικά και κοινωνικά δικαιώματα, έθιμα και προνόμια της γυναίκας στο Ισλάμ—εκείνα της ελεύθερης μουσουλμάνας και εκείνα της

Τουρκάλας μέσα στο Οθωμανικό χαρέμι. Οι Τουρκάλες «απαρνιούνται», «ντρέπονται» και νοιώθουν ταπείνωση και απέχθεια για την δουλική καταγωγή της μητέρας τους.

[86][51β] Mary Adelaide Walker, Mrs. Walker
"Eastern Life and Scenery, with excursions in Asia Minor, Mytilene, Crete, and Roumania. By Mrs. Walker. London, Chapman and Hall, 1886. 2 Vols. (in two volumes) 12 mo. Written by an artist with nearly thirty years experience in the East. Volume II., [57b] σελ. 42.

[87] Βλέπε Κεφάλαιο III, υποκεφάλαιο 3: Μια περιήγηση στα μη-βασιλικά χαρέμια διαφόρων κοινωνικών τάξεων και τα παρασκήνιά τους από το 1717 έως το 1895

[88] Βλέπε Κεφάλαιο III, υποκεφάλαιο 4. : Η ξεχωριστή ζωή των γυναικών και η ξεχωριστοί (διαφυλικοί) χώροι γυναικείων συναντήσεων.

[89] Βλέπε Κεφάλαιο III, υποκεφάλαιο 5 :«Wo-manity» στα Γυναικεία Λουτρά, «το Γυναικείο Καφενείο», «η λέσχη γυναικών- The Club», «ένας εθνικός θεσμός», «The Bagnio», «μία παιδική χαρά», το κομμωτηρίου, το ινστιτούτου αισθητικής...

[90] Βλέπε Κεφάλαιο III, υποκεφάλαιο 6 Ο αποκλεισμός της γυναίκας από την παιδεία, «Ολόκληρο το γένος/έθνος τους θα μπορούσε να βελτιωθεί μόνο από τις γυναίκες εάν τις παρείχαμε την απαραίτητη εκπαίδευση και παιδεία», και 6.1 Η Αντιπάθεια των Τούρκων για τα μορφωμένα άτομα. «Μόνο ένα πασάλειμμα μόρφωσης/παιδείας». Οι άνδρες καταστρέφονται από την ολέθρια επιρροή του χαρεμιού.

εξισλαμισμένης σκλάβας.[91] Γιατί μουσουλμάνες της Οθωμανικής ελίτ αμφισβητούσαν το Κοράνι και εκμυστηρεύονταν τις αμφιβολίες τους, την δυσαρέσκειά τους και τους προβληματισμούς τους, όσον αφορά τους νόμους και τα κοινωνικά ήθη και έθιμα του Ισλάμ, στις δυτικές γυναίκες, **πράγμα που δεν είχε κάνει μουσουλμάνος με δυτικό περιηγητή;** Ποιοί είναι οι προβληματισμοί που διατύπωναν; Γιατί απελευθέρωναν τις δούλες τους οι μουσουλμάνοι ιδιοκτήτες ή οι Μουσουλμάνες ιδιοκτήτριες; Πως εξασφαλιζόταν αυτή η απελευθέρωση; Αναλυτικότερα θα δούμε γιατί οι Τούρκοι προτιμούσαν εξισλαμισμένες σκλάβες ως νόμιμες συζύγους αντί για ελεύθερες μουσουλμάνες. Με ποιό τρόπο απελευθερώνονταν ή 'εξυψώνονταν' κοινωνικά μία εξισλαμισμένη σκλάβα του χαρεμιού;

Γιατί οι Τουρκάλες **ντρέπονταν** και **απαρνιούνταν** την δουλική και Χριστιανική καταγωγή της μητέρας τους, της γιαγιάς τους και των θηλυκών συγγενών τους γενικότερα; Γιατί ένοιώθαν ντροπή, δυσαρέσκεια και **ταπείνωση** με το έθιμο της ελίτ δουλείας και την δουλική καταγωγή των θηλυκών μελών των οικογενειών τους; Ποια ήταν η πραγματική θέση της ελεύθερης μουσουλμάνας στην καταγωγή μέσα στο χαρέμι και εκείνη της πρώην εξισλαμισμένης σκλάβας, δηλαδή της απελευθερωμένης Κιρκάσιας συζύγου;

Αναλυτικότερα,

1. Τι λένε οι περιηγήτριες και οι Μουσουλμάνες -ελεύθερες και εξισλαμισμένες σκλάβες—για το Κοράνι και για την θέση της γυναίκας στο Ισλάμ;

2. Ποιές ήταν οι απόψεις και οι αντιδράσεις των περιηγητριών, συγκριτικά με εκείνες των Μουσουλμάνων γυναικών, όσον αφορά την υποχρεωτική κάλυψη του γυναικείου σώματος και προσώπου[92]; Πως αντέδρασαν οι περιηγήτριες, σε αντίθεση με τις Μουσουλμάνες, στην επιβολή του γιασμάκι και του φερετζέ; Γιατί δυτικές περιηγήτριες αποκαλούν αυτήν την επιβαλλόμενη ενδυμασία **«μία συνεχή μεταμφίεση»**, ένα μέσο σεξουαλικής ελευθερίας, ανωνυμίας και ελευθερίας κινήσεως γενικότερα;

3. Τι γράφουν οι περιηγήτριες του 18ου και του 19ου αιώνα για την «ανθρωπιστική δουλεία», για την «πατρική δουλεία», για την «οικιακή δουλεία»[93] και τα νομικο-κοινωνικό-θρησκευτικά 'δικαιώματα' των **εξισλαμισμένων** θηλυκών σκλάβων των Οθωμανικών χαρεμιών, για το δικαίωμά τους στην απελευθέρωση, και για τις υποχρεώσεις των ιδιοκτητών/ιδιοκτητριών τους.[94]

4. Πως εξασφάλιζε μία σκλάβα την απελευθέρωσή της;

5. Τι παρατήρησαν για τον θεσμό του Γάμου στο Ισλάμ, για τα γαμήλια έθιμα, την διχοτόμηση στις γαμήλιες γιορτές, και για την θέση και τις υποχρεώσεις της έγγαμης Μουσουλμάνας στο Ισλάμ;[95] Γιατί διαμαρτύρονται Τουρκάλες για το έθιμο του 'νέκγια' «Το ποσό με το οποίο ο άνδρας κυριολεκτικά αγοράζει μία σύζυγο».

---

[91] Βλέπε Κεφάλαιο IV.

[92] Βλέπε Κεφάλαιο IV., υποκεφάλαιο 2: Το Κοράνι και η κάλυψη του Γυναικείου Σώματος και Προσώπου. ... «Μία συνεχή μεταμφίεση», Σύμβολο της Σεξουαλικής Ελευθερίας διαμέσου της Ανωνυμίας. [1716-1718, 1786].

[93] "domestic slavery"

[94] Βλέπε Κεφάλαιο IV. , υποκεφάλαιο 3: «SLAVEDOM».

[95] Βλέπε IV., υποκεφάλαιο 4: Ο Γάμος στο Ισλάμ.

6. Γιατί διαμαρτυρήθηκαν και αντέδρασαν έντονα δυτικές περιηγήτριες και Τουρκάλες κατά του θεσμού του **Διαζυγίου** στο Ισλάμ;[96] Τι λένε για τα δικαιώματα της διαζευγμένης Μουσουλμάνας; Γιατί συγκλονίζονται και διαμαρτύρονται δριμύτατα με την ευκολία του διαζυγίου, που παρείχε ο νόμος στους άνδρες της Τουρκίας; Γιατί περιγράφουν ως «εξευτελιστικούς» και «ταπεινωτικούς» για την Μουσουλμάνα γυναίκα τους τρεις βαθμούς, τις τρεις φόρμουλες ή τις τρεις μορφές διαζυγίου.

7. Γιατί προτείνει μία Τουρκάλα, μία ελεύθερη Μουσουλμάνα στην καταγωγή, την κατάργηση του θεσμού της δουλείας, έτσι ώστε να επιτευχθεί **σταδιακά** και η κατάργηση του θεσμού του Οθωμανικού χαρεμιού.

Ερωτήματα Κεφαλαίου V

Στο τελευταίο κεφάλαιο διαπιστώνουμε ότι οι περιηγήτριες δεν διείσδυσαν μόνο στα χαρέμια του Σαράι, σε εκείνα διαφόρων κοινωνικών τάξεων ή στα λουτρά των Οθωμανίδων, αλλά ορισμένες επισκέφθηκαν και τα χαρέμια, των αποκαλούμενων από τους Οθωμανούς Τούρκους «κατώτερων» και «επιφανειακών» Μουσουλμάνων ή «ψευδο-Μουσουλμάνους».[97] Τα 'χαρέμια' των 'κατώτερων' Μουσουλμάνων, όσοι φυσικά διέθεταν, δεν είχαν την πληθυσμιακή, πολυεθνική ή κτιριακή έκταση και την σημασία που είχαν για τους 'ανώτερους' Οθωμανούς. **Οι κοινωνικές αυτές ομάδες δεν συνέβαλαν στην εξάπλωση και στην διατήρηση του θεσμού αυτού.** Οι γυναίκες αυτών των «επιφανειακών» Μουσουλμάνων, σε αντίθεση με τις γυναίκες των Οθωμανικών χαρεμιών, ήταν στην καταγωγή τους ελεύθερες, δεν εμφάνιζαν την δουλικότητα ή την μάσκα υποταγής των Οθωμανίδων, συμμετείχαν στο δημόσιο βίο της φυλής τους, κυκλοφορούσαν ελεύθερα, **και έχαιραν της εκτίμησης των ανδρών τους. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι δεν τηρούσαν τους κανόνες του Ισλάμ, όσον αφορά την ενδυμασία, την κάλυψη του γυναικείου σώματος και προσώπου και την απομόνωση και τον περιορισμό στο χαρέμι.**[98]

Σε αντίθεση με τους Οθωμανούς, τα χαρέμια των «κατ' όνομα» Μουσουλμάνων, δηλαδή των Κούρδων, των Γιουρούκ, των Τατάρων και των Τσιγγάνων, δεν ήταν προϊόντα ή καρποί του θεσμού της δουλείας, δεν απαρτίζονταν από σκλάβες ή ευνούχους, και δεν ήταν σύμβολα της κοινωνικής θέσης ή του ατομικού κοινωνικού καθεστώτος του κυρίου-ιδιοκτήτη ή αφέντη. Εδώ δεν παρατηρείται κάτι ανάλογο του διαφυλικού συστήματος διχοτόμησης, που συναντήσαμε στην Οθωμανική οικογένεια και συνεπώς δεν τίθεται θέμα στρατηγικών επιβίωσης και αυτοενδυνάμωσης, που εμφάνιζαν οι έγκλειστες γυναίκες των Οθωμανικών χαρεμιών.[99] Σε αντίθεση με τα χαρέμια των Τούρκων ομόθρησκών τους, δεν γίνεται αντιληπτό κάποιο διαχωριστικό σύστημα των δύο στοιχείων—ανδρών και γυναικών. Οι 'κατώτεροι' μουσουλμάνοι που **«προσποιούνταν ανοιχτά» τον Μωαμεθανισμό, αλλά δεν τηρούσαν αυστηρά τις αρχές του,** ουσιαστικά δεν διέθεταν χαρέμια, και δεν ασκούσαν όλοι την πολυγαμία. Για παράδειγμα, **Οι Τάταροι δεν διέθεταν χαρέμια και σελαμλίκια. Αν και ήταν Μουσουλμάνοι**

[96] Βλέπε IV., υποκεφάλαιο 5: Το Διαζύγιο στο Ισλάμ

[97] Βλέπε V. τα χαρέμια των 'κατώτερων' Μουσουλμάνων, δηλαδή των Κούρδων, των Γιουρούκ, των Τατάρων και των Τσιγγάνων.

[98] [44a] 1848 - 1899 FANNY JANET BLUNT, formerly, F.J. Sandison.
The People of Turkey: 20 years Residence among Bulgarians, Greeks, Albanians, Turks and Armenians" By a Consul's Daughter and Wife Vol. I and Vol. II. , 1878. Volume I., [44a], σελ 157.

[99] Βλέπε Κεφάλαιο III

ήταν μονογαμικοί και οι γυναίκες τους και οι κόρες τους έκρυβαν το σώμα τους και το πρόσωπό τους μόνο από τους Τούρκους.

Οι «κατ' όνομα» Μουσουλμάνες Κούρδισες δεν εκάλυπταν το πρόσωπό τους μπροστά σε κανέναν άνδρα. Οι «σκληραγωγημένες και ατρόμητες» **Κούρδισες δεν εμφάνιζαν την δουλικότητα και την υποταγή των Οθωμανίδων και σκότωναν τους άνδρες που τολμούσαν να τις προσβάλουν**! Παρόλο που οι Κούρδοι ήταν Μουσουλμάνοι, όπως και οι Τάταροι, εντούτοις ήταν μονογαμικοί.

Σε αντίθεση, οι Γιουρούκ [YURUK], που αποκαλούνται «Μουσουλμάνοι κατ' όνομα», παραβίαζαν το Κοράνι και παρέβλεπαν τον περιορισμό των τεσσάρων συζύγων, επειδή η πολυγαμία γι' αυτούς ήταν θέμα επιβίωσης. Η πολυγαμία για τους Γιουρούκ, σε αντίθεση με τους Οθωμανούς, τους εξασφάλιζε τα αναγκαία «εργατικά χέρια», εφ' όσον δεν υπήρχαν σκλάβες ή σκλάβοι να τους υπηρετούν. Και αυτών, επίσης, οι γυναίκες τους δεν έκρυβαν το πρόσωπό τους.

Το «στίγμα», οι Τσιγγάνοι, δεν διέθεταν χαρέμια και οι γυναίκες τους κυκλοφορούσαν ελεύθερα και εργάζονταν ως χορεύτριες, τραγουδίστριες, τυχομάντεις, «ζητιάνες» ή «μάγισσες». Αποκαλούνταν «ψευδο-Μουσουλμάνοι» και οι Οθωμανοί πίστευαν, ότι δεν άνηκαν στο ανθρώπινο γένος: «Η Τουρκική εθνολογία διαιρεί την ανθρωπότητα σε 77 ½ έθνη, οι Εβραίοι εκπροσωπούν το ½ και οι Τσιγγάνοι εξαιρούνται τελείως.»

Εξαιρετικό ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι καμμία περιηγήτρια δεν είδε ή τουλάχιστον δεν ανέφερε στην πληθυσμιακή σύνθεση των Οθωμανικών χαρεμιών γυναίκες αυτών των 'κατώτερων' μουσουλμάνων, δηλαδή Κούρδισες, Γιουρούκ, Τατάρες ή Τσιγγάνες. Καμμία γυναίκα από αυτές τις εθνότητες δεν αναφέρεται ως σύζυγος, ως μόνιμο έγκλειστο μέλος, ως επισκέπτρια, ή ως «εθελόντρια δούλα»,[100] όπως ήταν η περίπτωση της δεύτερης κατηγορίας των Κιρκάσιων γυναικών, των «εθελοντριών μεταναστριών»[101] που μετανάστευσαν στην Τουρκία το 1864.

Όσον αφορά τις Κιρκάσιες, τις «εθελόντριες δούλες» από τους «ημι-υπόδουλους»[102] Κιρκάσιους πρόσφυγες που μετανάστευσαν σε διάφορα εδάφη της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας το 1864,[103] παρατηρείται, ότι αποτέλεσαν «το όμορφο κουτί της Πανδώρας, το δώρο της Ρωσίας στην Τουρκία», μία προσφορά ελεύθερων Κιρκάσιων γυναικών για τα Οθωμανικά χαρέμια.[1864] Αυτή η κατηγορία των εξισλαμισμένων Κιρκασίων αποκαλούνταν κανίβαλοι, χειρότεροι από τους Τσιγγάνους, δειλοί, σκληροί, ψεύτες, αγράμματοι,

---

[100] [86a] Lucy M.J. Garnett
THE WOMEN OF TURKEY AND THEIR FOLK-LORE by Lucy M.J. Garnett
with concluding chapters on the Origins of Matriarchy by John S. Stuart-Glennie, M.A. THE JEWISH AND MOSLEM WOMEN. London. David Nutt, 270-271 Strand, W.C. 1891. [86a] σελ. 193.

[101] Ibid., [σελ. 144. [44a]

[102] Ibid., σελ. 153. [44a]

[103] Ibid., σελ. 144, 153. [44a]
Η Ρωσία, σύμφωνα με την Fanny Janet Blunt [44a], [44b] η οποία γνώρισε αυτήν την ομάδα Κιρκασίων, παρείχε στην Τουρκία γράφει ένα δώρο, μία προσφορά νέων Κιρκάσιων γυναικών για τα χαρέμια τους. Αυτοί «οι Μισό-Υπόδουλοι» και αυτές οι εθελόντριες μετανάστριες ή οι εθελόντριες δούλες ζήλευαν την ζωή της γυναίκας του Οθωμανικού χαρεμιού η οποία είχε σκλάβες να την υπηρετούν.

Μαρτυρία που επιβεβαιώνεται και από την Garnett [86ª]
THE WOMEN OF TURKEY AND THEIR FOLK-LORE by Lucy M.J. Garnett with concluding chapters on the Origins of Matriarchy by John S. Stuart-Glennie, M.A. THE JEWISH AND MOSLEM WOMEN. London. David Nutt, 270-271 Strand, W.C. 1891 [86a] σελ. 193

κλέφτες, κακοποιοί, επικίνδυνη φυλή, απατεώνες, λεηλατείς, άνομοι, ανυπότακτοι, ημι-υπόδουλοι, και αχάριστοι.

Όπως και στην περίπτωση των Κουρδισών, των Γιουρούκ, των Τατάρων και των Τσιγγάνων, **καμμία περιηγήτρια του 18ου και του 19ου αιώνα δεν εντόπισε, ή τουλάχιστον δεν ανέφερε την παρουσία Ελληνίδων, Εβραίων και Αρμενισσών ως μόνιμα έγκλειστα μέλη των Οθωμανικών χαρεμιών.** Σημειώνουν μόνο ότι οι Ελληνίδες και οι Εβραίες εισχωρούσαν στα Οθωμανικά χαρέμια τον 19ου αιώνα μόνο για να πουλήσουν τα εμπορεύματά τους στις έγκλειστες γυναίκες, ή για να συνεργασθούν μαζί τους ως 'δίαυλοι επικοινωνίας' με τον έξω κόσμο. Οι Ελληνίδες, επίσης, έμπαιναν στα χαρέμια ως διερμηνείς των δυτικών περιηγητριών και ως εργαζόμενες. Μολονότι οι περιηγήτριες δεν σημειώνουν καμμία Αρμένισσα που να είχε την ιδιότητα της 'εμπόρισσας', αναφέρουν εν τούτοις ότι και οι Αρμένισσες, όπως και οι Ελληνίδες, εισχωρούσαν στα χαρέμια μόνο υπό την ιδιότητα της διερμηνέος. Σε αντίθεση με τους προηγούμενους αιώνες, που οι Ελληνίδες αποτελούσαν μεγάλο μέρος της πληθυσμιακής **σύνθεσης των Οθωμανικών χαρεμιών,[104] εξ' αιτίας της υποδούλωσής τους μετά από πολεμικές εισβολές και κατακτήσεις και όχι ως αποτέλεσμα της εθελοντικής δουλείας, όπως ήταν η περίπτωση των Κιρκάσιων γυναικών, οι περιηγήτριες του 19ου αιώνα δεν εντόπισαν, ή γενικά τουλάχιστον δεν ανέφεραν την παρουσία Ελληνίδων ως μόνιμα έγκλειστα μέλη στα Οθωμανικά χαρέμια, εκτός από μία περίπτωση.[105] Ελληνίδες επίσης επισκέπτονταν τα χαρέμια ως προσκεκλημένες[106] φίλες, αν και αναφέρονται ελάχιστες τέτοιες περιπτώσεις, ή προσλαμβάνονταν για μία ημέρα «για να βοηθήσουν» σε κάποια φιλοξενία ή γεύμα.[107] Μόνο μία περιηγήτρια παρατήρησε και σημείωσε ότι Ελληνίδες παρευρίσκονταν στα χαρέμια και σε κοινωνικές οικογενειακές περιστάσεις των Οθωμανίδων.[108]**

Οι περιηγήτριες του 19ου αιώνα δεν διείσδυσαν μόνο στην πραγματική καθημερινή ζωή των έγκλειστων γυναικών στα Οθωμανικά χαρέμια, τα οποία ήταν προϊόντα του θεσμού της δουλείας[109] και ανάλογα με τον αριθμό των

---

[104] Βλέπε Κεφάλαιο Ι. Έγκλειστες Ελληνίδες για τα Οθωμανικά χαρέμια αποκτήθηκαν μαζικά μετά την Σφαγή της Χίου το 1822, την Σφαγή της Κάσσου το 1823 κλπ.
Βλέπε, επίσης, πίνακα: «ΜΝΕΙΑ ΣΤΙΣ ΠΕΡΙΦΗΜΟΤΕΡΕΣ ΣΟΥΛΤΑΝΕΣ», ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ ΤΩΝ ΟΘΩΜΑΝΩΝ ΣΟΥΛΤΑΝΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΤΟΥ ΓΥΝΑΙΚΕΙΟΥ ΠΑΡΑΚΡΑΤΟΥΣ.

[105] [40β] 1835-1836 Miss Julia Pardoe
"The City of the Sultan, and domestic manners of the Turks in 1836. By Miss Pardoe. London, Henry Colburn, 1837. Vol. II., [40b] σελ. 221-7
Μόνο μία περιηγήτρια κατέγραψε την παρουσία Ελληνίδας ως μόνιμου έγκλειστου μέλους σε χαρέμι της Κωνσταντινούπολης το 1836, η οποία είχε εξισλαμιστεί χωρίς την θέλησή της, αλλά δεν μπορούσε να αποστατήσει γιατί η τιμωρία της θα ήταν να την πετάξουν στο Βόσπορο. Συνεπώς οι περιηγήτριες δεν μπορούσαν να γνωρίζουν με ακρίβεια πόσες από τις εξισλαμισμένες σκλάβες των Οθωμανικών χαρεμιών ήταν Ελληνίδες ή πόσες είχαν Ελληνική καταγωγή.

[106] Ibid., σελ. 311. [40a]

[107] [57β] 1857 – 1897 Mary Adelaide Walker [Σαράντα χρόνια περιηγήσεων]
Eastern Life and Scenery, with excursions in Asia Minor, Mytilene, Crete, and Roumania. By Mrs. Walker. London, Chapman and Hall, 1886. 2 Vols. (in two volumes) Written by an artist with nearly thirty years experience in the East. Interesting accounts of life and customs. [57β], σελ. 67.

[108] [22] 1854- 1856 Lady Alicia Blackwood
A narrative of personal experiences & impressions during a residence on the Bosphorus throughtout the Crimean War. London: Hatchard. Piccadilly, 1881. [22], σελ. 84-87.
Για παράδειγμα, η Lady Alicia Blackwood, εθελόντρια κατά την διάρκεια του Κριμαϊκού Πολέμου, στο Ελληνικό χωριό του Κουλαλί παρατήρησε ότι στα χαρέμια των Τουρκάλων, Ελληνίδες συμποσιάζονταν, γελούσαν και συζητούσαν μαζί με τις Τουρκάλες και τις σκλάβες τους. Γιόρταζαν μαζί το γεγονός ότι ο πρώτος γιος της οικογένειας θα πήγαινε για πρώτη φορά στο σχολείο. Μόνο αυτή η μαρτυρία υπάρχει μέχρι στιγμής για την συμμετοχή των Ελληνίδων στις κοινωνικές και οικογενειακές περιστάσεις των Οθωμανίδων.

[109] Βλέπε Κεφάλαια Ι και ΙΙ.

έγκλειστων σκλάβων[110], **σύμβολα που αντανακλούσαν το κοινωνικό ατομικό καθεστώς**[111] **των Οθωμανών Τούρκων ιδιοκτητών, ούτε μόνο στα χαρέμια των 'κατώτερων' Μουσουλμάνων. Οι περιηγήτριες αναμφισβήτητα, εισχώρησαν και στην καθημερινή οικογενειακή ζωή των υπόδουλων υποτελών λαών της Οθωμανικής αυτοκρατορίας, όπως των Ελλήνων, των Εβραίων και των Αρμενίων, επισημαίνοντας τις υποχρεωτικές χρωματικο-φυλετικές διακρίσεις στις οικίες, στα υποδήματα και στα ενδύματα αυτών των υποτελών λαών και τους περιορισμούς της χωροταξικής τους ανάπτυξης, καθώς και τις ποικίλες σχέσεις τους με τους Οθωμανούς Τούρκους.**[112]

Αναλυτικότερα, δίνουμε ιδιαίτερη νοηματική και ερευνητική βαρύτητα στα ακόλουθα ερωτήματα:

1. Ποιοι ήταν οι 'κατώτεροι' Μουσουλμάνοι; Πως περιγράφουν τις γυναίκες και τα 'χαρέμια' των 'κατώτερων' Μουσουλμάνων οι περιηγήτριες του 19ου αιώνα;

2. Σε τι διέφερε η θέση της γυναίκας και τα χαρέμια αυτών των «ψευδο-Μουσουλμάνων», των στιγματισμένων Μουσουλμάνων, «των αδιάφορων Πιστών», ή των Μουσουλμάνων «κατ' όνομα» ή των «ονομαστικά Μουσουλμάνων» από εκείνα των Οθωμανών Τούρκων;

3. Ποιες ήταν οι δύο ομάδες ή οι δύο κατηγορίες των Κιρκάσιων γυναικών;[113]

4. Όσον αφορά την δεύτερη κατηγορία εξισλαμισμένων Κιρκάσιων γυναικών, ποιες ήταν οι δύο τάξεις, τα δύο ξεχωριστά γένη αυτών των Τσερκέζων (Κιρκάσιων) γυναικών; Παρόλο που η κατηγορία των Κιρκάσιων μεταναστριών δεν ανήκε στο καθεστώς της δουλείας, οι Κιρκάσιοι εξακολουθούσαν να πωλούν τις κόρες τους στα Οθωμανικά χαρέμια; Γιατί επιθυμούσαν και οι ίδιες να γίνουν σκλάβες; Ποιες ήταν αυτές οι εθελόντριες δούλες ή οι «εθελόντριες μετανάστριες»[114] που «ζήλευαν» την ζωή της έγκλειστης γυναίκας του Οθωμανικού χαρεμιού;[115]

---

[110] Γυναίκες και ευνούχους

[111] "social status"

[112] Οι εμπειρίες τους και οι μαρτυρίες τους με αυτούς τους λαούς, ιδιαίτερα με τις γυναίκες τους, θα μπορούσαν να αποτελέσουν θέμα ξεχωριστής εργασίας ή έρευνας.

[113] Η πρώτη αποτελούταν από τις γυναίκες που μεταφέρονταν για αιώνες στην Τουρκία για να γίνουν έγκλειστες σκλάβες στα χαρέμια των Οθωμανών, και η δεύτερη από εκείνες που μετανάστευσαν στην Τουρκία το 1864.

[114] [44a] 1848 - 1899 FANNY JANET BLUNT, formerly, F.J. Sandison.
The People of Turkey: 20 years Residence among Bulgarians, Greeks, Albanians, Turks and Armenians" By a Consul's Daughter and Wife Vol. I and Vol. II. , 1878. Volume I., [44a], σελ. 144. [44a]
Η Ρωσία, σύμφωνα με την Fanny Janet Blunt, η οποία γνώρισε αυτήν την ομάδα Κιρκασίων, παρείχε στην Τουρκία, γράφει, ένα δώρο, μία προσφορά νέων Κιρκάσιων γυναικών για τα χαρέμια τους.

[115] [86α] Lucy M.J. Garnett
THE WOMEN OF TURKEY AND THEIR FOLK-LORE by Lucy M.J. Garnett
with concluding chapters on the Origins of Matriarchy by John S. Stuart-Glennie, M.A. THE JEWISH AND MOSLEM WOMEN. London. David Nutt, 270-271 Strand, W.C. 1891. [86a] σελ. 193

[81α], [81β] 1890 ADALET
-LIFE IN THE HAREM. BY ADALET. THE NINETEENTH CENTURY, A MONTHLY REVIEW, EDITED BY JAMES KNOWLES, pp. 959-966 NO. ?, Dec. 1890.
-TURKISH MARRIAGES VIEWED FROM A HAREM. By ADALET. THE NINETEENTH CENTURY, EDITED BY JAMES KNOWLES, pp. 130-140, No. 185, July 1892. [81β]
Μαθαίνουμε ότι ακόμα και το 1892, Τούρκοι αγόραζαν εξισλαμισμένες Κιρκάσιες, ως συζύγους, διότι ήταν πιο υποτακτικές. Τουρκάλα αποκαλύπτει ότι δεν μπορούσαν να κακομεταχειριστούν μία γυναίκα που ανήκε στο ίδιο έθνος με αυτούς, και η οποία θα ασκούσε απόλυτη εξουσία μέσα στο χαρέμι της καθώς και στο σελαμλίκι. Σε αυτό το σημείο πρέπει να επαναλάβουμε ότι

5. Γιατί αποκαλούντο «αχάριστοι», «επικίνδυνοι», «κανίβαλοι», «ανυπότακτοι», «μισο-υπόδουλοι», «ψεύτες», «κλέφτες», και μία «επικίνδυνη φυλή» αυτή η δεύτερη κατηγορία Κιρκασίων ή Τσερκές [Cherkess], που μετανάστευσαν στην Τουρκία το 1864, όχι ως σκλάβοι των Οθωμανών αλλά ως πρόσφυγες;

6. Γιατί δεν είδαν οι περιηγήτριες Εβραίες και Αρμένισσες μέσα στα Οθωμανικά χαρέμια του 19ου αιώνα ως μόνιμα έγκλειστα μέλη. Γιατί είδαν ελάχιστες Ελληνίδες;[116]

7. Με ποιά ιδιότητα, συνήθως, εισχωρούσαν οι Ελληνίδες, οι Εβραίες και οι Αρμένισσες στα Οθωμανικά χαρέμια του 18ου και του 19ου αιώνα;

8. Τι λένε οι περιηγήτριες για τους υπόδουλους λαούς,[117] τους Έλληνες και τις Ελληνίδες, τους Εβραίους και τις Εβραίες, τους Αρμενίους και τις Αρμένισσες;

οι Κιρκάσιες σκλάβες για αιώνες μεταφέρονταν και πωλούνταν στα σκλαβοπάζαρα και προτιμούνταν ως οδαλίσκες για τα χαρέμια των Οθωμανών, και ιδιαίτερα για εκείνα της ανώτερης τάξης και του Σαράι, οι οποίες, συνήθως, εντάσσονταν στο σύστημα της ελίτ δουλείας του χαρεμιού, και ιδιαίτερα στο φαινόμενο της εθελοντικής δουλείας ως μέσω για κοινωνική 'εξέλιξη'.

[116] Εκτός από την περίπτωση, ή μάλλον, το φαινόμενο των Κιρκάσιων γυναικών, ως η πλειοψηφία των έγκλειστων μόνιμων μελών των Οθωμανικών χαρεμιών των διαφόρων κοινωνικών τάξεων του 19ου αιώνα, καμία περιηγήτρια, επιβάλλεται να υπογραμμίζουμε, δεν εντόπισε, ή τουλάχιστον δεν ανέφερε την παρουσία, ως μόνιμων έγκλειστων μελών, ως απλών επισκεπτριών, ή ως εργαζομένων, των γυναικών των Κούρδων, των Γιουρούκ, των Τατάρων ή των Τσιγγάνων. [βλέπε Κεφάλαιο V]

[117] Βλέπε ένθετο πέμπτου κεφαλαίου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι.

Η ΠΟΛΥΕΘΝΙΚΗ ΔΟΥΛΕΙΑ ΤΟΥ ΟΘΩΜΑΝΙΚΟΥ ΧΑΡΕΜΙΟΥ, «ΜΙΑ ΙΣΟΒΙΑ ΦΥΛΑΚΙΣΗ» ή «Ο ΔΙΕΦΘΑΡΜΕΝΟΣ ΘΕΣΜΟΣ ΤΟΥ ΧΑΡΕΜΙΟΥ»

Το Οθωμανικό Χαρέμι σημαίνει:

- «Γυναίκες από διάφορα έθνη», «δύστυχα θύματα... θαμμένες εδώ ζωντανές».
- «Το απαγορευμένο έδαφος», «τα διαμερίσματα των γυναικών».
- «Ο απαγορευμένος χώρος», «... των ωραιοτάτων γυναικών της ανατολικής Ευρώπης ηρπαγμένων εκ της Γεωργίας, της Κολχίδος, της Ελλάδος κτλ.».
- «Μία ισόβια φυλάκιση».
- «Ένας τόπος όπου έχουν θάψει ζωντανές τις γυναίκες».
- «Ο ζωντανός τάφος».
- «το απαίσιο/βδελυρό σύστημα της απομόνωσης».
- «Ο Παράδεισος του Μωάμεθ».
- «Η επιχρυσωμένη φυλάκιση του Βασιλικού Σαράι»
- «Ο θεσμός της διαφθοράς των γυναικών και των πριγκίπων», δηλαδή των έγκλειστων γυναικών και γιων των σουλτάνων.
- «Το επιχρυσωμένο μπουντρούμι».
- «Ένα κέντρο όπου η Αρετή συντρίβεται».
- «Η φωλιά της αδικίας/της ανομίας και της διαφθοράς».
- «Θερμοκήπια συνωμοσιών».
- «Το χαρέμι είναι το θερμοκήπιο του ανταγωνισμού και της αντιζηλίας».
- Στο χαρέμι «... (οι γυναίκες) μαραζώνουν ή πεθαίνουν από την υπερκατανάλωση ουσιών».
- «Τα σύνορα της φρικτής μελαγχολίας» η οποία, «γεννούσε την παραφροσύνη».
- «...(οι έγκλειστες γυναίκες) γίνονται νωθρές και άψυχες, και προσεγγίζουν την παρακμή.»
- «Η ακριβής εστία της ίντριγκας».
- «Η αρένα βλαβερών συκοφαντιών, που γεννιούνται από άθλια μυαλά».
- «Κλειδωμένες (γυναίκες), θύματα της ζήλιας και του φθόνου».
- «Το Κλουβί των Πριγκίπων», «το έδαφος του (χαρεμιού) είναι ικανό να παράγει μόνο σακατεμένα φυτά».
- «Ο ζυγός του χαρεμιού».
- «Καταδικάζουν τις γυναίκες τους σε μία ζωή ματαιότητας, άγνοιας, ανηθικότητας, και πρόωρου θανάτου».
- «Η μολυσμένη ατμόσφαιρα».
- «Woman-kind...», «Womanity», η 'Γυναικότητα' ή το Γυναικείο φύλο.
- «Αηδιαστικό».
- Το σύστημα της διαφυλικής «διχοτόμησης» της Οθωμανικής οικογένειας, «το διαχωριστικό σύστημα».
- «Η δουλεία του νου», «η πνευματική φυλάκιση είναι χειρότερη από την σωματική φυλάκιση».
- «Τα μικρά θύματα ενός τερατώδους κοινωνικού συστήματος», το παιδικό χαρέμι, οι μικροί δούλοι και τα 'ελεύθερα' παιδιά των έγκλειστων γυναικών.

- «Το χαρέμι σε μινιατούρα», «μία φρικτή μαθητεία της ζωής» και οι «εμβρυακοί πασάδες...».
- Ο θεσμός του Χαρεμιού, που δημιουργήθηκε από άνδρες για να υποτάσσουν, να απομονώσουν και να εξουσιάζουν ποικιλότροπα τις γυναίκες, μακροπρόθεσμα συνέβαλε στην καταστροφή τους.
- Οι μελλοντικοί ηγέτες της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας που μεγάλωναν και ζούσαν στα χαρέμια μαζί με τις μητέρες τους, τα αδέλφια τους από άλλες μητέρες, τις σκλάβες τους, τα παιδιά-σκλάβους (αρσενικά και θηλυκά) και τους εξισλαμισμένους ευνούχους, καταστρέφονταν και αλλοιώνονταν «μέσα σε αυτό το θεσμό της διαφθοράς».
- «Πολύτιμες» και απαραίτητες εθεωρούντο οι σκλάβες για την διατήρηση του θεσμού του Οθωμανικού χαρεμιού.
- Το χαρέμι «...στερεί κάθε στοιχείο αγνότητας και αλήθειας.»
- «Πολύτιμες» και απαραίτητες εθεωρούντο οι σκλάβες για την διατήρηση του θεσμού του Οθωμανικού χαρεμιού.
- «Μέσα σε αυτό το θεσμό της διαφθοράς...».
- «Οι σκλάβες αποτελούν ένα απαραίτητο κομμάτι του Σαράι [παλατιού] και του Τούρκικου θεσμού του χαρεμιού...
- «Ελευθερωθήκαμε από το κλουβί, την μονότονη ζωή του χαρεμιού...από τους περιορισμούς στο πνεύμα/στο μυαλό, καθώς και στο σώμα... να μπορείς να μιλάς και να σου μιλούν...».
- «... φυλακισμένες μέσα σε ένα σύγχρονο γυναικωνίτη, ή χαρέμι στο οποίο πρόσβαση έχουν μόνο οι ηγεμόνες και αφέντες τους, που κυριολεκτικά είναι αυτό στα Μωαμεθανικά κράτη.»
- «Η ξεκάθαρη ή ολοφάνερη γραμμή διχοτόμησης».
- «Η οικογενειακή ζωή, στην πραγματικότητα, είναι άγνωστη στους Τούρκους. Ο νόμος του Κορανίου, διαιρεί την ανθρωπότητα σε δύο ξεχωριστές τάξεις, τους άνδρες και τις γυναίκες».
- «...άτομα που προσποιούνται, ότι σχηματίζουν ένα κομμάτι μιας και μόνης οικογένειας, στην πραγματικότητα, δεν έχουν τίποτα το κοινό μεταξύ τους—ούτε διαμερίσματα, ούτε αντικείμενα, ούτε έπιπλα, ούτε φίλους ή φίλες ("friends"), ούτε τις ίδιες ώρες ανάπαυσης.»
- «Δεν υπάρχει καμμία ελπίδα για τους Τούρκους, όσο οι Τουρκάλες παραμένουν αυτό που είναι_και το κοινωνικό σύστημα εξακολουθεί να καταστρέφει την ηθική δύναμη της γυναίκας και στην συνέχεια, ως αποτέλεσμα αυτού, και εκείνη των ανδρών της αυτοκρατορίας».
- Κλπ., κλπ.

Ι. Η ΠΟΛΥΕΘΝΙΚΗ ΔΟΥΛΕΙΑ ΤΟΥ ΟΘΩΜΑΝΙΚΟΥ ΧΑΡΕΜΙΟΥ, «ΜΙΑ ΙΣΟΒΙΑ ΦΥΛΑΚΙΣΗ»[1]

ή

«Ο ΔΙΕΦΘΑΡΜΕΝΟΣ ΘΕΣΜΟΣ ΤΟΥ ΧΑΡΕΜΙΟΥ».[2]

Το Οθωμανικό Χαρέμι σημαίνει:

- «Γυναίκες από διάφορα έθνη», «δύστυχα θύματα... θαμμένες εδώ ζωντανές».[3]
- «Το απαγορευμένο έδαφος», «τα διαμερίσματα των γυναικών»,[4]
- «Ο απαγορευμένος χώρος».[5] «... των ωραιοτάτων γυναικών της ανατολικής Ευρώπης ηρπαγμένων εκ της Γεωργίας, της Κολχίδος, της Ελλάδος κτλ.».[6]
- «Μία ισόβια φυλάκιση».[7]
- «Ένας τόπος όπου έχουν θάψει ζωντανές τις γυναίκες».[8]
- «Ο ζωντανός τάφος».[9]

---

[1] [63] 1865 Anna Vivanti
A Journey to Crete, Constantinople, Naples and Florence. Three months abroad. By Anna Vivanti. London, printed for private circulation, 1865, σελ. 57.

[2] "demoralizing harem institution": Βλέπε, Μελέκ Χανούμ [45°], [45β].
Βλέπε Κεφάλαια ΙΙ και ΙΙΙ.
Σημαντική είναι η άποψη της Μελέκ Χανούμ, η οποία μετά την απόδρασή της από την Τουρκία, επεσήμανε ότι η Τουρκική κυβέρνηση εμπόδιζε την διάδοση της αλήθειας, σχετικά με την εσωτερική αποσύνθεση του διεφθαρμένου (demoralizing) θεσμού του χαρεμιού, δηλαδή τα άθλια οικογενειακά ήθη, έθιμα και συνήθειες.
-«μέσα σε αυτό το θεσμό της διαφθοράς»: Βλέπε περιηγήτρια [51β] Emmelin Lott, σελ. 299.
«Οι σκλάβες αποτελούν ένα απαραίτητο κομμάτι του Σαράι [παλατιού] και του Τούρκικου θεσμού του χαρεμιού... (Βλέπε: [44a] 1848 - 1899 Fanny Janet Blunt, formerly, F.J. Sandison
The People of Turkey: 20 years Residence among Bulgarians, Greeks, Albanians, Turks and Armenians" By a Consul's Daughter and Wife Vol. I and Vol. II. , 1878. σελ. 125.

[3] [9] Louise Demont.
Voyages and Travels of Her Majesty, Caroline Queen of Great Britain: Including Visits to Various Parts of Germany, France, Italy, Greece, Palestine, &C, &C. and Comprising the Latest Description of those Interesting Countries, With Remarks on the State of Society, Religion, Manners, Customs, Antiquities, Arts, Literature, Natural Curiosities, &c. &c. particularly such as have become THE PRESENT SEAT OF WAR. BY ONE OF HER MAJESTY'S SUITE. The Whole Embellished with Picturesque views, &c. London: printed for and Published by Jones & Co., Oxford Arms Passage, Paternoster Row. 1821 : "women of different nations", σελ. 403, "hapless victims" σελ. 403, "buried here alive" σελ.404.

[4] [3] Lady Montagu.
THE LETTERS OF LADY M. W. MONTAGU, DURING THE EMBASSY TO CONSTANTINOPLE, 1716-18. PARIS: BAUDY'S EUROPEAN LIBRARY, 1840 [3c], σελ. 150,151.] : The "forbidden ground", "the women's apartments".

[5] Βλέπε [45a] Μελέκ Χανούμ, (Marie Dejean Millingen), σελ. 281. [45a]

[6] «Τα ανάκτορα (χαρέμια) των Σουλτάνων, ως και οι γυναικωνίται των πασάδων και των βέηδων γέμουσι πάντοτε των ωραιοτάτων γυναικων της ανατολικης Ευρώπης ηρπαγμένων εκ της Γεωργίας, την Κολχίδος, την Ελλάδος κτλ.» Βλέπε περιηγήτρια [33°] Dora d'Istria.
ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΕΝ ΤΗ ΑΝΑΤΟΛΗ ΓΥΝΑΙΚΩΝ, ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΤΗΣ ΚΟΜΗΣΣΗΣ ΔΩΡΑΣ ΙΣΤΡΙΑΔΟΣ, ΜΕΤΑΦΡΑΣΘΕΝ ΜΕΝ ΥΠΟ ΤΗΣ ΚΥΡΙΑΣ ΑΙΜΙΛΙΑΣ Γ. ΣΚΟΥΖΕ. ΕΚΔΟΘΕΝ ΔΕ ΥΠΟ ΧΡ. ΔΟΥΚΑ,, ΤΟΜΟΣ ΠΡΩΤΟΣ. ΑΘΗΝΑΙ ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΧΡΗΣΤΟΥ ΔΟΥΚΑ. ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΟΔΟΝ ΕΥΑΓΓΕΛΙΣΤΡΙΑΣ (ΑΡΙΘ.45). 1861., σελ. 345-346.

[7] [63] 1865 Anna Vivanti
A Journey to Crete, Constantinople, Naples and Florence. Three months abroad. By Anna Vivanti. London, printed for private circulation, 1865, σελ. 57.

[8] [11] Louise Demont.
Journal of the Visit of her Majesty the Queen (Caroline), to Tunis, Greece, and Palestine, written by Louise Demont, with other corresponding papers, collected in Switzerland, and translated by Edgar Garston. London, T. and J. Allman, 1821, σελ. 207 - 217. ("buried alive", σελ. 18.)

[9] Βλέπε, Maria Theresa d'Asmar., η οποία απεύθυνε «έκκληση στις γυναίκες της Αγγλίας «για την αναγέννηση της Ανατολής, και την εξύψωση του φύλου τους στα δικαιώματα και στην αξιοπρέπεια, τα οποία έχουν τόσο καιρό στερηθεί εξ αιτίας των Μωαμεθανών αφεντάδων τους.»
Prophecy and Lamentation; or, A VOICE FROM THE EAST, APPEAL TO THE WOMEN OF ENGLAND, on the Regeneration of the East, and the Elevation of their Sex to the Rghts and Dignities, of which they have been so long deprived by their Mahommedan

- «το απαίσιο/βδελυρό σύστημα της απομόνωσης».[10]
- «Ο Παράδεισος του Μωάμεθ».[11]
- «Η επιχρυσωμένη φυλάκιση του Βασιλικού Σαράι"[12]
- «Ο θεσμός της διαφθοράς των γυναικών και των πριγκίπων»,[13] δηλαδή των έγκλειστων γυναικών και γιων των σουλτάνων.
- «Το επιχρυσωμένο μπουντρούμι».[14]
- «Ένα κέντρο όπου η Αρετή συντρίβεται».[15]
- «Η φωλιά της αδικίας/της ανομίας και της διαφθοράς».[16]
- «Θερμοκήπια συνωμοσιών».[17]
- «Το χαρέμι είναι το θερμοκήπιο του ανταγωνισμού και της αντιζηλίας».[18]

Masters; by the BABYLONIAN PRINCESS, Maria Theresa d'Asmar, daugther of Emir Abdallah d'Asmar, written by herself, and translated into English. Dedicated by special permission to Her Majesty. London, John Hatchard and Son, Publishers, 1845.

Η Πριγκίπισσα της Βαβυλωνίας, αμέσως μετά το έργο αυτό έγραψε στην Αγγλική γλώσσα, «και βρίσκεται υπό-έκδοση» το ακόλουθο βιβλίο: «The Babylonian Princess, Maria Theresa D'Asmar, daughter of Emir Abdallah D'Asmar, DURING HER FIFTEEN YEARS' RESIDENCE IN EUROPE, containing her impression and ideas of the habits and customs of civilized countries; a description of the interior of convents; and a narrative of her persecution in Rome.

[10] «Πόση ευχαρίστηση και ευτυχία στερεί από αυτόν τον λαό αυτό το απαίσιο/βδελυρό σύστημα της απομόνωσης...» Βλέπε:

[63] 1865 Anna Vivanti

A Journey to Crete, Constantinople, Naples and Florence. Three months abroad. By Anna Vivanti. London, printed for private circulation, 1865, σελ. 58-59

[11] [3] Lady Montagu.

THE LETTERS OF LADY M. W. MONTAGU, DURING THE EMBASSY TO CONSTANTINOPLE, 1716-18. PARIS: BAUDY'S EUROPEAN LIBRARY, 1840 [3c], σελ. 150,151,161. : The "forbidden ground", "the women's apartments", "Mahomet's paradise"

[12] Ibid., Βλέπε περιηγήτρια [40a], Julia Pardoe, 1836, σελ. 306.

[13] [50b] Emmeline Lott.

The English Governess in Egypt. Harem life in Egypt and CONSTANTINOPLE. By Emmeline Lott. Formerly Governess to His Highness the Grand Pacha, Ibrahim, Son of His Highness Ismael Pacha, Viceroy of Egypt. In Two Volumes. London, Richard Bentley, New Burlington Street. 1866. Engraved frontispiece. Dedicated to His Highness Ismael Pacha, &c. &c. Viceroy of Egypt, by His Highness's Most Humble and Devoted Serant, the Authoress. Volume II. [51b]. σελ. 296, 297,299: "the yoke of the Harem", [σελ. 296] the "Princes' Cage", [σελ. 297] "the soil (the harem) is capable of producing only crippled plants.", "institution for the corruption of women and young princes" [σελ. 299].

[14] Ibid., σελ. 77. [51a]

[15] [44α] Fanny Janet Blunt, formerly, F.J. Sandison .

The People of Turkey: 20 years Residence among Bulgarians, Greeks, Albanians, Turks and Armenians" By a Consul's Daughter and Wife Vol. I and Vol II. , 1878 . Volume I., σελ. 261

[16] [45β] Marie Dejean-Millingen/ Melek Hanum.

SIX YEARS IN EUROPE: SEQUEL TO THIRTY YEARS IN THE HAREM. The Autobiographical Notes of Melek-Hanum, wife of H.H. Kibrizli-Mehemet-Pasha. Edited by L.A. Chamerovzow. London: Chapman and Hall, 193, Picadilly. 1873, [45b]. σελ. 277.

Η Marie-Dejean [Millingen], γνωστή ως η συγγραφέας Μελέκ Χανούμ, γεννήθηκε στην Κωνσταντινούπολη στις αρχές του 19ου αιώνα, από πατέρα Γάλλο, μητέρα Ελληνο-Αρμένισσα., Από την πλευρά της μητέρας της, η γιαγιά της ήταν Χιώτισσα, και ο παππούς της Αρμένιος. Ο πρώτος της σύζυγος ήταν Άγγλος και ο δεύτερος (πρώην δούλος, όπως μας πληροφορεί η ίδια), ένας Τούρκος αξιωματούχος από την Κύπρο, ο Κιμπριζλί Μεχεμέτ Πασάς, που χάρη στην σύζυγό του,Marie Dejean, η οποία μετά τον γάμο τους ονομάστηκε Μελέκ Χανούμ, ανέβηκε στην ιεραρχία της εξουσίας του Οσμανικού κράτους, φτάνοντας στο αξίωμα του Μεγάλου Βεζίρη. Η Μελέκ-Χανούμ υπήρξε σύζυγος του Μεγάλου Βεζίρη Κιμπριζλί Μεχεμέτ-Πασά. Έζησε, συνεργάσθηκε ενεργά στις πολιτικές αποφάσεις του συζύγου της και αντιστάθηκε 30 χρόνια στα χαρέμια της Τουρκίας, και ιδιαίτερα στα χαρέμια της ελίτ. Δραπέτευσε από την Τουρκία στην Ελλάδα, το 1865, μαζί με την κόρη της Αϊσια Χανούμ, απ' όπου εφυγαδεύθησαν για την Γαλλία και την Αγγλία.

[17] "hotbeds of intrigue".

[51a] Emmeline Lott.

The English Governess in Egypt. Harem life in Egypt and CONSTANTINOPLE. By Emmeline Lott. Formerly Governess to His Highness the Grand Pacha, Ibrahim, Son of His Highness Ismael Pacha, Viceroy of Egypt. In Two Volumes. London, Richard Bentley, New Burlington Street. 1866. Engraved frontispiece. Dedicated to His Highness Ismael Pacha, &c. &c. Viceroy of Egypt, by His Highness's Most Humble and Devoted Serant, the Authoress. Volume I. [51a,]. σελ. 156.

[18] [44α] Fanny Janet Blunt.

The People of Turkey: 20 years Residence among Bulgarians, Greeks, Albanians, Turks and Armenians" By a Consul's Daughter and Wife Vol. I and Vol. II. , 1878 . Vol. I., [44α] σελ. 256-257.

- Στο χαρέμι «... (οι γυναίκες) μαραζώνουν ή πεθαίνουν από την υπερκατανάλωση ουσιών».[19]
- «Τα σύνορα της φρικτής μελαγχολίας» η οποία, «γεννούσε την παραφροσύνη».[20]
- «...(οι έγκλειστες γυναίκες) γίνονται νωθρές και άψυχες, και προσεγγίζουν την παρακμή.»[21]
- «Η ακριβής εστία της ίντριγκας».[22]
- «Η αρένα βλαβερών συκοφαντιών, που γεννιούνται από άθλια μυαλά».[23]
- «Κλειδωμένες (γυναίκες), θύματα της ζήλιας και του φθόνου».[24]
- «Το Κλουβί των Πριγκίπων», «το έδαφος του (χαρεμιού) είναι ικανό να παράγει μόνο σακατεμένα φυτά».[25]
- «Ο ζυγός του χαρεμιού».[26]
- «Καταδικάζουν τις γυναίκες τους σε μία ζωή ματαιότητας, άγνοιας, ανηθικότητας, και πρόωρου θανάτου».[27]
- «Η μολυσμένη ατμόσφαιρα».[28]
- «Woman-kind...»,[29] «Womanity»,[30] η 'Γυναικότητα' ή το Γυναικείο φύλο.

---

[19] Ibid., σελ. 256-257. [44a]

[20] [51a] Emmeline Lott.
The English Governess in Egypt. Harem life in Egypt and CONSTANTINOPLE. By Emmeline Lott. Formerly Governess to His Highness the Grand Pacha, Ibrahim, Son of His Highness Ismael Pacha, Viceroy of Egypt. In Two Volumes. London, Richard Bentley, New Burlington Street. 1866. Engraved frontispiece. Dedicated to His Highness Ismael Pacha, &c. &c. Viceroy of Egypt, by His Highness's Most Humble and Devoted Serant, the Authoress. Volume I. [51a,]. σελ. 200.

[21] [44a] Fanny Janet Blunt.
The People of Turkey: 20 years Residence among Bulgarians, Greeks, Albanians, Turks and Armenians" By a Consul's Daughter and Wife Vol. I and Vol. II. , 1878 . Vol. I., [44°] σελ.262.

[22] [51a]: "the very focus of intrigue".
The English Governess in Egypt. Harem life in Egypt and CONSTANTINOPLE. By Emmeline Lott. Formerly Governess to His Highness the Grand Pacha, Ibrahim, Son of His Highness Ismael Pacha, Viceroy of Egypt. In Two Volumes. London, Richard Bentley, New Burlington Street. 1866. Engraved frontispiece. Dedicated to His Highness Ismael Pacha, &c. &c. Viceroy of Egypt, by His Highness's Most Humble and Devoted Servant, the Authoress. [51a], σελ. 156

[23] Ibid., σελ. 157. [51a]: " the arena of that vermin slander, bred in abject minds.",

[24] [63] 1865 Anna Vivanti
A Journey to Crete, Constantinople, Naples and Florence. Three months abroad. By Anna Vivanti. London, printed for private circulation, 1865, σελ. 117.

[25] [51β] 1864-1866, Emmeline Lott.
The English Governess in Egypt. Harem life in Egypt and CONSTANTINOPLE. By Emmeline Lott. Formerly Governess to His Highness the Grand Pacha, Ibrahim, Son of His Highness Ismael Pacha, Viceroy of Egypt. In Two Volumes. London, Richard Bentley, New Burlington Street. 1866. Engraved frontispiece. Dedicated to His Highness Ismael Pacha, &c. &c. Viceroy of Egypt, by His Highness's Most Humble and Devoted Servant, the Authoress.
[51b], σελ. 296, 297,299]: "the yoke of the Harem", [51b, σελ. 296] the "Princes' Cage", in reference to males. [σελ. 297] "the soil (the harem) is capable of producing only crippled plants.", "institution for the corruption of women and young princes" [σελ.299].

[26] Ibid., σελ. 296. [51b]

[27] [63] 1865 Anna Vivanti
A Journey to Crete, Constantinople, Naples and Florence. Three months abroad. By Anna Vivanti. London, printed for private circulation, 1865, σελ. 116-117.

[28] [51b] 1864 -1866 Emmeline Lott
The English Governess in Egypt. Harem life in Egypt and CONSTANTINOPLE. By Emmeline Lott. Formerly Governess to His Highness the Grand Pacha, Ibrahim, Son of His Highness Ismael Pacha, Viceroy of Egypt. In Two Volumes. London, Richard Bentley, New Burlington Street. 1866. Engraved frontispiece. Dedicated to His Highness Ismael Pacha, &c. &c. Viceroy of Egypt, by His Highness's Most Humble and Devoted Servant, the Authoress., σελ. 299., και
-[44°] Fanny Janet Blunt.
The People of Turkey: 20 years Residence among Bulgarians, Greeks, Albanians, Turks and Armenians" By a Consul's Daughter and Wife Vol. I and Vol. II. , 1878 . Vol. I., [44a], σελ. 115.

[29] "woman-kind" , 57b], σελ. 53, 54, "the feminine division of his family" [57b], σελ. 53.
[57b] 1857 – 1897 Mary Adelaide Walker [Σαράντα χρόνια περιηγήσεων] Eastern Life and Scenery, with excursions in Asia Minor, Mytilene, Crete, and Roumania. By Mrs. Walker. London, Chapman and Hall, 1886. 2 Vols. (in two volumes) Written by an artist with nearly thirty years experience in the East. Interesting accounts of life and customs.

[30] [50β], 1870, Annie Jane Harvey.

- «Αηδιαστικό».[31]
- Το σύστημα της διαφυλικής «διχοτόμησης»[32] της Οθωμανικής οικογένειας, «το διαχωριστικό σύστημα».[33]
- «Η δουλεία του νου»,[34] «η πνευματική φυλάκιση είναι χειρότερη από την σωματική φυλάκιση».[35]
- «Τα μικρά θύματα ενός τερατώδους κοινωνικού συστήματος»,[36] το παιδικό χαρέμι, οι μικροί δούλοι και τα 'ελεύθερα' παιδιά των έγκλειστων γυναικών.
- «Το χαρέμι σε μινιατούρα», «μία φρικτή μαθητεία της ζωής» και οι «εμβρυακοί πασάδες...».[37]
- Ο θεσμός του Χαρεμιού, που δημιουργήθηκε από άνδρες για να υποτάσσουν, να απομονώσουν και να εξουσιάζουν ποικιλότροπα τις γυναίκες, μακροπρόθεσμα συνέβαλε στην καταστροφή τους.[38]
- Οι μελλοντικοί ηγέτες της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας που μεγάλωναν και ζούσαν στα χαρέμια μαζί με τις μητέρες τους, τα αδέλφια τους από άλλες μητέρες, τις σκλάβες τους, τα παιδιά-σκλάβους (αρσενικά και

Turkish Harems & Circassian Homes by Mrs. Harvey (of Ickwell Bury) London Hurst & Blackett. Great Marlborough Street. 1871. [50b]:

'Wo-manity', συνδυασμός των Αγγλικών όρων Woman και Humanity, σελ. 75. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η δήλωση της Harvey [50β], η οποία εισάγει έναν καινούργιο όρο στην Αγγλική 'φεμινιστική' γλώσσα. Η περιηγήτρια παρατηρεί, ότι οι δύο εργαζόμενες οι οποίες «έβραζαν τόσα χρόνια» μέσα στο γυναικείο λουτρό, δεν ανήκαν πια στο γυναικείο είδος/ανθρωπότητα--"Wo-manity" διότι το δέρμα τους και η παρουσία τους είχαν αλλοιωθεί από την συνεχή έκθεσή τους στο λουτρό.

[31] "Disgusting":

[63] 1865, Anna Vivanti.

A Journey to Crete, Constantinople, Naples and Florence. Three months abroad. By Anna Vivanti. London, printed for private circulation, 1865, σελ. 58-59

[32] [45a] MARIE DEJEAN

Μετά τον πρώτο της γάμο, MARIE DEJEAN MILLINGEN

Μετά τον δεύτερο της γάμο, MELEK HANUM

THIRTY YEARS IN THE HAREM: OR, THE AUTOBIOGRAHY OF MELEK-HANUM WIFE OF H.H. KIBRIZLI-MEHEMET-PASHA. LONDON: CHAPMAN AND HALL, 193, PICCADILLY. 1872. [45ª], σελ. 279.

Η Marie Dejean-Millingen, η συγγραφέας Μελέκ Χανούμ, γεννήθηκε στην Κωνσταντινούπολη στις αρχές του 19ου αιώνα, από πατέρα Γάλλο και μητέρα Ελληνό-Αρμένισσα: από την πλευρά της μητέρας της, όπως ήδη αναφέραμε, η γιαγιά της ήταν Χιώτισσα και ο παππούς της Αρμένιος. Η ίδια δηλώνει στο έργο της ότι είναι Γεωργιανή και ως πατρίδα της αναγνωρίζει την Κωνσταντινούπολη. Ο πρώτος της σύζυγος ήταν Άγγλος, φίλος του Λόρδου Βύρωνα και ιατρός του Σαράι, και ο δεύτερος Τούρκος αξιωματούχος και προστατευόμενος του Μεγάλου Βεζίρη Ρεσίντ Πασά. Ο δεύτερος σύζυγός της υπήρξε προστατευόμενος του Ρεσίντ Πασά χάρη στην παλιά φιλία και επιρροή της Marie Dejean Millingen [Melek Hanum]. Ο Τούρκος αξιωματούχος σύζυγός της, που είχε καταγωγή δούλου και ήταν από την Κύπρο, έγινε, μετά από τον Ρεσίντ Πασά, ο Μεγάλος Βεζίρη Κιμπριζλί Μεχεμέτ-Πασάς. Ο Κιμπριζλί-Μεχεμέτ Πασά, που ήταν υπεύθυνος για την διαδοχή του σουλτάνου Αμπτούλ Μεζίντ στον θρόνο το 1861, πέθανε το 1871.

[33] Ibid., σελ. 279. [45a]

[34] [50β], 1870, Annie Jane Harvey.

Turkish Harems & Circassian Homes by Mrs. Harvey (of Ickwell Bury) London Hurst & Blackett. Great Marlborough Street. 1871, [50β], σελ. 91. '"Slavery of the Mind..."

[35] Ibid., σελ. 91 [50b] - '"Mental imprisonment...".

[36] Όσον αφορά την παιδική δουλεία του χαρεμιού και το «παιδικό χαρέμι», βλέπε, περιηγήτρια, [30α] CHRISTINE TRIVOLCE DE BELGIOJOSO. LA VIE INTIME ET LA VIE NOMADE EN ORIENT. SCENES ET SOUVENIRS DE VOYAGE. I et II.. Revue des Deux Mondes, XXVe Annee. Seconde Serie De La Nouvelle Periode. Tome Neuvieme. Paris. Bureau de la Revue des Deux Mondes. 1855. [30α], σελ. 1043.

[37] Ibid., σελ. 1043. [30a]

[38] [51b] Emmeline Lott.

"The English Governess in Egypt. Harem life in Egypt and Constantinople." By Emmeline Lott. Formerly Governess to His Highness the Grand Pacha, Ibrahim, Son of His Highness Ismael Pacha, Viceroy of Egypt. In Two Volumes. London, Richard Bentley, New Burlington Street. 1866. Engraved frontispiece. Dedicated to His Highness Ismael Pacha, &c. &c. Viceroy of Egypt, by His Highness's Most Humble and Devoted Servant, the Authoress. Volume II., [51b], σελ. 299.

θηλυκά) και τους εξισλαμισμένους ευνούχους, καταστρέφονταν και αλλοιώνονταν «μέσα σε αυτό το θεσμό της διαφθοράς».[39]

- «Πολύτιμες» και απαραίτητες εθεωρούντο οι σκλάβες για την διατήρηση του θεσμού του Οθωμανικού χαρεμιού.[40]
- Το χαρέμι «...στερεί κάθε στοιχείο αγνότητας και αλήθειας.»[41]
- «Πολύτιμες» και απαραίτητες εθεωρούντο οι σκλάβες για την διατήρηση του θεσμού του Οθωμανικού χαρεμιού.[42]
- «Μέσα σε αυτό το θεσμό της διαφθοράς...».[43]
- «Οι σκλάβες αποτελούν ένα απαραίτητο κομμάτι του Σαράι [παλατιού] και του Τούρκικου θεσμού του χαρεμιού...[44]
- «Ελευθερωθήκαμε από το κλουβί, την μονότονη ζωή του χαρεμιού...από τους περιορισμούς στο πνεύμα/στο μυαλό, καθώς και στο σώμα... να μπορείς να μιλάς και να σου μιλούν...».[45]
- «... φυλακισμένες μέσα σε ένα σύγχρονο γυναικωνίτη, ή χαρέμι στο οποίο πρόσβαση έχουν μόνο οι ηγεμόνες και αφέντες τους, που κυριολεκτικά είναι αυτό στα Μωαμεθανικά κράτη.»[46]
- «Η ξεκάθαρη ή ολοφάνερη γραμμή διχοτόμησης».[47]
- «Η οικογενειακή ζωή, στην πραγματικότητα, είναι άγνωστη στους Τούρκους. Ο νόμος του Κορανίου, διαιρεί την ανθρωπότητα σε δύο ξεχωριστές τάξεις, τους άνδρες και τις γυναίκες».[48]
- «...άτομα που προσποιούνται, ότι σχηματίζουν ένα κομμάτι μιας και μόνης οικογένειας, στην πραγματικότητα, δεν έχουν τίποτα το κοινό μεταξύ τους—ούτε διαμερίσματα, ούτε αντικείμενα, ούτε έπιπλα, ούτε φίλους ή φίλες ("friends"), ούτε τις ίδιες ώρες ανάπαυσης.»[49]
- «Δεν υπάρχει καμμία ελπίδα για τους Τούρκους, όσο οι Τουρκάλες παραμένουν αυτό που είναι...και το κοινωνικό σύστημα εξακολουθεί να

---

[39] Ibid. σελ. 299 [51b]
Επίσης, βλέπε Κεφάλαιο II.

[40] [86a] Lucy Garnett.
THE WOMEN OF TURKEY AND THEIR FOLK-LORE by Lucy M.J. Garnett with concluding chapters on the Origins of Matriarchy by John S. Stuart-Glennie, M.A. THE JEWISH AND MOSLEM WOMEN. London. David Nutt, 270-271 Strand, W.C. 1891. [86a] σελ. 403.

[41] [86b] Lucy Garnett.
WOMEN UNDER ISLAM: THEIR SOCIAL STATUS AND LEGAL RIGHTS by Lucy Garnett. THE NINETEENTH CENTURY, A MONTHLY REVIEW, Edited by James Knowles. London: Sampson Low, Marston, &c. (σελ. 57-70), January 1895. [86b] σελ. 139.

[42] [86a] Lucy Garnett.
THE WOMEN OF TURKEY AND THEIR FOLK-LORE by Lucy M.J. Garnett with concluding chapters on the Origins of Matriarchy by John S. Stuart-Glennie, M.A. THE JEWISH AND MOSLEM WOMEN. London. David Nutt, 270-271 Strand, W.C. 1891. [86a] σελ. 403.

[43] Βλέπε περιηγήτρια [51β], σελ. 299.
Επίσης, βλέπε Κεφάλαιο II.

[44] [44a] 1848 - 1899 Fanny Janet Blunt, formerly, F.J. Sandison
The People of Turkey: 20 years Residence among Bulgarians, Greeks, Albanians, Turks and Armenians" By a Consul's Daughter and Wife Vol. I and Vol. II. , 1878 . σελίδες 125.

[45] Βλέπε [45b] Μελέκ Χανούμ (Marie Dejean Millingen), [45β], σελ. 24.

[46] [6] Mrs. Maria Guthrie , 1795 –1796.
A tour performed in the years 1795-1796 through the Taurida, or Crimea, the antient kingdom of Bosphoros, the once powerful republic of Tauric Cherson, and all the other countries on the north shore of the Euxine, ceded to Russia by the Peace of Kainardgi and Jassy. By Mrs. Maria Guthrie, formerly acting directress of the Imperial Convent for the Education of the Female Nobility of Russia: described in a series of letters to her husband the editor, Matthew Guthrie M.D. F.R.S. and F.S.A of London and Edinburgh, member of the Philosophical Society of Manchester, &c. &c. Phisician to the First and Second Imperial Corps of Noble Cadets in St. Petersburgh, and Councillor of State to His Imperial Majesty of All The Russians. The whole illustrated by a map of the tour along the Euxine coast, from the Dniester to the Cuban, with engravings of a great number of ancient coins, medals, monuments, inscriptions, and other curious objects." London. Printed by Nichols and Son, Red Lion Passage, Fleet Street, For T. Cadill, Jun. And W Davies, in The Strand. 1802., Letter LXIX, [6] σελ. 217.

[47] Βλέπε [45a] Μελέκ Χανούμ (Marie Dejean Millingen), σελ. 281.

[48] Ibid., σελ. 278. [45a]

[49] Ibid., σελ. 278. [45a]

καταστρέφει την ηθική δύναμη της γυναίκας και στην συνέχεια, ως αποτέλεσμα αυτού, και εκείνη των ανδρών της αυτοκρατορίας».[50]

- **Κλπ., κλπ.**

***

1. Αποσαφήνιση του όρου 'Χαρέμι'

Γνωρίζουμε από ιστορικές πηγές ότι υπήρχαν ιδιαίτερη χώροι γυναικών, πριν την εμφάνιση του Ισλάμ **σε διάφορα μέρη του κόσμου, γνωστά με άλλες επωνυμίες, όπως πούρντα (purdah), στην Ινδία, που σημαίνει κουρτίνα, ανταρούν ή εντερούν (andarun, enderun) στην Περσία, που δήλωνε το εσωτερικό τμήμα της οικίας και η Περσο-Ινδική ζενανέ (zenane ή zenaneh), όρος προερχόμενος από την Περσική λέξη zan που σημαίνει γυναίκα.**[51] Στην Ασσυρία, στην Περσία και στην Αίγυπτο των προϊσλαμικών χρόνων, οι περισσότερες βασιλικές Αυλές διέθεταν γυναικωνίτες (χαρέμια), που περιελάμβαναν τις συζύγους και τις παλλακίδες των ηγεμόνων, τις δούλες τους και τους ευνούχους τους.

Χαρέμια υπήρχαν, επίσης, στις χώρες του Ισλάμ, πολύ πριν την εμφάνιση των Οθωμανών Τούρκων και την εξάπλωση και επικράτηση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας (14ος έως τον 20ος αιώνας).[52] **Ο Αραβικός όρος 'χαρίμ' (γυναικωνίτης) έφθασε σε εμάς μέσω του Τούρκικου όρου (χαρεμλίκ), υπό την μορφή 'χαρέμι', που ταυτίζεται με αισθησιακές φαντασιώσεις και μυστήριο.**

Ο όρος **'Χαρέμι'**, όπως το χρησιμοποιούν οι δυτικές περιηγήτριες,[53] προέρχεται από την **Αραβική λέξη χαράμ** (haram)[54], που εμπεριέχει δύο έννοιες. Κυριολεκτικά και εννοιολογικά σημαίνει ταυτόχρονα το **απαραβίαστο** και το **ιερό**.[55] Σημαίνει «ένας ιερός χώρος»[56] ή «ο ιερός

---

[50] [44a] FANNY JANET BLUNT, formerly, F.J. Sandison . The People of Turkey: 20 years Residence among Bulgarians, Greeks, Albanians, Turks and Armenians" By a Consul's Daughter and Wife Vol. I and Vol. II. , 1878 . Volume I., [44a].

[51] Walther, Wiebke. Women From Medieval To Modern Times In Islam. Women in Islam. Markus Wiener Publishers and W Prinston. 1995.,σελ. 76.

[52] Όσον αφορά το χαρέμι και τις γυναίκες (συζύγους και παλλακίδες) του Μωάμεθ, του Προφήτη, τον 7ο μ.Χ. αιώνα, βλέπε: The Koran, Penguin Classics, 1997. Βλέπε, επίσης, Hekmat, Anwar, Women and the Koran and The Status of Women in Islam, Prometheus Books, 1997.
Σχετικά με τους απόγονους-διαδόχους του Μωάμεθ, δηλαδή την θρησκευτικο-πολιτική ηγεσία που τον ακολούθησε από το 632-1258 βλέπε :Walther, Wiebke, Women in Islam from Medieval to Modern Times. Marcus Wiener Publishers and Princeton, 1993, σελ. 38-39,44, και Hekmat, Anwar, Women and the Koran and The Status of Women in Islam, Prometheus Books, 1997, σελ. 131-132.

1. Το Χαλιφάτο της Μεδίνας από το 632 έως το 661.
2. Το Χαλιφάτο των Omayyads ή Umayyads της Δαμασκού από το 661 έως το 750. (υπήρχαν χαρέμια στα παλάτια τους στην έρημο της Συρίας, [Βλέπε, Walther, Wiebke, σελ. 44].
3. Το Χαλιφάτο των Abbasids και τα εμιράτα των πριγκίπων της αυτοκρατορίας από το 750-1258. (Walther, Wiebke, Abbasid period:σελ. 37,38-39, 100,123,143,151,186-187) Το κύμα των Μογγολικών κατακτήσεων στην Βαγδάτη, το 1258, έβαλε τέλος στο Χαλιφάτο των Abbasids (των απογόνων ενός θείου του Μωάμεθ) που κυβερνούσαν μέχρι το 1258.

[53] Οι περιηγήτριες μεταχειρίζονται και τους όρους χαράμ, χα'αρέμ, χαρίμ ή χαρεμλίκ (haram, 'Ha'arems, Haremlik, Harim).

[54] Χρησιμοποιούν επίσης τον Αραβικό όρο χαρίμ/harim ή χαρίμι (harimi), για να προσδιορίσουν τον γυναικωνίτη . Η λέξη χαρίμι δήλωνε το σύνολο των γυναικών που ζούσαν στο χαρέμι.
Όσον αφορά τον Αραβικό όρο 'χαράμ', βλέπε επίσης, Croutier, Aleve Lytle. Harem, The World Behind the Veil., σελ.17.

[55] Όσον αφορά "the sacred", βλέπε περιηγήτριες:
[63] ANNA VIVANTI.
A Journey to Crete, CONSTANTINOPLE, Naples and Florence. Three months abroad. By Anna Vivanti. London, printed for private circulation, 1865. 189 p. 12 mo. Journey started March 18, 1865., σελ.43,
και [51ο], Emmeline Lott.

περίβολος».[57] **Αρχικά** η λέξη **χαράμ** εχρησιμοποιείτο αποκλειστικά, για να προσδιορίσει τους ιερούς και απαραβίαστους, από τους 'άπιστους', χώρους του Ισλάμ, και όχι το γυναικείο τμήμα μιας κατοικίας ή τα γυναικεία μέλη μιας οικογένειας. Για παράδειγμα, ο ιερός χώρος της Μέκκα απεκαλείτο **χαράμ**, που σήμαινε κυριολεκτικά ένας **περιορισμένος χώρος αποκλειστικά για τους Πιστούς** (the Faithful), **δηλαδή για τους** Μουσουλμάνους και απαγορευμένος στους άπιστους, δηλαδή στους μη-Μουσουλμάνους. Γι' αυτό τον λόγο, ολόκληρη η περιοχή της Μέκκα, καθώς και της Μεδίνας, η πόλη του Προφήτη στην σημερινή Σαουδική Αραβία, εθεωρείτο από τους Μουσουλμάνους ως ιερή περιοχή ή ως ιερός τόπος, και ονομαζόταν χαράμ.[58] Περιηγήτριες επισημαίνουν, ότι η λέξη χαρέμι σημαίνει επίσης **«παράνομο»**, **«προστατευμένο»**, και **«απαγορευμένο»**.

Την αρχική Αραβική λέξη **χαράμ**, που προσδιόριζε τις ιερές περιοχές του Ισλάμ, την Αραβική λέξη **χαρίμ**, που δήλωνε τον γυναικωνίτη, δηλαδή την διαφυλική διχοτόμηση, το ειδικό γυναικείο τμήμα της κατοικίας ή της εγκατάστασης, και την αραβική λέξη **χαρίμι**, που δήλωνε το σύνολο των γυναικών, το γυναικείο πληθυσμό, που ζούσαν στο γυναικωνίτη, **αντικατέστησε** στην συνέχεια ο όρος **χαρεμλίκ** ή **χαρέμι**. Ο όρος χαρεμλίκ ή χαρέμι, τελικά, χρησιμοποιήθηκε για να προσδιορίσει και να ξεχωρίσει πρώτον, τα αποκλειστικά γυναικεία τμήματα των διαφόρων κατοικιών και των ανακτόρων, στα οποία απαγορευόταν η είσοδος στους αρσενικούς, που δεν ανήκαν στο στενό ή άμεσο οικογενειακό περιβάλλον, με εξαίρεση τους μαύρους εξισλαμισμένους ευνούχους οι οποίοι εθεωρούντο άφυλοι, και συνεπώς αντικατέστησε τον όρο Αραβικό όρο χαρίμ, και δεύτερον ολόκληρο τον γυναικείο πληθυσμό αυτών των διαφυλικών εγκαταστάσεων, δηλαδή αντικατέστησε και τον Αραβικό όρο χαρίμι.[59]

Ο γνωστός όρος χαρέμι (ή χαρεμλίκ) εχρησιμοποιείτο για να εκφράσει, με μία **συλλογική έννοια**, ολόκληρο το γυναικείο τμήμα μιας 'οικογένειας',[60] ανεξάρτητα από την θέση κάθε γυναίκας στην οικογένεια ή στην πυραμιδική ιεραρχία του.[61] Προσδιόριζε ξεκάθαρα τον ξεχωριστό χώρο της οικίας όπου οι γυναίκες, τα παιδιά τους, οι ευνούχοι τους, οι σκλάβες τους και οι μικροί δούλοι, των δύο φύλων, ζούσαν σε απόλυτη απομόνωση, περιορισμό και επιτήρηση. Έτσι, στην **κοσμική ή καθημερινή του χρήση** ο όρος χαρέμι αναφέρεται σ' έναν χώρο που τελούσε υπό προστασία και την αποστολή αυτή, συνήθως, ανελάμβαναν εξωτερικοί φρουροί ή εξισλαμισμένοι ευνούχοι.

The English Governess in Egypt. Harem life in Egypt and CONSTANTINOPLE. By Emmeline Lott. Formerly Governess to His Highness the Grand Pacha, Ibrahim, Son of His Highness Ismael Pacha, Viceroy of Egypt. In Two Volumes. London, Richard Bentley, New Burlington Street. 1866. Engraved frontispiece. Dedicated to His Highness Ismael Pacha, &c. &c. Viceroy of Egypt, by His Highness's Most Humble and Devoted Servant, the Authoress. [51a]-: 'Harem' σελ. 61 και 14 ('sacred'), σελ. 61 the 'caged birds' of the Viceroy's Elysium, σελ. 14.

[56] [86β] Lucy Garnett.

WOMEN UNDER ISLAM: THEIR SOCIAL STATUS AND LEGAL RIGHTS by Lucy Garnett. THE NINETEENTH CENTURY, A MONTHLY REVIEW, Edited by James Knowles. London: Sampson Low, Marston, &c. pp.57-70, January 1895. [86β], σελ. 62]

[57][57a], Mary Adelaide Walker, Mrs. Walker.

"Eastern Life and Scenery, with excursions in Asia Minor, Mytilene, Crete, and Roumania. By Mrs. Walker. London, Chapman and Hall, 1886. 2 Vols. (in two volumes) 12 mo. Written by an artist with nearly thirty years experience in the East. Interesting accounts of life and customs. [57a], σελ. 101, and 308 : " the harem or female portion of the family", "the sacred enclosure".

[58] Hekmat, Anwar. Women and the Koran. The Status of Women in Islam., σελ. 23.

[59] Βλέπε ευνούχους στο δεύτερο κεφάλαιο. Μόνο οι εύποροι τάξεις των μουσουλμάνων διέθεταν ευνούχους.

[60] Βλέπε Κεφάλαιο III.

[61] Όσον αφορά την πυραμιδική ιεραρχία του χαρεμιού του Σαράι, βλέπε Κεφάλαιο II. Για την πυραμιδική ιεραρχία στα χαρέμια των ιδιωτών, δηλαδή στα μη-βασιλικά χαρέμια, βλέπε Κεφάλαιο III.

Ο θεσμός του χαρεμιού προσδιόριζε, επιπροσθέτως, ένα **καταφύγιο**, ένα άσυλο **σχεδόν** απαραβίαστο. Ως παράδειγμα της ιερότητάς του χαρεμιού για τους Μουσουλμάνους, η Αγγλίδα περιηγήτρια Lucy Garnett[62] αναφέρει ένα περιστατικό, που έγινε στην Θεσσαλονίκη την ημέρα της σφαγής των Γάλλων και των Γερμανών Προξένων το 1876.[63] Όπως μας πληροφορεί η Garnett, ενώ ο Άγγλος Γενικός Πρόξενος Blunt,[64] βρισκόταν στο «κόνακ» (οικία) του Πασά που ήταν ο γενικός κυβερνήτης της Θεσσαλονίκης, για να σταματήσουν την εξέγερση στην πόλη, έφθασε η πληροφορία ότι κινδύνευε και η δική του ζωή από τον φανατικό όχλο. Ο Blunt, δήλωσε στον Γενικό Κυβερνήτη της Θεσσαλονίκης, ότι θα εθεωρείτο υπεύθυνος για την ασφάλειά του, και πήρε από αυτόν την επιβεβαίωση ότι, εάν ήταν απόλυτα απαραίτητο **«θα του επέτρεπε να πάρει καταφύγιο (ή άσυλο) μέσα στο χαρέμι του»** και γνωρίζοντας ότι εκεί θα ήταν ασφαλής δεν έλαβε κανένα άλλο μέτρο για την ασφάλειά του.[65] **Μοναδική μαρτυρία για την άδεια που δίνεται σε έναν άνδρα να μπει σε χαρέμι, και ιδιαίτερα σε έναν 'Άπιστο'.!!**

Σχεδόν όλα που γνωρίζουμε, για την θέση της γυναίκας και τα χαρέμια στην προϊσλαμική εποχή της Αραβικής χερσονήσου, δηλαδή πριν την άνοδο του Ισλάμ τον 7° μ.Χ. αιώνα, για τα χαρέμια στους πρώτους αιώνες του Ισλάμ (7ος ως 13ος αιώνας), καθώς και για τα Οθωμανικά χαρέμια από τον 14° ως τον 17° αιώνα, προέρχονται από ανδρικές αναφορές εκείνων των εποχών, από Ευρωπαίους περιηγητές, από παλαιότερους ιστορικούς και από το Κοράνι,[66] σε αντίθεση με τον 18° και τον 19° αιώνα, που δυτικές περιηγήτριες εισχώρησαν οι ίδιες στα Οθωμανικά χαρέμια όλων των κοινωνικών τάξεων, και των οποίων οι επιτόπιες παρατηρήσεις καθώς και οι συνομιλίες τους με τις έγκλειστες γυναίκες, ελεύθερες Μουσουλμάνας και εξισλαμισμένης σκλάβας, θα αποδειχθούν πολύτιμες για την κατανόηση της θέσης της γυναίκας και την πραγματική καθημερινή ζωή της μέσα στο Οθωμανικό χαρέμι.

---

[62] [86b], 1891, 1891-1917 Lucy M.M. Garnett
WOMEN UNDER ISLAM: THEIR SOCIAL STATUS AND LEGAL RIGHTS by Lucy Garnett. THE NINETEENTH CENTURY, A MONTHLY REVIEW, Edited by James Knowles. London: Sampson Low, Marston, &c. , January 1895, [86β], σελ. 57-70.

[63] Δεν αναφέρει άλλες πληροφορίες σχετικά με αυτήν την εξέγερση.

[64] Ίσως ο σύζυγος της περιηγήτριας συγγραφέας Fanny Janet Blunt, η οποία γνώριζε την Lucy Garnett, και η οποία ήταν η σύζυγος του Άγγλου πρόξενου στην Θεσσαλονίκη όπου έμεινε μέχρι το 1899 (βλέπε [44°], [44β] 1848-1899 FANNY JANET BLUNT, formerly, F.J. Sandison.
The People of Turkey: 20 years Residence among Bulgarians, Greeks, Albanians, Turks and Armenians" By a Consul's Daughter and Wife Vol. I and Vol. II. , 1878. [44a,b]

[65] WOMEN UNDER ISLAM: THEIR SOCIAL STATUS AND LEGAL RIGHTS by Lucy Garnett. THE NINETEENTH CENTURY, A MONTHLY REVIEW, Edited by James Knowles. London: Sampson Low, Marston, &c. pp.57-70, January 1895. [86b] σελ. 69.

[66] Βλέπε, Walther, Wiebke, Women in Islam from Medieval to Modern Times. Marcus Wiener Publishers and Princeton, 1993, σελ. 164-165, 171.
Οι Αραβίδες, που έγραφαν ποίηση, εμφανίσθηκαν στην δυτική Ισλαμική αυτοκρατορία, που υπήρξε πιο φιλελεύθερη από την ανατολική. Η Αραβική φιλολογία, που διασώθηκε, αποδίδει στις γυναίκες, όχι μόνο τις προϊσλαμικής εποχής και της αριστοκρατίας στις αρχές του Ισλάμ, τον 7° αιώνα, ειλικρίνεια σε σεξουαλικά/ερωτικά θέματα. Αν και παρατηρείται, ότι μόνο οι σκλάβες- και όχι οι ελεύθερες Μουσουλμάνες- μπορούσαν να εκφράζουν τα συναισθήματά τους ανοιχτά στους άνδρες. [σελ. 164-165]
Τον 14° αιώνα, στην πραγματεία του για τον έρωτα, ο θεολόγος Ibn Qayyim al-Jauziyya δεν αφήνει καμμία αμφιβολία, ότι η γυναίκα είχε τα ίδια δικαιώματα με τον άνδρα στην σεξουαλική ικανοποίηση στον γάμο. Άλλοι συγγραφείς υποστήριζαν, ότι η γυναίκα είχε μεγαλύτερο λίμπιντο από τον άνδρα. Άλλοι (άνδρες) συγγραφείς, τον 11° αιώνα, είχαν άλλη άποψη και υποστήριζαν ότι υπάρχει διάκριση μεταξύ του γάμου και του ερωτισμού, όπως ο Kay Kau'us, ruler of Ziyarid, ο οποίος υποστήριζε, ότι η εκπλήρωση της ηδονής δεν ήταν στις υποχρεώσεις της συζύγου, αλλά αρκούσε να αγορασθεί μία σκλάβα από το σκλαβοπάζαρο για αυτό. [σελ. 171]
Σε αυτό το σημείο, όμως, προσθέτουμε ότι ο εγγονός του Μωάμεθ, του Προφήτη, ο al-Hasan Ibn Ali, είχε παντρευθεί 200 γυναίκες κατά την διάρκεια της ζωής του. (σελ. 171)

«διχοτόμησης»[91] της Οθωμανικής οικογένειας, «το διαχωριστικό σύστημα»,[92] «οι δύο ξεχωριστές τάξης, οι άνδρες και οι γυναίκες»'[93] «τα δύο στοιχεία»'[94] ή «αυτό που ονομάζουν εδώ οικογένεια».[95] Επισημαίνουν, επίσης, ότι το χαρέμι αποτελούσε «το γυναικείο κομμάτι της οικογένειας»,[96] «η Γυναικότητα (Womankind)», «το θηλυκό τμήμα της οικογένειας»,[97] κλπ.

Εκτιμούν, δηλώνουν, παρατηρούν και σημειώνουν ότι το χαρέμι ή το χαρεμλίκ ήταν το 'sanctum sactorum', δηλαδή ο ασφαλής χώρος από κάθε αυθαίρετη είσοδο, μέσα στον όποιο, ούτε ο σύζυγος-αφέντης μπορούσε να εισχωρήσει χωρίς την συγκατάθεση της συζύγου του,[98] ιδιαίτερα εάν έβλεπε τα υποδήματα της συζύγου του μπροστά στην πόρτα του divan khane, ή του σαλονιού, τα οποία του ανακοίνωναν ότι η σύζυγος του είχε επισκέπτριες,[99] τις οποίες δεν είχε δικαίωμα να δει, εφ' όσον δεν ανήκαν σε αυτόν. Επισημαίνουμε ότι αυτό το δικαίωμα δεν το είχαν οι εξισλαμισμένες σκλάβες, αλλά μόνο οι νόμιμοι σύζυγοι.

Σημειώνουν και υπογραμμίζουν, μεταξύ άλλων, ότι το χαρέμι ήταν το κομμάτι, ή το τμήμα, ή το παλατιακό συγκρότημα του σαράι, στο οποίο κατοικούσε το γυναικείο στοιχείο.[100] Το σαράι[101] ήταν ένα παλάτι, ένα ανάκτορο ή μία έπαυλη μέσα στο οποίο υπήρχε το χαρέμι, δηλαδή ο ξεχωριστός χώρος, οι ξεχωριστές εγκαταστάσεις ή τα διαμερίσματα των γυναικών. Διαπιστώνουν ότι όσο ανέβαινε η οικονομική και κοινωνική θέση του ιδιοκτήτη ενός ανακτόρου ή μιας έπαυλης της Οθωμανικής ελίτ, τόσο πιο έντονος και ξεκάθαρος ήταν αυτός ο διαχωρισμός ή αυτή η

---

[91] [45ª] MARIE DEJEAN,
Μετά τον πρώτο της γάμο, MARIE DEJEAN MILLINGEN
Μετά τον δεύτερο της γάμο, MELEK HANUM
THIRTY YEARS IN THE HAREM: OR, THE AUTOBIOGRAHY OF MELEK-HANUM WIFE OF H.H. KIBRIZLI-MEHEMET-PASHA. LONDON: CHAPMAN AND HALL, 193, PICCADILLY. 1872. [45ª], σελ. 279.

[92] Ibid., σελ. 279. [45a]

[93] Ibid., σελ. 278. [45a]

[94] Ibid., σελ. 282. [45ª]

[95] [30a]. MME LA PRINCESSE DE BELGIOJOSO / CHRISTINE TRIVULCE DE BELGIOJOSO.
LA VIE INTIME ET LA VIE NOMADE EN ORIENT. SCENES ET SOUVENIRS DE VOYAGE. I et II. . Revue des Deux Mondes, XXVe Annee. Seconde Serie De La Nouvelle Periode. Tome Neuvieme. Paris. Bureau de la Revue des Deux Mondes. 1855. (I. pages 466-502 et II: pages 1020-1050): Les harems, les Patriaches et les Derviches, les Armeniennes de Cesaree . [Constantinople, Angora or l'ancienne Ancyre (l'ancienne capitale de la Galatie), (Eiaq-Maq-Oglou, Angora, Bajandur, Tcherkess (Antoniopolis), la Cappadoce; Kuprin, Merdeche, Kircheir, Caesarea (et Judiehsou) et les villes de Taurus, the Taurus; Allah-Daghda, Medem a Adana, Antioch, Latakia, Homs, Aleppo, Tarsus, Konia...' [30α] σελ. 1039-1040.

[96] [57a,b] Mary Adelaide Walker, Mrs. Walker –
"Eastern Life and Scenery, with excursions in Asia Minor, Mytilene, Crete, and Roumania. By Mrs. Walker. London, Chapman and Hall, 1886. 2 Vols. (in two volumes) 12 mo. Written by an artist with nearly thirty years experience in the East. Interesting accounts of life and customs. [57a], σελ. 101, and 308]: " the harem or female portion of the family", "the sacred enclosure".

[97] Ibid., σελ. 53, 54. [57b] : ("womankind"), και ("the feminine division of his family").

[98] Όσον αφορά τις νόμιμες συζύγους (ελεύθερες Μουσουλμάνες), γεγονός που δεν ίσχυε για τις σκλάβες.

[99] [86β] Lucy Garnett.
WOMEN UNDER ISLAM: THEIR SOCIAL STATUS AND LEGAL RIGHTS by Lucy Garnett. THE NINETEENTH CENTURY, A MONTHLY REVIEW, Edited by James Knowles. London: Sampson Low, Marston, &c. pp.57-70, January 1895. [86β], σελ. 62]
Βλέπε, επίσης, [4] 1785–1788 Elizabeth Berkely, The Right Honourable Elizabeth Craven, ή Lady Craven, [μετά τον δεύτερο της γάμο, Margravine of Ansbash] :
1. "A Journey Through The Crimea to Constantinople In A Series Of Letters Written In The Year 1786." London, G.G. J. and J. Robinson, 1789.
2. Memoirs of the margravine of Ansbach. Written by herself. London, Henry Colburn, 1826.

[100] [63] ANNA VIVANTI.
A Journey to Crete, CONSTANTINOPLE, Naples and Florence. Three months abroad. By Anna Vivanti. London, printed for private circulation, 1865. 189 p. 12 mo. Journey started March 18, 1865., σελ. 43

[101] "Seraglio," δηλαδή το Σαράι.

διχοτόμηση των δύο φύλων, μέχρι του σημείου που το χαρέμι απετελείτο από ένα ξεχωριστό και αυτόνομο οικοδόμημα ή σαράι(ανάκτορο ή παλάτι).[102] Ο όρος χαρέμι χρησιμοποιήθηκε για να προσδιορίσει το συγκεκριμένο κομμάτι, ή τμήμα της κατοικίας όλων των κοινωνικών στρωμάτων που στέγαζε το γυναικείο πληθυσμό, την γυναικεία μικρο-κοινωνία, σε αντίθεση με το σελαμλίκι (selamlik, selemlik)[103], τον χώρο, τις εγκαταστάσεις ή τα διαμερίσματα των αρσενικών της ίδιας οικογένειας μέσα στην ίδια κατοικία ή συγκρότημα, ή σε ξεχωριστή κατοικία, όταν επρόκειτο για την εύπορη Οθωμανική τάξη. **Πρόκειται πραγματικά για έναν όρο, για μία έννοια, που υποδηλώνει μία διαφυλική διχοτόμηση της οικογένειας ή των δύο στοιχείων**–των ανδρών και των γυναικών.[104]

Οι περιηγήτριες διακρίνουν, ότι τα κτίσματα αυτά είχαν καφασωτά ή δικτυωτά ξύλινα παράθυρα, που προσδιόριζαν τον χώρο του χαρεμιού στους περαστικούς. Τα καφασωτά παράθυρα, όπως μας πληροφορούν, τα συναντούσαν ιδιαίτερα στις κατοικίες των Τούρκων, της υψηλότερης κοινωνικής τάξης, οι οποίες κατοικίες στην πόλη ονομάζονταν konaks (κόνακς) και στην εξοχή στο Βόσπορο ονομάζονταν yalis (γιαλίς).[105] Γνωστοποιούν, ότι, κατά κανόνα, δεν υπήρχαν παράθυρα χαρεμιών που να μην καλύπτονταν από καφασωτά ή δικτυωτά καλύμματα ή πλέγματα, τα οποία ετοποθετούντο επάνω στο παράθυρο από την εξωτερική πλευρά. Σημειώνουν, ότι μεταξύ του σελαμλίκι,[106] δηλαδή των ανδρικών διαμερισμάτων ή οικοδομημάτων, και του χαρεμιού, υπήρχε ένας ουδέτερος χώρος, που ονομαζόταν το μαμπέην (mabeyn), που ήταν ένα άλλο διαμέρισμα που η χρήση του ήταν κοινή και στις δύο πλευρές, ή στα δύο στοιχεία, ανάλογα με την περίσταση.[107]

Υποστηρίζουν, ότι ο όρος «Χαρέμι» εχρησιμοποιείτο, επίσης, για τον προσδιορισμό και άλλων διαφυλικών χώρων, που διετίθεντο αποκλειστικά για το γυναικείο φύλο. Επισημαίνουν ότι «χαρέμια» υπό την έννοια αυτή, δηλαδή του αυστηρά γυναικείου χώρου, υπήρχαν στα πλοία, στις άμαξες και στα τραμ που αποτελούσαν ξεχωριστούς, διχοτομημένους, ιδιαίτερους διαφυλικούς χώρους, αποκλειστικά για τις γυναίκες που ταξίδευαν. Επιπλέον, οι περιηγήτριες ονομάζουν χαρέμια τους αποκλειστικά γυναικείους χώρους στα τζαμιά και στους τεκέδες των δερβίσηδων, όπου πίσω από καφασωτά παράθυρα ή πλέγματα, το γυναικείο φύλο, **όπως και σήμερα**, συμμετείχε απαρατήρητο στις προσευχές ή στις θρησκευτικές τελετές.[108]

Τα προαναφερθέντα, επαναλαμβάνουμε, αποτελούν τις παρατηρήσεις, τους ορισμούς, την οπτική εικόνα, τις εκτιμήσεις, την ερμηνεία, και την διατύπωση των δυτικών περιηγητριών, που έζησαν, κατοίκησαν, εργάσθηκαν

---

[102] Βλέπε Κεφάλαιο III, όσον αφορά την διχοτόμηση της οικογένειας.
Βλέπε Κεφάλαιο II, σχετικά με το σαράι του σουλτάνου.
[103] Όπως το γράφουν οι περιηγήτριες.
[104] Βλέπε Κεφάλαιο III, η Διχοτόμηση της Οικογένειας.
[105] The People of Turkey: 20 years Residence among Bulgarians, Greeks, Albanians, Turks and Armenians" By a Consul's Daughter and Wife Vol. I and Vol. II. , 1878 . Vol. I., [44"],σελ. 242-243: 'Οι Σουλτάνοι της Τουρκίας είχαν και κατοικίες - μεσαίας κατηγορίας, σε σχέση με τα μεγάλα παλάτια και τα κιόσκια, που ονομάζονταν γιαλίς ή βίλες που αυτές συχνά φαίνονται στα παράλια του Βοσπόρου μέσα στη πρασινάδα...'
[106] "selamlik/selemlik"
[107] [57b] Mary Adelaide Walker.
"Eastern Life and Scenery, with excursions in Asia Minor, Mytilene, Crete, and Roumania. By Mrs. Walker. London, Chapman and Hall, 1886. 2 Vols. (in two volumes) 12 mo. Written by an artist with nearly thirty years experience in the East. [57b], σελ. 50,51.
[108] Ibid., σελ. 49, 70, 114. [57b]

ή επισκέφθηκαν τα Οθωμανικά χαρέμια των διαφόρων κοινωνικών στρωμάτων ή τάξεων, από το 1717 έως το 1895.[109]

2.2 Όλα τα έγκλειστα μέλη των Οθωμανικών χαρεμιών, χωρίς καμμία εξαίρεση, ήταν ή υπήρξαν στην καταγωγή τους σκλάβες.

Αναμφισβήτητα, οι πρώτες προμήθειες σκλάβων προήλθαν από κατακτημένους λαούς, πολεμικές επιδρομές, εξανδραποδισμούς, και απαγωγές.[110] Αρχικά οι κατακτητικοί πόλεμοι ήταν η πρώτη και η κύρια πηγή της δουλείας του χαρεμιού,[111] στην συνέχεια οι απαγωγές,[112] ενώ μεταγενέστερα παρατηρήθηκε το φαινόμενο της εθελοντικής δουλείας ή των εθελοντριών δούλων και, από το 1864, το φαινόμενο της εθελόντριας μετανάστριας-δούλας, θέματα που θα εξετασθούν λεπτομερέστατα στα κεφάλαια που ακολουθούν. Μαθαίνουμε ότι ο απέραντος θηλυκός πληθυσμός των «Άπιστων», δηλαδή των μη-Μουσουλμάνων, αποτελούσε ανεξάντλητη πηγή προσφοράς σκλάβων, καλύπτοντας έτσι την ουσιαστική προϋπόθεση για την εξάπλωση, ανανέωση, συντήρηση, διατήρηση και εξέλιξη του θεσμού του χαρεμιού, του συστήματος της διαφυλικής διχοτόμησης και της απομόνωσης των γυναικών, της πολυγυνίας και της «παλλακίδας/concubinage», δηλαδή της σεξουαλικής εκμετάλλευσης εξισλαμισμένων σκλάβων και η αντιμετώπισή τους ως σκεύη ηδονής ή εργαλεία αναπαραγωγής/τεκνοποίησης, καθώς και την εκμετάλλευση των 'κατώτερων' θηλυκών δούλων, ως οικιακό εργατικό-υπηρετικό προσωπικό (domestic slavery).

Σε αυτό το σημείο πρέπει να επισημάνουμε ότι το Κοράνι[113] ευλογεί,[114] προτρέπει και εγκρίνει την απόκτηση σκλάβων από τους «άπιστους» αιχμαλώτους πολέμου. Σύμφωνα με το Κοράνι, σκλάβοι μπορούν να γίνουν μόνο οι μη-Μουσουλμάνοι, και απαγορεύει ρητά την υποδούλωση ή των εξανδραποδισμό των «Πιστών», δηλαδή των Μουσουλμάνων. Αυτό το διαπιστώνουμε σε πολλές αναφορές περιηγητριών, όπως εκείνες της Αγγλίδας περιηγήτριας Lucy Garnett, η οποία υπογραμμίζει, ότι **ο νόμος του Ισλάμ αναγνωρίζει ως νόμιμη ιδιοκτησία μόνο τους μη-Μουσουλμάνους, που έχουν πέσει στην εξουσία των Πιστών κατά τη διάρκεια πολέμου ή πολεμικών επιδρομών.**[115] Προσθέτει, ότι ο νόμος του Ισλάμ επιτρέπει σ'

---

[109] Μετά το 1926, όταν η Τουρκική Δημοκρατία κήρυξε παράνομη την πολυγαμία, η απομόνωση των γυναικών έγινε λιγότερο δημοφιλής.

[110] Hekmat, Anwar. Women and the Koran. The Status of Women in Islam. Prometheus Books, New York. 1997, σελ. 17. Επίσης, βλέπε, The Koran, Penguin Classics, 1997, σελ. 59-60.

[111] Hekmat, Anwar. Women and the Koran. The Status of Women in Islam. Prometheus Books, New York. 1997, σελ. 17. και, The Koran, Penguin Classics, 1997, σελ. 59-60.

[112] [3c] Lady Montagu.
THE LETTERS OF LADY M. W. MONTAGU, DURING THE EMBASSY TO CONSTANTINOPLE, 1716-18. PARIS: BAUDY'S EUROPEAN LIBRARY, 1840. "LETTER XLI. TO THE LADY RICH. Belgrade village, June 17, O.S ', [3c] σελ. 182-183. «... επιθυμείτε να σας αγοράσω μία Ελληνίδα δούλα, η οποία είναι αρχόντισσα χιλιάδων προτερημάτων. Οι Έλληνες είναι υπόδουλοι και όχι σκλάβοι. Εκείνοι που πωλούνται με αυτόν τον τρόπο είτε υποδουλώνονται/αρπάζονται σε πολέμους [αιχμάλωτοι πολέμων], είτε είναι εκείνοι που έχουν απαγάγει από τους Τατάρους στην Ρωσία, την Κιρκασία ή την Γεωργία... Είναι αλήθεια [όμως] ότι χιλιάδες [Έλληνες] αρπάχτηκαν από το Μοριά...

[113] THE KORAN, Penguin Classics, , translated with notes by N.J. Dawood. Penguin Books 1997. , (slaves as booty, σελ. 297, War spoils, σελ. 126-133, War, against idolaters, σελ. 29, reward for taking part, σελ. 56, success against infidels σελ. 230. treatment of enemies and captives σελ. 357).

[114] Όσον αφορά τον όρο "sanctified", βλέπε Fanny Janet Blunt [44a,b], κεφάλαιο II. The People of Turkey: 20 years Residence among Bulgarians, Greeks, Albanians, Turks and Armenians" By a Consul's Daughter and Wife Vol. I and Vol. II. , 1878.

[115] [86β] Lucy M.J. Garnett.
WOMEN UNDER ISLAM: THEIR SOCIAL STATUS AND LEGAL RIGHTS by Lucy Garnett. THE NINETEENTH CENTURY, A MONTHLY REVIEW, Edited by James Knowles. London: Sampson Low, Marston, &c. pp.57-70, January 1895, σελ. 66. Βλέπε, επίσης, THE KORAN, Penguin Classics, translated with notes by N.J. Dawood. Penguin Books 1997. , (slaves as booty, σελ. 297, War spoils, σελ. 126-133, War, against idolaters, σελ. 29, reward for taking part, σελ. 56, success against infidels σελ. 230, treatment of enemies and captives σελ. 357), και

έναν άνδρα [Μουσουλμάνο] να παντρευθεί μόνο τέσσερις γυναίκες, αλλά μπορεί να έχει στην κατοχή του όσες σκλάβες θέλει, δηλαδή ένα απεριόριστο αριθμό γυναικών-σκλάβων.[116]

Ενδιαφέρον παρουσιάζει, στο σημείο αυτό, η πληροφορία που μας παρέχει η Αμερικανίδα ιεραπόστολος Mary Briscoe Baldwin (1835-1869), η οποία βρισκόταν στην Κρήτη το 1835 έως το 1845, σύμφωνα με την οποία, πολλοί Κρητικοί αναγκάσθηκαν να αλλαξοπιστήσουν, δηλαδή να εξισλαμισθούν, για να αποφύγουν τον εξανδραποδισμό, την δουλεία, τον θάνατο, την βαρβαρότητα και την ληστεία ή την λεηλασία των περιουσιών τους.[117]

Χωρίς καμμία εξαίρεση, όλες οι περιηγήτριες του 19ου αιώνα, καθώς και δύο του 18ου αιώνα (1717 και 1786),[118] που εισχώρησαν σε αυτόν τον «ιερό» γυναικείο χώρο του χαρεμιού και γνώρισαν τα έγκλειστα μέλη του, αποκαλύπτουν και επαναλαμβάνουν, ότι **όλες** οι έγκλειστες γυναίκες ανήκαν νομικά στο καθεστώς της δουλείας, ή υπήρξαν στην καταγωγή τους σκλάβες ή απόγονοι σκλάβων.[119] Ευρωπαίες και Αμερικανίδες περιηγήτριες, κυρίως εκείνες του 19ου αιώνα, αποκαλύπτουν μετά από **επιτόπια παρατήρηση**, ότι τα Οθωμανικά χαρέμια(1717-1895) συνεκροτούντο αποκλειστικά από εξισλαμισμένες σκλάβες ή εξισλαμισμένους σκλάβους, δηλαδή ευνούχους,[120] από πρώην σκλάβες, οι οποίες είχαν απελευθερωθεί, ή από ελεύθερες μουσουλμάνες με δουλική καταγωγή, επειδή οι μητέρες τους υπήρξαν σκλάβες. Απετελούντο δηλαδή από τις γυναίκες και τα παιδιά, τις κόρες και τους γιους αυτών των γυναικών, από μικρούς δούλους, δηλαδή από παιδιά και βρέφη που είχαν αρπαχθεί από τους γονείς τους ή εκείνα που αγόραζαν οι Οθωμανοί στα σκλαβοπάζαρα,[121] στα σκλαβοκάραβα, ή στα χαρέμια των 'δουλεμπορισσών',[122] από την μητέρα ή τους θηλυκούς συγγενείς του ιδιοκτήτη-κυρίου του χαρεμιού, του οποίου η μητέρα υπήρξε και εκείνη στην καταγωγή της σκλάβα, καθώς και από μαύρους ευνουχισμένους άνδρες και μαύρα ευνουχισμένα αγόρια.[123]

Γνωρίζουμε, ότι τα χαρέμια των Οθωμανών σουλτάνων, των πασάδων και των μπέηδων γέμιζαν πάντοτε με γυναίκες της **Ανατολικής Ευρώπης**, αρπαγμένες από την **Γεωργία**, την **Κολχίδα**, την **Ελλάδα** κτλ,[124] όπως οι Ελληνίδες

Hekmat, Anwar. Women and the Koran. The Status of Women in Islam, Prometheus Books, 1997, όσον αφορά, "Spoils of War...divided to Mohammed and next of kin...", σελ. 47,52,53. Όσον αφορά "Slavery", βλέπε σελ. 116, 148-150, "Polygamy", σελ. 41, 129, 131, 135, 137, 140, 141, 144, 145.

[116] [86β] Lucy M.J. Garnett.
WOMEN UNDER ISLAM: THEIR SOCIAL STATUS AND LEGAL RIGHTS by Lucy Garnett. THE NINETEENTH CENTURY, A MONTHLY REVIEW, Edited by James Knowles. London: Sampson Low, Marston, &c. pp.57-70, January 1895, [86β], σελ 62. Επίσης, βλέπε Κοράνι.

[117] [19] 1835 – 1869 Miss Mary Briscoe
Mission life in Greece and Palestine. Memorials of Mary Briscoe Baldwin, Missionary to Athens, and Joppa. By Emma Raymond Pitman, of "Heroines of the Mission Field;" "Vestina's Martyrdom;" "Profit and Loss;" &c. &c. Sell, Petter, Galpin & Co.: London, Paris & New York 1881, σελ. 173.

[118] [3] Lady Mary Wortley Montagu

[119] Είτε στην απελευθέρωσή τους μετά από γάμο με έναν Μουσουλμάνο, είτε στο γεγονός ότι η μητέρα τους υπήρξε σκλάβα ή απελευθερωμένη σκλάβα.

[120] Όσο ανέβαινε η κοινωνική θέση του ιδιοκτήτη-αφέντη ενός χαρεμιού, τόσο αυξανόταν ο αριθμός των έγκλειστων γυναικών τους και συνεπώς ο αριθμός των μαύρων ευνούχων. Μόνο η Οθωμανική ελίτ διέθετε ευνούχους. (βλέπε Κεφάλαιο ΙΙ.)

[121] Στα σκλαβοπάζαρα της Κωνσταντινούπολης, της Σμύρνης, της Τυνησίας, του Καίρου κλπ.

[122] Βλέπε Κεφάλαιο ΙΙ.

[123] Βλέπε Κεφάλαιο ΙΙ, και υποκεφάλαιο «Οι Ευνούχοι...»
Όσον αφορά τα χαρέμια όλων των κοινωνικών στρωμάτων, βλέπε Κεφάλαιο ΙΙΙ.

[124] [33a] Dora d'Istria. [La Princesse Helene Ghika, La Princesse Koltzoff-Massalsky (1849)]
ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΕΝ ΤΗ ΑΝΑΤΟΛΗ ΓΥΝΑΙΚΩΝ, ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΤΗΣ ΚΟΜΗΣΣΗΣ ΔΩΡΑΣ ΙΣΤΡΙΑΔΟΣ, ΜΕΤΑΦΡΑΣΘΕΝ ΜΕΝ ΥΠΟ ΤΗΣ ΚΥΡΙΑΣ ΑΙΜΙΛΙΑΣ Γ. ΣΚΟΥΖΕ. ΕΚΔΟΘΕΝ ΔΕ ΥΠΟ ΧΡ. ΔΟΥΚΑ,, ΤΟΜΟΣ ΠΡΩΤΟΣ. ΑΘΗΝΑΙ ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΧΡΗΣΤΟΥ ΔΟΥΚΑ. ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΟΔΟΝ ΕΥΑΓΓΕΛΙΣΤΡΙΑΣ (ΑΡΙΘ.45). 1861., [33a] σελ. 345-346.

'σουλτάνες'[125] Μαχπεϊκήρ και Ρεβία Γκουλνούς, οι Ρωσίδες Κουρέμ (Ροξελάνη) και Ταρκάν, οι οποίες είχαν ενεργή συμμετοχή σε όλες τις υποθέσεις της αυτοκρατορίας.[126]

Όλες οι άτυποι σύζυγοι, δηλαδή οι Καντίν Εφέντη των σουλτάνων[127] υπήρξαν στην καταγωγή τους σκλάβες. Σε αυτό το σημείο πρέπει να σημειώσουμε, ότι αρχικά, οι Οθωμανοί σουλτάνοι παντρεύονταν ελεύθερες γυναίκες, που ήταν κόρες είτε κυβερνητών της Ανατολής, είτε της Βυζαντινής βασιλικής οικογένειας.[128] **Όμως μετά την Άλωση της Πόλης, το 1453, από τον Μωάμεθ Β' (ή Μεχμέτ ΙΙ) τον Κατακτητή, καθιερώθηκε το έθιμο να παίρνουν, ως άτυποι σύζυγοι, τις ευνοούμενες παλλακίδες-δούλες τους (χασεκί), χωρίς την σύναψη νόμιμου γάμου.**[129] Όλες οι βαλιδέ σουλτάνες, δηλαδή οι μητέρες των σουλτάνων, ανήκαν και εκείνες σε αυτήν την κατηγορία, δηλαδή υπήρξαν στην καταγωγή τους εξισλαμισμένες σκλάβες. Μόνο οι πριγκίπισσες και οι πρίγκιπες, δηλαδή τα παιδιά αυτών των γυναικών και των σουλτάνων εθεωρούντο ότι γεννήθηκαν ελεύθερα, επειδή ποτέ δεν αναγνωριζόταν η καταγωγή της μητέρας τους, ή των θηλυκών απογόνων τους.

Η πρώτη περιηγήτρια, που αναφέρθηκε στην υποδούλωση αποκλειστικά μη-Μουσουλμάνων λαών, ήταν η Lady Mary Wortley Montague,[130] η οποία σε επιστολή της, το 1717, σημειώνει ότι οι **Έλληνες** σκλάβοι, που επωλούντο στα σκλαβοπάζαρα, ήταν **αιχμάλωτοι πολέμων που είχαν αρπαχθεί από την Πελοπόννησο**, και ότι οι άλλοι σκλάβοι, που επωλούντο στα σκλαβοπάζαρα ήταν εκείνοι που είχαν αρπαχθεί από τους Τατάρους από την **Ρωσία**, την **Κιρκασία** και την **Γεωργία**.[131]

Όσον αφορά την πληθυσμιακή σύνθεση αυτών των Οθωμανικών χαρεμιών, **ιδιαίτερα τον 19ο αιώνα**, κατά τις επιτόπιες μαρτυρίες περιηγητριών, συνεκροτούντο κυριότερα, κατά σειρά αριθμητικής προτεραιότητας, από τις σκλάβες πολυτελείας,[132] όπως ήταν οι Κιρκάσιες,[133] οι Γεωργιανές και οι

---

[125] Βλέπε Πίνακα, «ΜΝΕΙΑ ΣΤΙΣ ΠΕΡΙΦΗΜΟΤΕΡΕΣ ΣΟΥΛΤΑΝΕΣ» ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ ΤΩΝ ΟΘΩΜΑΝΩΝ ΣΟΥΛΤΑΝΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΤΟΥ ΓΥΝΑΙΚΕΙΟΥ ΠΑΡΑΚΡΑΤΟΥΣ.

[126] Βλέπε Κεφάλαιο ΙΙ.

[127] Βλέπε Κεφάλαιο ΙΙ.

[128] Βλέπε Βλέπε Πίνακα, «ΜΝΕΙΑ ΣΤΙΣ ΠΕΡΙΦΗΜΟΤΕΡΕΣ ΣΟΥΛΤΑΝΕΣ» ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ ΤΩΝ ΟΘΩΜΑΝΩΝ ΣΟΥΛΤΑΝΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΤΟΥ ΓΥΝΑΙΚΕΙΟΥ ΠΑΡΑΚΡΑΤΟΥΣ.

[129] Βλέπε Κεφάλαιο ΙΙ.

[130] 'You desire me to buy you a Greek slave, who is to be mistress of a thousand good qualities. The Greeks are subjects and not slaves. Those who are to be bought in that manner are either such as are taken in war, or stolen by the Tartars, from Russia, Circassia, or Georgia, and are such miserable, awkward poor wretches, you would not think any of them worthy to be your housemaids. It is true that many thousands were taken in the Morea, but they have been, most of them, redeemed by the charitable contributions of the Christians, or ransomed by their own relations at Venice. [Lady Montagu to the Lady Rich, Belgrade village. June 17, O.S., 3c, 182]

[131] THE LETTERS OF LADY M. W. MONTAGU, DURING THE EMBASSY TO CONSTANTINOPLE, 1716-18. PARIS: BAUDY'S EUROPEAN LIBRARY, 1840. [3c] σελ. 182.

[132] Ελληνίδες, Ρωσίδες, Γαλλίδες, κλπ. στο υψηλότερο αξίωμα του Οθωμανικού κράτους. Για παράδειγμα η μητέρα του Σουλτάνου Μουσταφά ΙΙ και του Σουλτάνου Αμχμέτη ΙΙΙ ήταν η Ραμπιά Γκιουλνούζ, Ελληνίδα από την Κρήτη, πρώην σκλάβα, η οποία κατείχε το αξίωμα της βαλιδέ σουλτάνας και με τους δύο γιους της, τον πρώτο τον σουλτάνο Μουσταφά ΙΙ από το 1695 μέχρι τον φόνο του το 1730 και στην συνέχεια με τον δεύτερο γιο της τον Σουλτάνο Αχμέτη ΙΙΙ (1703-1730). (Βλέπε: Πίνακα, «ΜΝΕΙΑ ΣΤΙΣ ΠΕΡΙΦΗΜΟΤΕΡΕΣ ΣΟΥΛΤΑΝΕΣ» ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ ΤΩΝ ΟΘΩΜΑΝΩΝ ΣΟΥΛΤΑΝΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΤΟΥ ΓΥΝΑΙΚΕΙΟΥ ΠΑΡΑΚΡΑΤΟΥΣ).
Τον 19ο αιώνα περιηγήτριες σημειώνουν ότι τέσσερις πρώην σκλάβες απέκτησαν την υψηλότερη θέση στην ιεραρχία του χαρεμιού- τον τίτλο και το αξίωμα της Βαλιδέ Σουλτάνας. Η μητέρα του Σουλτάνου Μαχμούτ Β' (1808-1836) ήταν Γαλλίδα, ή Γάλλο-Αμερικανικής καταγωγής όπως υποστήριξε το 1816 η Γαλλίδα περιηγήτρια Mme. de la Ferte Meun. Η μητέρα του Σουλτάνου Αμπτουλ-Μεζίντ (1836-1861), του Σουλτάνου Αμπτούλ-Αζίζ (1861-1887) και η μητέρα του Αμπτούλ-Χαμίντ ΙΙ (1876-1909)

Όπως μας πληροφορεί η [27] Lady Londonderry, στο Τουρκικό δείπνο στο χαρέμι, παραβρέθηκε «μία Ελληνίδα η οποία είχε έρθει μαζί με τις κόρες της για να βοηθήσει/συμμετάσχει (to assist) στην τελετή.» [27], σελ. 104.

λευκές γυναίκες γενικά, (1717-1895) από μαύρες γυναίκες (1717-1895),[134] κυριότερα της Αφρικής, από μαύρους ευνούχους,[135] (1717-1795), από Ευρωπαίες,[136](1816) από Ιταλίδες,[137] (1816), αναφέρεται μία Γαλλίδα[138] (1816) και δύο Ιρλανδέζες, μητέρα και κόρη,[139] (1854) καθώς και από

• Όσον αφορά τις εργαζόμενες μη-μουσουλμάνες, βλέπε [63] 1865 Anna Vivanti . A Journey to Crete, Constantinople, Naples and Florence. Three months abroad. By Anna Vivanti. London, printed for private circulation, 1865, σελ. 60-63.

[133][3c] Lady Montagu, 1717. 1715, 1716 - 1718 (Lady Mary Wortley Montagu ή Lady Mary Pierrepont).
THE LETTERS OF LADY M. W. MONTAGU, DURING THE EMBASSY TO CONSTANTINOPLE, 1716-18. PARIS: BAUDY'S EUROPEAN LIBRARY, 1840.
'I went to see the Sultana Hafiten, favourite of the late Emperor Mustapha,. . .' [3c], σελ. 192
[3] [3a,b,c,d,e]
Επίσης, βλέπε:
- [3°] An Additional Volume to the letters of the Right Honourable M...y W...y M.....e: Written, during her travels in Europe, Asia and Africa, to Persons of Distincition, Men of Letters, &c. in different Parts of Europe which contain, Among other curious Relations, Accounts of the policy and manners of the Turks; Drawn from Sources that have been inaccessible to other Travellers." LONDON: Printed for T. Becket and P.A. de Hondt, in the Strand. MDCCLXVII. , (vol. 4) , [3a],.
- [3β] LETTERS OF the RIGHT HONOURABLE LADY M - - Y W - - - Y M- - - E: Written, during her TRAVELS in EUROPE, ASIA AND AFRICA, TO Persons of Distinction, Men of Letters, &c. in different PARTS of EUROPE. WHICH CONTAIN, Among other CURIOUS Relations, ACCOUNTS of the POLICY and MANNERS of the TURKS; Drawn from Sources that have been inaccessible to other Travellers. THE SECOND EDITION. VOL. III. LONDON: Printed for T. BECKET and P. A. D E HONDT, in the Strand. MDCCLXIII. (1718). [3b]

-[57a] 1857 – 1897 Mary Adelaide Walker [Σαράντα χρόνια περιηγήσεων] Eastern Life and Scenery, with excursions in Asia Minor, Mytilene, Crete, and Roumania. By Mrs. Walker. London, Chapman and Hall, 1886. 2 Vols. (in two volumes) Written by an artist with nearly thirty years experience in the East. Interesting accounts of life and customs. σελ. 2-6, 330
-[63] 1865 Anna Vivanti
A Journey to Crete, Constantinople, Naples and Florence. Three months abroad. By Anna Vivanti. London, printed for private circulation, 1865, σελ. 53-56, 113

[134] [57a] 1857 – 1897 Mary Adelaide Walker [Σαράντα χρόνια περιηγήσεων] Eastern Life and Scenery, with excursions in Asia Minor, Mytilene, Crete, and Roumania. By Mrs. Walker. London, Chapman and Hall, 1886. 2 Vols. (in two volumes) Written by an artist with nearly thirty years experience in the East. Interesting accounts of life and customs., σελ. 106

[135] Ibid., σελ. 101. [57°]
-[63] 1865 Anna Vivanti
A Journey to Crete, Constantinople, Naples and Florence. Three months abroad. By Anna Vivanti. London, printed for private circulation, 1865, σελ.60, 115,
-[37] 1879, 1881-1884 The Dowager Marchioness of Dufferin and Ava
My Russian and Turkish Journals by the Dowager Marchioness of Dufferin and Ava, author of "Our Viceregal Life in India," "My Canadian Journal," etc., with illustrations. London. John Murray, Albermarle Street, W. 1916. σελ. 227

[136] [9], 1814 - 1820 – Caroline, Queen of England [the Princess of Wales]
Voyages and Travels of Her Majesty, Caroline Queen of Great Britain: Including Visits to Various Parts of Germany, France, Italy, Greece, Palestine, &C, &C. and Comprising the Latest Description of those Interesting Countries, With Remarks on the State of Society, Religion, Manners, Customs, Antiquities, Arts, Literature, Natural Curiosities, &c. &c. particularly such as have become THE PRESENT SEAT OF WAR. BY ONE OF HER MAJESTY'S SUITE. The Whole Embellished with Picturesque views, &c. London: printed for and Published by Jones & Co., Oxford Arms Passage, Paternoster Row. 1821. , σελ. 409.
Το 1816 Μεγάλος αριθμός Ευρωπαίων εκρατούντο, ως σκλάβοι, στην Τυνησία και επωλούντο στο σκλαβοπάζαρο. Περιηγήτρια αγόρασε 100 Ευρωπαίες/Ευρωπαίους σκλάβους, από το σκλαβοπάζαρο της Τυνησίας, τρεις Ελληνίδες από την Αθήνα, και έξι άλλες άγνωστων εθνικοτήτων από το Κάιρο και τις απελευθέρωσε.

[137] [11] 1816 Louise Demont
Journal of the Visit of her Majesty the Queen (Caroline), to Tunis, Greece, and Palestine, written by Louise Demont. with other corresponding papers, collected in Switzerland, and translated by Edgar Garston. London, T. and J. Allman, 1821. Xxiv=84 p. 8 vo. [Added: a review of 'Bergami et la Reine d'Angleterre en cinq actes. Par MM FONTAN DUPEUTY, et Maurice Alhoy. Paris, 1833 (Extract from the Quarterly Review, 50 (1834), [11], σελ. 18.
Το 1816 υπήρχαν 500 γυναίκες στο χαρέμι του Μπέη, η πλειοψηφία των οποίων μιλούσε Ιταλικά.
Επίσης, το 1816, η Celine [14°], [14β], εκτός που επιβεβαιώνει τις πληροφορίες που μας παρείχε πρώτη η Demont [11], αποκαλύπτει στα απομνημονεύματά της αργότερα, ότι στο χαρέμι του κυβερνήτη πασά της Πάτρας, υπήρχε μία Ιταλίδα σκλάβα από τις όχθες του Adige. ([14°], σελ. 78)

[138] Η μητέρα του Σουλτάνου Μαχμούτ Β' (1808-1836) ήταν Γαλλίδα.

[139] "An Irish slave", βλέπε περιηγήτρια, [47] 1854, 1855. Mrs. Young, [Marianne Young]
Our camp in Turkey, and the way to it. By Mrs. Young the author of 'Cutch', 'Western India,' 'Facts and fiction,' etc. Second edition. Second edition. London: Richard Bentley, New Burlington Street, Publisher in Ordinary to Her Majesty. 1855. (πρώτη έκδοση 1854)

Ελληνίδες (1822-1825, 1840, 1841 και 1866).[140] Αναφέρεται, ότι υπήρχαν και Ελληνίδες στο χαρέμι του σουλτάνου Αμπτούλ Αζίζ (1861-1876), το οποίο συνεκροτείτο από 1.200 γυναίκες. **Σε αυτό το σημείο πρέπει να υπογραμμίσουμε ότι ελάχιστες είναι οι μαρτυρίες για την παρουσία Ελληνίδων στα σκλαβοπάζαρα ή ως έγκλειστα μέλη των χαρεμιών, μετά το 1825, παρόλο που** οι 'πρώτες κυρίες'[141] του σουλτάνου Αμπτούλ Αζίζ (1861-1876) ήταν κυρίως πρώην σκλάβες από την **Θεσσαλονίκη** και την **Κιρκασία**, όπως αποκαλύπτει η Αγγλίδα γκουβερνάντα Emmeline Lott,[142] το 1866. Κατά την Fanny Janet Blunt η πληθυσμιακή σύνθεση του χαρεμιού του Σουλτάνου Αμπτούλ-Αζίζ, που απετελείτο, όπως ήδη αναφέραμε, από 1,200 γυναίκες, ήταν σκλάβες από την **Ελλάδα**, την **Κιρκασία**, τον **Καύκασο**, την **Αίγυπτο** και την **Αιθιοπία**.[143]

Περιηγήτριες παρατηρούν ότι, όσο υπήρχαν **Ελληνίδες, Κιρκάσιες, Γεωργιανές, Σλάβες** ή άλλες **λευκές γυναίκες** σε προσιτές τιμές, συνήθως προετιμώντο από τις μαύρες γυναίκες,[144] οι οποίες εχρησιμοποιούντο για τις πιο βαριές δουλειές των χαρεμιών και όχι ως παλλακίδες (οδαλίσκες ή τσαριγέ).[145] Αναμφισβήτητα, όλες οι γυναίκες των χαρεμιών, κατά τις μαρτυρίες περιηγητριών του 18ου αιώνα, και κυρίως του 19ου αιώνα, προέρχονταν από διάφορα μέρη του κόσμου, συμπεριλαμβανομένων την **Ασία** και την **Αφρική**. Όμως, **η αυξημένη ζήτηση λευκών γυναικών** και η έλλειψη προσφοράς τους, στο δεύτερο ήμισυ του 19ου αιώνα, ανέβαζε την αξία της αγοράς τους και οι λευκές σκλάβες εθεωρούντο μία πολυτέλεια, αφού μόνο οι σουλτάνοι, οι μπέηδες, οι Αντιβασιλείς της Αιγύπτου και γενικά οι οικονομικά ευκατάστατοι Μουσουλμάνοι μπορούσαν να τις αγοράσουν- και κυρίως- να τις συντηρήσουν.[146]

Όσον αφορά την πολυεθνική σύνθεση των Οθωμανικών χαρεμιών, οι περιηγήτριες, από το 1816 έως το 1895, εκτός που διεισδύουν μέσα στα Οθωμανικά χαρέμια[147], μας εισάγουν και μέσα στα σκλαβοπάζαρα της Κωνσταντινούπολης, της Σμύρνης, της Αθήνας (1816), του Καίρου και της Τυνησίας, όπου διαπιστώνουν ότι επωλούντο γυναίκες διαφόρων εθνικοτήτων. **Επιβεβαιώνουν, ότι η κατοχή δούλων, ως ένδειξη του κοινωνικού καθεστώτος ('social status'), ήταν η απαραίτητη προϋπόθεση για την ανανέωση, διατήρηση και εξάπλωση του θεσμού του χαρεμιού,** και όχι μόνο. Ήταν απαραίτητη για την διατήρηση και την συντήρηση των Οθωμανικών ανακτόρων, που απαιτούσαν ένα αέναον και συνεχώς αυξανόμενο 'υπηρετικό προσωπικό'.

---

[140] Ελληνίδες από την Χίο, την Κρήτη, την Κάσσο, την Εύβοια και τα Ψαρά.
Βλέπε: [A VOICE FROM GREECE, CONTAINED IN AN ADDRESS FROM A SOCIETY OF GREEK LADIES TO THE PHILHELLENS OF THEIR OWN SEX IN THE REST OF EUROPE. TRANSLATED BY GEORGE LEE. LONDON: John Hatchard and Son, 187, Piccadilly. 1826. Το ακόλουθο γραμμένο [χειρόγραφο] στην πρώτη σελίδα αυτής της έκδοσης: "His Royal Highness the Duke of Sussex with Mr. E.H. Barker's profound Respects". Η ακόλουθη αφιέρωση υπάρχει στην δεύτερη σελίδα: "To the ladies of the United Kingdom, the following address is most respectfully dedicated by the translator, Piccadilly, 14th April, 1826". Gennadeios Library, Pamphlets in Favour of Greece 1821-1829.

[141] Βλέπε γυναικεία πυραμιδική ιεραρχία του Μεγάλου Χαρεμιού στο δεύτερο κεφάλαιο.

[142] The English Governess in Egypt. Harem life in Egypt and CONSTANTINOPLE. By Emmeline Lott. Formerly Governess to His Highness the Grand Pacha, Ibrahim, Son of His Highness Ismael Pacha, Viceroy of Egypt. In Two Volumes. London, Richard Bentley, New Burlington Street. 1866. Vol. II., [51β]

[143] Βλέπε Κεφάλαιο V. (τελευταίο κεφάλαιο).

[144] Για τις γυναίκες της Αφρικής και της Αραβίας οι οποίες είχαν μαύρο δέρμα, οι περιηγήτριες χρησιμοποιούν πιο συχνά τους όρους: negresses/ negress/ negroes, και λιγότερο τον όρο black women/woman.

[145] Βλέπε πυραμιδική ιεραρχία του Μεγάλου Χαρεμιού του Σαράι, τον 19ο αιώνα, στο δεύτερο κεφάλαιο.

[146] Σύμφωνα με τις μαρτυρίες των περισσότερων περιηγητριών.
Βλέπε επίσης- Gordon, Murry. "Slavery in the Arab World". New Amsterdam Books New York, NY. 1992. [Library of Congress Cataloging-in-Publication Data- HT137.G6713' 1989.]

[147] Βλέπε Κεφάλαιο II και Κεφάλαιο III.

Η απαραίτητη και συνεχιζόμενη ζήτηση επιβαλλόταν, επειδή ο αριθμός των σκλάβων, που είχε ένας Οθωμανός, όπως ήδη αναφέραμε, προσδιόριζε **την κοινωνική του θέση ή το ατομικό κοινωνικό του καθεστώς, και η θηλυκή δουλεία, ιδιαίτερα, εκπροσωπούσε ένα 'status symbol' για τα χαρέμια των ισχυρών και πλουσίων.** Προσδιόριζε και αντανακλούσε και τις 'θέσεις εργασίας', που ήταν απαραίτητες για την συντήρηση των χαρεμιών και των σαραγιών ή επαύλεων των ισχυρών και πλουσίων. Για παράδειγμα, για να λειτουργήσει και να συντηρηθεί το Σαράι και το χαρέμι του Σουλτάνου Αμπτούλ Αζίζ, απαιτούνταν οι 'υπηρεσίες' 7,000 ανθρώπων και των δύο φύλων.[148] Τα Οθωμανικά χαρέμια, ιδιαίτερα εκείνα της Οθωμανικής ελίτ, δεν θα μπορούσαν να διατηρηθούν ή να επιβιώσουν χωρίς την συνεχή και άφθονη προσφορά ή εισροή μη-Μουσουλμάνων σκλάβων, **απαραίτητη προϋπόθεση για την διατήρηση του θεσμού της δουλείας του Οθωμανικού χαρεμιού, σε αντίθεση με τα προγενέστερα χαρέμια της προϊσλαμικής εποχής και τα χαρέμια των 'κατώτερων' και των φτωχών μουσουλμάνων.**[149]

Περιηγήτριες διαπιστώνουν, ότι μετά το πρώτο ήμισυ του 19ου αιώνα οι σουλτανικές απαγορεύσεις,[150] σχετικά με το δουλεμπόριο, δεν κατάφεραν να αναστείλουν ή να περιορίσουν το δουλεμπόριο και την εισαγωγή των μη-Μουσουλμάνων γυναικών στα Οθωμανικά χαρέμια. Υποστηρίζουν, ότι η μεγάλη ζήτηση της Οθωμανικής ελίτ, για σκλάβες και ευνούχους διετήρησε, παρά τις σουλτανικές απαγορεύσεις σχετικά με το δουλεμπόριο, τον θεσμό του Οθωμανικού χαρεμιού έως τις αρχές του 20ου αιώνα.

Σύμφωνα με τις αναφορές της Αγγλίδας περιηγήτριας Fanny Janet Blunt: «Το απέραντο πλήθος γυναικών ή η στρατιά γυναικών όλων των βαθμίδων, των ηλικιών και των καταστάσεων υπήρξαν, **χωρίς εξαίρεση**, στην καταγωγή τους σκλάβες, που μεταφέρονταν μέσα στα φορτία των καραβιών, που ετησίως έφθαναν στην Τουρκία από την **Κιρκασία**, την **Γεωργία**, την **Αβησσυνία** και την **Αραβία, παρά τις απαγορεύσεις, σχετικά με το δουλεμπόριο,**»[151] οι οποίες, είτε είχαν πωληθεί σε δουλεμπόρους στην πατρίδα τους, ή τις είχαν απαγάγει από τα σπίτια τους, ή τις φυλές τους, και μεταφέρονταν στην Κωνσταντινούπολη ή σε άλλες πόλεις της Τουρκίας, για να καλύψουν

---

[148] [44ª] Fanny Janet Blunt.
The People of Turkey: 20 years Residence among Bulgarians, Greeks, Albanians, Turks and Armenians" By a Consul's Daughter and Wife Vol. I., 1878. [44a], σελ. 239-250.

[149] Βλέπε επόμενο υποκεφάλαιο, 2.3 Τα προ-Οθωμανικά χαρέμια', τα χαρέμια των Αμπασιδών (Το Χαλιφάτο των Αμπασιδών από το 750 έως το 1258).
Βλέπε, επίσης, «Τα χαρέμια των Κατώτερων Μουσουλμάνων», στο τελευταίο κεφάλαιο, καθώς και τα μη-βασιλικά χαρέμια στο τρίτο κεφάλαιο.

[150] [42ª] MISS FELICIA MARY FRANCES SKENE.
WAYFARING SKETCHES AMONG THE GREEKS AND TURKISH and on the shores of the Danube. By a seven years' resident in Greece. [42a] σελ.196. (Στις 30 Νοεμβρίου 1846 ο Σουλτάνου Αμπτούλ-Μεζίντ είχε ανακηρύξει παράνομο το Δουλεμπόριο.)
Βλέπε, επίσης,
TURKEY AND THE SLAVE TRADE. A STATEMENT OF FACTS by F.W. Chesson. (p. 3-16) Papers on the Eastern Question. No. 7. Published for the Eastern Question Association, Cassell Petter & Galpin, London, Paris & New York. 1877, σελίδα 4. (Το 1854 ο ίδιος σουλτάνου εξέδωσε ένα φιρμάνι το οποίο απαγόρευε την κίνηση Γεωργιανών και Κιρκάσιων σκλάβων, και το 1857 ένα ακόμα σουλτανικό φιρμάνι του Αμπτούλ Μεζίντ ανακοίνωνε στις αρχές της Τρίπολης και στους δουλεμπόρους στα βάθη της Αφρικής ότι απαγορευόταν η πώληση και εξαγωγή νέγρων δούλων.), καθώς και,
Σαρρης, Νεοκλής. Η Οσμανική Πραγματικότητα, τόμος πρώτος, σελ. 340-341. (Φυσικά η κατάργηση της δουλείας δεν συνάντησε σημαντικές αντιδράσεις διότι ο θεσμός συνέχισε λειτουργικά την ύπαρξή του «πράγμα που οφειλόταν στην ιδιοτυπία της δουλικής σχέσης μέσα στο οσμανικό μόρφωμα. Έτσι ανεπίσημα η δουλεία και το δουλεμπόριο συνεχίστηκαν μέχρι και τα τέλη του Πρώτου Παγκόσμιου Πολέμου.»)

[151] [44a], Fanny Janet Blunt.
The People of Turkey: 20 years Residence among Bulgarians, Greeks, Albanians, Turks and Armenians" By a Consul's Daughter and Wife Vol. , 1878. [44a], σελ. 250.

τις ανάγκες των Οθωμανικών χαρεμιών.[152] Όσον αφορά αυτό το ανθρώπινο εμπόρευμα γενικά-γυναίκες, άνδρες και παιδιά- κατετάσσετο, σε διάφορες κατηγορίες, ανάλογα με το φύλο και την ηλικία, όπως όριζε ο Οσμανικός/Οθωμανικός νόμος.[153] Όμως, οι περιηγήτριες του 18ου και του 19ου αιώνα δεν επικεντρώνουν την προσοχή τους στο φαινόμενο ή στον θεσμό της δουλείας γενικότερα, αλλά αποκλειστικά στον θεσμό της δουλείας του Οθωμανικού Χαρεμιού.

2.3 **Τα προ-Οθωμανικά Χαρέμια:**

Μολονότι τα χαρέμια συνδέονται στην δυτική αντίληψη, με τον μουσουλμανικό τρόπο ζωής, είναι γνωστό ότι υπήρχαν και στους προϊσλαμικούς πολιτισμούς της Μέσης Ανατολής. Όπως ήδη σημειώσαμε, στην Ασσυρία, στην Περσία και στην Αίγυπτο των προϊσλαμικών χρόνων, οι βασιλικές Αυλές διέθεταν χαρέμια, που συνεκροτούντο από τις συζύγους και τις παλλακίδες των ηγεμόνων, τις σκλάβες τους, καθώς και τους ευνούχους τους.

Δεν έχουν εντοπισθεί, ακόμα, ακριβή στοιχεία ή επιτόπιες μαρτυρίες για τα χαρέμια, το σύστημα της απομόνωσης των γυναικών, την πολυγαμία και την θέση της γυναίκας στην προϊσλαμική εποχή της Αραβικής χερσονήσου, δηλαδή πριν την άνοδο του Ισλάμ τον 7ο μ.Χ. αιώνα, εξαιτίας της ανεπάρκειας πηγών και ιδιαίτερα επιτόπιων περιηγητικών μαρτυριών. Εξίσου δύσκολο είναι να εντοπισθούν επιτόπιες μαρτυρίες, για τα χαρέμια την πρώτη εποχή του Ισλάμ, δηλαδή από τον 7ο αιώνα έως τον 14ο αιώνα.[154]

Πληροφορούμαστε, ωστόσο, από παλαιότερες ιστορικές πηγές, από ανδρικές περιηγητικές αναφορές και από σύγχρονους ιστορικούς ερευνητές του 20ου αιώνα, ότι η θέση της γυναίκας, πριν την άνοδο του Ισλάμ, ήταν συγκριτικά πολύ **ανώτερη** και **καλύτερη. Ο ουσιαστικός αποκλεισμός των γυναικών από το δημόσιο βίο ήταν τυπικό γνώρισμα περισσότερο του**

---

[152] **Ibid.**, σελ. 250. [44a],

[153] Σαρρής, Νεοκλής. Οσμανική Πραγματικότητα, πρώτος τόμος, σελ. 334-335.
Άνδρες δούλοι:
Οι άρρενες δούλοι κατανέμονταν σε έξι κατηγορίες
*Τα νήπια μέχρι τριών χρόνων αποκαλούνταν σιρχόρ (sirhor)
*Τα μεταξύ τριών και οκτώ χρόνων που ονομάζονταν μπετσέ (becce)δηλαδή «παιδάκια».
*Τα παιδιά από οκτώ μέχρι δώδεκα χρονών που αποκαλούνταν γκουλαμτσέ (gulamce.)
*Τα γκουλάμ (gulam), δηλαδή τα μειράκια από δώδεκα μέχρι δεκαπέντε-δεκαέξι χρόνων έφηβοι.
*Οι σακαλλί (sakalli)δηλαδή έφηβοι ή νέοι γενειοφόροι.
*Οι πιρ (pir), δηλαδή οι γέροντες.
Οι γυναίκες δούλοι:
Οι θήλεις κατανέμονταν στις ακόλουθες κατηγορίες-
*Τις οδαλίσκες/παλλακίδες που είχαν γίνει μητέρες, τις συμμουλβελέντ (ummurveled)
*Τις Μαρίες (Mariya), δηλαδή τις παρθένες.
*Τις ντουχτέρ (duhter), δηλαδή τα μικρά κορίτσάκια.
*Τις ντουχτερέκ (duhterek), δηλαδή τα κορίτσια.
*Τις ατζουζέ (acuze), δηλαδή τις αγριογυναίκες.
*Τις φερτουτέ (fertute), δηλαδή τις γριές.
*Τις μαγιουμπέ (mayub), δηλαδή τις ανάπηρες.
*Τις μπιμαρέ (bimare), δηλαδή τις αρρωστιάρες.
*Τις γιεκντέστ (yekdest), τις βοηθητικές/υπηρέτριες.
*Τις γιεκτσεσίμ (yekcesim), δηλαδή τις μονόφθαλμες.
Για την πρώτη από τις παραπάνω κατηγορίες ή κατά κεφαλή δούλης φορολογία κυμαινόταν από 120-150 άσπρα.»

[154] Γνωρίζουμε, όμως, ότι 'χαρέμια' η ξεχωριστοί γυναικείοι χώροι, υπήρχαν στην ιστορία σε διάφορα μέρη του Ασιατικού κόσμου, γνωστά κάτω από άλλα ονόματα, όπως πούρντα/purdah στην Ινδία που σημαίνει κουρτίνα, ανταρούν/ andarun ή enderun στην Περσία που δήλωνε το εσωτερικό τμήμα της οικίας. Η Περσο-Ινδική ονομασία για χαρέμι είναι ζενανέ/ zenane (zenaneh), όρος προερχόμενος από την Περσική λέξη zan που σημαίνει γυναίκα. (Βλέπε, Walther, Wiebke. Women From Medieval To Modern Times In Islam. Women in Islam. Markus Wiener Publishers and W Prinston. 1995.,σελ. 76)

ισλαμικού χαρεμιού, παρά των προγενέστερων ξεχωριστών γυναικείων χώρων. Για παράδειγμα, η γυναίκα της προϊσλαμικής εποχής, είχε περισσότερη ελευθερία και ορατότητα, δηλαδή περισσότερη συμμετοχή στην κοινωνική ζωή του τόπου της, έχαιρε περισσότερο σεβασμό από το ανδρικό φύλο και δεν ήταν αποκλεισμένη από τον δημόσιο βίο. Οι Αραβίδες συμμετείχαν στις δημόσιες συγκεντρώσεις, σε πολεμικές εκστρατείες κατά των εχθρών τους, παρείχαν νοσηλεία στους τραυματίες, ενθάρρυναν τους πολεμιστές με τις ποιητικές τους αφηγήσεις και τα τραγούδια τους, συναναστρέφονταν γενικότερα με τους άνδρες, δούλευαν μαζί τους, δέχονταν αρσενικούς επισκέπτες στις σκηνές τους, και όχι μόνο. Είχαν και το δικαίωμα να επιλέγουν τους συζύγους τους. Σε αυτό το σημείο οφείλουμε να υπογραμμίζουμε ότι η πλειοψηφία των Αραβίδων ήταν νομάδες, και ότι, αυτοί η ομάδα έχαιρε μεγαλύτερη ελευθερία από τις γυναίκες των πόλεων.[155]

Παρόλο που ιστορικοί ερευνητές επιβεβαιώνουν ότι, πριν την άνοδο του Ισλάμ οι γυναίκες της Αραβίας είχαν περισσότερη ορατότητα και συμμετοχή στην δημόσια-κοινωνική ζωή του τόπου τους,[156] οι γνώμες, ακόμα, ποικίλλουν, όσον αφορά την άσκηση και την επικράτηση της πολυγαμίας/πολυγυνίας. Όπως υποστηρίζουν διάφοροι ερευνητές,[157] δεν υπάρχουν σαφή ή ξεκάθαρα στοιχεία ή αποδείξεις, τουλάχιστον για την Μέκκα, την πόλη όπου εμφανίσθηκε το Ισλάμ, το 610, στην οποία εισέβαλε, κατέλαβε και επέβαλε το Ισλάμ ο Μωάμεθ, το 630, καθώς και για την Μεδίνα, όπου μετανάστευσε ο Μωάμεθ, το 622, όταν αναγκάσθηκε να φύγει από την Μέκκα. Όμως, είναι γεγονός, κατά την Γερμανίδα ιστορικό και ερευνήτρια Wiebke Walther, ότι **«ησκείτο η πολυγυνία σε άλλες χώρες της Μέσης Ανατολής, όπως στην Περσία, την προϊσλαμική εποχή, και ότι είναι εξίσου βέβαιο ότι τα ελεύθερα σεξουαλικά ήθη ήταν ο κανόνας στην προϊσλαμική Αραβία.»**[158] Δεν μας παρέχει, όμως, περισσότερες πληροφορίες για το θέμα ή την έννοια των ελεύθερων σεξουαλικών ηθών.

---

[155] Όσον αφορά, την θέση της γυναίκας στην προϊσλαμική εποχή, βλέπε, Hekmat, Anwar. Women and the Koran. The Status of Women in Islam, Prometheus Books, 1997βλέπε σελ. 94-100.

Επίσης, βλέπε, Walther, Wiebke., Women in Islam from Medieval to Modern Times, with an introduction by Guity Nashat. M- Markus Wiener Publishers and W- Princeton, second printing 1995., σελ. 4, 42. ("The study of women prior to the modern period is still in its infancy. One reason, true also of the study of women in other areas, is that historians are drawn to those social and political processes that result in change. Women everywhere have been generally excluded from having the power to initiate or contribute to these types of processes. Another reason, unique to this region and other Muslim countries, is that until recently, society was divided vertically along gender lines into the public world of men and the private world of women. In addition, even in periods such as early Islam, when women were active in society, with a few exceptions, they played secondary roles. The major decisions were made by men..." (σελ. 4). "We have no specific data about most of the women, during those periods, before the Ottoman Empire, since a woman had to keep within the protected zone of the harem. There were no registry offices nor birth registers in the Islamic countries until a few decades ago" [σελ.42]

Βλέπε, τα χαρέμια των Καλίφιδων ή Χαλίφιδων, τον 7° αιώνα, μετά τον θάνατο του Μωάμεθ, έως τον 11° αιώνα, σελ. 44. (Walther, Wiebke, Women in Islam from Medieval to Modern Times. (Women in Islamic Law, in the Koran and in Tradition), Marcus Wiener Publishers and Princeton, 1993., σελ.44.) Όχι μόνο ο άνδρας της προϊσλαμικής εποχής είχε πολλές συζύγους (πολυγυνία), αλλά και η γυναίκα είχε και εκείνη πολλούς συζύγους (πολυανδρία), όπως αναφέρουν παλαιότεροι ιστορική. Αυτοί οι παλαιότερη ιστορική υπέθεσαν, όπως υποστηρίζει η Walther, ότι όσον αφορά την γυναίκα επρόκειτο για γάμους που συνάπτονταν ένας μετά τον άλλον, γεγονός που ίσχυε εξίσου και για τους άνδρες. (Walther, Wiebke σελ. 57.)

[156] Ibid, σελ. 103-104.

Βλέπε, επίσης, The Koran, Penguin Classics, καθώς και τον Hekmat, Anwar, Women and the Koran and The Status of Women in Islam, Prometheus Books, 1997.

[157] Βλέπε: Stern, G., Marriage in Early Islam. London, 1939.

Βλέπε: Walther, Wiebke, Women in Islam from Medieval to Modern Times. Marcus Wiener Publishers and Princeton, 1993.

[158]« Στην πραγματικότητα όμως ήταν μέσω του Ισλάμ που ο θεσμός των γαμήλιων συμβολαίων εισήχθη για πρώτη φορά στην Αραβική χερσόνησο.» (Walther, Wiebke, Women in Islam from Medieval to Modern Times. (Women in Islamic Law, in the Koran and in Tradition), Marcus Wiener Publishers and Princeton, 1993., σελ. 57.)

Παλαιότεροι ιστορική αναφέρουν, σύμφωνα με την Γερμανίδα ερευνήτρια, Wiebke Walther, ότι ένας άνδρας είχε πολλές συζύγους (πολυγυνία) και ότι μία γυναίκα είχε και εκείνη πολλούς

Όπως θα δούμε συνέβαινε κατά την περίοδο της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας στα χαρέμια των σαραγιών των σουλτάνων,[159] και τα βασιλικά χαρέμια της Αιγύπτου, της Ασσυρίας και της Περσίας των προϊσλαμικών χρόνων διεδραμάτιζαν σημαντικό πολιτικό και κοινωνικό ρόλο. Οι ηγεμόνες συνήθιζαν να εισάγουν νέες συζύγους στα χαρέμια τους, με σκοπό την εδραίωση των πολιτικών συμμαχιών τους. Εκείνες, για να εξασφαλίσουν θέσεις ισχύος για τον εαυτόν τους και για τους γιους τους, μετέτρεπαν το χαρέμι σε μία αρένα, μέσα στην οποία ανταγωνίζονταν διάφορες φατρίες, για την επικράτηση τους στην αυλή. Επειδή αυτές οι γυναίκες κατάγονταν, συνήθως, από ισχυρές οικογένειες, οι ενέργειές τους, ή οι ραδιουργίες τους, είχαν συχνά πολλαπλές συνέπειες, στις οποίες περιλαμβανόταν ακόμη και η πτώση ολόκληρων δυναστειών.[160] **Αυτός ήταν ένας λόγος, που αργότερα οι Οθωμανοί σουλτάνοι καθιέρωσαν το έθιμο, να παίρνουν ως συζύγους μόνο εξισλαμισμένες σκλάβες, οι οποίες δεν είχαν οικογένειες για να αναμειγνύονται στις υποθέσεις του κράτους.**[161]

Η πολυγυνία,[162] **κατά τις εκτιμήσεις περιηγητριών, ήταν ένας παλιός θεσμός και το αποτέλεσμα ενός συνδυασμού παραδόσεων που υιοθέτησε και εξάπλωσε ευρέως ο Μωάμεθ, ο Προφήτης, για να προσελκύσει οπαδούς στο Ισλάμ.**[163]

Η **πολυγυνία** δεν ήταν αποκλειστικό φαινόμενο της Τουρκίας.[164] Ο ιδρυτής του Ισλάμ, ο **Μωάμεθ δεν επινόησε τον θεσμό της πολυγαμίας/πολυγυνίας** τον 7° αιώνα, όπως γενικά υποστηρίζεται, αλλά τον βρήκε, τον ενέκρινε και τον **«ευλόγησε»**[165] για να **προσελκύσει** τις διάφορες φατρίες ή αιρέσεις των Αραβικών φυλών να ενωθούν μ' αυτόν στις πολεμικές του επεκτατικές εκστρατείες και λεηλασίες, στο όνομα του Ισλάμ, δηλαδή στην επιβολή της θρησκείας του σε άλλους λαούς, δίνοντας στους οπαδούς του το κίνητρο της απόκτησης, ως πολεμικής λείας ή λάφυρα πολέμων, εκτός από τις

συζύγους (πολυανδρία). Αυτοί οι παλαιότερη ιστορική, όπως υποστηρίζει η Walther, υπέθεσαν ότι, όσον αφορά την γυναίκα, επρόκειτο για γάμους που συνάπτονταν ένας μετά τον άλλον, και όχι συγχρόνως/ταυτόχρονα, υπογραμμίζοντας ότι αυτό ίσχυε εξίσου και για τους άνδρες.

[159] Βλέπε Κεφάλαιο ΙΙ.

[160] Walther, Wiebke, Women in Islam from Medieval to Modern Times. (Women in Islamic Law, in the Koran and in Tradition), Marcus Wiener Publishers and Princeton, 1993.

[161] Βλέπε Κεφάλαιο ΙΙ

[162] Σχετικά με τον όρο *πολυγαμία*, αν και χρησιμοποιείται αυτός ο όρος όταν ο σύζυγος συνδέεται με παράλληλους γάμους με περισσότερο από μια σύζυγο, βασικά, όμως, επρόκειτο για *Πολυγυνία*, δηλαδή η μορφή της πολυγαμίας κατά την οποία ένας σύζυγος επιτρέπεται να παντρεύεται με παράλληλους γάμους, και είναι η συνηθέστερη μορφή πολυγαμίας, σε σχέση με την πολυανδρία. Η *πολυανδρία*, είναι σπάνια μορφή πολυγαμίας, κατά την οποία η γυναίκα παντρεύεται με παράλληλους γάμους περισσότερους από έναν άνδρα.

[163] Όσον αφορά τον όρο, "sanctified", βλέπε, [44ª] Fanny Janet Blunt.
The People of Turkey: 20 years Residence among Bulgarians, Greeks, Albanians, Turks and Armenians" By a Consul's Daughter and Wife Vol. I and Vol II. , 1878., σελ. 250-269
Βλέπε, επίσης, Το Κοράνι (The Koran, Penguin Classics), καθώς και το έργο του Hekmat, Anwar, Women and the Koran, The Status of Women in the Koran, Prometheus Books, New York, 1997., ο οποίος υποστηρίζει ότι ο Μωάμεθ «παγκοσμιοποίησε» την πολυγαμία ή το χαρέμι. (σελ. 41, 129, 131, 135, 137, 140, 141, 144, 145, 153.)

[164] Walther, Wiebke. Women From Medieval To Modern Times In Islam. Women in Islam. Markus Wiener Publishers and W Prinston. 1995.,σελ. 76. (Χαρέμια υπήρχαν στην ιστορία σε διάφορα μέρη του Ασιατικού κόσμου, γνωστά κάτω από άλλα ονόματα, όπως purdah στην Ινδία που σημαίνει κουρτίνα, και στην Περσία ανταρούν/ andarun ή enderun που δηλώνει το εσωτερικό τμήμα της οικίας. Η Περσο-Ινδική ονομασία για χαρέμι είναι ζενανέ/ zenane (zenaneh), όρος προερχόμενος από την Περσική λέξη zan που σημαίνει γυναίκα. Στην Κίνα και η Απαγορευμένη Πόλης είχε έγκλειστες γυναίκες, που για την προστασία τους και την φύλαξή τους χρησιμοποιούνταν ευνούχοι.

[165] "sanctified":
[44ª] Fanny Janet Blunt, formerly, F.J. Sandison . The People of Turkey: 20 years Residence among Bulgarians, Greeks, Albanians, Turks and Armenians" By a Consul's Daughter and Wife Vol. I and Vol II. , 1878, σελ. 250-269.

περιουσίες και τα εδάφη των μη-μουσουλμάνων, τις γυναίκες τους και τα κορίτσια τους.[166]

Αναλυτικότερα, όπως γράφει η περιηγήτρια-συγγραφέας Fanny Janet Blunt στο έργο της, το 1878, μετά από 20 χρόνια διαμονής και επαφών με τους λαούς της Τουρκίας και ιδιαίτερα με τις γυναίκες των Οθωμανικών χαρεμιών: «Η Πολυγαμία δεν ήταν εφεύρεση του Μωάμεθ, **αν και δεν την κατήργησε. Την βρήκε βαθιά ριζωμένη στην Αραβία. Η κατάργησή της ήταν κάτι που ποτέ δεν πέρασε από το μυαλό του.** θα πρέπει μόνο να του είμαστε ευγνώμονες, που, σε κάποιο βαθμό, όρισε κάποιους περιορισμούς στα δεινά της. Ωστόσο, οι περιορισμοί αυτοί είναι τελείως ανεπαρκείς. Τέσσερις συζύγους, και μία απόλυτη ευκολία στο διαζύγιο [για τον άνδρα], είναι αρκετά άσχημα, χωρίς να λάβουμε υπόψη την άδεια, που παρέχεται στους άνδρες να κατέχουν όσες παλλακίδες-σκλάβες επιθυμούν. **Όμως, οι άθλιες αναγκαιότητες της πολυγαμίας και του διαζυγίου εντοπίζονται (είναι τυλιγμένες/κρυμμένες) μέσα στο σύστημα του χαρεμιού. Το τελευταίο προϋποθέτει απόλυτα το προηγούμενο... Με βεβαιότητα υποστηρίζω ότι μέχρι να καταργηθεί το σύστημα του Χαρεμιού, και μαζί με αυτό η πολυγαμία, η θέση ή η κατάσταση των Μουσουλμάνων γυναικών δεν μπορεί να είναι τίποτα άλλο, παρά εξευτελιστική.»**[167]

Σε αντίθεση με τις παρατηρήσεις της Blunt, σχετικά με την πολυγαμία στην προϊσλαμική εποχή, κατά τον Anwar Hekmat, δεν επικρατούσε η πολυγαμία κατά την προϊσλαμική περίοδο, τουλάχιστον στην Μέκκα και στην Μεδίνα. Ο Μωάμεθ ήταν εκείνος που την «**παγκοσμιοποίησε**».[168] Ο Μωάμεθ, ο Προφήτης, δεν περιόρισε τις γυναίκες, αμέσως μετά την επιβολή της θρησκείας του. Στις αρχές του Ισλάμ,[169] σταδιακός ήταν ο αποκλεισμός της γυναίκας, από τον δημόσιο βίο και ο περιορισμός της στην οικία της και στην συνέχεια στο χαρέμι. Ακόμα και στις αρχές του Ισλάμ η γυναίκα δεν ήταν απόλυτα αποκλεισμένη από τον δημόσιο βίο, επειδή η **Αραβική κοινωνία είχε ανάγκη από την συμβολή της στην κοινωνικο-οικονομική ζωή, και έτσι της επέτρεπε περισσότερη 'ορατότητα', δηλαδή ελευθερία κινήσεως και κοινωνική συμμετοχή.** Τον πρώτο αιώνα του Ισλάμ (7ος μ.Χ. αιώνας), οι Μουσουλμάνες ήταν αναμφισβήτητα πιο ορατές. Η πόλη της Μέκκα, στην σημερινή Σαουδική Αραβία, όπου εμφανίσθηκε το Ισλάμ, το 610, και επιβλήθηκε το 630 με την εισβολή του Μωάμεθ εκεί, ήταν ένα δραστήριο εμπορικό κέντρο, που τα ήθη των κατοίκων αντανακλούσαν την ποιμενική ζωή της Αραβίας. Οπωσδήποτε και εδώ η γυναίκα δεν είχε ισότιμη θέση με τον άνδρα, αλλά είχε μεγαλύτερη κοινωνική δύναμη.[170] Ενδεικτικό παράδειγμα αποτελεί εκείνο της Καντισά (Khadija Bint Khuwaylid), της

---

[166] [14α] CELINE.
ADVENTURES of a Greek Lady, the adopted daughter of the late Queen Caroline, written by herself. London, Henry Colburn, 1849. 2 vols. Portrait 12 mo. [14a], σελ. 79.

[167] Βλέπε περιηγήτρια, [44β], Fanny Janet Blunt, σελ. 99.
Βλέπε περιηγήτρια [86β], Lucy Garnett.
WOMEN UNDER ISLAM: THEIR SOCIAL STATUS AND LEGAL RIGHTS by Lucy Garnett. THE NINETEENTH CENTURY, A MONTHLY REVIEW, Edited by James Knowles. London: Sampson Low, Marston, &c. pp.57-70, January 1895. [86β] σελ. 402.
Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός, ότι, όταν υπήρχε έλλειψη μη-μουσουλμάνων γυναικών, για να καλύψουν την ζήτηση για σκλάβες των Οθωμανικών χαρεμιών, οι ίδιοι οι Μουσουλμάνοι παραβίαζαν το Κοράνι, όπως μας πληροφορούν περιηγήτριες, όπως η Garnett, και εισήγαγαν στο καθεστώς της δουλείας ακόμα και Μουσουλμάνες.

[168] Όσον αφορά, "Spoils of War...divided to Mohammed and next of kin...", βλέπε, Hekmat, Anwar. Women and the Koran. The Status of Women in Islam, Prometheus Books, 1997, σελ. 41.

[169] Walther, Wiebke. Women From Medieval To Modern Times In Islam. Women in Islam. Markus Wiener Publishers and W Prinston. 1995.,σελ. 5-6. (Η ίδρυση του Ισλάμ, το 610 μ.Χ, θεωρείται η καινούργια αρχή. (σελ 4]) και ότι έγινε πριν τον 7ο αιώνα θεωρείται η εποχή της άγνοιας (σελ. 5).

[170] Ibid., σελ. 5-6.

πρώτης συζύγου του Μωάμεθ, η οποία υπήρξε χήρα δύο φορές πριν παντρευθεί τον Μωάμεθ, τον Προφήτη, τον οποίον επέλεξε η ίδια. Η Khadija συμμετείχε στο εμπόριο και εφοδίαζε καραβάνια για την Συρία, αυξάνοντας σημαντικά την περιουσία που είχε κληρονομήσει από τους δύο πρώην συζύγους της, πράγμα καθόλου ασυνήθιστο για μια γυναίκα της Μέκκας. Η Khadija ήταν μία ικανή και εύπορη γυναίκα της Μέκκα, η οποία συνέχιζε για 25 χρόνια, μετά τον γάμο της με τον Μωάμεθ, να χειρίζεται εκείνη την περιουσία της.[171] Η Khadija προσέλαβε τον Μωάμεθ, όταν εκείνος ήταν 25 ετών και **άπορος**, και τον έβαλε επικεφαλής ενός από τα καραβάνια της. Στην συνέχεια, σε ηλικία 40 ετών, **πήρε την πρωτοβουλία η ίδια** και του πρότεινε γάμο με την μεσολάβηση μιας άλλης γυναίκας. Μαζί του έκανε επτά παιδιά από τα οποία επέζησαν μόνο τέσσερις κόρες. Πριν την άνοδο του Ισλάμ, υπήρξε η πρώτη οπαδός του, προσευχόταν μυστικά μαζί του και τον στήριζε όχι μόνο οικονομικά αλλά και ηθικά όταν όλοι οι κάτοικοι στην Μέκκα τον θεωρούσαν ψεύτη και ονειροπόλο.[172]

Πράγματι, ο Μωάμεθ είχε πολύ μεγάλο χαρέμι,[173] αλλά όχι όσο ζούσε η εύπορη σύζυγός του η Khadija, η οποία ήταν η μοναδική του σύζυγος. **Ο Μωάμεθ υπήρξε 'μονογαμικός'**, μέχρι που πέθανε η Khadija σε ηλικία 65 ετών. Μετά τον θάνατό της ο Μωάμεθ απέκτησε, κατά την διάρκεια της ζωής του, αναρίθμητες παλλακίδες-σκλάβες και πολλές συζύγους (14 έως 25),[174] από τις οποίες η ευνοούμενή του ήταν η Αϊσια (A'isha), η κόρη ενός από τους πρώτους οπαδούς του, του μελλοντικού Χαλίφη Abut Bakr, την οποία παντρεύθηκε σε ηλικία εννέα ετών.[175] Επίσης, **μόνο μετά τον θάνατό της πρώτης συζύγου του, επέβαλε την κάλυψη του γυναικείου σώματος και προσώπου και τον περιορισμό της Μουσουλμάνας στο χαρέμι.**[176]

Η πολυγαμία ασκείται στο Ισλάμ από την εποχή που την εισήγαγε ο Μωάμεθ στο Κοράνι, ένας νόμος που επιτρέπει σε έναν Μουσουλμάνο, **μέχρι σήμερα**, να παντρεύεται συγχρόνως τέσσερις γυναίκες.[177]

Αναμφισβήτητα, ο Μωάμεθ εξελίχθηκε, κατά την διάρκεια της ζωής του, **και ιδιαίτερα μετά από τον θάνατο της πρώτης του συζύγου**, ως **θερμός υποστηρικτής της απομόνωσης και του περιορισμού των γυναικών από τον**

---

[171] Hekmat, Anwar. Women and the Koran. The Status of Women in Islam, Prometheus Books, 1997, σελ. 40-42.

[172] Walther, Wiebke. Women From Medieval To Modern Times In Islam. Women in Islam, σελ. 103-104

Βλ. επίσης, The Koran, Penguin Classics, 1997, και Hekmat, Anwar, Women and the Koran and The Status of Women in Islam, Prometheus Books, 1997.

[173] Για το χαρέμι και τις γυναίκες (συζύγους και παλλακίδες) του Μωάμεθ, του Προφήτη, τον 7° αιώνα π.Χ., βλέπε: The Koran, Penguin Classics, 1997. Βλέπε, ιδιαίτερα, την εργασία του Hekmat, Anwar, Women and the Koran and The Status of Women in Islam, Prometheus Books, 1997.

Όσον αφορά τους απόγονους-διαδόχους (την θρησκευτικο-πολιτική ηγεσία) του Μωάμεθ από το 632-1258 :

Βλέπε, Walther, Wiebke, Women in Islam from Medieval to Modern Times. Marcus Wiener Publishers and Princeton, 1993, page 38-39,44.

[174] Hekmat, Anwar. "Women and the Koran. The Status of Women in Islam." Published 1997 by Prometheus Books. Printed in the United States of America.

[175] Ο Μωάμεθ πέθανε στα πόδια της ευνοούμενης συζύγου του, της A'isha, όταν εκείνη ήταν 18 ετών και τον έθαψαν στο πάτωμα του σαλονιού της. Η A'isha ήταν μόνο εννέα ετών όταν την παντρεύτηκε ο Μωάμεθ. Σχετικά με το Χαρέμι του Μωάμεθ και τον ηγετικό ρόλο των γυναικών στο Ισλάμ από τον 7° αιώνα έως τον 15° βλέπε, Walther Wiebke, σελ. 105-125, και για την συμβολή των γυναικών στην Αραβική ποίηση, μουσική και στην τέχνη στο Ισλάμ από τον 7° αιώνα έως 15° βλέπε, σελ. 143-166, καθώς και, τον Hekmat, Anwar, Women and the Koran and The Status of Women in Islam, Prometheus Books, 1997.

[176] Όσον αφορά την επιβολή του πέπλου και τον περιορισμό του γυναικείου φύλου στο χαρέμι, μετά τον θάνατο της πρώτης συζύγου του Μωάμεθ, της Khadija, βλέπε Hekmat, Anwar, Women and the Koran and The Status of Women in Islam, Prometheus Books, 1997, σελ. 181-213.

[177] Ibid.,σελ. 129.

δημόσιο βίο και κυριότερα ήταν εκείνος που επέβαλλε αυστηρά την κάλυψη του γυναικείου σώματος. Ο αυστηρός αποκλεισμός των γυναικών από το δημόσιο βίο ήταν το αποτέλεσμα του ισλαμικού χαρεμιού παρά των προγενέστερων 'γυναικωνιτών'.[178]

Το χαρέμι, ο κόσμος της απόλυτης απομόνωσης και του απόλυτου περιορισμού γυναικών, από διάφορα έθνη, ήταν αποτέλεσμα του Ισλάμ.

Κατά τις εκτιμήσεις περιηγητριών, του 19ου αιώνα, ο Μωάμεθ, δηλαδή το Κοράνι, συνέστηνε την αρπαγή και την υποδούλωση μη-Μουσουλμάνων γυναικών, ως λεία πολέμου,[179] γεγονός που επιβεβαιώνουν και ερευνητές του 20ου αιώνα, όπως ο καθηγητής Ανουάρ Χεκμάτ (Anwar Hekmat).[180] Σύμφωνα με τις εκτιμήσεις του Χεκμάτ, ο Μωάμεθ πίστευε, ότι ήταν ο απόγονος του Αλλάχ (Θεού) και ότι ο σκοπός του ήταν να ενώσει όλους τους ανθρώπους του κόσμου κάτω από μία θρησκεία, δηλαδή το Ισλάμ, ακόμα και με το σπαθί,[181] την συνωμοσία, την λεηλασία, τον φόνο, το ψέμα[182] και την δουλεία, δηλαδή με τον εξανδραποδισμό και την υποδούλωση μη-Μουσουλμάνων αιχμαλώτων, μετά από πολεμικές επιδρομές και σφαγές. Ο Μωάμεθ ήταν ένας τύραννος, ένας δικτάτορας και ένας αυτοδιοριζόμενος δήμαρχος.[183]

Αυτός ο μουσουλμανικός φανατισμός άνοιξε και έστρωσε τον δρόμο, για τους Άραβες της ερήμου, στις πολεμικές επιδρομές με σκοπό την απόκτηση υλικών αγαθών και γυναικών. Έτσι, εισέβαλαν στον πολιτισμένο κόσμο της **Περσίας**, της **Αιγύπτου** και του **Βυζαντίου. Κατέστρεφαν, λεηλατούσαν, βίαζαν, έσφαζαν και υποδούλωναν γυναίκες και παιδιά, αφού πρώτα είχαν σκοτώσει τους ενήλικους άνδρες. Κατακτούσαν ευημερούσες χώρες, όχι επειδή πίστευαν στην ανωτερότητα της θρησκείας τους, δηλαδή στο Ισλάμ, αλλά επειδή τους είχαν πει, ότι οι περιουσίες και οι άνθρωποι των κατακτημένων λαών θα ανήκαν σε αυτούς. Κανένα έθνος, κοινότητα ή φυλή δεν αγκάλιασε το Ισλάμ με την θέλησή του. Η νέα πίστη τους επιβλήθηκε με το σπαθί και οι κατακτημένοι λαοί δεν είχαν άλλη επιλογή παρά να αγκαλιάσουν το Ισλάμ ή να υποστούν τις επιπτώσεις. Οι περιουσίες των άπιστων, δηλαδή των μη Μουσουλμάνων, οι γυναίκες τους και τα παιδιά τους ήταν απόλυτα στην διάθεση της Μουσουλμανικής Κυβέρνησης.**[184]

Μετά τον θάνατο του Μωάμεθ το 632, γνωρίζουμε ότι οι πολιτικοθρησκευτικοί ηγέτες, διάδοχοι του Προφήτη, είχαν πολύ μεγαλύτερα χαρέμια.[185] Για παράδειγμα, υπήρχαν μεγάλα χαρέμια την εποχή

---

[178] Βλέπε Κοράνι (The Koran, Penguin Classics, 1997).
Βλέπε, επίσης, την περιηγήτρια, [44β] Fanny Janet Blunt, formerly, F.J. Sandison. The People of Turkey: 20 years Residence among Bulgarians, Greeks, Albanians, Turks and Armenians" By a Consul's Daughter and Wife, Vol II. , 1878, σελ. 99.
Αναλυτικότερα, για την κάλυψη του γυναικείου σώματος και προσώπου (το γιασμάκι και ο φερετζές), βλέπε Κεφάλαιο IV.

[179] WOMEN UNDER ISLAM: THEIR SOCIAL STATUS AND LEGAL RIGHTS by Lucy Garnett. THE NINETEENTH CENTURY, A MONTHLY REVIEW, Edited by James Knowles. London: Sampson Low, Marston, &c. pp.57-70, January 1895. [86b] σελ. 70,
Βλέπε επίσης, The Koran, Penguin Classics, 1997, και περιηγήτρια [44β] Fanny Janet Blunt, , formerly, F.J. Sandison. , σελ.99.

[180] Hekmat, Anwar. "Women and the Koran. The Status of Women in Islam." Published 1997 by Prometheus Books. Printed in the United States of America.

[181] Ibid., σελ. 12

[182] Ibid., σελ. 14.

[183] Ibid., σελ. 15.

[184] Ibid., σελ. 17.

[185] Οι πολικό-θρησκευτική ηγέτες, απόγονοι του Μωάμεθ-
Το Χαλιφάτο της Μεδίνας (632-661)
Το Χαλιφάτο των Ομεϋάδων (661-750)

των Χαλίφηδων, των απογόνων-διαδόχων[186] του Μωάμεθ,[187] από το 632 έως το 1258, όπου η διαφυλική διχοτόμηση ετηρείτο πολύ αυστηρά.[188] Σύμφωνα με ιστορικές πηγές, τα χαρέμια των Χαλίφιδων, τον 7° έως τον 13° αιώνα, συνεκροτούντο από ελεύθερες Μουσουλμάνες, από σκλάβες-συζύγους, από σκλάβες-παλλακίδες, σκλάβες-χορεύτριες και σκλάβους-ευνούχους.[189] Επίσης, γνωρίζουμε, από ιστορικές πηγές, ότι πολύ πριν την άλωση της Κωνσταντινούπολης, της πρωτεύουσας του Βυζαντίου, το 1453, οι Τούρκικες φυλές ασκούσαν την πολυγαμία ή μάλλον την **πολυγυνία.**

Αναλυτικότερα, το 661 ως το 750 μ.Χ, όταν βασίλευαν και κυριαρχούσαν η υπερήφανοι για την φυλή τους Άραβες, διάδοχοι του Μωάμεθ, οι Ομεϋάδες ή Ομεϊάδες (Umayyad ή Omayyad dynasty), που ήταν η πρώτη μεγάλη δυναστεία που κυβέρνησε το Χαλιφάτο των Αράβων, το οποίο αναφέρεται ορισμένες φορές ως Αραβικό Βασίλειο, υπήρχαν έγκλειστες σκλάβες στα χαρέμια τους, οι οποίες είχαν αποκτηθεί από πολεμική λεία. Εκείνοι,[190] όμως, σε αντίθεση με τους Αμπασίδες,[191] που τους διαδέχθηκαν (750-1258), προτιμούσαν να παντρεύονται μόνο ελεύθερες Αραβίδες, ελεύθερες μουσουλμάνες, αντί για εξισλαμισμένες σκλάβες. Εκείνη την εποχή οι γάμοι με σκλάβες συνήθως απεφεύγοντο, παρόλο που ο νόμος τους, δηλαδή το Κοράνι, το επέτρεπε. Για παράδειγμα, η Walther αναφέρει την περίπτωση μιας ελεύθερης γυναίκας (Μουσουλμάνας) που αρνήθηκε να παντρευθεί άνδρα, επειδή η μητέρα του υπήρξε στην καταγωγή της σκλάβα.[192]

Στις αρχές του 10ου αιώνα, το χαρέμι του Muqtadir, του Χαλίφη των Αμπασιδών (Abbasid),[193] συνεκροτείτο από τουλάχιστον **4,000 γυναίκες.** Σε αυτό το σημείο πρέπει να επαναλάβουμε ότι δεν υπάρχουν επιτόπιες μαρτυρίες περιηγητριών ή έγκλειστων γυναικών, που επιβεβαιώνουν τις πληροφορίες που ακολουθούν. Συνεπώς, δεν υπάρχουν επιτόπιες παρατηρήσεις, ούτε για την πραγματική καθημερινή ζωή, την θέση της γυναίκας, και **την οργάνωση αυτών των προ-Οθωμανικών χαρεμιών, όπως στην περίπτωση των πληροφοριών, που μας παρέχουν οι περιηγήτριες και οι έγκλειστες γυναίκες του 18ου και ιδιαίτερα του 19ου αιώνα, που θα εξετασθούν σε αυτήν την διατριβή.**

Την εποχή της αυτοκρατορίας, της δυναστείας ή του χαλιφάτου των Αμπασιδών,[194] τα πράγματα άλλαξαν σε τέτοιο βαθμό, που μόνο τρεις από τους Χαλίφηδες των Αμπασιδών είχαν ελεύθερες Αραβίδες για μητέρες. Κατά την κυριαρχία του Χαλιφάτου των Αμπασιδών και των εμιράτων των πριγκίπων, από το 750 έως το 1258, σε αντίθεση με την εποχή του

Το Χαλιφάτο των Αμπασιδών (750-1258)

[186] θρησκευτική-πολιτική ηγεσία

[187] Βλέπε, Walther, Wiebke, Women in Islam from Medieval to Modern Times. Marcus Wiener Publishers and Princeton, 1993, page 38-39, 44.

[188] Ibid., σελ. 94.

[189] Ibid., σελ. 76, 94,100,101,102,118-123, 200.
(Βλέπε, επίσης, τα χαρέμια των Χαλίφιδων, τον 8° έως τον 11° αιώνα, σελ. 96, 200, τα χαρέμια της Μογγολικής περιόδου, τον 13° αιώνα, σελ. 191, των Μαμελούκ της Αιγύπτου τον 14° αιώνα.

[190] Το Χαλιφάτο των Ομεϋαδών.

[191] Με την ονομασία Αμπασίδες χαρακτηρίζονται οι Άραβες χαλίφες ή χαλίφηδες, που η δυναστεία τους άρχισε το 750, όταν εκθρόνισαν τους Ομεϋάδες και που με έδρα την Βαγδάτη συνεχίσθηκε, ως τα μέσα του 13ου αιώνα. Οι Αμπασίδες ήταν απόγονοι του Αμπάς, θείου του Μωάμεθ. Χάρη στην ισχύ που τους προσδιόριζε η συγγένειά τους αυτή με τον Προφήτη, κατάφεραν να εκμεταλλευθούν τη δυσαρέσκεια του πλυθησμού απέναντι στους Ομεϋάδες και να καταλάβουν το 750 την εξουσία.

[192] Walther, Wiebke, Women in Islam from Medieval to Modern Times. Marcus Wiener Publishers and Princeton, 1993.

[193] Το Χαλιφάτο των Αμπασιδών, των πολιτικοθρησκευτικών διαδόχων του Μωάμεθ, η αυτοκρατορία των οποίων διήρκεσε 508 χρόνια από το 750 έως το 1258)

[194] Ibid.

Χαλιφάτου των Ομεϋάδων ή Ομεϊάδων, οι περισσότεροι άνδρες προτιμούσαν να παντρεύονται σκλάβες, παρά ελεύθερες γυναίκες, για πολλούς λόγους.[195] Συνεπώς, οι σκλάβες μπορούσαν να προσδοκούν για την κοινωνική τους 'εξύψωση' μέσω του γάμου και αρκετές ήταν εκείνες που επιχείρησαν να ασκήσουν την επιρροή τους στην πολιτική,[196] με την εξαίρεση των μαύρων σκλάβων και των μη εμφανίσιμων λευκών σκλάβων, για τις οποίες τέτοιες φιλοδοξίες ήταν αδιανόητες, και στις οποίες, συνήθως, ανέθεταν τις βαριές δουλειές των χαρεμιών και την προετοιμασία των γευμάτων,[197] όπως θα δούμε, συνέβαινε και στα Οθωμανικά χαρέμια, την εποχή της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η πληροφορία ότι, από τότε, όπως και την εποχή της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, στα χαρέμια εκαλλιεργούσαν, όχι μόνο την μουσική, τον χορό, και την ποίηση, αλλά και την ίντριγκα και την δολοπλοκία. Εκεί ελαμβάνοντο οι πολιτικές αποφάσεις, που αφορούσαν την απόλυση ή των διορισμό βεζίρηδων ή αξιωματούχων του κράτους,[198] όπως θα δούμε συνέβαινε στο Οθωμανικό χαρέμι του Σαράι τον 19° αιώνα.[199]

Σύμφωνα με αναφορές, ο δεύτερος Χαλίφης των Αμπασιδών, ο αλ-Μασούρ (al-Mansur), που είχε πολύ μεγάλο χαρέμι (το 772 μ.Χ.), συνεβούλεψε τον γιο του, τον Αρουά (Arwa), τον μελλοντικό Χαλίφη, να μην δέχεται ποτέ συμβουλές από το χαρέμι του. Εκείνος, όμως, δεν ακολούθησε την συμβουλή του και παντρεύθηκε την ευνοούμενη παλλακίδα-σκλάβα του, την Khayzuran, η οποία συνήθιζε να τον συνοδεύει στις περιηγητικές του εκστρατείες και η οποία είχε εθισθεί τόσο πολύ στην εξουσία, σε σημείο, που, το 785, δεν ήθελε να την εγκαταλείψει και να παραδώσει τα ινία στον γιο της, τον διάδοχο του θρόνου, τον Μούσα αλ-Χαντί (Musa al-Hadi), τον οποίον δεν έλεγχε. Ο Μούσα αλ-Χαντί απείλησε την μητέρα του, την Khayzuran, και βρέθηκε νεκρός. Στην συνέχεια εκείνη φρόντισε να ανέβει στον θρόνο ο ευνοούμενος γιος της, ο Χαρούν (Harun), τον οποίο, προφανώς, έλεγχε. Η Khayzuran, υπήρξε μία από τις πλουσιότερες γυναίκες της εποχής της. Το ετήσιο εισόδημά της, στην ακμή της εξουσίας της, ανερχόταν στο ποσό των 160 εκατομμυρίων αργυρά (dirham). Για την Khayzuran αναφέρεται, μεταξύ άλλων, ότι είχε κατασκευάσει ένα κανάλι στην Ιρακινή πόλη του Ανμπάρ, και ότι στο παλάτι της είχε 18,000 ενδύματα, πολλές σκλάβες και μία γραμματέα για τις επιχειρηματικές της συναλλαγές.[200]

Πέθανε το 789, και την εξουσία της στο χαρέμι του Χαλίφη των Αμπασιδών και της χώρας ανέλαβε μία άλλη γυναίκα, η Αμάτ αλ-Αζίζ (Amat al-Aziz), ή η Zubayda, η οποία δεν ήταν σκλάβα, αλλά μία εγγονή του πρώην χαλίφη αλ-Μανσούρ, ο οποίος την αποκαλούσε χαϊδευτικά Zubayda.[201] Το 781-2 η Zubayda παντρεύθηκε τον εξάδελφό της, τον 'ευνοούμενο' γιο της περιβόητης Khayzuran, τον Χαλίφη Χαρούν αρ-Ρασίντ (Harun ar-Rashid).[202] Η Zubayda είχε 100

---

[195] Θέμα που θα εξετασθεί στα κεφάλαια που ακολουθούν.

[196] Walther, Wiebke. Women in Islam from Medieval to Modern Times. Marcus Wiener Publishers and Princeton, 1993, σελ. 100

[197] Ibid, σελ. 103

-The Koran, Penguin Classics, 1997.

-Hekmat, Anwar, Women and the Koran and The Status of Women in Islam, Prometheus Books, 1997.

[198] Walther, Wiebke, Women in Islam from Medieval to Modern Times. Marcus Wiener Publishers and Princeton, 1993, σελ. 94, 96

[199] Βλέπε Κεφάλαιο ΙΙ.

[200] Walther, Wiebke, Women in Islam from Medieval to Modern Times. Marcus Wiener Publishers and Princeton, 1993, σελ. 117-118.

[201] Zubayda σημαίνει "Butterflake or Marigold", δηλαδή Βουτυρο-νυφάδα ή κατιφές(ανθ.)

[202] Βλέπε, Walther, Wiebke, Women in Islam from Medieval to Modern Times. Marcus Wiener Publishers and Princeton, 1993, σελ. 117-118.

προσωπικές σκλάβες, για να την υπηρετούν,[203] και ο σύζυγός της, ο Χαλίφης Χαρούν αρ-Ρασίντ,[204] είχε ένα πολύ μεγάλο χαρέμι,[205] που συμπεριλάμβανε 200 παλλακίδες, από τις οποίες επισκεπτόταν μία κάθε βράδυ.[206]

Την εποχή του Χαλίφη Χαρούν αρ-Ρασίντ ένας μεγάλος αριθμός έγκλειστων γυναικών, ήδη ζούσαν σε χαρέμια, τα οποία είχαν ένα αυστηρό σύστημα κανονισμών ή κανόνων, απαραίτητο για τον έλεγχο μέσα σε τέτοιου είδους ομαδικής-κοινοτικής ζωής, όπως θα δούμε, ίσχυε και στην περίπτωση του μεγάλου χαρεμιού του Σαράι των Οθωμανών σουλτάνων.[207]

Παρόλο, που ο σύζυγός της Zubayda, είχε πολλές παλλακίδες στο χαρέμι του, εκείνη είχε την απόλυτη εξουσία. Η Zubayda ήταν η επικεφαλής του χαρεμιού, χάρη στην βασιλική της καταγωγή και στην θέση της, ως νόμιμης συζύγου του χαλίφη. Η Zubayda, όπως και στην περίπτωση της πεθεράς της, της Khayzuran, προσπάθησε και εκείνη να ανεβάσει στον θρόνο τον δικό της γιο, τον Muhammed al-Amin. Όταν, όμως, ο Χαλίφης αποφάσισε να δώσει στον al-Ma'mun, γιο του από μία **Περσίδα** παλλακίδα του, τα εδάφη της Περσίας, η Zubayda αντέδρασε, τα δύο αδέλφια, ο Muhammed al-Amin και ο al-Ma'mun ήρθαν σε διένεξη, και το 813 εκτελέσθηκε ο γιος της Zubayda. Γνωρίζουμε, ότι ο al-Ma'mun, δηλαδή ο γιος της Περσίδας παλλακίδας, έγινε ο νέος χαλίφης και ότι η Zubayda απέθανε στην Βαγδάτη, το 831.

Κατά την διάρκεια της Ισλαμικής ιστορίας, πάντα υπήρχαν γυναίκες που επηρέαζαν τους ηγέτες συζύγους ή γιους τους στις πολιτικές υποθέσεις, όπως θα δούμε, αργότερα, στο κεφάλαιο που ακολουθεί για την περίοδο της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.[208] **Οι γυναίκες αυτές ήταν άνθρωποι της εποχής**

---

[203] Ibid., σελ. 118.

[204] Ibid., σελ. 83,94,118,151,153,159,172-173,190,199)

[205] Ibid., σελ. 166-169 184, 200. (Οι σκλάβες τραγουδίστριες/ τραγουδοποιοί, και μουσικοί του Χαλίφη).

[206] Ibid., σελ. 172

[207] Βλέπε Κεφάλαιο ΙΙ.

[208] Βλέπε Βλέπε Πίνακα, «ΜΝΕΙΑ ΣΤΙΣ ΠΕΡΙΦΗΜΟΤΕΡΕΣ ΣΟΥΛΤΑΝΕΣ» ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ ΤΩΝ ΟΘΩΜΑΝΩΝ ΣΟΥΛΤΑΝΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΤΟΥ ΓΥΝΑΙΚΕΙΟΥ ΠΑΡΑΚΡΑΤΟΥΣ .

Βλέπε, επίσης, Walther, Wiebke, Women in Islam from Medieval to Modern Times. Marcus Wiener Publishers and Princeton, 1993, σελ. 125-126

Το γεγονός ότι οι μητέρες των Οθωμανών σουλτάνων, ιδιαίτερα την περίοδο της σταδιακής παρακμής της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, κατείχαν ειδική πολιτική επιρροή, βεβαίως υπολογιζόταν από τους αντιπάλους, όπως και από τους πολιτικούς συμμάχους. Η βαλιδέ σουλτάνα, συνήθως, ήταν μία πρώην σκλάβα, που γινόταν η 'Πρώτη Κυρία' της Τουρκίας με την άνοδο του γιου της στον θρόνο. Η πραγματική εξουσία ήταν στα δικά της χέρια. Για παράδειγμα, η Νουρμπανού/ Nur Banu (1587), από την Βενετσιάνικη οικογένεια Μπάφο, κατά το σουλτανάτο του Μουράτ ΙΙΙ, η Σαφιέ /Safiyya (1609), κατά του σουλτανάνου του Μεχμέτ ΙΙΙ, η Κοσέμ/ Mah Peiker Kosem (1651), κατά τα σουλτανάτα του Μουράτ IV και του Ιμπραχίμ Ι, και η Ταρκάνη/ Tarkhan Khadijeh (1683), κατά το σουλτανάτο του Μεχμέτ IV, οι οποίες έπαιξαν μεγάλο ρόλο στις πολιτικές αποφάσεις των γιων τους. Η γνώμη τους μετρούσε, όταν επρόκειτο να διορισθούν ή να απολυθούν οι Βεζίρηδες του κράτους. Για παράδειγμα, η Tarkhan Khadijeh (1683 κρυβόταν πίσω από μία κουρτίνα, για να συμμετέχει στις κρατικές/υπουργικές συζητήσεις και στις συνελεύσεις. Κατά το σουλτανάτο του Ιμπραχίμ Ι, ένας πόλεμος για την εξουσία πραγματοποιήθηκε μεταξύ της παλιάς και της καινούργιας βαλιδέ σουλτάνας, δηλαδή μεταξύ της Kosem (Ροξελάνη) και της Tarkhan. Η κάθε μία είχε στρατολογήσει οπαδούς, για να κατοχυρώσει την εξουσία της [σελ. 125]. Τελικά, η Kosem βρέθηκε στραγγαλισμένη από κορδόνι κουρτίνας, από τον ευνούχο της αντιπάλου της. Εξαιτίας του μεγάλου εισοδήματός της Βαλιδέ σουλτάνας, η γυναίκα σε αυτήν την θέση είχε μεγάλη οικονομική επιρροή. Είχε τα δικά της εμπορικά πλοία, τις δικές της κτηματικές περιουσίες, και τέτοια υπέρογκα εισοδήματα, που κατεσκεύαζε τζαμιά και διάφορα οικοδομήματα.

Η πιο γνωστή ευνοούμενη σκλάβα σουλτάνου ήταν η Khoremm, "Merry" (1588), γνωστή στην σχολή της Αναγέννησης, ως η «Ρωσίδα» Roxolane. Πίσω από τον σουλτάνο Σουλεϊμάν Ι, τον νομοθέτη, απέκτησε τέτοια εξουσία και δύναμη, που όχι μόνο την παντρεύθηκε νόμιμα, αλλά

τους, δηλαδή αδίστακτες, σκληρές, πανούργες, δολοπλόκες και ραδιούργες, όσο και οι αρσενικοί αντίστοιχοί τους, διαφορετικά πως θα μπορούσαν να επιβληθούν ή να επιβιώσουν;

Γνωρίζουμε ότι κατά την αυτοκρατορία των Αμπασιδών χαλίφιδων, σκλάβες 'εξελίσσονταν' κοινωνικά στην θέση της νόμιμης συζύγου των Χαλίφηδων, ιδιαίτερα εκείνες που είχαν εκπαιδευθεί στην τέχνη της 'ψυχαγωγίας', δηλαδή στην μουσική, στο τραγούδι και στο χορό, όπως θα δούμε, ήταν ο κανόνας και στο μεγάλο χαρέμι του Σαράι τον 19° αιώνα. Τουλάχιστον τους πρώτους αιώνες του Ισλάμ, οι γυναίκες ήταν ιδιαίτερα δραστήριες στον κλάδο των τεχνών, δηλαδή της μουσικής και του χορού, παρόλο που οι αντιλήψεις των Μουσουλμάνων σοφών για την μουσική δεν ήταν θετικές. Για παράδειγμα, εθεωρούσαν το παίξιμο του ντεφιού επιτρεπτό, μόνο στους εορτασμούς των γάμων. Ένα χαντίθ (hadith), συγκεκριμένα, απαγορεύει την εκπαίδευση, την πώληση και την αγορά γυναικών-σκλάβων, ως τραγουδοποιών. Όμως, σε αυτό το σημείο, όπως και σε άλλες σφαίρες, οι πιστοί Μουσουλμάνοι δεν μπορούσαν να επιβάλουν στην φιλο-μουσική (φιλόμουσοι) αριστοκρατική τάξη, ή στα ανώτερα κοινωνικά στρώματα, να σεβασθούν αυτήν την παράδοση. Εδώ επιβάλλεται να σημειώσουμε, ότι τον πρώτο αιώνα του Ισλάμ, δηλαδή τον 7° μ.Χ., το τραγούδι εθεωρείτο τέχνη, εμπνευσμένο από την **Περσική** και την **Βυζαντινή** επιρροή, που εκαλλιεργείτο ιδιαίτερα στις 'ιερείς' πόλεις της Μέκκα και της Μεδίνας.[209]

Με πολύ ελάχιστες εξαιρέσεις, οι γυναίκες που εκαλλιεργούσαν την μουσική παιδεία, όπως θα δούμε και στην περίπτωση του Οθωμανικού χαρεμιού του 18ου και του 19ου αιώνα, ήταν **όλες εξισλαμισμένες σκλάβες**, τα ταλέντα των οποίων αναγνωρίζονταν στην παιδική ηλικία και εκπαιδεύονταν από τους καλύτερους καλλιτέχνες της εποχής, για να πωληθούν, αργότερα, σε υψηλότερες τιμές. Πολλές από αυτές τις σκλάβες πολυτελείας, 'εξελίχθηκαν' κοινωνικά και έγιναν σύζυγοι διαφόρων **Χαλίφηδων**.[210] Έπαιζαν σημαντικό ρόλο στις Αυλές, επειδή ψυχαγωγούσαν την ελίτ κοινωνία σε τέτοιο βαθμό, που ο Χαλίφης al-Mu'tamid αρνιόταν να γευματίσει, εάν το φαγητό του δεν το ετοίμαζε η ίδια η ευνοούμενη τραγουδοποιός του, η Shariay.[211] Αυτές οι πολυτελείας τραγουδίστριες-παλλακίδες, συνήθως έπαιζαν και μουσικά όργανα, όπως το ντέφι, την άρπα, το όμποε, το φλάουτο/φλογέρα (flute), λαούτο (lute) και το κανούμ (kanun), ένα μουσικό όργανο που έμοιαζε με την άρπα.[212] **Χρησιμοποιούσαν το κάλλος τους και τα ταλέντα τους, ως ένα είδος εμπορεύματος, που ήξεραν να προωθούν, να προβάλουν και να εκμεταλλεύονται, καλλιεργώντας την τέχνη της 'αποπλάνησης' των ανδρών.**[213] Οι σκλάβες πολυτελείας, που ανήκαν σε αυτήν την κατηγορία της **ελίτ δουλείας**, προσδοκούσαν να αποκτήσουν την εύνοια του Χαλίφη και να 'εξελιχθούν' στο χαρέμι του.

πάντρεψε τις άλλες σκλάβες (παλλακίδες) του με αξιωματούχους του σαράι, για να την ικανοποιήσει. Ήταν εξειδικευμένη στην 'τέχνη' της μηχανορραφίας και δεν δίσταζε να θανατώσει τους βεζίρηδες που την εμπόδιζαν. Έκτισε ένα τζαμί, ένα νοσοκομείο, και ένα σχολείο. [σελ. 126]. Επίσης, οι αδελφές και οι κόρες των σουλτάνων, όπως και οι εύπορες γυναίκες στις αρχές του Ισλάμ, και στους πρώτους αιώνες του Ισλάμ, είχαν την απόλυτη κυριαρχία στον γάμο τους.

[209] Walther, Wiebke, Women in Islam from Medieval to Modern Times. Marcus Wiener Publishers and Princeton, 1993, σελ. 149.
[210] Ibid, σελ. 150
[211] Ibid. σελ. 151
[212] Ibid.,σελ. 152-153
[213] Ibid.,σελ. 166-169, 184, 200. (Το χαρέμι του χαλίφη και η σκλάβα-τραγουδίστρια-μουσικός, και οι μαθήτριές της, στο χαρέμι του χαλίφη τον 9° αιώνα.)

Γνωρίζουμε, ότι στο μεσαιωνικό Ισλάμ, οι Μουσουλμάνοι πλήρωναν υπέρογκες τιμές για ωραίες σκλάβες πολυτελείας, οι οποίες είχαν λάβει μία φιλολογική και καλλιτεχνική εκπαίδευση, και οι οποίες είχαν το 'προνόμιο' της καλλιέργειας 'στενότερων σχέσεων' με τους ιδιοκτήτες τους. Αναμφισβήτητα, εφόσον η ελεύθερη Μουσουλμάνα είχε αποκλεισθεί από την δημόσια ζωή και περιορισθεί στο χαρέμι της, και ο σύζυγός της μπορούσε να την δει για πρώτη φορά, μόνο μετά τον γάμο τους, αυτές οι σκλάβες πολυτελείας ήταν περιζήτητες, και κατείχαν 'σεβαστή' θέση στα σαλόνια των ευπόρων τάξεων.[214] Όμως, δεν ήταν όλα ρόδινα, ακόμα και για αυτές τις γυναίκες. Για παράδειγμα, στις αρχές του 11ου αιώνα, συγκεκριμένα το έτος 1009, ο Χαλίφης (the Fatimid Caliph al-Hakim) εκτέλεσε όλες τις ευνοούμενες παλλακίδες του. Οι παλλακίδες του χαλίφη τοποθετήθηκαν σε καφάσια γεμάτα με πέτρες τα οποία εσφραγίσθηκαν με καρφιά και τις πέταξαν στο Νείλο.[215]

Οι σκλάβες, που είχαν καλύτερη τύχη και 'εξελίχθηκαν' κοινωνικά μέσω του γάμου, κυβερνούσαν στην θέση των γιων τους ή των συζύγων τους, όπως θα δούμε ήταν ο κανόνας και στην περίοδο της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Στον κόσμο του Ισλάμ, φιλόδοξες μητέρες ανελάμβαναν, για τους μικρούς ή αδύναμους ή ανίκανους γιους τους, όλες τις κρατικές υποθέσεις, παρόλο που η κοινή γνώμη, σταδιακά, γινόταν όλο και πιο εχθρική προς τις γυναίκες. Για παράδειγμα, μία πρώην σκλάβα, η μητέρα του Αμπασίδη Χαλίφη Muqtadir, κυβερνούσε στην θέση του γιου της, όταν εκείνος ανέβηκε στην εξουσία το 908. **Τίποτα δεν άλλαξε, ακόμα και όταν ο Χαλίφης μεγάλωσε, επειδή τον συμβούλευαν, εκτός από την μητέρα του, και το χαρέμι του, το οποίο συνεκροτείτο από τουλάχιστον 4,000 γυναίκες.** Τα 25 χρόνια εξουσίας του Χαλίφη Muqtadir, ή μάλλον της μητέρας του και των ευνοούμενων έγκλειστων γυναικών του, σημαδεύθηκε από ταραχές, οχλαγωγίες και την αυξανόμενη παρακμή της αυτοκρατορίας των Αμπασιδών.

Επιπροσθέτως, στο όνομα των μικρών γιων τους, κυβερνούσαν τον 11° αιώνα και άλλες γυναίκες, όπως η πριγκίπισσα Buyid, στο δυτικό Ιράν, και η πριγκίπισσα Terken Khatun του Μπουκχάρα (Bukhara), σύζυγος του Σελτζούκου Malikshah.[216] Εξαιρετικό ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι πληροφορίες που μας παρέχει η Γερμανίδα ιστορικός Wiebke Walther, σύμφωνα με τις οποίες, το 1250, στην Αίγυπτο[217] υπήρχε μία **«σκλάβα-σουλτάνα»** με το μελωδικό όνομα Shajarat ad-Durr, δηλαδή «Δέντρο Μαργαριταριών», η οποία ξεκίνησε αρχικά ως σκλάβα και αργότερα έγινε σύζυγος του τελευταίου κυβερνήτη των Αγιουμπιδών (Ayyubid),[218] τον al-Malik as-Salih, αφού είχε αποκτήσει τον γιο του, που αργότερα πέθανε σε μικρή ηλικία. Ο σύζυγός της, ο σουλτάνου, απεβίωσε, όταν οι Σταυροφόροι του Λουδοβίκου IX αποβιβάσθηκαν στην Δαμιέτα (Damietta) και ο γιος και διάδοχός του, ο Turanshah, δολοφονήθηκε αμέσως μετά. Σε αυτήν την συγκυρία η Shajarat ad-Durr ανέλαβε επίσημα, στις 2 Μαίου του 1250, τον αρσενικό τίτλο του

---

[214] Ibid, σελ. 101.
«In a slave-buying guide of the first half of the eleventh century, a Christian physician describes the ideal female slave as a Berber, who is exported at the age of nine years, spends three years each in Medina and Mecca, and then, at fifteen, comes to the Land of the Two Rivers to be educated in the fine arts... Slaves of this kind were aware of their value....»

[215] Ibid, σελ. 101-102.

[216] Ibid, σελ. 123.

[217] Το Χαλιφάτο των Abbasids (Αμπασιδών) και τα εμιράτα των πριγκίπων της αυτοκρατορίας από το 750-1258.

[218] Οι Αγιουμπίδες (ή Αγιουμπίτες) ήταν μία μουσουλμανική δυναστεία, που βασίλευε στην Αίγυπτο και στην Συρία από τον 12° ως τον 13° αιώνα, που πήρε το όνομά της από τον Αγιούμπ Ιμπν Σαντί, έναν Κούρδο από το Αντζανακάν, κοντά στην πόλη Ντβίν της Αρμενίας. Στις αρχές του 12ου αιώνα η οικογένειά του μετανάστευσε στην Βαγδάτη, όπου ο πατέρας του διορίσθηκε κυβερνήτης του Τακρίτ, φρουρίου στις όχθες του Τίγρη. Μετά τον θάνατό του, ο Αγιούμπ τον διαδέχθηκε στο αξίωμά του.

«σουλτάνου» (sultan), και όχι της σουλτάνας, και παρέμεινε στην θέση του «σουλτάνου» της Αιγύπτου έως τις 30 Ιουλίου του ίδιου έτους. **Για πρώτη φορά, σε μία Ισλαμική χώρα, κατασκευάσθηκαν νομίσματα με το όνομα μιας γυναίκας.** Πριν τον θάνατο του Turanshah, και κάτω από την ηγεσία του, οι Σταυροφόροι είχαν δεχθεί μία συντριπτική ήττα. Μετά τον θάνατό του και μόνο λίγες ημέρες μετά που ανέλαβε την εξουσία η Shajarat ad-Durr, ως «σουλτάνου», η Δαμιέτα (Damietta) επιστράφηκε στους Μουσουλμάνους. Όμως, όταν απαιτήθηκε να γίνει η ορκωμοσία της Shajarat ad-Durr, από τον Συριανό αντιβασιλέα, ξεκίνησε μία διαμάχη κατά την διάρκεια της οποίας **ο Μαμελούκος εμίρης αποφάσισε ότι δεν μπορούσε να αφήσει την εξουσία του σουλτάνου στα χέρια μιας γυναίκας** και την μετέθεσε στον Ayabak, τον Υπέρτατο Κυβερνήτη των Ενόπλων Δυνάμεων και έτσι η Shajarat ad-Durr αποφάσισε να γίνει σύζυγός του, γεγονός που προκάλεσε να ενταθούν οι μεγάλες ταραχές μεταξύ της Συρίας και της Αιγύπτου. **Όταν η σουλτάνα έμαθε ότι ο σύζυγος της σχεδίαζε να παντρευθεί μία κόρη ενός Πρίγκιπα του Mosul φρόντισε να δολοφονηθεί.** Εφόσον δεν είχε πάρει μέτρα για να τον αντικαταστήσει με άλλον ισχυρό σύζυγο και να συνεχίσει την εξουσία της, ξέσπασαν καινούργιες ταραχές και η Shajarat ad-Durr και οι εκτελεστές του συζύγου της θανατώθηκαν.[219]

Την ίδια εποχή κυβερνούσε στο Δελχί (Delhi), από το 1236 έως το 1240, η σουλτάνα Raziyya, η βασιλεία της οποίας διατηρήθηκε τρία χρόνια, έξι μήνες, και έξι ημέρες. Εκείνη δεν υπήρξε σκλάβα στην καταγωγή της, αλλά ανήκε σε κάποια Τουρκική δυναστεία και **ο πατέρας της την είχε ονομάσει διάδοχό του στον θρόνο,** επειδή την θεωρούσε πιο ικανή από τους γιους του.[220] Όταν η Raziyya ανέβηκε στον θρόνο, σύμφωνα με έναν Πέρση Ιστορικό, ξέσπασαν ταραχές, τις οποίες εκείνη κατέστειλε. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η πληροφορία, ότι **η σουλτάνα εγκατέλειψε την γυναικεία ενδυμασία και το πέπλο και ντυνόταν σαν άνδρας, ένα καταπληκτικό πρώιμο τύπου απελευθέρωσης στο Ισλάμ!!** Φορούσε τουρμπάνι, όταν εμφανιζόταν στο κοινό, και κυβερνούσε δυναμικά μέχρι που δολοφονήθηκε το 1240.[221]

Από το 1416-1419, στο νότιο Ιράκ και στο Κουζιστάν (Khuzistan), κυβερνούσε μια πριγκίπισσα, η Tandu, της δυναστείας Τζαλαϊρίδης (Jala'iridis), η οποία είχε φροντίσει να εκτελεσθεί ο σύζυγος της, ο Πρίγκιπας Shahwalad Ibn Shahzadeh, για να έχει εκείνη την απόλυτη εξουσία. Παρόλο που τον διαδέχθηκε στον θρόνο ο γιος του, από άλλη σύζυγο, ο Mahmud, η Tandu φρόντισε να δολοφονηθεί και αυτός. Από εκείνη την στιγμή κυβερνούσε μόνη της, από το 1416 έως το 1419. Βέβαια, δήλωνε ότι κυβερνούσε για τον γιο της, τον Uwaiss II, ο οποίος ήταν μόνο έντεκα ετών.[222]

Από την εποχή των Αμπασιδών είχε καθιερωθεί ένα έθιμο που εισήχθη στις Μουσουλμανικές χώρες από τις Βυζαντινό-Περσικές περιοχές. **Φαίνεται, ότι οι άνδρες είχαν κουρασθεί από την μεγάλη ποσότητα γυναικών στην διάθεσή τους και στράφηκαν προς την παιδεραστία.** Σε αυτό πρέπει να συνέβαλε ο αποκλεισμός της γυναίκας από την παιδεία και την δημόσια ζωή. Για παράδειγμα, τον 11° αιώνα, ο kay Kau'us, των Ζιαρίδων (Ziyarid), συμβούλευε τον γιο του να απολαμβάνει και τα δύο φύλα.[223]

---

[219] Walther, Wiebke, Women in Islam from Medieval to Modern Times. Marcus Wiener Publishers and Princeton, 1993, σελ. 120-121

[220] Ibid., σελ. 121

[221] Ibid, σελ. 121-22

[222] Ibid, σελ. 122

[223] Ibid, σελ. 173

Η Zubayda, η σύζυγος του Χαλίφη Χαρούν αρ-Ρασίντ, για να θεραπεύσει τον γιο της, τον al-Amin από την προτίμησή του για **ευνούχους**, επέλεξε για το χαρέμι του όμορφες μικρές σκλάβες, οι οποίες ήταν υποχρεωμένες να κόψουν τα μαλλιά τους και να ντύνονται σαν άνδρες. Αυτές οι σκλάβες αποκαλούνταν 'αγοροκόριτσα'[224] και είχαν γίνει μόδα στα χαρέμια της ελίτ της Βαγδάτης για τουλάχιστον 200 χρόνια.[225]

Εκτός από τις γυναίκες, και οι ευνούχοι συμπεριλαμβάνονταν στα μέλη των χαρεμιών. Ο αυξανόμενος αποκλεισμός των γυναικών της υψηλής τάξης από την δημόσια ζωή[226] και ο περιορισμός τους στον χαρέμι απαιτούσε, για την περιφρούρησή τους, την αυξανόμενη εισροή καινούργιων θυμάτων, δηλαδή ευνούχων, παρόλο που το Κοράνι και οι ισλαμικές παραδόσεις απαγορεύουν τον ευνουχισμό του άνδρα και του ζώου.[227] Όπως σε άλλους τομείς της ζωής, η μεγάλη ζήτηση για ευνούχους και το καθιερωμένο έθιμο του ευνουχισμού υπήρξε ποιο δυνατό από την θρησκευτική απαγόρευση. Έτσι, ο πιστός Μουσουλμάνος άφηνε τους άπιστους να αμαρτήσουν, δηλαδή τους μη-μουσουλμάνους να ευνουχίζουν τα αγόρια ή τους άνδρες και τους αγόραζε από αυτούς ήδη ευνουχισμένους. Οι μαύροι ευνούχοι είχαν το προνόμιο να φρουρούν την εσωτερική πύλη των χαρεμιών. Οι εξωτερικές πύλες φυλάγονταν, συνήθως, από τους λευκούς ευνούχους, και όπως θα δούμε στο δεύτερο κεφάλαιο, οι εξισλαμισμένοι ευνούχοι κυκλοφορούσαν ελεύθερα σε όλους τους χώρους του χαρεμιού, εκτός από τα γυναικεία λουτρά, και υπήρξαν οι σύνδεσμοι των γυναικών με τον έξω κόσμο.

Κατά τις πληροφορίες ιστορικών ερευνητών και περιηγητριών, **αν και υπήρχαν χαρέμια την προϊσλαμική εποχή, όπως ήδη επεσημάναμε, δεν είχαν την έκταση και την σημασία που απέκτησαν με την σταδιακή άνοδο του Ισλάμ, όσον αφορά την αυξανόμενη πολυεθνική πληθυσμιακή τους σύνθεση** την εποχή των χαλίφηδων, απογόνων-διαδόχων του Μωάμεθ (7°-13° αιώνα).

2.4 Ιστορική Αναδρομή[228]

---

[224] "boy-girls"

[225] Ibid, σελ. 173.

[226] Ibid, σελ. 96-98.

Με τον διαφυλικό διαχωρισμό ή την διαφυλική διχοτόμηση της κοινωνίας, εμφανίσθηκαν καινούργια 'επαγγέλματα', όπως εκείνο της γυναίκας που προετοίμαζε την νεκρή και εκείνο της παραμάνας. Επίσης, από την εποχή των Μαμελούκων στην Αίγυπτο, υπήρχαν οι γυναίκες που εργάζονταν στα γυναικεία λουτρά, οι προξενήτρες, οι εμπόρισσες που έμπαιναν στα χαρέμια για να πωλήσουν τα είδη τους και για να μεταφέρουν τις ειδήσεις, οι κομμώτριες που έπλεκαν τα μαλλιά της υποψήφιας νύφης, και οι επαγγελματίες μοιρολάτρες (μοιρολόγια), που εκφράζανε την θλίψη της οικογένειας των νεκρών με τις κραυγές και τους θρήνους τους. Το πιο συνηθισμένο επάγγελμα, για τις γυναίκες των κατώτερων κοινωνικών τάξεων, ήταν της υφάντρας και αργότερα στην ανέμη. («The most common trade for the low-class women was spinning, which was done at home. Miniatures often depict women either with a spindle under their arm or, in later periods, at the spinning wheel." (σελ. 97)

[227] Ibid, σελ. 97.

Σε αυτό το σημείο η ερευνήτρια αναφέρει ότι ο ευνουχισμός επραγματοποιείτο και στην αρχαία ανατολή και στο Βυζάντιο.

[228] Βλέπε: Σαρρής, Νεοκλής. Οσμανική Πραγματικότητα Ι και ΙΙ.

Βλέπε: Φωτιάδης, Κώστας. Οι Εξισλαμισμοί της Μικράς Ασίας και οι Κρυπτοχριστιανοί του Πόντου. Εκδοτικός Οίκος Αδελφών Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη.

Βλέπε: Συμπληρωματική Βιβλιογραφία στο τέλος της διατριβής.

Βλέπε: Gordon, Murray. Slavery in the Arab World. New Amsterdam Books, New York, N.Y. 1992.

Βλέπε: Walther, Wiebke. Women in Islam, from Medieval to Modern Times. Markus Wiener Publishers. Princeton. 1995.

Βλέπε :Hekmat, Anwar, "Women and the Koran. The Status of Women in Islam". Prometheus Books, New York., 1997

Βλέπε: Ρωμανός Κωνσταντίνος Π. Ελληνιστικό Ισλάμ. Τρία δοκίμια. Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, 2001.

Βλέπε: Έκδοση συνεργασίας Grande Encyclopedie Larousse, Encyclopaedia Britannica, Εκδοτικός Οργανισμός Πάπυρος. Εγκυκλοπαίδεια Πάπυρους/Λαρους/Μπριτάννικα, 1991:

Κατά τις εκτιμήσεις δυτικών περιηγητριών του 19ου αιώνα, το Ισλάμ, σταδιακά, καθιέρωσε εξάπλωσε, και επέβαλε τον θεσμό του χαρεμιού,[229] εξαιτίας της **επεκτατικής ιδεολογίας του, επιβάλλοντας στους πιστούς τον αφανισμό ή την υποδούλωση των απίστων, δηλαδή των μη-μουσουλμάνων. Προώθησε την συνεχή και αυξανόμενη ζήτηση για σκλάβους, τον υποχρεωτικό εξισλαμισμό τους και τον εγκλεισμό των γυναικών τους στα χαρέμια.** Περιηγήτριες διαπιστώνουν και επισημαίνουν επανειλημμένως, ότι πρώτον, **το Κοράνι συστήνει την αρπαγή και την υποδούλωση μη Μουσουλμάνων γυναικών, ως λεία πολέμου,[230] και δεύτερον, το Οθωμανικό χαρέμι απαρτιζόταν αποκλειστικά από εξισλαμισμένες σκλάβες ή ελεύθερες μουσουλμάνες με δουλική καταγωγή**! Μας πληροφορούν, ότι τον 19ο αιώνα οι Μουσουλμάνοι πίστευαν ότι ήταν η επίλεκτη φυλή, και ότι όλοι οι άλλοι λαοί αποτελούσαν μία μάζα ακάθαρτων και βρόμικων όντων,[231] για τους οποίους οι 'πιστοί', δηλαδή οι μουσουλμάνοι, ένοιωθαν «αποστροφή».[232] Για αυτό τον λόγο το Κοράνι, εκτός που απαγορεύει την σύναψη γάμου με μη-μουσουλμάνους,[233] συνιστά, κατ' επανάληψη, σε διάφορα σημεία την αιχμαλωσία και την αρπαγή μη-μουσουλμάνων, ως αποκτήματα της πολεμικής λείας.[234]

Πριν εξετάσουμε τις μαρτυρίες των περιηγητριών του 18ου και του 19ου αιώνα, που αφορούν την **πολυεθνική** πληθυσμιακή σύνθεση των Οθωμανικών χαρεμιών και την πραγματική θέση και καθημερινή ζωή των έγκλειστων γυναικών μέσα σε αυτά,[235] οφείλουμε να κάνουμε μία σύντομη ιστορική

Η προϊσλαμική αραβική θρησκεία θεωρείται, συνήθως, ως πολυθεϊστική. Υπήρχαν πολυάριθμες αραβικές θεότητες όπως η θεά Σελήνη, ο θεός Ήλιος και η θεά που ταυτιζόταν με τον πλανήτη της Αφροδίτης. Καθεμιά από αυτές τις θεότητες έφερε διάφορα ονόματα, ανάλογα με την περιοχή ή με κάποια ιδιαίτερη ιδιότητα της θεότητας. Υπό τη γενική ονομασία αραβικές θρησκείες αναφέρονται οι λατρείες που άνθησαν στην αραβική χερσόνησο ή σε γειτονικές περιοχές ανάμεσα σε αραβόφωνους λαούς, από τους παλαιότερους γνωστούς χρόνους μέχρι την εμφάνιση του Ισλάμ τον 7ο αιώνα. (Βλέπε σελ. 164-166, τόμος 30).

[229] [44α] Fanny Janet Blunt, (formerly, F.J. Sandison),
The People of Turkey: 20 years Residence among Bulgarians, Greeks, Albanians, Turks and Armenians" By a Consul's Daughter and Wife Vol. , 1878. [44a]. Η Blunt έγραψε, επίσης, "My Reminscences" το 1918 που συμπεριλαμβάνει προσωπικές λεπτομέρειες για την ζωή της στην Τουρκία.

[230] WOMEN UNDER ISLAM: THEIR SOCIAL STATUS AND LEGAL RIGHTS by Lucy Garnett. THE NINETEENTH CENTURY, A MONTHLY REVIEW, Edited by James Knowles. London: Sampson Low, Marston, &c. pp.57-70, January 1895. [86b] σελ. 70,
Βλέπε επίσης, The Koran, Penguin Classics, καθώς και την περιηγήτρια, [44β] FANNY JANET BLUNT, formerly, F.J. Sandison. [44a,b]. The People of Turkey: 20 years Residence among Bulgarians, Greeks, Albanians, Turks and Armenians" By a Consul's Daughter and Wife Vol. II. , 1878. [44β], σελ.99.

[231] [14α] CELINE.
ADVENTURES of a Greek Lady, the adopted daughter of the late Queen Caroline, written by herself. London, Henry Colburn, 1849. 2 vols. Portrait 12 mo., σελ. Volume I., [14a]. σελ. 380-381] και σελ, 78 :
-σκεύη που χρησιμοποιούσαν στο χαρέμι οι δυτικές επισκέπτριες τους δόθηκαν ως δώρα, για να απαλλαγούν από αυτά, διότι δεν μπορούσαν να τα χρησιμοποιήσουν ξανά εφόσον τα χρησιμοποίησαν οι άπιστοι.

[232] [45α], [45β], 1828-1870 MELEK HANUM , 1840-1870- wife of the Grand-Vezir (Marie Dejean, Marie Dejean Millingen, μετά τον πρώτο γάμο, Melek Hanum, μετά τον δεύτερο γάμο ή Mme Kibrizli-Mehemet Pacha [1840-1870] ή Wife of H.H. Kibrizli-Mehemet Pasha)

1. THIRTY YEARS IN THE HAREM: OR, THE AUTOBIOGRAPHY OF MELEK-HANUM WIFE OF H.H. KIBRIZLI-MEHEMET-PASHA. LONDON: CHAPMAN AND HALL, 193, PICCADILLY. 1872. [45a].
2. SIX YEARS IN EUROPE: SEQUEL TO THIRTY YEARS IN THE HAREM. The Autobiographical Notes of Melek-Hanum, wife of H.H. Kibrizli-Mehemet-Pasha. Edited by L.A. Chamerovzow. London: Chapman and Hall, 193, Picadilly. 1873. [45b].

[233] THE KORAN, PENGUIN CLASSICS. Translated with Notes by N.J. Dawood. Penguin Books 1997 Published by the Penguin Group. [This translation first published in Penguin Classics 1956. Fifth revised edition, following the traditional sequence of *surahs*, published 1990. Reprinted with further revisions and additional notes 1997.], σελ. 32.

[234] Ibid., σελ. 297 ("Slaves as booty), σελ. 126-133 ("Spoils of war") σελ. 29, 363 (War against idolaters'), σελ. 56,57, 67-8 71, 132-133 (Reward for taking part, success agianst infidels), σελ.230, (treatment of enemies and captives), σελ. 357; (Medina; spoils etc.) .

[235] Βλέπε Κεφάλαιο ΙΙ και Κεφάλαιο ΙΙΙ.

αναδρομή για τις εποχές που προηγήθηκαν την ιστορική περίοδο της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, ξεκινώντας από την προϊσλαμική Αραβική χερσόνησο, για να φθάσουμε στην εποχή του Μωάμεθ, του Προφήτη (610-632 μ.Χ.), ιδρυτή του Ισλάμ, ο οποίος, όπως ήδη αναφέραμε, μετά τον θάνατο της πρώτης συζύγου του Καντισά, αποκτούσε πολλές γυναίκες για το χαρέμι του από πολεμική λεία.[236] Στην συνέχεια θα αναφερθούμε στις ιστορικές περιόδους, που ακολούθησαν τον θάνατο του Προφήτη στη Μεδίνα το 632, που εθεωρούντο οι «χρυσές εποχές» του Ισλάμ, λόγω της εξάπλωσης των ελληνικών επιστημών, εποχές, όμως, που μετά από τις επεκτατικές επιδρομές μουσουλμάνων, υποδουλώθηκαν διάφοροι λαοί και αποκτήθηκαν γυναίκες και κορίτσια, που συγκροτούσαν την πληθυσμιακή σύνθεση των τότε χαρεμιών, της τότε ελίτ, δηλαδή την εποχή των Χαλίφηδων,[237] που όπως ήδη αναφέραμε, ήταν οι πολιτικοθρησκευτικοί διάδοχοι του Μωάμεθ (7ος έως 13ος αιώνας): Το Χαλιφάτο της Μεδίνας (Σαουδική Αραβία) [632-661), το Χαλιφάτο των Ομεϋάδων της Δαμασκού (Συρία) [661-750], και το Χαλιφάτο των Αμπασιδών [750-1258] με έδρα την Βαγδάτη (Ιράκ), την «πόλη της Ειρήνης». Στην παρακμή του Χαλιφάτου των Αμπασιδών, στην 'χρυσή εποχή' του Ισλάμ, συνέβαλαν οι εισβολές, οι επεκτατικές επιδρομές και: η κυριαρχία διαφόρων φύλων, όπως των Σελτζούκων Τούρκων[238] (10ο έως αρχές του 13ου αιώνα), των Μογγόλων[239] (13ος), όταν κατέλαβαν την Βαγδάτη το 1858, των Μαμελούκων της Αιγύπτου (αρχές του 9ου ως αρχές του 16ου αιώνα), και τελικά των Οσμανλήδων (13ος αιώνας), καταλήγοντας στην εποχή της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας (14ος ως 20ος αιώνας).

Πριν τον Μωάμεθ, τον Προφήτη, οι Άραβες βρίσκονταν κάτω από την ελληνική πολιτιστική επιρροή.[240] Η ελληνική παιδεία άνθιζε και ιδιαίτερο ενδιαφέρον προκαλεί το γεγονός ότι εξακολουθούσε να ανθίζει στο Αραβικό βασίλειο και στους πρώτους αιώνες του Ισλάμ. Τα ελληνικά έθιμα είχαν δώσει στους Άραβες την ταυτότητά τους, δηλαδή ο παναραβισμός της Εγγύς Ανατολής ήταν άμεση αντανάκλαση του πανελληνισμού.[241] Η ανάπτυξη του αραβικού εθνικισμού, δεν θα ήταν δυνατή, χωρίς την κληρονομιά του ελληνισμού.[242] Μοναδική στην ιστορία του πολιτισμού υπήρξε η έντονη επιθυμία των Αράβων για την μετάφραση αρχαίων ελληνικών έργων προκειμένου να ιδιοποιηθούν, τους καρπούς της ελληνικής επιστήμης, όχι μόνο την προϊσλαμική εποχή, αλλά ακόμα και μετά το Ισλάμ. Για παράδειγμα, την εποχή του Χαλιφάτου των Αμπασσιδών (750-1258), το

---

[236] Hekmat, Anwar. Woman and the Koran. The Status of Women in Islam. Published 1997 by Prometheus Books, USA.
Βλέπε, επίσης, The Koran, Penguin Classics, (spoils of war, infidels and slavery).

[237] Όπως ο Μωάμεθ ήταν ταυτόχρονα πολιτικός και θρησκευτικός ηγέτης, οι διάδοχοί του είχαν το ίδιο διπλό στάτους (dual status), ή διπλή αρμοδιότητα και αρχικά ονόμαζαν τον εαυτόν τους Καλιφάτ (Kahlifat rasul Allah, "successor to the envoy of Allah,") δηλαδή οι διάδοχοι του απεσταλμένου του Αλλάχ, δηλαδή του Μωάμεθ του Προφήτη. (Βλέπε Wiebke Walther, σελ.36)

Βλέπε, επίσης, Hekmat, Anwar. Woman and the Koran. The Status of Women in Islam. Published 1997 by Prometheus Books, σελ. 131-132, όσον αφορά τα Χαλιφάτα της Μεδίνας, των Ομευάδων και των Αμπασιδών, και την επικράτηση του Οθωμανικού χαρεμιού μέχρι τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο.

[238] Βλέπε Σαρρή, Ν. Οσμανική Πραγματικότητα Ι., 'Η πρώτη Φάση της Τουρκοκρατίας» σελ. 40-69. (Η Σελτσούκιδες είχαν την έδρα τους στην Περσία.)

[239] Βλέπε- Walther, Wibke., Women in Islam from Medieval to Modern Times, with an introduction by Guity Nashat. M- Markus Wiener Publishers and W- Princeton, second printing 1995

[240] Βλέπε Ρωμανό, Κωνσταντίνο, Π. Ελληνιστικό Ισλάμ. Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, 2001. σελ. 11-13. Όσον αφορά την Ελληνική παιδεία στο Ισλάμ, και την πρόοδο της επιστήμης στην χρυσή εποχή του Ισλάμ, βλέπε τον ίδιο συγγραφέα.

[241] Όσον αφορά την ιστορία της Ελληνικής κληρονομιάς στις χώρες του Ισλάμ, βλέπε Ρωμανό, Κωνσταντίνο, Π. Ελληνιστικό Ισλάμ. Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, 2001.

[242] Ibid., σελ. 13.

επίπεδο της επιστήμης ήταν σαφώς υψηλότερο από εκείνο της δυτικής Ευρώπης ή ακόμα, κατά πολλούς ερευνητές, και από εκείνο του Βυζαντίου.[243]

2.4.1 Το Κοράνι και ο Μωάμεθ.[244] (7ος-9ος αιώνας)

Σκοπός αυτής της διατριβής δεν είναι να μελετήσουμε το Κοράνι, που μέχρι σήμερα θεωρείται από τους Πιστούς ως ο επιτακτικός και έγκυρος λόγος του Αλλάχ (Θεού),[245] και για το οποίο έχουν γίνει πολλές αξιόλογες εργασίες,[246] ιδιαίτερα η πιο πρόσφατη του Ανουάρ Χεκμάτ, «Οι Γυναίκες και το Κοράνι, το Κοινωνικό Καθεστώς (social status) της Γυναίκας στο Ισλάμ».[247] Επιβάλλεται, όμως, να κάνουμε μία μικρή ιστορική αναδρομή στο **Κοράνι**, επειδή οι περιηγήτριες και οι έγκλειστες γυναίκες των Οθωμανικών χαρεμιών, εξισλαμισμένες σκλάβες και ελεύθερες μουσουλμάνες, παραπέμπουν επανειλημμένως σ' αυτό. Όταν οι περιηγήτριες εξετάζουν την θέση της γυναίκας στο Οθωμανικό χαρέμι του 18ου και του 19ου αιώνα, συνήθως αναφέρονται και στο Κοράνι. Επιπλέον, έγκλειστες γυναίκες, που μελέτησαν το Κοράνι, διαμαρτύρονται στις περιηγήτριες για τα περιεχόμενά του που αφορούν την θέση της γυναίκας, την επιβολή και εφαρμογή του περιορισμού τους στο χαρέμι, τον αποκλεισμό τους από το

---

[243] Ibid., σελ. 11-13, (όσον αφορά τον Ισλαμικού μεσαίωνα και την ελληνική παιδείας, βλέπε σελ. 14-15.

[244] Βλέπε περιηγήτριας της Βασικής Βιβλιογραφίας,

βλέπε- THE KORAN, PENGUIN CLASSICS. Translated with Notes by N.J. Dawood. Penguin Books 1997. Published by the Penguin Group. [This translation first published in Penguin Classics 1956. Fifth revised edition, following the traditional sequence of *surahs*, published 1990. Reprinted with further revisions and additional notes 1997.] :

Ο Αραβικός όρος (Qu'an) σημαίνει "the Recital" ή η Απαγγελία. «Για τους Μουσουλμάνους είναι ο Αλάνθαστος Λόγος του Θεού/Αλλάχ, αντίγραφο μιας πλάκας «a transcript of a tablet» που ο Άγγελος Γαβριήλ αποκάλυψε στον Προφήτη Μωάμεθ.»... "To this day this version (644-655) is regarded by believers as the authoritative Word of God... no chronological sequence...the inclusion of revelations... pages 1-7.

- Θα γνωρίσουμε πολλές έγκλειστες γυναίκες τον 19ο αιώνα, οι οποίες διαμαρτύρονται για τους περιορισμούς που τους επιβάλλει η θρησκεία τους και εκμυστηρεύονται τους προβληματισμούς τους στις δυτικές περιηγήτριες. Αν και ο νόμος του Κορανίου, σύμφωνα με την ερμηνεία και τις παρατηρήσεις δυτικών περιηγητριών και Μουσουλμάνων γυναικών του 18ου και του 19ου αιώνα, διαιρούσε την ανθρωπότητα σε δύο ξεχωριστές και συγκεκριμένες τάξεις, δηλαδή οι άνδρες και οι γυναίκες, και επέβαλλε την «διχοτόμηση» των δύο φύλων και της Μουσουλμανικής οικογένειας, (Βλέπε Μελέκ Χανούμ 45ο,β], καθώς και την κάλυψη του γυναικείου σώματος και προσώπου, υπήρχαν ελεύθερες Μουσουλμάνες που το αμφισβητούσαν και διαμαρτύρονταν και εξέφραζαν την επιθυμία τους για ελευθερία. (βλέπε τρίτο κεφάλαιο) Μουσουλμάνα διαμαρτυρήθηκε ότι, αν και τους δίδασκαν ότι ο Αλλάχ [ο θεός] ήταν ένα πνεύμα χωρίς φύλο ο Αλλάχ «πρέπει να είναι μόνο άνδρας και ένας κακός Τούρκος.» Την δήλωση αυτή την έκανε στο χαρέμι της μία ελεύθερη Μουσουλμάνα της Οθωμανικής ελίτ σε δυτική περιηγήτρια. Παραπονέθηκε επίσης ότι «όλα είναι για τον άνδρα και τίποτα για την γυναίκα». (Βλέπε, περιηγήτρια [36], 1874, 1878. Lady Brassey. SUNSHINE AND STORM IN THE EAST, OR, CRUISE TO CYPRUS AND CONSTANTINOPLE. By Mrs. (Annie) Brassey.....With upwards of 100 illustrations chiefly from drawings by the Hon. A.Y. Bingham. London, Longmans, Green, and Co., 1880, [36], σελ. 99-100.

[245] The Koran. Penguin Classics, 1997. [N.J. Dawood, London, 1989], σελ. 3.

«Το Κοράνι έχει παραμείνει αδιαμφισβήτητο / για τους Μουσουλμάνους μέχρι σήμερα.». (Walther Wiebke. "Women From Medieval To Modern Times in Islam" with an introduction by Guity Nashat. Markus Winer Publishers, Princeton. 1995., page σελ.35).

[246] -Ibid., σελ. 33,35,44,47,54,55,59,62,71,73,81,87,99,103,111,112,118,119,161,180,190,206,223;29. (the Koran).

-Hekmat, Anwar, "Women and the Koran. The Status of Women in Islam". Prometheus Books, New York. 1997

- Gordon, Murray. "Slavery in the Arab World". New Amsterdam Books New York, NY. 1992. [Islamic Laws: 29-30, 31,34.85,87,88,38,40.42,43,92, the rights of women: 58-61 etc. Also see the Koran: 9, 29,45, 39-40, etc.]

- Σαρρής Νεοκλής. Η Οσμανική Πραγματικότητα Ι.

[247] Hekmat, Anwar, "Women and the Koran. The Status of Women in Islam". Prometheus Books, New York. 1997 , σελ. 249-250.

"...it has been demonstrated that the Koran is not an egalitarian or humanitarian set of laws and ordinances devised by a supernatural being for the welfare of believers. It is simply a book created by a human being who lived among various ethnic groups with diverse customs and religious ceremonies, most of which were based on heathenism. It stands to reason that Muhammed copied the ancient Babylonian laws and perpetuated them as Allah's. Close scrutiny of the ancient Babylonian Assyrian, and Sumerian laws shows very clearly that Muhammad's laws most likely originated from the polytheists of the past... His laws of divorce, just like his other tenets regarding polygamy, marriage contracts, concubinage, slavery, wife beating, adultery, punishment, stoning, veiling, and seclusion, are cruel, humiliating, and inhuman...."

δημόσιο βίο και την παιδεία και την υποχρεωτική κάλυψη του γυναικείου σώματος και προσώπου .[248]

Όσον αφορά τον ιδρυτή του Ισλάμ, τον Μωάμεθ τον Προφήτη, τον αγγελιαφόρο του Αλλάχ (θεού), δηλαδή του Κορανίου, ενδιαφέρον παρουσιάζει η πρόσφατη μελέτη του Ανουάρ Χεκμάτ,[249] στην οποία αξιολογεί ότι ορισμένοι στίχοι[250] του Κορανίου είναι τόσο αποκρουστικοί στην λογική που δείχνουν ότι προέρχονταν από έναν αμόρφωτο, αγράμματο και φανατικό άτομο, απομονωμένο στον δικό του μικρόκοσμο.[251] Μέχρι σήμερα, όμως, όπως επισημαίνει ο Χεκμάτ, **πολλοί ορθόδοξοι μουσουλμάνοι πιστεύουν, ακόμα, ότι το Κοράνι είναι τέλειο και αλάνθαστο, και συνεπώς δεν υπάρχει ανάγκη για καινούργια μηνύματα από τον Αλλάχ (θεό),**[252] παρόλο που ο **Μωάμεθ, ο ιδρυτής του Ισλάμ,** είχε απόλυτη άγνοια για τις κοινωνικές συνθήκες των γειτονικών του χωρών εκείνης της εποχής (τον 7ο αιώνα).[253]

Για τους μουσουλμάνους το Κοράνι,[254] που σύμφωνα με τον Αραβικό όρο **Qu'an ή Qor'an** σημαίνει **«η Απαγγελία»**,[255] είναι ο «Αλάνθαστος Λόγος του θεού».[256] Το Κοράνι είναι το αντίγραφο μιας πλάκας που ο Άγγελος Γαβριήλ αποκάλυψε και έδωσε **στον ιδρυτή του Ισλάμ**, τον Μωάμεθ, τον Προφήτη, το 610 μ.Χ., η οποία περιείχε τις αποκαλύψεις (σούρας).[257] Ο Μωάμεθ θεωρούσε τον εαυτόν του «την Σφραγίδα των Προφητών», δηλαδή, ο τελευταίος στην σειρά των προφητών, που συμπεριελάμβαναν τον Αδάμ, τον Αβραάμ, τον Μωυσή και τον Χριστό και πίστευε ότι αυτός είχε φέρει το θεϊκό μήνυμα στους **Άραβες**.[258]

Τι σημαίνει Ισλάμ και τι σημαίνει μουσουλμάνος;

Ισλάμ σημαίνει «υποταγή» ή «παραδίδομαι» [surrender], δηλαδή υποταγή ή παράδοση στον Αλλάχ (θεό) και στον αγγελιαφόρο του, τον Μωάμεθ.[259] Ισλάμ σημαίνει «υποταγή στο θέλημα του θεού».[260] Το Ισλάμ εθεωρείτο ως η τελευταία θρησκεία της ανθρωπότητας, και η σύνθεση όλων των θρησκειών που προϋπήρχαν αυτού.[261] **Μουσουλμάνος** σημαίνει ο πιστός, δηλαδή «εκείνος

---

[248] Βλέπε Κεφάλαιο IV.

[249] Hekmat, Anwar. "Women and the Koran. The Status of Women in Islam." Published 1997 by Prometheus Books. Printed in the United States of America.

[250] verses (ή surahs)

[251] THE KORAN, PENGUIN CLASSICS. Translated with Notes by N.J. Dawood. Penguin Books 1997. Published by the Penguin Group. [This translation first published in Penguin Classics 1956. Fifth revised edition, following the traditional sequence of *surahs*, published 1990. Reprinted with further revisions and additional notes 1997.], σελ. 11.

[252] Ibid., σελ. 12

[253] Τουρκάλα [81a], από την Άγκυρα επιβεβαιώνει ότι ακόμα και το 1890 στο Κοράνι στρέφονταν οι Μουσουλμάνοι για κάθε νόμο, κοινωνικό και θρησκευτικό. (LIFE IN THE HAREM. BY ADALET. THE NINETEENTH CENTURY, A MONTHLY REVIEW, EDITED BY JAMES KNOWLES, pp. 959-966 NO. :, Dec. 1890. [81a], σελ. 959.)

[254] The Koran. Penguin Classics, 1997. [N.J. Dawood, London, 1989].

[255] Ibid., (βλέπε, 'The Recital'),
βλέπε, επίσης, 'Qor'an, ή 'recitation", ([Βλέπε, Walther, Wiebke, Women in Islam from Medieval to Modern Times. Marcus Wiener Publishers and Princeton, 1993, σελ. 33]

[256] Αλλάχ

[257] ('the surahs' ή 'the revelations')-The Koran. Penguin Classics, 1997. [N.J. Dawood, London, 1989].

[258] Walther, Wiebke, Women in Islam from Medieval to Modern Times. Marcus Wiener Publishers and Princeton, 1993, σελ. 36.

[259] Hekmat, Anwar, Women and the Koran and The Status of Women in Islam, Prometheus Books, 1997,
Ibid., σελ. 18.

[260] Walther, Wiebke, Women in Islam from Medieval to Modern Times. Marcus Wiener Publishers and Princeton, 1993, σελ. 36. 'The duties that Islam imposes on the faithful are prayers five times a day in the direction of Mecca. The alms tax is to free the rich from excessive wealth and to indicate the financial responsibility for poorer citizens. In the month of Ramadan, the practicing Muslim must fast from dawn till dusk; in addition, he must make a pilgrimage to the Ka'ba in Mecca at least once in his lifetime.'

[261] Ρωμανός Κ. «Ελληνιστικό Ισλάμ», σελ. 31.

που υποτάσσεται στο θέλημα του Θεού».[262] Βέβαια, δεν παραδόθηκαν όλοι οι κάτοικοι και οι λαοί, με την θέλησή τους, στους επεκτατικούς Άραβες κατακτητές. Η βόρεια περιοχή της Περσίας, για παράδειγμα, αντιστάθηκε για πολλά χρόνια,[263] όπως και η δυναστεία των Ομεϋάδων.[264]

Οι μουσουλμάνοι θεολόγοι διαφωνούν, σχετικά με ποιους στίχους ο Μωάμεθ 'άκουσε' πρώτα από τον Θεό, εφόσον **το Κοράνι, το οποίο διατάζει τους ανθρώπους να εγκαταλείψουν τον πολυθεϊσμό**, γράφτηκε μετά τον θάνατό του Προφήτη και ταξινομήθηκε σύμφωνα με την ποσότητα των περιεχομένων των σούρας[265], ή των κεφαλαίων,[266] ή των αποκαλύψεων.[267]

Αυτές οι αποκαλύψεις, τα 'σούρας'[268] ή οι στίχοι,[269] δηλαδή ο λόγος του Θεού[270] του Κορανίου δεν έχουν χρονολογική σειρά, εκτός από εκείνα που έδωσε ο Αλλάχ, δηλαδή ο Άγγελος Γαβριήλ στον Μωάμεθ, το **610 μ.Χ.**, μέσα στην σπηλιά όπου πήγαινε συχνά ο Προφήτης για να προσευχηθεί, καθώς και οι αποκαλύψεις ή οι στίχοι (σούρας), που στην συνέχεια πρόσθεσε ο ίδιος ο Μωάμεθ κατά την διάρκεια της ζωής του,[271] τα οποία αποστήθιζαν οι πιστοί ή τα έγραφαν επάνω σε πέτρες ή φύλλα. Κατά την διάρκεια των χρόνων, που ακολούθησαν τον θάνατο του Μωάμεθ στην Μεδίνα, το 632, προστέθηκαν καινούργιες αποκαλύψεις, 'σούρας' ή στίχοι. Η συγκέντρωση ή η συλλογή τους ολοκληρώθηκε κατά την διάρκεια του χαλιφάτου του Ουμάρ, του δεύτερου Χαλίφη της Μεδίνας, και μία εκδοχή ή ερμηνεία[272] καθιερώθηκε κατά την διάρκεια του χαλιφάτου του διάδοχου του Ουμάρ, δηλαδή από τον τρίτο χαλίφη της Μεδίνας Οσμάν ή Ουθμάν (Uthman), το 644 έως το 656. **«Μέχρι σήμερα αυτή η ερμηνεία θεωρείται από τους πιστούς ως ο επιτακτικός/έγκυρος λόγος του Θεού».**[273]

Όσον αφορά τον Προφήτη, γνωρίζουμε ότι ο Μωάμεθ γεννήθηκε στην Μέκκα, το 570 μ.Χ. Η μητέρα του, η Αμινά, πέθανε όταν εκείνος ήταν ακόμα μικρό παιδί και τον μεγάλωσε ο παππούς του και αργότερα τον ανέλαβε ο θείος του, ο Αμπού Ταλίμπ. Σε ηλικία εικοσιπέντε ετών παντρεύθηκε την Καντισά (Khadijah),[274] που, όπως ήδη αναφέραμε, ήταν μία πλούσια χήρα

---

[262] Walther, Wiebke, Women in Islam from Medieval to Modern Times. Marcus Wiener Publishers and Princeton, 1993, σελ. 36. 'The duties that Islam imposes on the faithful are prayers five times a day in the direction of Mecca. The alms tax is to free the rich from excessive wealth and to indicate the financial responsibility for poorer citizens. In the month of Ramadan, the practicing Muslim must fast from dawn till dusk; in addition, he must make a pilgrimage to the Ka'ba in Mecca at least once in his lifetime.'.

[263] Hekmat, Anwar, Women and the Koran and The Status of Women in Islam, Prometheus Books, 1997, σελ. 18.

[264] 'Umayyad' ή 'Omayyad dynasty', με έδρα την Μέκκα και με ηγέτη τον Αμπού Σουφυάν (Abu Sufyan), μία οικογένεια κατά βάση εμπόρων που ανήκε στη φυλή Κουραϋς (Quraysh) που αρχικά αντιστάθηκαν στον Ισλαμισμό στον οποίο δεν προσχώρησαν πριν από το 627.

[265] ('the surahs' ή 'the revelations')-The Koran. Penguin Classics, 1997. [N.J. Dawood, London, 1989]. Το αντίγραφο μιας πλάκας που ο Άγγελος Γαβριήλ αποκάλυψε και έδωσε στον ιδρυτή του Ισλάμ, δηλαδή στον Μωάμεθ τον Προφήτη-- η οποία περιείχε τις αποκαλύψεις (σούρας).

[266] Walther, Wiebke, Women in Islam from Medieval to Modern Times. Marcus Wiener Publishers and Princeton, 1993, σελ. 33.

[267] The Koran. Penguin Classics, 1997. [N.J. Dawood, London, 1989]. ('the surahs' ή 'the revelations')

[268] «the surahs» ή «the revelations»

[269] "verses:"

[270] Στην Αραβία του 7ου αιώνα, ο Αλλάχ ήταν το όνομα που έδιναν στον υπέρτατο θεό όλων των πολυάριθμων θεοτήτων και δαιμόνων. [Walther, Wiebke, Women in Islam from Medieval to Modern Times. Marcus Wiener Publishers and Princeton, 1993, σελ. 33]

[271] Hekmat, Anwar, Women and the Koran and The Status of Women in Islam, Prometheus Books, 1997.

[272] "version"

[273] The Koran. Penguin Classics, 1997. [N.J. Dawood, London, 1989], σελ. 3.

[274] Walther, Wiebke, Women in Islam from Medieval to Modern Times. Marcus Wiener Publishers and Princeton, 1993, σελ. 103-104.
Πριν την άνοδο του Ισλάμ γνωρίζουμε ότι οι γυναίκες της Αραβίας είχαν περισσότερη ορατότητα και συμμετοχή στην δημόσια ζωή. Για παράδειγμα, η πρώτη σύζυγος του Μωάμεθ, η Khadija Bint Khuwaylid, η οποία υπήρξε χήρα δύο φορές πριν παντρευθεί τον Μωάμεθ, εφοδίαζε καραβάνια για την Συρία και συμμετείχε στο εμπόριο, αυξάνοντας σημαντικά την περιουσία που είχε κληρονομήσει, πράγμα καθόλου ασυνήθιστο για μια γυναίκα της Μέκκας. Η

είκοσι με εικοσιπέντε χρόνια μεγαλύτερή του, η οποία υπήρξε και η πρώτη του οπαδός.[275]

Πριν το Ισλάμ, ο Αραβικός παγανισμός (πολυθεϊσμός) εμφάνιζε σημάδια παρακμής. Ο Μωάμεθ είχε δεχθεί τις επιρροές της Εβραϊκής και της Χριστιανικής διδασκαλίας.[276] Η πατρίδα του, η Μέκκα, ήταν μία πολυθεϊστική νησίδα σ' έναν κόσμο με παγιωμένο μονοθεϊσμό, είτε χριστιανικό είτε ιουδαϊκό είτε μαζδαϊστικό. Την εποχή εκείνη οι δύο μεγάλες δυνάμεις, στην ευρύτερη γεωγραφική περιοχή, ή οι δύο ισχυρές και πολιτιστικά εξελιγμένες αυτοκρατορίες, ήταν η ανατολικορωμαϊκή και η περσική.[277]

Ο Μωάμεθ συνήθιζε να πηγαίνει σε μία σπηλιά, στο βουνό, για να προσευχηθεί και σύμφωνα με την μουσουλμανική παράδοση, μία νύχτα κατά το Ραμαζάνι, το **610**, ενώ κοιμόταν στην σπηλιά εμφανίσθηκε μπροστά του ο Άγγελος Γαβριήλ και του παρουσίασε τον λόγο του Αλλάχ (Θεού), δηλαδή τις αποκαλύψεις, τα 'σούρας' (the surahs),[278] **που συγκροτούν και αποτελούν το Κοράνι.** Το Κοράνι κατηγορεί τους Εβραίους για την διαφθορά της Γραφής και τους Χριστιανούς για την λατρεία του Χριστού, ως υιό του θεού, **ενώ ο Αλλάχ/Θεός είχε διατάξει τους ανθρώπους να μην λατρεύουν κανέναν άλλον εκτός από αυτόν.** Έχοντας παραστρατήσει, αυτοί οι άνθρωποι, αυτοί οι άπιστοι έπρεπε να επιστρέψουν στον σωστό δρόμο και **«αυτός (ο δρόμος) ήταν το Ισλάμ—η απόλυτη υποταγή στο θέλημα του Θεού/Αλλάχ.»**[279]

Το **622** ο Μωάμεθ και οι ακόλουθοί του, διώχθηκαν για τις ιδέες τους από την πολυθεϊστική Μέκκα, και πήγαν στο Υαθρίμπ (**Yathrib**), που μετονομάστηκε **Μεδίνα** από τα Αραβικά Madinat an-nabity, που σημαίνει **'η πόλη του Προφήτη'** ("The city of the Prophet".). **Αυτή η χρονολογία, 622, σημαδεύει την αρχή του Ισλαμικού ημερολογίου,** που, σε αντίθεση με το Ρωμαϊκό, βασίζεται στην σελήνη. Ο Μωάμεθ, τώρα, έγινε ο **θρησκευτικός** και **πολιτικός** ηγέτης της κοινότητάς του και του Ισλάμ, **και τουλάχιστον θεωρητικά έχει διατηρήσει την ενότητα της πολιτικής και της θρησκευτικής ηγεσίας για αιώνες.**[280]

Σταδιακά ο Μωάμεθ απέκτησε οπαδούς μεταξύ των φυλών των Βεδουίνων της Αραβικής χερσονήσου, για τους οποίους με τις **πολεμικές επιδρομές** απέκτησε υλικά πλεονεκτήματα, κερδίζοντας, τελικά, το πάνω χέρι ενάντια στους αντιπάλους του, δηλαδή τους εμπόρους στην Μέκκα, οι οποίοι του αντιστάθηκαν. Το **630** ο Μωάμεθ με τον στρατό του εισέβαλε και κατέκτησε την **Μέκκα** και όταν πέθανε δύο χρόνια αργότερα (**632**), η πλειοψηφία των διάφορων φυλών των Βεδουίνων και οι κάτοικοι ορισμένων πόλεων της

Khadija προσέλαβε τον Μωάμεθ, που τότε ήταν 25 ετών και άπορος, και τον έβαλε επικεφαλής ενός από τα καραβάνια της. Στην συνέχεια, η Khadija, σε ηλικία 40 ετών, του πρότεινε η ίδια γάμο με την μεσολάβηση μιας άλλης γυναίκας. Μαζί του έκανε επτά παιδιά από τα οποία επέζησαν μόνο τέσσερις κόρες. Υπήρξε η πρώτη οπαδός του, προσευχόταν μυστικά μαζί του και τον στήριζε ηθικά όταν όλοι στην Μέκκα τον θεωρούσαν ψεύτη και ονειροπόλο. (βλέπε, The Koran, Penguin Classics, και Hekmat, Anwar, Women and the Koran and The Status of Women in Islam, Prometheus Books, 1997.

[275] THE KORAN, PENGUIN CLASSICS. Translated with Notes by N.J. Dawood. Penguin Books 1997. Published by the Penguin Group. [This translation first published in Penguin Classics 1956. Fifth revised edition, following the traditional sequence of *surahs*, published 1990. Reprinted with further revisions and additional notes 1997.], page σελ. 1.

[276] Ibid., σελ. 1.

[277] Ρωμανός, Κωνσταντίνος Π., Ελληνιστικό Ισλάμ, Τρία Δοκίμια, εκδόσεις Αλεξάνδρεια 2001, σελ. 58.

[278] Ibid., σελ. 2.

[279] Ibid., σελ. 2.

[280] Walther, Wiebke, Women in Islam from Medieval to Modern Times. Marcus Wiener Publishers and Princeton, 1993, σελ. 34

δυτικής Αραβίας ήταν ήδη ακόλουθοι του Ισλάμ.[281] **Φανατικοί μουσουλμάνοι κατέστρεφαν, λεηλατούσαν, βίαζαν, έσφαζαν με σκοπό τα λάφυρα πολέμου, δηλαδή τις γυναίκες και τις περιουσίες των άπιστων, δηλαδή των μη-μουσουλμάνων. Πίστευαν, σύμφωνα με το Κοράνι, ότι εάν κατακτούσαν τους μη μουσουλμάνους εχθρούς τους στο όνομα του Ισλάμ, τότε, εδικαιούντο όλα τους τα υπάρχοντα, συμπεριλαμβανομένων των παντρεμένων γυναικών και τις παρθένες. Πίστευαν, επίσης, ότι εάν πέθαιναν στην μάχη, σύμφωνα με το Κοράνι, θα απολάμβαναν στον Παράδεισο τις ίδιες ευλογίες, δηλαδή τις γυναίκες και τα μικρά παιδιά.**[282] Στην θρησκευτική και πολιτική 'ιδιοφυΐα' του Μωάμεθ οφείλεται η ακαριαία εξάπλωση και παγίωση του Ισλάμ.[283] **Η πρωτογενής επέκταση του θεοκρατικού κοινωνικού συστήματος**[284] **του Ισλάμ,** είχε γίνει μέσα στο ελληνιστικό πολιτιστικό χώρο της Συρίας και της Αιγύπτου.[285] Γνωστή είναι, επίσης, η ιστορία της κατάκτησης της αραβικής χερσονήσου, μετά τον θάνατο του Μωάμεθ, από το διάδοχό του, τον πρώτο χαλίφη της Μεδίνας **Abu Bakr** και στην συνέχεια οι κατακτήσεις της Μεσοποταμίας (Ιράκ), του Ιράν, της Συρίας και της βόρειας Αφρικής από τους διαδόχους του, τους χαλίφηδες Ομάρ και Οσμάν. Η ιστορία των κατακτήσεων ολοκληρώθηκε προς δυσμάς με την κατάκτηση της Ισπανίας, το έτος 710.[286]

2.4.2 Το Χαλιφάτο της Μεδίνας [632-661]

Όπως ο Μωάμεθ ήταν ταυτόχρονα πολιτικός και θρησκευτικός ηγέτης,[287] έτσι και οι διάδοχοί του είχαν το ίδιο διπλό κοινωνικό καθεστώς (dual status), δηλαδή την ίδια διπλή αρμοδιότητα και κοινωνικό ρόλο. Αρχικά ονόμαζαν τον εαυτόν τους **Χαλιφάτ ρασούλ Αλλάχ (Kahlifat rasul Allah)**, που σημαίνει διάδοχος του απεσταλμένου του Αλλάχ, **("successor to the envoy of Allah")**, δηλαδή του Μωάμεθ του Προφήτη.[288]

Το Χαλιφάτο της Μεδίνας, που ανέλαβε αυτήν την διπλή εξουσία μετά τον θάνατο του Μωάμεθ στην Μεδίνα το 632 μ.Χ., διήρκησε έως το 661, δηλαδή 29 χρόνια. Αυτοί οι **διάδοχοι του Μωάμεθ συνέχισαν την επεκτατική πολιτική του ιδρυτή τους.** Λίγες δεκαετίες, μετά τον θάνατο του Μωάμεθ, Άραβες μουσουλμάνοι, Αραβικά στρατεύματα, θρησκευτικοί πολεμιστές, στο

---

[281] Ibid., σελ. 35

[282] Βλέπε, Hekmat, Anwar. Women and the Koran. The Status of Women in Islam. Prometheus Books, New York. 1997, σελ. 17, και The Koran, Penguin Classics, 1997, σελ. 59-60.

[283] Βλέπε Ρωμανό, Κωνσταντίνο, Π. Ελληνιστικό Ισλάμ. Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, 2001., σελ. 59.

[284] Ibid., σελ. 42.

[285] Ibid., σελ. 11-13.

[286] Ibid., σελ. 58.

[287] Walther, Wiebke. Women in Islam form Medieval to Modern Times. Marcus Wiener Publishers, Princeton, 1993. σελ. 36. (Σε αντίθεση με τον Χριστιανισμό, το Ισλάμ δεν έχει παπάδες, κληρικούς, κανένα σώμα θρησκευτικών αξιωματούχων, για να αναλαμβάνουν υποχρεώσεις που δεν μπορεί να αναλάβει ένα απλό μέλος της πίστης, δηλαδή ένας απλός Μουσουλμάνος. Φυσικά ο ιμάμης ήταν υποχρεωμένος να εκπληρώνει τις υποχρεώσεις του στα διάφορα τζαμιά, αλλά δεν ήταν χειροτονημένος, όπως για παράδειγμα ο καθολικός κληρικός ή ο παπάς.)

[288] Ibid.,.σελ. 36-37. (οι πολιτικοί και θρησκευτικοί ηγέτες, διαδόχους-ηγέτες του Μωάμεθ) "Unlike Christianity, Islam has no priests, no body of religious officials to undertake tasks that cannot be entrusted to ordinary members of the faith. Just as Mohammed was both a political and a religious leader, his successors had a similar dual status and initially called themselves and initially called themselves *Khalifat rasul Allah* «successor to the envoy of Allah.» σελ. 36. Μετά τον θάνατο του Μωάμεθ ακολούθησαν οι πολιτικοί και θρησκευτικοί ηγέτες του Ισλάμ που εθεωρούντο οι απόγονοί του, όπως ο πρώτος χαλίφης ο Αμπού Μπάκρ, «...Abu Bakr, the first Caliph after Muhammed, still distributed the spoils equally among the Muslims... the next in line, Umar... Othman, the third of the first four Caliphs whom most Musims exalt to this day as «the rightly guided», was murdered, as was his successor Al;i. Ali's followers in Iraq formed the Shi'at Ali, the party of Ali or the Shi'a as it was later known, a faction which recognized only Ali and his descendants as legitimate claimants to the tile of Caliph....Today they accont for about ten percent of all followers of Islam. Most Muslims describe themselves as Sunnites, pople who regard the Sunna or 'custom' of the Prophet as their model and remain true the community of the faithful.» σελ. 37

όνομα του Ισλάμ, **εισέβαλαν** και κατέκτησαν τις γύρω περιοχές που συνεκροτούντο από πολιτισμένα κράτη, εδάφη της Μέσης Ανατολής. Στις κατακτημένες περιοχές, που συμπεριελάμβαναν κυρίως περιοχές του Βυζαντίου, έβαλαν και τέλος στην αυτοκρατορία των **Σασσανιδών**, στην ανατολή, που ήταν η αρχαία δυναστεία που βασίλευσε στην **Περσία**,[289] από το 224 ως το 651 μ.Χ αιώνα, και κατέκτησαν ένα μεγάλο τμήμα της περιοχής στην δύση, που κατείχε η μεγάλη δύναμη εκείνης της εποχής, το **Βυζάντιο**. Σε αυτές τις κατακτήσεις, **ο θρησκευτικός πυρετός δεν ήταν ο μοναδικός στόχος των μουσουλμάνων, αλλά τα λάφυρα πολέμου ή η πολεμική λεία**, δηλαδή όπως και την εποχή του Μωάμεθ, τα εδάφη, οι περιουσίες, οι γυναίκες και τα κορίτσια των 'άπιστων', μη-Μουσουλμάνων.[290]

****Παρατηρείται ότι, όσο περισσότερες κατακτημένες περιοχές εξισλαμίζονταν, το κοινωνικό καθεστώς που απολάμβανε η γυναίκα πριν την προϊσλαμική εποχή και την περιορισμένη ελευθερία που είχε στις αρχές του Ισλάμ, άρχιζε, σταδιακά, να υπονομεύεται.**[291] Όπως είδαμε η πληθυσμιακή-εθνολογική σύνθεση των χαρεμιών των Χαλίφηδων των Αμπασιδών, των πολιτικών και θρησκευτικών ηγετών, απογόνων του απεσταλμένου του Αλλάχ, του Προφήτη, συνεκροτούντο από το 750 έως το 1258 από σκλάβες-συζύγους, σκλάβες-παλλακίδες, σκλάβες-χορεύτριες. Ακόμα, και οι μητέρες αυτών των Χαλίφηδων είχαν, συνήθως, την καταγωγή σκλάβας.[292]

Όσον αφορά το Χαλιφάτο της Μεδίνας (632 ως το 661),γνωστή είναι η ιστορία της κατάκτησης της αραβικής χερσονήσου από το διάδοχο του Μωάμεθ, τον πρώτο χαλίφη της Μεδίνας Abu Bakr.[293] Αυτός ο πρώτος Χαλίφης, ο Αμπού Μπακρ (Abu Bakr) υπήρξε ένας από τους πρώτους οπαδούς του Μωάμεθ και ο πατέρας της Αϊσια,[294] (της ευνοούμενης μικρής συζύγου του Προφήτη, η οποία ήταν 9 ετών όταν την παντρεύτηκε), και συνέχιζε να μοιράζει τα λάφυρα πολέμου ισότιμα ανάμεσα στους στρατιώτες του. Στην συνέχεια γνωστές είναι στην ιστορία οι κατακτήσεις της Μεσοποταμίας, του Ιράν, της Συρίας και της βόρειας Αφρικής από τους διαδόχους του Αμπού Μπακρ, τον δεύτερο χαλίφη της Μεδίνας Ομάρ και τον τρίτο χαλίφη Οσμάν.[295]

Όσον αφορά την μοιρασιά της πολεμικής λείας, ο δεύτερος Χαλίφης της Μεδίνας, ο Ουμάρ, εισήγαγε κοινωνικές διακρίσεις, που βασίζονταν στον βαθμό της αφοσίωσης του ατόμου, ως πιστού μουσουλμάνου. Μια και αυτός ο τρόπος, ή αυτή η διάκριση ήταν δύσκολο να μετρηθεί, τότε ο βαθμός της σχέσης του πιστού με τον Προφήτη, και η ημερομηνία του εξισλαμισμού του, έγιναν τα αποφασιστικά κριτήρια. Άρχισε, επίσης, να εμφανίζεται

---

[289] Η ονομασία «Περσία» χρησιμοποιήθηκε επί αιώνες, κυρίως στην Δύση, για να δηλώσει το βασίλειο του Ιράν. Η ονομασία προήλθε από την Περσίδα που αποδόθηκε στους αρχαίους Έλληνες σε όλο το ιρανικό οροπέδιο. Οι αυτόχθονες ονόμαζαν την πατρίδα τους Ιράν, δηλαδή η χώρα των Αρίων.

[290] Walther, Wiebke., Women in Islam from Medieval to Modern Times, with an introduction by Guity Nashat. M- Markus Wiener Publishers and W- Princeton, second printing 1995., σελ. 6

- Hekmat, Anwar, "Women and the Koran. The Status of Women in Islam". Prometheus Books, New York., 1997, σελ. 37. (Οι γυναίκες, κυριότερα εκείνες στις αστικές περιοχές, είχαν ένα ρόλο που ήταν περιορισμένος στην οικία και στην τεκνοποίηση.)

[291] Walther, Wiebke., Women in Islam from Medieval to Modern Times, with an introduction by Guity Nashat. M- Markus Wiener Publishers and W- Princeton, second printing 1995., σελ. 6

Οι γυναίκες εθεωρούντο κατώτερες από τους άνδρες και σταδιακά γίνονταν προσπάθειες να περιορίσουν τις επαφές τους με ξένους άνδρες. Οι γυναίκες, κυριότερα εκείνες στις αστικές περιοχές, είχαν ένα ρόλο που ήταν περιορισμένος στην οικία και στην τεκνοποίηση.

[292] Ibid., σελ. 76, 94,100,101,102,118-123, 200]

[293] Ρωμανό, Κωνσταντίνο, Π. Ελληνιστικό Ισλάμ. Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, 2001, σελ. 58.

[294] Η Αϊσια ήταν 18 ετών όταν πέθανε ο Μωάμεθ και απεβίωσε σε ηλικία 64 ετών το 678 μ.Χ.

[295] Βλέπε Ρωμανό, Κωνσταντίνο, Π. Ελληνιστικό Ισλάμ. Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, 2001, σελ. 58

μία ολιγαρχία και ως αποτέλεσμα παρουσιάσθηκαν οι πρώτες κοινωνικές διαμαρτυρίες που εκφράστηκαν σε μορφή θρησκευτικών σχισμάτων.

Για παράδειγμα, ο Οσμάν (Uthman/Ουθμάν), **ο τρίτος Χαλίφης της Μεδίνας, που οι περισσότεροι Μουσουλμάνοι υμνούν μέχρι σήμερα,** δολοφονήθηκε το 656, όπως και ο διάδοχός του, ο τέταρτος και ο τελευταίος Χαλίφης της Μεδίνας, ο Αλί, ο οποίος ήταν εξάδελφος του Μωάμεθ και σύζυγος της κόρης του της Φατιμά. Στο Ιράκ, οι ακόλουθοι του τέταρτου Χαλίφη διαμόρφωσαν τους Σιίατ Αλί, ή το κόμμα του Αλί (the Shi'at Ali, the party of Ali), γνωστοί αργότερα ως οι Σιία (Shi'a) Μουσουλμάνοι, μία ομάδα ή ένα κόμμα που αναγνώριζε μόνο τον Αλί και τους απογόνους του, ως τους νόμιμους διαδόχους-ηγέτες στον τίτλο του Χαλίφη. «Σήμερα, οι Σιίτες (the Shi'tes) ζουν κυρίως στο Λίβανο, στο Ιράκ, στην Νότιο Υεμένη, στο Ιράν (Περσία) και στην Ινδία. Αποτελούν περίπου το **10%** όλων των πιστών του Ισλάμ. Όμως το **90%**, δηλαδή οι **περισσότεροι μουσουλμάνοι χαρακτηρίζουν τον εαυτόν τους, ως Σουνίτες [Sunnites]. Οι Σουνίτες είναι οι άνθρωποι, που θεωρούν το «σούνα» [Sunna], «το έθιμο» ή τις «προφητικές παραδόσεις»,** δηλαδή το παράδειγμα **του Προφήτη ως το μοντέλο τους, και παραμένουν ακλόνητα αφοσιωμένοι στην κοινότητα των Πιστών.**[296]

Τι είναι «το έθιμο» ή «το σούνα»; Το Κοράνι δεν αποτελεί την μόνη πηγή του μουσουλμανικού δικαίου.[297] Μετά τον θάνατο του Μωάμεθ, οι πιστοί μουσουλμάνοι άρχισαν να συγκεντρώνουν αφηγήσεις, δηλαδη **χαντίθ** (haddith), στα Αραβικά, για το τι έκανε ο Μωάμεθ, τι είπε και τι ενέκρινε σιωπηρά, σε ορισμένες εξαιρετικές περιπτώσεις. Ο στόχος τους ήταν να διαμορφώσουν την ζωή τους σύμφωνα με το σούνα ή 'το έθιμο' (Sunna or "custom"), δηλαδή σύμφωνα με το παράδειγμα του Προφήτη τους.

Τον 8° αιώνα, μετά το Χαλιφάτο της Μεδίνας και κατά την διάρκεια του Χαλιφάτου των **Ομεϋάδων ή Ομεϊάδων της Δαμασκού**[298] **[661-750], που είχε την έδρα του στην Μέκκα,** αυτά τα χαντίθ, που οι ανατολίτες αποκαλούσαν **«προφητικές παραδόσεις»,** καταγράφθηκαν με μεγάλη επιτομή και σύνοψη.[299] Στην συνέχεια δημιουργήθηκε το **ισνάντ** (the isnad) ή **«η αλυσίδα των ειδικών»,** ("chain of authorities"), δηλαδή τα ονόματα εκείνων που υποστήριζαν ότι είχαν ακούσει οι ίδιοι αυτές τις προφητικές παραδόσεις, ή έθιμα, ή τα σούνα, ο ένας από τον άλλον, από γενεά σε γενεά. <u>Το **Κοράνι** και τα **σούνα αποτελούν συνεπώς τις δύο κύριες πηγές του Ισλαμικού δικαίου,**</u> τουλάχιστον για τους **Σουνίτες,** ενώ οι Σιίτες (Shi'ites) Μουσουλμάνοι δέχονται μόνο τις παραδόσεις, που προέρχονται από τον εξάδελφο και γαμπρό του Μωάμεθ, τον Αλί, τον τέταρτο χαλίφη της Μεδίνας και των απογόνων του. Παρόλα αυτά το δίκαιο των Σιιτών Μουσουλμάνων διαφέρει ελάχιστα από εκείνο των Σουνιτών.[300]

Οι <u>σταδιακοί</u> περιορισμοί, που επιβλήθηκαν επάνω στην γυναίκα, όσον αφορά την ορατότητά της και την συμμετοχή της στον δημόσιο βίο, αντανακλούνται στις δύο σημαντικές πηγές του Σαρηά, του Ισλαμικού

---

[296] Για περισσότερες πληροφορίες για τους Χαλίφηδες και τα χαρέμια τους βλέπε, Walther, Wiebke., Women in Islam from Medieval to Modern Times, with an introduction by Guity Nashat. M- Markus Wiener Publishers and W- Princeton, second printing 1995., σελ. 37-39.

[297] Βλέπε Νεοκλή Σαρρή. Οσμανική Πραγματικότητα Ι.

[298] (Omayyads ή Umayyads)

[299] Walther, Wiebke., Women in Islam from Medieval to Modern Times, with an introduction by Guity Nashat. M- Markus Wiener Publishers and W- Princeton, second printing 1995 σελ. 48.

[300] Ibid., σελ. 49.
Όσον αφορά τις πηγές του Ισλαμικού Δικαίου, βλέπε σελ. 49-51, και του Οικογενειακού Δικαίου, βλέπε σελ. 53.

δικαίου (Shari'a, Islamic law), δηλαδή στην πρώτη πηγή που είναι το Κοράνι, που συγκεντρώθηκε περίπου δύο δεκαετίες μετά τον θάνατο του Μωάμεθ, το 632, που οι μουσουλμάνοι θεωρούν ως η Ιερή αποκάλυψη, και δεύτερον, στα **χαντίθ** (hadith, "the sayings attributed to the Prophet"), που καταγράφθηκαν έναν αιώνα μετά. **Διακρίνεται, ότι οι εντολές, που αφορούν την επιβολή του πέπλου, και την τιμωρία για την μοιχεία, έγιναν πιο αυστηρές αργότερα, κατά τον 9° αιώνα,** κατά το Χαλιφάτο των Αμπασιδών, την εποχή του Ισλαμιστή δικαστή, Ιμάμη Shafi'i, (824 μ.Χ.). Αλάνθαστο θεωρήθηκε, με το πέρασμα των χρόνων, το **Σαρήα** (Shari'a Islamic law), δηλαδή το ισλαμικό δίκαιο που προήλθε από αυτές τις δύο πηγές, καθώς και από άλλες πηγές.[301]

2.4.3 Το Χαλιφάτο των Ομεϋάδων ή Ομεϊάδων [661-750][302] με έδρα τη Δαμασκό (Συρία).

Ο σκοπός αυτής της διατριβής δεν είναι να εξετάσουμε τον θεσμό της δουλείας στον Αραβικό κόσμο της προϊσλαμικής εποχής, ή στο Ισλάμ γενικότερα. Επιπλέον, δεν θα εξετάσουμε τον θεσμό της δουλείας στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, ούτε το θέμα των βίαιων εξισλαμισμών διαφόρων λαών,[303] για τα οποία θέματα έχουν γραφεί πολύ αξιόλογα έργα.[304] Ωστόσο, επειδή ο θεσμός του Οθωμανικού χαρεμιού ήταν ο καρπός μιας επεκτατικής 'φιλοσοφίας' του Ισλάμ, και κατά τις περιηγήτριες, το επακόλουθο ή το αποτέλεσμα του τραγικού φαινομένου του θεσμού της **δουλείας**, δηλαδή των θηλυκών αιχμαλώτων και των αρσενικών αιχμαλώτων (ευνούχων), που αποκτήθηκαν ως σκλάβοι σε επεκτατικές επιδρομές ή πολέμους, επαναλαμβάνουμε ότι επιβάλλεται να κάνουμε μία σύντομη ιστορική

---

[301] Βλέπε: -Σαρρής, Νεοκλής. Οσμανική Πραγματικότητα Ι και ΙΙ.
-Φωτιάδης, Κώστας. Οι Εξισλαμισμοί της Μικράς Ασίας και οι Κρυπτοχριστιανοί του Πόντου. Εκδοτικός Οίκος Αδελφών Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη.
-Συμπληρωματική Βιβλιογραφία στο τέλος της διατριβής.
-Gordon, Murray. Slavery in the Arab World. New Amsterdam Books, New York, N.Y. 1992.
-Walther, Wiebke. Women in Islam, from Medieval to Modern Times. Markus Wiener Publishers. Princeton. 1995., σελ. 7.
-Hekmat, Anwar, "Women and the Koran. The Status of Women in Islam". Prometheus Books, New York., 1997
-Έκδοση συνεργασίας Grande Encyclopedie Larousse, Encyclopaedia Britannica, Εκδοτικός ΟργανισμόςΠάπυρος. Εγκυκλοπαίδεια Πάπυρους/Λαρους/Μπριτάννικα, 1991: Η προϊσλαμική αραβική θρησκεία ήταν πολυθεϊστική. Υπήρχαν πολυάριθμες αραβικές θεότητες που έφεραν διάφορα ονόματα, ανάλογα με την περιοχή ή με κάποια ιδιαίτερη ιδιότητα της θεότητας. Υπό τη γενική ονομασία αραβικές θρησκείες αναφέρονται οι λατρείες που άνθησαν στην Αραβική Χερσόνησο ή σε γειτονικές περιοχές ανάμεσα σε αραβόφωνους λαούς, από τους παλαιότερους γνωστούς χρόνους μέχρι την εμφάνιση του Ισλάμ τον 7° αιώνα. (βλέπε σελ. 164-166, τόμος 30).

[302] Omayyads ή Umayyads.

[303] Σχετικά με το θέμα των εξισλαμισμών διαφόρων λαών, βλέπε: Φωτιάδης, Κώστας. Οι Εξισλαμισμοί της Μικράς Ασίας και οι Κρυπτοχριστιανοί του Πόντου. Εκδοτικός Οίκος Αδελφών Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη, σελίδες 2,49,51,92,99,103,105, 110,127,139,147,148,214.
«Η διαδικασία όμως του εκτουρκισμού δεν πρέπει να συνδυάζεται οπωσδήποτε με εκείνην του εκτουρκισμού. Αυτό προκύπτει καθαρά από ένα παράδειγμα ενός τόπου κοντά στην Αττάλεια, όπου υπάρχουν Έλληνες που έγιναν μουσουλμάνοι, διατήρησαν όμως την ελληνική γλώσσα και τον ελληνικό πολιτισμό. Αλλά και το αντίστροφο φαινόμενο διαπιστώνεται, δηλαδή τουρκόφωνοι (χριστιανοί) Έλληνες που δεν χρησιμοποιούν πια την ελληνική ως μητρική γλώσσα.» (Φωτιάδης, Κ., σελ. 92).

[304] Για τον θεσμό της δουλείας βλέπε τα πολύ περιεκτικά και αξιόλογα έργα :
α) Gordon, Murray. Slavery in the Arab World. New Amsterdam Books, New York, N.Y. 1992.
β) Walther, Wiebke. Women in Islam, from Medieval to Modern Times. Markus Wiener Publishers. Princeton. 1995.
γ) Hekmat, Anwar, "Women and the Koran. The Status of Women in Islam". Prometheus Books, New York., 1997
δ) Turkey and the Slave Trade. A Statement of Facts by F.W. Chesson. Papers on the Eastern Question, No. 7. 1877
ε) Σαρρής, Νεοκλής. Οσμανική Πραγματικότητα Ι και ΙΙ.
ζ) Φωτιάδης, Κώστας. Οι Εξισλαμισμοί της Μικράς Ασίας και οι Κρυπτοχριστιανοί του Πόντου. Εκδοτικός Οίκος Αδελφών Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη.
η) Συμπληρωματική Βιβλιογραφία στο τέλος της διατριβής.

αναδρομή για να φθάσουμε στην εποχή της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, που διαβίωσαν οι περιηγήτριες.

Μετά τον θάνατο του Μωάμεθ, όπως ήδη αναφέραμε, την πολιτική ηγεσία ανέλαβε, από το 632 έως 661, το Χαλιφάτο της **Μεδίνας**,[305] του οποίου η πολιτικοθρησκευτική ηγεσία κράτησε **μόνο** είκοσι-εννέα χρόνια. Η **πρώτη, όμως, μεγάλη δυναστεία**, που κυβέρνησε το Χαλιφάτο των Αράβων για 89 χρόνια και το οποίο αναφέρεται ορισμένες φορές ως Αραβικό Βασίλειο, ήταν το Χαλιφάτο των Ομεϋάδων ή Ομεϊάδων (Omayyads ή Umayyads) της Δαμασκού, η αυτοκρατορία των οποίων επικράτησε από το 661 έως το 750 μ.Χ. αιώνα.

Η δυναστεία των Ομεϋάδων,[306] με ηγέτη τον Αμπού Σουφυάν (Abu Sufyan), ήταν μία οικογένεια, κατά βάση εμπόρων, που ανήκε στη φυλή Κουραϋς (Quraysh) και είχε ως έδρα την Μέκκα. **Αρχικά οι Ομεϋάδες, όπως ήδη αναφέραμε, αντιστάθηκαν στον Ισλαμισμό**, στον οποίο προσχώρησαν μετά το 627. Στη συνέχεια όμως, υπό τον Μωάμεθ, έγιναν σημαντικοί στρατιωτικοί διοικητές (κυβερνήτες) και οι άμεσοι διάδοχοί του. Στον πρώτο εμφύλιο πόλεμο μεταξύ μουσουλμάνων (fitnah, 656-661), που ξέσπασε για την διεκδίκηση του χαλιφάτου, μετά τον φόνο του Οσμάν (Uthman), δηλαδή του τρίτου χαλίφη της Μεδίνας, ο οποίος κυβέρνησε από το 644 ως το 656, ο Μουαουίγια (Mu'awiyah), ο γιος του Αμπού Σουφυάν (Abu Sufyan), που εκείνη την εποχή ήταν κυβερνήτης της Συρίας, επικράτησε έναντι του τέταρτου και τελευταίου χαλίφη της Μεδίνας, που ήταν ο Αλί, ο εξάδελφος-γαμπρός του Μωάμεθ. Έτσι, ο Μουαουίγια έγινε ο **πρώτος** Ομεϋαδης χαλίφης.

Όσον αφορά την διακυβέρνηση των Ομεϋαδών, μοιράσθηκε ανάμεσα σε δύο κλάδους της οικογένειας, ή της δυναστείας: τους Σουφυανίδες, τους απογόνους του Αμπού Σουφυάν, οι οποίοι εκυβέρνησαν από το 661 έως το 684, και τους Μαρουανίδες, δηλαδή τον Μαρουάν Α' (Marwan I) και τους διαδόχους του, οι οποίοι εκυβέρνησαν από το 684 έως το 750. Οι Σουφυανίδες και ο πρώτος Ομεϋάδης χαλίφης ο Μουαουίγια Α', που κυβέρνησε από το 661 έως το 680, συγκέντρωσαν την χαλιφική εξουσία στη **Δαμασκό**. Η βάση της δύναμης των Ομεϋαδών ήταν ο Συριακός στρατός, γεγονός που κατέστη δυνατόν την δημιουργία μιας ενιαίας **αυτοκρατορίας**, μέσω του αυστηρότερου ελέγχου των κατακτημένων επαρχιών και των ανταγωνισμών που επικρατούσε ανάμεσα στις Αραβικές φυλές. **Η μουσουλμανική κυριαρχία εξαπλώθηκε ως το Χορασάν, το σημερινό Ιράν**, ιδρύθηκαν πολλές πόλεις-φρούρια στο Μερβ και στο Σιστάν ως βάσεις για την εξαπόλυση εκστρατευτικών επιχειρήσεων στην κεντρική Ασία και την βορειοδυτική **Ινδία**, ενώ άρχισε η διείσδυση στη βορειοδυτική **Αφρική**. Επιπροσθέτως, πραγματοποιήθηκε και μία σειρά πολεμικών εκστρατειών εναντίον της **Κωνσταντινούπολης** (669-678), οι οποίες δεν επέτυχαν. Αν και οι Σουφυανίδες διετήρησαν στις επαρχίες σε γενικές γραμμές, τις διοικητικές γραφειοκρατικές δομές που κληρονόμησαν από τους Βυζαντινούς και τους Πέρσες, η πολιτική τους οργάνωση ακολουθούσε το αραβικό φυλετικό σύστημα, βάσει του οποίου ο χαλίφης εκλεγόταν από τους ομοίους του, για να γίνει θεωρητικά «πρώτος μεταξύ ίσων» και να ενεργεί με την βοήθεια του συμβουλευτικού συμβουλίου της φυλής (shūra). Όμως, ο εμφύλιος πόλεμος και ο θάνατος του γιου του Μουαουίγια Β', του Γιαζίντ Α' το 683, και ένα χρόνο αργότερα ο θάνατος του Μουαουίγια Β' (684) σήμαναν την λήξη της εξουσίας των Σουφυανίδων, και ο Μαρουάν Α'

[305] Βλέπε τα χαρέμια στα παλάτια τους στην έρημο της Συρίας, [Walther, Wiebke. Women in Islam. from Medieval to Modern Times. Markus Wiener Publishers. Princeton. 1995, σελ. 44]

[306] (Umayyad ή Omayyad dynasty)

ανακηρύχθηκε χαλίφης στη **Συρία** το 684, ενώ μαίνονταν πόλεμοι ανάμεσα στις φυλές.

Το χαλιφάτο των Ομεϋαδών είχε φθάσει στην ακμή της ανάπτυξής του, υπό την διακυβέρνηση του χαλίφη Αμντ αλ-Μαλίκ (Abd al-Malik), ο οποίος εκυβέρνησε από το 685-705. Τα μουσουλμανικά στρατεύματα κατέκλυσαν το μεγαλύτερο μέρος της **Ισπανίας** στη Δύση, και εισέβαλαν στην **Ινδία** (στο Μακράν και το Σιντ), ενώ στην κεντρική **Ασία** οι φρουρές τους στο Χορασάν, σημερινό Ιράν, κατέλαβαν την Μπουχάρα, και άλλες περιοχές. Μέσω ενός εκτεταμένου προγράμματος **εξαραβισμού**, η αραβική έγινε η επίσημη γλώσσα του κράτους. Η οικονομική διοίκηση του χαλιφάτου αναδιοργανώθηκε με **Αραβες** στην θέση των **Περσών** και των **Ελλήνων** αξιωματούχων. Νέο αραβικό νομισματικό σύστημα αντικατέστησε τις παλαιές απομιμήσεις των Βυζαντινών και των Σασανιδών.[307]

Η παρακμή του χαλιφάτου άρχισε με την καταστροφική ήττα του Συριακού στρατού από τον Βυζαντινό Λέοντα Γ' τον Ισαυρο (717 μ.Χ). Στην συνέχεια, σε οικονομική κρίση οδήγησαν οι δημοσιο-οικονομικές μεταρρυθμίσεις (του Ομάρ Β'), που είχαν ως στόχο να κατευνάσουν την **αυξανόμενη δυσαρέσκεια των μη Αράβων μουσουλμάνων (mawali), τοποθετώντας όλους τους μουσουλμάνους στην ίδια βάση, ανεξάρτητα από την εθνικότητα τους.** Παράλληλα, η αναζωογόνηση της μακρόχρονης έχθρας μεταξύ των νότιων και βόρειων αραβικών φυλών εμείωσαν σοβαρά την στρατιωτική δύναμη του χαλιφάτου. Στα χρόνια που ακολούθησαν το χαλιφάτο του Χισάμ (Hisham), ο οποίος εκυβέρνησε από το 724-743, οι διαμάχες ανάμεσα στα νότια και τα βόρεια φύλα πήραν την μορφή μεγάλων εξεγέρσεων στην Συρία, στο Ιράκ και στο Χορασάν (745-746), ενώ οι **μη-Αραβες μουσουλμάνοι** που αποκαλούνταν **mawali**, σχετίσθηκαν με τους **Χασιμίγια**, που ήταν μια θρησκευτικο-πολιτική αίρεση, που απέρριπτε την νομιμότητα των Ομεϋαδών. Το 749, οι Χασιμίγια, συνεπικουρούμενοι από τις δυτικές επαρχίες, ανακήρυξαν χαλίφη τον Αμπού αλ-Αμπάς ας-Σαφά (Abu al-'Abbas as-Saffah ή Abul-Abbas as -Saffah[308]) που έγινε έτσι ο **πρώτος** χαλίφης της δυναστείας των **Αμπασιδών**.

Ο τελευταίος Ομεϋάδης χαλίφης, ήταν ο Μαρουάν Β', ο οποίος εκυβέρνησε από το 744 ως το 750. Μέλη του Οίκου των Ομεϋαδών καταδιώχθηκαν και εξοντώθηκαν, άλλα ένας από τους επιζήσαντες, ο Αμπντ αρ-Ραχμάν (Abd ar-Rahman), διέφυγε και εγκαταστάθηκε ως μουσουλμάνος κυβερνήτης στην Ισπανία (756), ιδρύοντας έτσι την δυναστεία των Ομεϋαδών της Κόρδοβας.[309]

2.4.4 Το Χαλιφάτο των Αμπασιδών[310] [750-1258] με έδρα την Βαγδάτη, «την πόλη της Ειρήνης»

---

[307] Σασσανίδες, (ή η περίοδος των Σασσανιδών), η αρχαία δυναστεία που βασίλευσε στην Περσία από το 224 ως το 651 μ.Χ.. Ο Παπάκ, ένας ελάσσων Πέρσης ηγεμόνας προετοίμαζε επανάσταση, την οποία κήρυξε τελικά ο γιος του Αρδασίρ Α'. Αυτός συγκρούσθηκε με τον Αρτάβανο Ε' το 224, ο Πάρθος έπεσε στην μάχη και έτσι ο θρόνος πέρασε στους Σασσανίδες, την εθνική δυναστεία που προερχόταν από την Περσίδα, το λίκνο των Αχαιμενίδων.

[308] Walther, Wiebke. Women in Islam, from Medieval to Modern Times. Markus Wiener Publishers. Princeton. 1995, σελ. 115.

[309] Βλέπε: Έκδοση συνεργασίας Grande Encyclopedie Larousse, Encyclopaedia Britannica, Εκδοτικός Οργανισμός Πάπυρος. Εγκυκλοπαίδεια Πάπυρους/Λαρους/Μπριτάννικα, 1991, 'Οι Ομεϋάδες', σελ. 15.

[310] Βλέπε: Σαρρής, Νεοκλής. Οσμανική Πραγματικότητα Ι και ΙΙ.

Βλέπε: Φωτιάδης, Κώστας. Οι Εξισλαμισμοί της Μικράς Ασίας και οι Κρυπτοχριστιανοί του Πόντου. Εκδοτικός Οίκος Αδελφών Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη.

Βλέπε: Συμπληρωματική Βιβλιογραφία στο τέλος της διατριβής.

Βλέπε: Gordon, Murray. Slavery in the Arab World. New Amsterdam Books, New York, N.Y. 1992.

Βλέπε: Walther, Wiebke. Women in Islam, from Medieval to Modern Times. Markus Wiener Publishers. Princeton. 1995.

Όσον αφορά το τρίτο Αραβικό Χαλιφάτο, δηλαδή εκείνο των Αμπασιδών (750-1258), πρέπει να επισημάνουμε, ότι η αυτοκρατορία τους επικράτησε για **508 χρόνια, μέχρι την εισβολή των Μογγόλων στην Βαγδάτη το 1258.**[311]

Με την ονομασία Αμπασίδες χαρακτηρίζονταν οι Άραβες χαλίφες ή χαλίφηδες, που η δυναστεία τους άρχισε το 750, όταν εκθρόνισαν τους Ομεϋάδες και που με έδρα την **Βαγδάτη** συνεχίσθηκε ως τα μέσα του 13ου αιώνα. Οι Αμπασίδες ήταν απόγονοι του Αμπάς, του θείου του Μωάμεθ, και χάρη στην ισχύ που τους προσδιόριζε η συγγένειά τους αυτή με τον Προφήτη, κατάφεραν να εκμεταλλευθούν τη δυσαρέσκεια του πληθυσμού απέναντι στους Ομεϋάδες και να καταλάβουν την εξουσία το 750 μ.Χ. Σε αυτό το σημείο επιβάλλεται να επισημάνουμε, ότι οι Σιίτες Μουσουλμάνοι, και κυρίως οι Σιίτες της Περσίας, υπό την ηγεσία του Αμπού Μουσλίμ, συνέβαλαν αποφασίστηκα στην επιτυχία αυτή των Αμπασιδών. Παρόλα αυτά, η πτώση των Ομεϋαδών δεν προήλθε από φυλετικούς ανταγωνισμούς και συγκρούσεις, αλλά ήταν μάλλον το αποτέλεσμα μιας κοινωνικής εξέγερσης εναντίον της αραβικής αριστοκρατίας. Αιτία της επανάστασης ήταν η οικονομική και κοινωνική δυσαρέσκεια των μη προνομιούχων τάξεων του πληθυσμού των πόλεων.[312]

Όταν το Χαλιφάτο των Ομεϋαδών έπεσε με την επανάσταση των Αμπασιδών, το 750, **το Ισλάμ, ('dar al-Islam'), ή ο 'Οίκος του Ισλάμ',**[313] ήταν ήδη μεγάλος και επεκτεινόταν από τα Πυρηναία Όρη μέχρι την κοιλάδα του Ινδού Ποταμού ('the Indus valley').[314] Το 750 η έδρα αυτής της αυτοκρατορίας μεταφέρθηκε από τη **Συρία** στο **Ιράκ**, αρχικά στη μικρή πόλη **Χασιμίγια**, στην ανατολική όχθη του Ευφράτη, και έπειτα στην πόλη Ανμπάρ, όπου εγκατέστησε την πρωτεύουσά του **ο πρώτος χαλίφης των Αμπασιδών**, ο Αμπούλ-Αμπάς ασ-Σαφάχ (Abul-Abbas as -Saffah)[315] (750-754), η εξουσία του οποίου κράτησε μόνο τέσσερα χρόνια.

Ο δεύτερος χαλίφης, του οποίου το χαρέμι εξετάσαμε προηγουμένως, ο Αλ Μανσούρ (al-Mansur, 754-775), ο οποίος ήταν λάτρης των Ελληνικών γραμμάτων και της Ελληνικής επιστήμης, μετέφερε την έδρα της αυτοκρατορίας στη δυτική όχθη του Τίγρη, κοντά στα ερείπια της παλιάς πρωτεύουσας των Σασανίδων ή Σασσανιδών,[316] δηλαδή της Κτησιφώντος ή Κτησιφών (Ctesiphon,)[317]

Βλέπε :Hekmat, Anwar, "Women and the Koran. The Status of Women in Islam". Prometheus Books, New York., 1997

Βλέπε: Έκδοση συνεργασίας Grande Encyclopedie Larousse, Encyclopaedia Britannica, Εκδοτικός Οργανισμός Πάπυρος. Εγκυκλοπαίδεια Πάπυρους/Λαρους/Μπριτάννικα, 1991.

[311] Στις αρχές του 13ου αιώνα, οι Μογγόλοι εισβάλλουν στο μουσουλμανικό κόσμο. Καταλαμβάνουν το 1258 τη Βαγδάτη και καταλύουν το χαλιφάτο των Αμπασιδών. Η Αίγυπτος και η Συρία ξεφεύγουν την μογγολική τυραννία, χάρη στο καθεστώς των Αγιουμπιδών, οι οποίοι με τη δύναμη που έχουν αποκτήσει στην διάρκεια των σταυροφοριών, αντιστέκονται στους εισβολείς. Λίγο μετά την κατάληψη της Βαγδάτης, στρατιωτικοί διοικητές και μέλη της βασιλικής φρουράς των Αγιουμπιδών παίρνουν την εξουσία. Για να δώσουν στην εξουσία τους νόμιμη βάση οι μαμελούκοι φέρνουν από το Κάιρο έναν Αμπασίδη, που είχε γλιτώσει από τη σφαγή της Βαγδάτης, και τον ανακηρύσσουν χαλίφη με μεγάλη πομπή. Οι Αμπασίδες διατηρούν αυτό το αξίωμα, του πνευματικού ηγέτη, μέχρι που φθάνουν οι Οθωμανοί Τούρκοι, οι οποίοι καταλαμβάνουν το 1516-1517 την Αίγυπτο και την Συρία, διώχνουν τους μαμελούκους και στη συνέχεια τον τίτλο του χαλίφη. [Βλέπε: Grande Encyclopedie Larousse, Encyclopaedia Britannica, Εκδοτικός Οργανισμός Πάπυρος. Εγκυκλοπαίδεια Πάπυρους/Λαρους/Μπριτάννικα, 1991, σελ. 13.]

[312] Ibid., σελ. 11, 13.

[313] "House of Islam"

[314] Walther, Wiebke. Women in Islam, from Medieval to Modern Times. Markus Wiener Publishers. Princeton. 1995, σελ, 37

[315] Ibid., σελ. 115.

[316] Σασσανίδες, (ή η περίοδος των Σασσανιδών), η αρχαία δυναστεία που βασίλευσε στην Περσία από το 224 ως το 651. Ο Παπάκ, ένας ελάσσων Πέρσης ηγεμόνας προετοίμαζε επανάσταση, την οποία κήρυξε τελικά ο γιος του Αρδασίρ Α'. Αυτός συγκρούστηκε με τον Αρτάβανο Ε' το 224,

με τις πέτρες της οποίας χτίσθηκε η νέα πόλη, **«η Πόλη της ειρήνης»** (Madinat al-Salam), που έγινε γνωστή με την ονομασία **Βαγδάτη**. Η μεταφορά της έδρας της αυτοκρατορίας, από τη μεσογειακή επαρχία της Συρίας στη Μεσοποταμία (Ιράκ), ευνόησε τις παλιές ανατολικές επιδράσεις, και ιδιαίτερα τις **Περσικές**.

Το χαλιφάτο των Αμπασιδών (750-1258) δεν στηριζόταν πια, όπως κατά την αυτοκρατορία των Ομεϋαδών (661-750), στην συναίνεση των αρχηγών των φυλών. Η διοίκηση δεν ήταν πια, όπως κατά την εποχή των Ομεϋαδών, **αποκλειστικά στα χέρια της Αραβικής αριστοκρατίας. Τα διοικητικά στελέχη εστρατολογούντο, κυρίως, από τις τάξεις των μη Αράβων μουσουλμάνων (mawali)** και στις επαρχίες η εξουσία μοιραζόταν ανάμεσα στον εμίρη, δηλαδή τον διοικητή και στον αμίλ (amil), δηλαδή στον μεγάλο έφορο των Οικονομικών. Οι Αμπασίδες δεν παλινόρθωσαν το καθεστώς των προϊσλαμικών σεϊχηδων. **Έτσι, οι Άραβες έπαυσαν να αποτελούν μια κλειστή κληρονομική κάστα και ανοίχθηκαν προς όλους του αραβόφωνους μουσουλμάνους και συνεπώς η εθνική διαφοροποίηση έσβηνε, όσο προχωρούσε ο εξαραβισμός.**

Μια νέα τάξη, που αποτελούταν από πλούσιους και μορφωμένους, ήρθε να αντικαταστήσει την πολεμική αριστοκρατία στην διακυβέρνηση της αυτοκρατορίας. Πρόκειται για ανθρώπους, που επλούτισαν από τις εμπορικές και τραπεζικές επιχειρήσεις, από την κερδοσκοπία και την εκμετάλλευση γης, καθώς και για δημόσιους υπαλλήλους. Αυτή η τάξη περιελάμβανε, εκτός από μουσουλμάνους και τους **«ντίμης» (dhimmis), τους μη μουσουλμάνους υπηκόους της αυτοκρατορίας,** που παρόλο που εθεωρούντο πολίτες δευτέρας τάξεως ή κατηγορίας είχαν θρησκευτική ελευθερία, δικαιώματα ιδιοκτησίας και κατείχαν σημαντικές θέσεις στην διοίκηση. Χάρη στις πολιτιστικές αξίες διαφόρων λαών, Ισπανών, Βόρειων Αφρικανών, Αιγυπτίων, Συριανών, Βυζαντινών, Ελλήνων και Περσών, διαμορφώθηκε ένας ακμάζων πολιτισμός ευημερίας, του οποίου **ο συνδετικός κρίκος ήταν το Ισλάμ** και του οποίου η γλώσσα ήταν η Αραβική. Το κυρίαρχο κοινωνικό σχήμα ήταν ο **ανατολίτικος φεουδαρχισμός,** που το χαρακτηριστικό γνώρισμά του ήταν η θέση του κράτους ως ο υπέρτατος ιδιοκτήτης γης/εδαφών, που λειτουργούσε μέσω του εκπροσώπου του που ήταν ο Χαλίφης.[318]

Την εποχή του χαλίφη Χαρούν αλ -Ρασίντ (768-809) ο μουσουλμανικός πολιτισμός είχε φθάσει σ' ένα βαθμό εκλέπτυνσης, που θα μείνει θρυλικός. Αυτός ο πολιτισμός έφθασε στο κορύφωμά του την εποχή της βασιλείας του Αλ Μαμούν (813-833), ο οποίος το 830 είχε ιδρύσει ένα μεταφραστικό κέντρο, που το ονόμασε «Ντάρ αλ Χίκμα», δηλαδή «Ο Οίκος της Σοφίας» και που χάρη σ' αυτό πολλά χαμένα Ελληνικά χειρόγραφα έφθασαν ως εμάς σε αραβική μετάφραση. Όπως ήδη αναφέραμε, η **Βαγδάτη, «η πόλη της Ειρήνης»** δεν ήταν μόνο το πολιτικό και οικονομικό κέντρο του κόσμου, αλλά ένα ιερό της τέχνης, της παιδείας και της σκέψης.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η εκτίμηση του καθηγητού Κωνσταντίνου Ρωμανού, στο έργο του «Ελληνιστικό Ισλάμ», σύμφωνα με την οποία: **«Το Ισλάμ δεν ήταν πάντα, στην μακραίωνη ιστορία του, ένας χώρος κοινωνικής καθυστέρησης, επιστημονικής αμάθειας και φονταμενταλιστικού φανατισμού.** Η σημερινή πεφωτισμένη δυτική χριστιανοσύνη.... δεν θα έφθανε ποτέ στο

ο Πάρθος έπεσε στην μάχη και έτσι ο θρόνος πέρασε στους Σασσανίδες, την εθνική δυναστεία που προερχόταν από την Περσίδα, το λίκνο των Αχαιμενίδων. (Η ονομασία «Περσία» χρησιμοποιήθηκε επί αιώνες, κυρίως στην Δύση, για να δηλώσει το βασίλειο του Ιράν. Η ονομασία προήλθε από την Περσίδα που αποδόθηκε στους αρχαίους Έλληνες σε όλο το ιρανικό οροπέδιο. Οι αυτόχθονες ονόμαζαν την πατρίδα τους Ιράν, δηλαδή η χώρα των Αρίων.)

[317] Walther, Wiebke. Women in Islam, from Medieval to Modern Times. Markus Wiener Publishers. Princeton. 1995, σελ. 39.

[318] Ibid., σελ. 39.

σημερινό της επίπεδο χωρίς την αποφασιστική πολιτιστική συμβολή ενός **άλλου Ισλάμ**, που με τον ανώτερο πολιτισμό του φώτισε τα σκοτάδια του ευρωπαϊκού Μεσαίωνα πριν από χίλια χρόνια: όταν, με προγεφυρώματα το Σαλέρνο, το Παλέρμο, τη Νάπολη και πάνω απ' όλα τη μουσουλμανική Ισπανία, η φιλοσοφία, η ιατρική, η αστρονομία, τα μαθηματικά, η γεωγραφία, η αλχημεία- η πειραματική επιστήμη γενικότερα- εισήχθησαν από το ανεπτυγμένο Ισλάμ στην αναπτυσσόμενη Ευρώπη.... Η πεμπτουσία της γνώσης και της τεχνογνωσίας που μεταφέρθηκαν ήταν η **Ελληνική παιδεία.**»[319]

Η Ελληνική φιλοσοφία έγινε γνωστή στη Ευρώπη, συντελώντας έτσι στην ίδρυση των πρώτων ευρωπαϊκών πανεπιστημίων, χάρη στο Ισλάμ της Ιβηρικής χερσονήσου, που το Μεσαίωνα ανέδειξε μια σειρά φιλοσόφων πρώτου μεγέθους. Για παράδειγμα, κατά την περίοδο του Χαλιφάτου των Αμπασιδών, συγκεκριμένα στα έτη 767-912, και ιδιαίτερα υπό την αιγίδα του χαλίφη αλ Ma'mun (813-33), μια πρωτοφανής για την ιστορία του πολιτισμού μεταφραστική προσπάθεια έγινε στην Βαγδάτη, αποτέλεσμα της οποίας ήταν η ακριβής απόδοση του συνόλου της αρχαίας Ελληνικής γραμματείας στην αραβική γλώσσα. Ιδιαίτερη προσοχή δόθηκε στα έργα του Αριστοτέλη και των σχολιαστών του. **Υπάρχουν στα αραβικά περισσότερες μεταφράσεις του Αριστοτέλη απ' ότι στις Ευρωπαϊκές γλώσσες.**[320]

«Η ίδρυση της θεολογικής σχολής ρασιοναλιστικής κατεύθυνσης (Mu'tazila) στην **Βαγδάτη**, υπό την υψηλή προστασία του χαλίφη αλ-Μαμούν, υιού του (χαλίφη) Χαρούν αλ-Ρασίντ, υπήρξε το σημαντικότερο βήμα για τη δημιουργία του θεωρητικού Ισλάμ... η απαρχή του εξελληνισμού του. Διότι η θεωρία στην ευρύτερη περιοχή ήταν κατ' ανάγκη ελληνική.»[321] Όπως επισημαίνει ο ερευνητής, η νεοπλατωνική σχολή του Harran στη Μεσοποταμία, η μακροβιότερη από όλες τις ελληνικές φιλοσοφικές σχολές, επέζησε έως την κατάλυσή της από τους Σελτζούκους Τούρκους το 1081.[322]

Μέσα σε εκατόν πενήντα περίπου χρόνια, δηλαδή ως τα μέσα του 10ου μ.Χ. αιώνα, στην Βαγδάτη έγινε η πρωτοφανής για την ιστορία του πολιτισμού μεταφραστική προσπάθεια, που έδωσε στην αραβική γλώσσα το σύνολο της Ελληνικής επιστημονικής και φιλοσοφικής γραμματείας, ιδιαίτερα στους χρόνους του χαλίφη των Αμπασιδών, αλ-Μαμούν 813-33.[323] Σε αυτό το σημείο, πρέπει να αναφέρουμε, ότι το Ισλάμ έδειξε ενδιαφέρον για την Ελληνική επιστήμη και φιλοσοφία, αλλά όχι για την Ελληνική ποίηση, ποτέ δεν μετέφρασαν τον Όμηρο ή τους Έλληνες τραγικούς.

Μία μεγάλη προσφορά τον 10ο αιώνα αποτελεί το «Kitab al Fihrist» (Βιβλίο Ευρετηρίου) του αλ-Ναδίμ, που εκδόθηκε συγκεκριμένα το 987-88 μ. Χ., και το οποίο αποτελεί ένα αναλυτικό κατάλογό όλων των έργων της παγκόσμιας γραμματείας που ήταν γνωστά και προσιτά στην Βαγδάτη την εποχή του συγγραφέα. «Είναι πολύτιμη πηγή, προκειμένου να γνωρίσουμε την πορεία της Ελληνικής γραμματείας στο Ισλάμ. Τα τρία όγδοα του κειμένου είναι αφιερωμένα στην φιλοσοφία, τα μαθηματικά, την αστρονομία, την ιατρική, τη μυθολογία, τη γεωγραφία και την αλχημεία.... Περιέχει και αναλύει με ακριβή γνώση τα έργα εκατόν εβδομήντα τριών Ελλήνων συγγραφέων από την αρχαιότητα ως τον Φώτιο. Με ιδιαίτερο ενδιαφέρον και φιλολογική ακρίβεια ο αλ-Ναδίμ αναφέρει επανειλημμένες μεταφράσεις και εκδόσεις δεκαεννέα έργων του Πλάτωνα. Για τον

[319] Βλέπε Ρωμανό, Κωνσταντίνο, Π., Ελληνιστικό Ισλάμ, σελ. 57.
[320] Ibid., σελ. 41-42.
[321] Ibid., σελ. 59.
[322] Ibid., σελ. 60.
[323] Ibid., σελ. 60.

Αριστοτέλη..... Η θεολογική σχολή της **Mu'tazila**, σε αντίθεση με την παραδοσιακή **Fiqh**, εδίδαξε ότι το Κοράνι ήταν «κτιστό», δηλαδή όχι ο αιώνιος και αυθύπαρκτος λόγος του Θεού. Η ερμηνεία αυτή άνοιξε το δρόμο στην ιστορικοποίηση του Κορανίου και οδήγησε στην παραδοχή της ελευθερίας της ανθρώπινης βούλησης. Εντούτοις, η περαιτέρω ιστορική εξέλιξη έδωσε την τελική νίκη στην αντιορθολογιστική 'ισλαμική ορθοδοξία', η οποία και εξοστράκισε τους μουτατζιλίτες στο στρατόπεδο των αιρετικών (Kufr)... Το κλασσικό Ισλάμ δεν σκότωνε τους αιρετικούς, όπως η μεσαιωνική Δύση, ή οι σημερινοί ισλαμιστές φονταμενταλιστές. Όμως, τα βιβλία της Mu'tazila κάηκαν.... Για τους Άραβες ο Αριστοτέλης ήταν πάντα 'ο πρώτος διδάσκαλος'.»[324]

«Εν κατακλείδι μπορούμε να πούμε ότι οι Άραβες πέτυχαν το στόχο της μεταφοράς της αρχαίας ελληνικής επιστήμης στους Ευρωπαίους. Συχνά επέφεραν σημαντικές διορθώσεις και πρόσθεταν τη δική τους πείρα. Χωρίς την καλλιέργεια του πειράματος και του πειραματικού εργαστηρίου των Αράβων δεν θα υπήρχε ούτε Γαλιλαίος στην Ευρώπη για να θεμελιώσουν τη σύγχρονη πειραματική θετικοεπιστημονική έρευνα.»[325]

Όσον αφορά την παρακμή του χαλιφάτου ή της αυτοκρατορίας των Αμπασιδών, πρώτον, πρέπει να αναφέρουμε, ότι το 803 κλονίσθηκε η συμμαχία τους με την Περσική αριστοκρατία. Δεύτερον, μετά τον θάνατο του χαλίφη Χαρούν, το 809, εκδηλώθηκαν αντιθέσεις μ' έναν εμφύλιο πόλεμο ανάμεσα στους δύο γιους του, τον Αμίν και τον Μαμούν, που υποστηρίζονταν αντίστοιχα, από τους Ιρακινούς και τους Ιρανούς, εκπροσωπώντας τις συγκρούσεις ανάμεσα στην Περσία (Ιράν) και στο Ιράκ. Τρίτον, η κεντρική εξουσία του χαλίφη είχε αρχίσει να αδυνατίζει με την αυξανόμενη εισροή στην διοίκηση ξένων αξιωματικών, **ιδιαίτερα τουρκικής καταγωγής, όπως οι μαμελούκοι.** Από τον 9° αιώνα οι χαλίφηδες συνήθιζαν να εκμισθώνουν τα διάφορα τμήματα του κράτους τους σε τοπικούς κυβερνήτες, γεγονός που οδήγησε να γίνουν αυτοί οι κυβερνήτες εκμισθωτές γης, οι πραγματικοί αρχηγοί του στρατού. Αυτοί οι στρατιωτικοί διοικητές, κυβερνήτες και φύλακες των χαλίφηδων, οι οποίοι τις περισσότερες φορές ήταν ***μαμελούκοι Τούρκοι** είχαν γίνει **οι πραγματικοί κύριοι της αυτοκρατορίας των Αμπασιδών τον 9° αιώνα.**

Τον 10ο αιώνα, στην συνέχεια, μετά από την εισβολή της περσικής δυναστείας/οικογένειας Μπουβαϊχιδών[326] στη Βαγδάτη το 945, οι χαλίφηδες είχαν χάσει ό,τι τους είχε απομείνει από την εξουσία και από τότε, βρίσκονταν στο έλεος των αυλαρχών, που ήταν, τις περισσότερες φορές, **Πέρσες ή Τούρκοι. Το 10ο αιώνα έκανε την εμφάνισή τους και ένα καινούργιο εθνικό στοιχείο, ο Τούρκος,**[327] δηλαδή τα **ογουζίκα-τουρκικά φύλα**, που είχαν αποκτήσει σημαντικό ρόλο στο Χαλιφάτο των Αμπασιδών.[328] Τον 11° αιώνα η δύναμή τους κατοχυρώθηκε με την δυναστεία των Σελτζούκων ή Σελτζουκίδων Τούρκων, που έδιωξε τους Σιίτες Μπουβαϊχιδες από την Βαγδάτη, την οποία κατέκτησαν το 1055.[329] Τον 10ο αιώνα, τα ογουζικά-τουρκικά φύλα με φύλαρχο τον **Σελτζούκ**, είχαν **αποδεχθεί οικειοθελώς το Ισλάμ,** και στην συνέχεια εξελίχθηκαν στους κατοπινούς **κατακτητές της Μικράς Ασίας και τους θεμελιωτές του σελτζουκικού-τουρκικού κράτος.**

---

[324] Ibid., σελ. 61-63.

[325] Ibid., σελ. 64-70. (Όσον αφορά εξελληνισμένους ισλαμιστές φιλόσοφους του κλασσικού Μεσαίωνα, την καλλιέργεια της ελληνικής επιστήμης στο Ισλάμ, και τα σχολιασμένα έργα των Ελλήνων φιλοσόφων που το Ισλάμ διέδωσε στην Ευρώπη.)

[326] Οι Μπουβαϊχίδες ήταν Σιίτες Μουσουλμάνοι.

[327] Walther, Wiebke. Women in Islam form Medieval to Modern Times. Marcus Wiener Publishers, Princeton, 1993. σελ. 39.

[328] Ibid.,σελ. 36-37, 39.

[329] Ibid., σελ. 39.

Σε αυτό το σημείο πρέπει να υπογραμμίζουμε ότι τα πρώτα 100 χρόνια της αυτοκρατορίας των Αμπασιδών, άλλες τοπικές δυναστείες είχαν ήδη αρχίσει να εμφανίζονται σε μεμονωμένες περιοχές της επικράτειάς τους.[330] Για παράδειγμα, το 756 μία ανεξάρτητη Μουσουλμανική Αυτοκρατορία εμφανίσθηκε στην Ισπανία κάτω από τους Ομεϋάδες. Μεταγενέστερα, ανεξάρτητες δυναστείες εμφανίσθηκαν στο Μαρόκο, στην Τυνησία και στην Αίγυπτο.[331] Δραστηριοποιήθηκε το κίνημα των **Ισμαηλιτών**, ένα παρακλάδι του Σιισμού που εξέφραζε την δυσαρέσκεια των καταπιεζόμενων της αυτοκρατορίας. Οι Ισμαηλίτες ήταν πολύ οργανωμένοι και υπάκουαν τυφλά στον ιμάμη, ο οποίος ήταν απόγονος του Αλί, που, όπως ήδη αναφέραμε, ήταν ο εξάδελφος του Μωάμεθ και ο σύζυγος της κόρης του, της Φατιμά. Το 894 οι Ισμαηλίτες (γνωστή ως Καρμάτες) κατέκτησαν την εξουσία στην επαρχία του Μπαχρέιν, αφού προηγουμένως προκάλεσαν μεγάλες καταστροφές στην Συρία, στην Παλαιστίνη και στην Βόρεια Μεσοποταμία. Το 901 κατέλαβαν την Υεμένη και γενικά το κίνημα αυτό υπονόμευσε το καθεστώς των Αμπασιδών **και συνέβαλε στην διάσπαση της ενότητας της αυτοκρατορίας.** Επίσης, κατά την διάρκεια του 10ου αιώνα πολλές αραβικές φυλές της Συριακής ερήμου είχαν δημιουργήσει διάφορες δυναστείες βεδουίνων.

Επίσης, η κατάκτηση της Βαγδάτης των Αμπασιδών από τους **Μογγόλους**, το 1258, αδυνάτισε την αραβική παρουσία στο ανατολικό Ισλαμ, πολιτικά και γλωσσικά. Ως πολιτιστική πρωτεύουσα, την θέση της Βαγδάτης ανέλαβε το Κάιρο, το οποίο ιδρύθηκε από τους Άραβες το 969, στο οποίο εισέβαλαν και κατέκτησαν οι **Οσμανλήδες**, το 1517. Παρόλ'αυτά. ο αραβικός πολιτισμός εξακολουθούσε να ακμάζει, τουλάχιστον στην Ισπανία και στο Μαγκρέμπ, στην Αλγερία, στην Τυνησία και στο Μαρόκο. Επίσης, η χριστιανική ανάκτηση της Ισπανίας, το 1492, είχε θέσει τέλος στον τελευταίο θύλακα ισπανοαραβικού πολιτισμού στην Γρανάδα.[332]

Η απώλεια των ισχυρών ηγεμόνων, που προστάτευαν τα γράμματα και τις επιστήμες, η γενικότερη πολιτική αστάθεια και ιδιαίτερα η αντεπίθεση της ισλαμικής θρησκευτικής ορθοδοξίας (του Figh), οδήγησαν στην ίδρυση περισσότερων θρησκευτικών σχολείων γύρω από τα τζαμιά και στη νίκη της θρησκευτικής παράδοσης που θρυμματίζει τον ελεύθερο στοχασμό και την έρευνα. «Ενώ η Ευρώπη προοδεύει με την νεοαποκτημένη εξελληνισμένη επιστήμη του Ισλάμ, το τελευταίο, σταδιακά, καθίσταται ουραγός των εξελίξεων.»[333] Από τον 13ο αιώνα και μετά ο αραβικός κόσμος άρχισε να παρακμάζει, πρώτα πολιτιστικά και στην συνέχεια τεχνολογικά. Η ελεύθερη αντιπαράθεση διαφορετικών απόψεων έγινε αδύνατη, γεγονός που σήμαινε το τέλος της φιλοσοφικής και επιστημονικής σκέψης, και το Ισλάμ στερήθηκε από εκείνες τις παραγωγικές δυνάμεις που έδεσαν την νίκη στην 'βάρβαρη' Δύση.[334] Ούτε η κυριαρχία των Οθωμανών επί των Αράβων και των χριστιανικών πληθυσμών δεν ευνόησε την πνευματική ή πολιτιστική εξέλιξη των κατακτημένων λαών, **εφόσον οι Οθωμανοί σουλτάνοι, που έφερναν πλέον τον τίτλο του χαλίφη των πιστών**, θεωρούσαν ότι ο λήθαργος της κριτικής σκέψης αποτελούσε την καλύτερη προϋπόθεση για την κυριαρχία τους.[335]

---

[330] Ibid., σελ. 38.
[331] Ibid., σελ. 39.
[332] Βλέπε Ρωμανό, Κ., Ελληνιστικό Ισλάμ, εκδόσεις Αλεξάνδρεια, 2001, σελ. 73.
[333] Ibid., σελ. 74.
[334] Ibid., σελ. 77.
[335] Ibid., σελ. 74.

2.4.4.1 Οι Σελτζούκοι Τούρκοι[336] [10ος έως 13ος αιώνας], οι Μογγόλοι (13ος), οι Μαμελούκοι (αρχές του 9ου ως αρχές του 16ου αιώνα) οι Οσμανλήδες (13ος αι) και η Οθωμανική Αυτοκρατορία (14ος έως 20ος)

Τον 10ο αιώνα, ένα μεγάλο μέρος των ουγούζικων-τουρκικών φύλων, που, όπως ήδη αναφέραμε, εξελίχθηκαν στους κατοπινούς κατακτητές της Μικράς Ασίας[337] και τους θεμελιωτές του σελτζουκικού-τουρκικού κράτους, είχαν αρχίσει μία μετανάστευση από την αρχική τους κοιτίδα, **στην δυτική Ασία, ανάμεσα στους ποταμούς Αμού-Ντάρια (Amu-Darja) και Σύρ-Ντάρια (Syr-Darja), δηλαδή ανάμεσα στο Τουρκμενιστάν, Ουζμπεκιστάν, και Καζακστάν, προς τη δύση, στις χώρες του Ισλάμ.** Αρχικά, η παρουσία αυτών των ουγούζικων-τουρκικών φύλων, με φύλαρχο τον Σελτζούκ ή Σαλτζούκ, που αποδέχθηκαν οικειοθελώς το Ισλάμ, τον 10ο αιώνα, δεν είχε δυσμενή αποτελέσματα στο Χαλιφάτο των Αμπασιδών. Οι Αμπασίδες χαλίφηδες της **Βαγδάτης**, που βρίσκονταν σε πόλεμο με την Βυζαντινή Αυτοκρατορία, αρχικά δέχθηκαν και χρησιμοποίησαν αυτά τα ουγουζικά-τουρκικά φύλα, για την άμυνα των συνόρων του ισλαμικού κράτους.

Όσον αφορά τον ιδρυτή της δυναστείας των Σελτζούκων,[338] τον Σελτζούκ (ή Σαλτζούκ), γνωρίζουμε ότι ήταν γιος του Ντοκάκ, μέλος της φυλής Κικνίκ των ουγούζων, για τον οποίο υπάρχει μόνο η πληροφορία ότι είχε εγκατασταθεί στο Τζαντ (Djand), στον ποταμό Συρ-Νταριά (Syr-Darja), κοντά στην Αράλη θάλασσα, δίπλα στην έρημο Κυζύλ-Κουμ. Στην περιοχή αυτή, οι Σετζουκίδες, αποκλεισμένοι από τους Σαμανίδες του Ιράν και τους Καραχανίδες της κεντρικής Ασίας, εξελίχθηκαν έξυπνα και τελικά εγκαταστάθηκαν στην περιοχή της Μπουχάρα. **Το σύστημα που είχαν διαμορφώσει οι Σελτζούκοι στο κράτος τους, που ίδρυσε ο Σελτσούκ, «ο οποίος ανήκε στους Ογούζους Τούρκους, απετέλεσε το πρότυπο πάνω στο οποίο στηρίχθηκε η οσμανική πραγματικότητα. Σε γενικές γραμμές μπορούμε να πούμε πως το σύστημα των Σελτσούκων αποτελεί τη σύνθεση της κοινωνικής οργάνωσης των Τούρκων με την ισλαμική παράδοση.»**[339]

Αν και αρχικά φάνηκαν χρήσιμοι στους Αμπασίδες χαλίφηδες, τον 11ο αιώνα, η δύναμή τους κατοχυρώθηκε με την δυναστεία των Σελτζούκων ή Σελτζουκίδων Τούρκων που είχαν διώξει τους Σιίτες Μπουβαϊχίδες[340] από την Βαγδάτη, την οποία πόλη, τελικά, κατέκτησαν το 1055.[341] **Μέχρι το τέλος του 11ου αιώνα οι Σελτζούκοι Τούρκοι είχαν συγκροτήσει μία τεράστια αυτοκρατορία. Κατέλαβαν σχεδόν τα τρία τέταρτα των ισλαμικών χωρών, που περιελάμβανε το μεγαλύτερο μέρος της Περσίας (το Ιράν), την Μεσοποταμία, το μεγαλύτερο τμήμα του σύγχρονου Ιράκ, τη Συρία, την Παλαιστίνη και ένα αρκετά μεγάλο τμήμα της Ανατολίας, και για να νομιμοποιήσουν την εξουσία τους, άφησαν στους Αμπασίδες χαλίφηδες μια φαινομενική κυριαρχία.**[342] Από τον 11ο ως τον 13ο αιώνα αυτή η Τουρκική

---

[336] Βλέπε Φωτιάδης, Κώστας. Οι Εξισλαμισμοί της Μικράς Ασίας και οι Κρυπτοχριστιανοί του Πόντου., (Ο εξισλαμισμός κατά την εποχή των Σελτζούκων, σελ. 51-72)

[337] Η διαδικασία εξισλαμισμού των Ελλήνων της Μικράς Ασίας από τα τουρκικά φύλα τον 11ο αιώνα έχει περιγραφεί επαρκώς από τους ιστορικούς [Βλέπε Ρωμανό, Κ., Ελληνιστικό Ισλάμ, εκδόσεις Αλεξάνδρεια, 2001, σελ. 11]

[338] Σελτζουκίδες ή Σαλτζουκίδες, τουρκ. Selcuklular.

[339] Βλέπε, Νεοκλή Σαρρή, Οσμανική Πραγματικότητα Ι., εκδόσεις Αρσινίδης, «Το Σετσουκικό σύστημα, Η νομαδική προέλευση των Σελτσουκιδών.»

[340] Οι Μπουβαϊχίδες ήταν Σιίτες Μουσουλμάνοι.

[341] Walther, Wiebke. Women in Islam form Medieval to Modern Times. Marcus Wiener Publishers, Princeton, 1993. σελ. 39.

[342] Φωτιάδης, Κώστας. Οι Εξισλαμισμοί της Μικράς Ασίας και οι Κρυπτοχριστιανοί του Πόντου. Εκδοτικός Οίκος Αδελφών Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη., σελ. 54.
«κατέλαβαν σχεδόν τα τρία τέταρτα των ισλαμικών χωρών–εκτός από την Μικρά Ασία- περιοχές όπως η Μεσοποταμία, το Ιράν και την Συρία.»

δυναστεία κυριάρχησε σε εκτεταμένες περιοχές της κεντρικής Ασίας και της Εγγύς Ανατολής.[343]

Αναλυτικότερα, από το 1037 έως το 1063, ο Torgul Bey, ο ανεψιός και διάδοχος ηγέτης του πρώτου Σελτζούκου αρχηγού, συνεχίζοντας την επέκταση προς την δύση, που είχε εγκαινιάσει ο Σελτζούκ,[344] έδιωξε τους Ραζνεβίδες απο το Χορασάν (Ιράκ) και στην συνέχεια, εισέβαλε στο Ιράν. Το 1040 οι Σελτζούκοι κατείχαν, ήδη, την περιοχή του Χορασάν, όπου ιδρύθηκε **το πρώτο σελτσουκικό κράτος** το οποίο[345] σύντομα επεξέτεινε τα όρια του, ενσωματώνοντας το **Ιράκ**, το **Αζερματχάν**, το **Κουρδιστάν** και την **Αρμενία**.

Ο Torgul Bey ασπάσθηκε τον Σουνισμό, ενώ οι Μπουβαϊχίδες ήταν Σιίτες, και το 1055, μπήκε στη **Βαγδάτη**, την πρωτεύουσα του αραβικού χαλιφάτου των Αμπασιδών, και δέχθηκε από τον χαλίφη τον τίτλο του <u>σουλτάνου,</u> που εσήμαινε παράλληλα την αναγόρευσή **του σε κοσμικό ηγεμόνα όλων των μουσουλμάνων**. Από τότε έφερε τον τίτλο του **σουλτάνου**, του «βασιλιά Ανατολής και Δύσης». **Η νίκη αυτή του Torgul Bey, επί των Σιιτών Μπουβαϊχιδών, καθιέρωσε τους Σελτζούκους/Σελτζουκίδες ως αναστηλωτές της μουσουλμανικής ενότητας, υπό του Σουνιτικού Χαλιφάτου.**

Στην συνέχεια ο ανιψιός και διάδοχός του Torgul Bey, ο **Alp Arslan** (1063-1072 ή 1073) έγινε πασίγνωστος κυρίως εξαιτίας της προέλασής του προς το ανατολικό ρωμαϊκό κράτος. Υπό τον Αλπ Αρσλάν, **τον δεύτερο σουλτάνο των Σελτζούκων, οι Τούρκοι κατέλαβαν την Αρμενία και εισόρμησαν στην Μικρά Ασία**. Συγκεκριμένα, το 1064 έπεσε το Άνιον, η πρωτεύουσα της Αρμενίας και το 1067/1068 οι Σελτζούκοι είχαν προωθηθεί ήδη **σε βυζαντινό έδαφος στη Μικρά Ασία**, και κατέλαβαν την **Καισάρεια**, αρχίζοντας **ληστρικές επιδρομές**, μέχρι την Κιλικία. Έπεσαν: η Έδεσσα, η Νεοκαισάρεια, η Δολίχη και η περιοχή γύρω από την Αντιόχεια.[346] Το 1069 **ελεηλάτησαν** το **Ικόνιον** και ένα χρόνο αργότερα την περιοχή γύρω από τις Χώνες.[347]

Ο Αλπ Αρσλάν υπέταξε το Χαλέπιο (στην Συρία) το 1070, επιτέθηκε στους Βυζαντινούς από τους οποίους απέσπασε την Αρμενία, αποκτώντας, κατά αυτόν τον τρόπο, πρόσβαση στην Μικρά Ασία. Είχε **νικήσει τα βυζαντινά στρατεύματα το 1071 υπό τον αυτοκράτορα Ρωμανό Δ' Διογένη (1068-1071) στη περίφημη μάχη του Μαντζικέρτ της Αρμενίας**. Αναλυτικότερα, το Μάρτιο του 1071 ο βυζαντινός αυτοκράτορας Ρωμανός Διογένης είχε φθάσει με τον στρατό του στην περιοχή της λίμνης Βαν της νοτιοανατολικής Αρμενίας, και συγκεκριμένα στις πόλεις Χιλάτ και Μαντζικέρτ,[348] και στις 11 Αυγούστου του ίδιου έτους έγινε η μάχη του Μαντζικέρτ και ο βυζαντινός στρατός ηττήθηκε, επειδή ομάδες του απειθάρχητου μισθοφορικού στρατεύματος, οι **Μογγόλοι**, οι **Ογούζοι** και οι **Πετσενέγοι** και αργότερα αρμενικά τμήματα προσχώρησαν στους Σελτζούκους. Ο αυτοκράτορας τραυματίσθηκε και πιάστηκε αιχμάλωτος.[349] <u>**Από το χρονικό αυτό σημείο και στο εξής δεν ήταν πλέον δυνατόν να σταματήσει η προέλαση των σελτζούκικων φυλών στη Μικρά Ασία, όπου πάτησαν πλέον σταθερά το πόδι τους**.[350]</u>

---

[343] Εγγύς Ανατολή αντικαταστάθηκε με τον όρο Μέση Ανατολή μετά τον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο
[344] Φωτιάδης, Κώστας. Οι Εξισλαμισμοί της Μικράς Ασίας και οι Κρυπτοχριστιανοί του Πόντου. Εκδοτικός Οίκος Αδελφών Κυριακίδη,Θεσσαλονίκη, σελ. 51.
[345] Ibid., σελ. 51.
[346] Ibid., σελ. 2
[347] Ibid., σελ. 52
[348] Ibid., σελ. 3
[349] Ibid., σελ. 4
[350] Ibid., σελ. 53

«Σε λίγα χρόνια ολόκληρη η Μικρά Ασία αποτέλεσε εύκολη λεία των Τούρκων κατακτητών. Ο Αλπ Αρσλάν συνέχισε την προέλασή του προς την **Αίγυπτο**, αφήνοντας την περιοχή ανάμεσα στην Καισάρεια και το Ικόνιον, στον εξάδελφό του **Σουλεϊμάν**,[351] ο οποίος αυτοανακηρύχθηκε σουλτάνου, εκδηλώνοντας, έτσι, την ανεξαρτησία του από το αρχικό σελτζουκικό κράτος, που είχε αρχίσει **να καταρρέει**.[352]

Η κυριαρχία των Σελτζουκιδών έφθασε στο αποκορύφωμά της, επί Μαλίκ-Σαχ (1073-1092), ο οποίος κατέλαβε την Υπερωξειανή, το Κερμάν, την Ιερουσαλήμ, τη Δαμασκό και την Μικρά Ασία. Όσον αφορά, τον καθαρά πολιτικό διοικητικό μηχανισμό, αυτός είχε περιέλθει στα χέρια αυτοχθόνων αξιωματούχων (Αράβων, Περσών κ.α) ακόμα και **Μαμελούκων** Τούρκων.

Η υπερβολικά φανατική στάση, απέναντι στον χριστιανικό πληθυσμό της Μικράς Ασίας, **που βρισκόταν σε αντίθεση προς τη ανεκτικότητα των Σελτζούκων, συνέβαλε στο γρήγορο εκτουρκισμό της περιοχής.**[353] Για παράδειγμα, ένας συμπολεμιστής του Αλπ Αρσλάν, ο Αχμέτ Γαζή, που επονομαζόταν **Δανισμένδ** (1071-1084), είχε εγκατασταθεί στην βορειοανατολική Μικρά Ασία, ανάμεσα στην Σεβάστεια και στην Μαλάτυα (αρχαία Μελιτηνή), και γύρω από τον οποίο συναθροίσθηκε μια ακολουθία από μουσουλμάνους και βυζαντινούς ακρίτες, που πήγαιναν στην μάχη με το σύνθημα του αρχηγού τους Αχμέτ Γαζή, **«μεταστροφή (στον ισλαμισμό) ή θάνατος.»**[354]

Στον εκτουρκισμό και στον εξισλαμισμό της Μικράς Ασίας, επίσης, συνέβαλε, αργά αλλά σταθερά το διαρκές ρεύμα μετακίνησης **Τουρκμένων** από την Μέση Ανατολή.[355] Η διαδικασία εξισλαμισμού των Ελλήνων της Μικράς Ασίας, από τα τουρκικά φύλα τον 11° αιώνα, έχει περιγραφεί επαρκώς από τους ιστορικούς.

Δεν ήταν δυνατόν, για πάντα, να κρατηθούν **όλα τα φύλα** του σελτζουκικού κράτους κάτω από έναν αρχηγό. Στις αρχές του 12ου αιώνα, συγκεκριμένα το 1116, ο τρίτος διάδοχος του Σουλεϊμάν,[356] ο Σελτζούκος σουλτάνου, Μασούτ Α', έκανε το **Ικόνιον πρωτεύουσα του σουλτανάτου του, που ονομάσθηκε το σουλτανάτο Rum,**[357] **δηλαδή «η χώρα των Ρωμαίων της**

---

[351] Ibid., σελ. 5

[352] Ibid., σελ. 6 και 54.
Βλέπε, επίσης, Σαρρή, Νεοκλή. Οσμανική Πραγματικότητα Ι., 'Η πρώτη Φάση της Τουρκοκρατίας» σελ. 40-69. (Η Σελτσούκιδες είχαν την έδρα τους στην Περσία.)

[353] Φωτιάδης, Κώστας. Οι Εξισλαμισμοί της Μικράς Ασίας και οι Κρυπτοχριστιανοί του Πόντου. Εκδοτικός Οίκος Αδελφών Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη, σελ. 57

[354] Ibid., σελ. 56.(ένα μίγμα από στοιχεία ισλαμικών και βυζαντινών Ακριτών)

[355] Ibid., σελ. 57. («Οι Σουλτάνοι των Σελτζούκων είχαν δυσκολίες με το αυτονομούμενο εμιράτο των Δανισμένδων, το οποίο αποτελούσε κέντρο επιθετικών νομάδων, των Τουρκμένων από τα βάθη της Ανατολίας οι οποίοι δεν τηρούσαν ούτε συνθήκες ειρήνης ούτε συμφωνίες και προωθούνταν προς την κεντρική Μικρά Ασία, απειλώντας το σουλτανάτο του Ικονίου. ...Ο θρησκευτικός φανατισμός... προσωποποιούταν στον τρίτο Δανισμενδ, τον Μεχμέτ (1132-1142), που κατέστρεψε χριστιανικούς ναούς και χρησιμοποιούσε τα μάρμαρά τους για τα δικά του χτίσματα... Ύστερα από σκληρούς αγώνες οι Δανισμένδες υποτάχθηκαν και αναγκάστηκαν να πληρώνουν υψηλούς φόρους υποτέλειας, πράγμα που σε τελευταία ανάλυση οδήγησε στην διάλυση της στρατιωτικής τους δημοκρατίας.»)

[356] Ibid., σελ. 5.

[357] Ibid., σελ. 628.
Οι 19 Σελτσουκικοί Σουλτάνοι του Ρουμ:
1077-1086 Suleiman I.
1092-1107 Kilidsch Arslan I.
1107-1116 Malik-Schah
1116-1156 Masud I.

Ανατολής».[358] Στις αρχές του 12ου αιώνα το κράτος χωρίσθηκε σε δύο μέρη, στο ανατολικό και στο δυτικό σελτζουκικό κράτος. Το ανατολικό περιελάμβανε το Ιράν και το Ιράκ(την Βαγδάτη) και βρισκόταν κάτω από την Περσική επιρροή και πλησίασε την διάλυση, εξαιτίας διενέξεων για το θρόνο[359] ώσπου τον 13ο αιώνα, συγκεκριμένα το **1231 αποτέλεσε εύκολη λεία των Μογγόλων**. Το δυτικό σελτζούκικο κράτος του **Ικονίου** αντέδρασε στην Περσική επιρροή, διατηρώντας την γλώσσα, τον πολιτισμό και την θρησκεία. Ο ντόπιος βυζαντινός πληθυσμός την εποχή αυτή δεν είχε **εκτουρκιστεί**, σε ότι αφορά, τουλάχιστον, τη γλώσσα και την θρησκεία. Σε αυτό συνέβαλε το ενδιαφέρον των **σελτζούκων σουλτάνων του Ικονίου**, για την ειρηνική συνύπαρξη μεταξύ μουσουλμάνων και χριστιανών, οι οποίοι επεδίωκαν μάλιστα συνεννόηση με το Βυζάντιο.[360]

Οι Σουλτάνοι, των Σελτζούκων, είχαν δυσκολίες με το αυτονομούμενο **εμιράτο** των Δανισμένδων, το οποίο αποτελούσε κέντρο **επιθετικών νομάδων**, των **Τουρκμένων**, από τα βάθη της Ανατολίας, οι οποίοι δεν τηρούσαν ούτε συνθήκες ειρήνης ούτε συμφωνίες και προωθούνταν **προς την κεντρική Μικρά Ασία**, απειλώντας το σουλτανάτο του Ικονίου. ...Ο θρησκευτικός φανατισμός... επροσωποποιείτο στον τρίτο Δανισμενδ, τον Μεχμέτ (1132-1142], που κατέστρεψε χριστιανικούς ναούς και χρησιμοποιούσε τα μάρμαρά τους για τα δικά του χτίσματα... Ύστερα από σκληρούς αγώνες οι Δανισμένδες υποτάχθηκαν και αναγκάσθηκαν να πληρώνουν υψηλούς φόρους υποτέλειας, πράγμα που, σε τελευταία ανάλυση, οδήγησε στην διάλυση της στρατιωτικής τους δημοκρατίας.»[361]

Στις αρχές του 13ου αιώνα, οι **Μογγόλοι**[362] εισέβαλαν στον μουσουλμανικό κόσμο. Σε αυτό το σημείο πρέπει να αναφέρουμε ότι **οι Μογγόλοι ήταν**

1156-1192 Kilidsch Arslan II.
1192-1196 Kaikosru I.
1196-1204 Suleiman II.
1204 Kilidsch Arslan III.
1204-1210 Kaikosru I.
1210-1220 Kaikaus I.
1220-1237 Kaikubad I.
1237-1245 Kaikosru II.
1246-1257 Kaikaus II.
1248-1265 Kilidsch Arslan IV.
1249-1257 Kaikubad II.
1265-1282 Kaikosru III.
1282-1307 Masud II.
1284-1307 Kaikubad III.
1307-1308 Masud III.

[358] Ibid., σελ. 6 και 54.
Επίσης, βλέπε, Σαρρή, Ν. Οσμανική Πραγματικότητα Ι., 'Η πρώτη Φάση της Τουρκοκρατίας» σελ. 40-69. (Η Σελτσούκιδες είχαν την έδρα τους στην Περσία.)

[359] Φωτιάδης, Κώστας. Οι Εξισλαμισμοί της Μικράς Ασίας και οι Κρυπτοχριστιανοί του Πόντου. Εκδοτικός Οίκος Αδελφών Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη, σελ. 54

[360] Ibid., σελ. 55

[361] Ibid., σελ. 57.

[362] Βλέπε Νεοκλή Σαρρή, Οσμανική Πραγματικότητα Ι., (3.6 Το Μογγολικό πρότυπο), σελ. 189-191. Βλέπε, Τόμο 42, σελ. 275, «Μογγόλοι (Εθνολ.) Πάπυρος, Λαρούς, Μπριτάννικα., 1991.
Η γεωγραφική καταγωγή των Μογγόλων τοποθετείται στο βορειοανατολικό άκρο της σύγχρονης Μογγολικής Λαϊκής Δημοκρατίας. Οι Μογγόλοι είναι μια από τις κύριες εθνογραφικές διαιρέσεις των Ασιατικών ή Ανατολικών λαών που περιλαμβάνει μια ομάδα στενά συνδεδεμένων φύλων. Παραδοσιακή πατρίδα τους είναι το Μογγολικό οροπέδιο στην Κεντρική Ασία, που σήμερα είναι πολιτικά διηρεμένο σε μια αυτόνομη περιοχή τη Λαϊκής Δημοκρατίας της Κίνας (Εσωτερική Μογγολία) και στην Μογγολική Λαϊκή Δημοκρατία (Εξωτερική Μογγολία). Δεν μπορούν να θεωρηθούν ως φυλή αλλά ως ομάδα λαών που συνδέονται μέσω μιας κοινής γλώσσας και μια κοινής νομαδική παράδοσης, που υποδηλώνει μια πολιτιστική κοινότητα. Η γεωγραφική καταγωγή των Μογγόλων τοποθετείται στο βορειοανατολικό άκρο της σύγχρονης Μογγολικής Λαϊκης Δημοκρατίας. Στα ανατολικά, η αρχαία ιστορία τους ταυτίζεται σε μεγάλο βαθμό με την ιστορία των Τουνγκούζων και στα δυτικά με την ιστορία των Σιούνγκ-νου και των Τουρκόφωνων διαδόχων τους, τους οποίους οι Μογγόλοι τελικά εκτόπισαν ή εν μέρει

φυλές νομάδων, που συνένωσε ο Τζενγκίζ Χαν, συγκροτώντας το αποκαλούμενο «Μονγ ολ ουλούς».[363] Το 1231 το ανατολικό Σελτζούκικο κράτος **αποτέλεσε εύκολη λεία των Μογγόλων. Στην συνέχεια, το 1245 οι Μογγόλοι κατέλαβαν την** Μεσοποτομία, το 1258 την Βαγδάτη, βάζοντας τέλος στο Χαλιφάτο των Αμπασιδών,[364] το 1260 το Χαλέπι και τη Δαμασκό. Μόνο η Αίγυπτος και η Συρία γλίτωσαν από την μογγολική τυραννία, χάρη στο καθεστώς των **Αγιουμπιδών**.[365]

*** Οι Μαμελούκοι (αρχές του 9ου ως αρχές του 16ου αιώνα)** [1250-1517].

Μόνο η Αίγυπτος και η Συρία γλίτωσαν από την μογγολική τυραννία, χάρη στο καθεστώς των **Αγιουμπιδών**, οι οποίοι με τη δύναμη που είχαν αποκτήσει, κατά την διάρκεια των σταυροφοριών, αντιστάθηκαν στους Μογγόλους εισβολείς. Παρολαυτά η πραγματική εξουσία δεν βρισκόταν πια στα χέρια της δυναστείας των Αγιουμπιδών, αλλά σε εκείνα των **Μαμελούκων, μιας δύναμης που αναδύθηκε στον Ισλαμικό κόσμο τον 9ο αιώνα και διήρκησε ως τον 16ο αιώνα.** Οι Μαμελούκοι είχαν διατηρήσει την παράδοση της Αραβο-ισλαμικής κουλτούρας στην Αίγυπτο, στην Παλαιστίνη, στην Συρία, και στο Κάιρο, όπως ήδη αναφέραμε, είχε αντικαταστήσει την Βαγδάτη, ως το πολιτιστικό κέντρο της εποχής.

Η ονομασία 'μαμελούκ' προέρχεται από μια αραβική λέξη που σημαίνει δούλος ή σκλάβος (slave). Όσον αφορά τους **Μαμελούκους 'Τούρκους' και τους Μαμελούκους 'Κιρκασιανούς' (9ος έως 16ος αιώνας)**, γνωρίζουμε ότι ήταν στρατιωτικές δυνάμεις επανδρωμένες από **δούλους**, οι οποίες τον μεσαίωνα έθεσαν κάτω από τον έλεγχό τους διάφορα μουσουλμανικά κράτη. Οι ιστορικοί χωρίζουν την εποχή των Μαμελούκων σε δύο περιόδους, τις οποίες οι μουσουλμάνοι ιστορικοί ονομάζουν την «Τουρκική» από το 1250 ως 1382 και την «Κιρκασιανή» από το 1382 ως το 1517, για να επισημαίνουν την αλλαγή εθνικής προέλευσης της πλειονότητας των Μαμελούκων. Όμως, η χρησιμοποίηση των Μαμελούκων, ως κύριας δύναμης στην σύνθεση των μουσουλμανικών στρατευμάτων, αποτέλεσε το **ιδιαίτερο χαρακτηριστικό του ισλαμικού πολιτισμού από τις αρχές του 9ου αιώνα. Η πρακτική αυτή είχε την αρχή του στην Βαγδάτη, όπου την εγκαινίασε ο Αμπασίδης Χαλίφης αλ-Μουτασίμ (833-842) και από όπου εξαπλώθηκε γρήγορα σε όλον τον μουσουλμανικό κόσμο.**

απορρόφησαν. Οι Μογγόλοι υπήρξαν πάντοτε νομάδες. Οι λαϊκές παραδόσεις μαρτυρούν ότι στους παλαιότερους Μογγόλους ο απλός λαός θεωρούσε τα κατοικίδια ζώα ως ιδιωτική περιουσία και τη γη ως συλλογική ιδιοκτησία της φυλής, ενώ οι οικογένειες των αρχηγών θεωρούσαν τη γη καθώς και τους υποτελείς τους ως ιδιωτική περιουσία. Καθώς τα γένη μεγάλωναν και συγχωνεύονταν σε φυλές, η φυλή έπαιρνε το όνομα του ισχυρότερου γένους, το οποίο έλεγχε επίσης τη γη της φυλής. Δημιουργήθηκαν επίσης κοινωνικές τάξεις—αφέντες και σκλάβοι. Η πολιτική και στρατιωτική οργάνωση συνδυάστηκε με το πρότυπο οικογένεια-γένος-φυλή. Η επιδρομή εναντίον άλλων φυλών για την απόκτηση ζώων, γυναικών και αιχμαλώτων ήταν αναγνωρισμένος τρόπος συσσώρευσης περιουσίας. Όταν, ωστόσο μία φυλή αποκτούσε αξιοσημείωτη δύναμη, όπως π.χ. την εποχή του Τζενγκίς Χαν τον 13ο αιώνα, υιοθετήθηκε μια δεκαδική μορφή στρατιωτικής οργάνωσης με μονάδες των 10,100, 1.000 και 10.000 ανδρών.

[363] Βλέπε Νεοκλή Σαρρή, Οσμανική Πραγματικότητα Ι., (3.6 Το Μογγολικό πρότυπο), σελ. 189-191

[364] Βλέπε, Walther, Wiebke, Women in Islam from Medieval to Modern Times. Marcus Wiener Publishers and Princeton, 1993, σελ. 38-39

[365] Οι Αγιουμπίδες ή Αγιουμπίτες ήταν μία μουσουλμανική δυναστεία που βασίλευε στην Αίγυπτο και στην Συρία από τον 12ο ως τον 13ο αιώνα, που πήρε το όνομά της από τον Αγιούμπ Ιμπν Σαντί, έναν Κούρδο από το Αντζανακάν (κοντά στην πόλη Ντβίν της Αρμενίας). Στις αρχές του 12ου αιώνα η οικογένειά του μετανάστευσε στην Βαγδάτη, όπου ο πατέρας του διορίστηκε κυβερνήτης του Ταχρίτ, φρουρίου στις όχθες του Τίγρη. Μετά τον θάνατό του, ο Αγιούμπ τον διαδέχθηκε στο αξίωμά του. (W. Bjorkman, eitrage zur Geschichte des Staatskansiei im islamischen Agypten, Αμβούργο 1928/ P.K. Hitti, History of Syria, New York 1951/ F.M. Pareja, L. Hertling, A. Bausani και T. Bois, Islamologie, Βυρυτός 1965.)

Μαμελούκοι στρατηγοί, στην υπηρεσία του σουλτανάτου των Αγιουμπιδών, χρησιμοποίησαν την ισχύ τους για να εγκαθιδρύσουν δική τους δυναστεία, η οποία διακυβέρνησε την Αίγυπτο και την Συρία από το 1250 ως το 1517. Σε αυτό το σημείο, πρέπει να αναφέρουμε, ότι οι πόλεμοι των Αγιουμπίδων εναντίον των **Μαμελούκων**[366] σταμάτησαν μόνο με την εισβολή των **Μογγόλων**. Έτσι, λίγο μετά τη βασιλεία του Αγιουμπίδη σουλτάνου, Μαλίκ άλ-Μουζάμ (Μουτασίμ) Τουρανσάχ, το χαλιφάτο του, στο σύνολό του, περιήλθε στην επιρροή Μαμελούκων στρατηγών **τουρκικής καταγωγής**, οι οποίοι κατόρθωσαν να τον εκθρονίσουν και να δολοφονήσουν τους διαδόχους του. Ο Αγιουμπίδης σουλτάνου Μαλίκ άλ-Μουζάμ (Μουτασίμ) Τουρανσάχ δολοφονήθηκε, το 1250, και την εξουσία κατέλαβε ο Μαμελούκος Αϊμπάκ, ο οποίος εγκαθίδρυσε από το 1254 τη δυναστεία των Μαριτών Μαμελούκων της Αιγύπτου. Λίγο μετά την Μογγολική κατάληψη της Βαγδάτης το 1258, **οι Μαμελούκοι**, για να δώσουν στην δική τους εξουσία νόμιμη βάση, στην επιδίωξή τους να σταθεροποιήσουν τη θέση τους στον ισλαμικό κόσμο, ανεσύστησαν το Χαλιφάτο των Αμπασιδών και ενθρόνισαν έναν χαλίφη υπό την εποπτεία τους στο Κάιρο,[367] δηλαδή έφεραν από το Κάιρο έναν Αμπασίδη, που είχε γλιτώσει από τη σφαγή της Βαγδάτης και τον ανακηρύσσουν χαλίφη με μεγάλη πομπή.

Έτσι το χαλιφάτο των Αμπασιδών διατηρήθηκε ως σύμβολο νόμιμης εξουσίας, αλλά η πραγματική εξουσία ανήκε στους Μαμελούκους στρατηγούς. Ήδη κατά τον 13° αιώνα, οι Μαμελούκοι είχαν εγκαθιδρύσει τις δικές τους δυναστείες, τόσο στην Αίγυπτο όσο και στην **Ινδία**, όπου **οι σουλτάνοι ήταν, απαραιτήτως, πρόσωπα που κατάγονταν από δούλους ή κληρονόμοι τέτοιων προσώπων, όπως και στην περίπτωση των Οθωμανών σουλτάνων που θα εξετασθούν στο επόμενο κεφάλαιο.**

Οι Αμπασίδες χαλίφηδες διετήρησαν αυτό το αξίωμα του πνευματικού ηγέτη μέχρι που η επικράτειά τους εντάχθηκε στο Οθωμανικό Σουλτανάτο, δηλαδή όταν το 1516-1517 κατέλαβαν οι Οθωμανοί Τούρκοι την Αίγυπτο και την Συρία και έδιωξαν τους **Μαμελούκους** και στη συνέχεια κατήργησαν τον τίτλο του **χαλίφη**.

***Οι Οσμανλήδες, ένα τουρκαμανικό φύλο.**

Το Οθωμανικό έθνος δημιουργήθηκε, κατά την Αγγλίδα περιηγήτρια-ζωγράφο Mary Adelaide Walker, από τα διάφορα Τούρκικα φύλα της Μικράς Ασίας,[368] και

---

[366] Οι Αγιουμπίδες από τότε αντιπροσωπεύονταν από τη μικρή δυναστεία της Χάμα, που επιβίωσε υπό την προστασία των Μαμελούκων της Αιγύπτου ως το 1341. Παρ' όλα αυτά οι Αγιουμπίδες άφησαν φήμη δυναστείας ενεργητικής, που κατόρθωσε να σώσει το Ισλάμ από τις χριστιανικές εισβολές (Σταυροφορίες)W. Bjorkman, eitrage zur Geschichte des Staatskansiei im islamischen Agypten, Αμβούργο 1928/ P.K. Hitti, History of Syria, New York 1951/ F.M. Pareja, L. Hertling, A. Bausani και T. Bois, Islamologie, Βυρυτός 1965.

[367] Σχετικά με τους Οθωμανούς Μαμελούκους, βλέπε Σαρρή, Νεοκλή., Οσμανική Πραγματικότητατα I, II.

[368] [57°] 1857 – 1897 Mary Adelaide Walker [Σαράντα χρόνια περιηγήσεων]
Eastern Life and Scenery, with excursions in Asia Minor, Mytilene, Crete, and Roumania. By Mrs. Walker. London, Chapman and Hall, 1886. 2 Vols. (in two volumes) Written by an artist with nearly thirty years experience in the East. Interesting accounts of life and customs. [57°], σελ. 105-106.
Κατά την Mary Walker,«... των νομαδικών φυλών που περιπλανιόνταν από το Τουρκεστάν πριν έξι αιώνες και ίδρυσαν την Οθωμανική Αυτοκρατορία στην απέναντι ακτή της Ασίας.»
– Βλέπε, επίσης, Νεοκλή Σαρρή, Οσμανική Πραγματικότητα Ι., «Το Σελτσουκικό σύστημα, Η νομαδική προέλευση των Σελτσουκιδών»

Σεκίνησε με την εμφάνιση τουρκικών φύλων στο χώρο της Μικράς Ασίας τον 10ο αιώνα, και κυριότερα την περίοδο της κυριαρχίας των Σελτζούκων Τούρκων τον 11° αιώνα. Το σύστημα που διαμόρφωσαν οι Σελτζούκοι στο κράτος τους, που ίδρυσε ο Σελτσούκ, «ο οποίος ανήκε στους Ογούζιους Τούρκους, απετέλεσε το πρότυπο πάνω στο οποίο στηρίχθηκε η οσμανική/Οθωμανική

κατά την Dora d'Istria η καταγωγή τους και η γλώσσα τους ανήκε στην Φινομογγολική οικογένεια.[369] Οι Οσμανλήδες ήταν ένα από τα **τουρκομανικά/τουρκμένικα** φύλα, προερχόμενοι από τον Άνω Ευφράτη, με αρχηγό τον **Ερτογρούλ**, που έφθασε στη Μικρά Ασία με την εισβολή εκεί των Σελτζούκων κατά τον 13ο αιώνα.[370] Οι Οσμανλήδες εγκαταστάθηκαν στην περιοχή του Σογιούτ, κοντά στο **Εσκί-Σεχίρ (Δορύλαιον)** της κεντροδυτικής Τουρκίας, στα εδάφη που τους είχε παραχωρήσει ο Σελτζούκος σουλτάνου του Ικονίου, ο Αλα-αλ-Ντιν (Αλαεντίν).

Η Οθωμανική Αυτοκρατορία,[371] της οποίας τον πυρήνα απετέλεσε η περιοχή αυτή, πήρε την ονομασία της από τον ιδρυτή της ή τον γενάρχη της, τον γιο του Ερτογρούλ, τον Οσμάν Α' (1288-1326) αποκαλούμενος και Οσμάν γαζή ή Οσμάν-ελ-Γαζί (ο Αήττητος)[372] ή, στα Αραβικά Ουτμάν, από όπου η ελληνική γραφή Οθμάν και Οθωμανοί, καταλήγοντας στο διάδοχο κράτος της σύγχρονης Τουρκίας.[373]

Οι Οθωμανοί Τούρκοι κατέκτησαν την Κωνσταντινούπολη, το 1453, και στην συνέχεια προχώρησαν προς την νοτιοανατολική Ευρώπη μέχρι την Βιέννη.[374] «Η κατάληψη της Κωνσταντινούπολης, το 1453, ήταν από την άποψη αυτή η τελευταία στρατιωτική πράξη μιας μακροχρόνιας εποχής αντιπαραθέσεων ανάμεσα στο νεαρό οθωμανικό και στο γηραιό βυζαντινό κράτος, η οποία στην συγκεκριμένη χρονική στιγμή σφράγισε την **οριστική πτώση.**»[375]

Η Οθωμανική Αυτοκρατορία, που εξαπλώθηκε στον χώρο της Βόρειας Αφρικής, της Μικράς Ασίας, της Μέσης Ανατολής και της Νοτιοανατολικής Ευρώπης, επικράτησε από τους χρόνους της παρακμής της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας

πραγματικότητα. Σε γενικές γραμμές μπορούμε να πούμε πως το σύστημα των Σελτσούκων αποτελεί τη σύνθεση της κοινωνικής οργάνωσης των Τούρκων με την ισλαμική παράδοση.»

[369] [33a] Dora d'Istria.
ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΕΝ ΤΗ ΑΝΑΤΟΛΗ ΓΥΝΑΙΚΩΝ, ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΤΗΣ ΚΟΜΗΣΣΗΣ ΔΩΡΑΣ ΙΣΤΡΙΑΔΟΣ, ΜΕΤΑΦΡΑΣΘΕΝ ΜΕΝ ΥΠΟ ΤΗΣ ΚΥΡΙΑΣ ΑΙΜΙΛΙΑΣ Γ. ΣΚΟΥΖΕ. ΕΚΔΟΘΕΝ ΔΕ ΥΠΟ ΧΡ. ΔΟΥΚΑ,, ΤΟΜΟΣ ΠΡΩΤΟΣ. ΑΘΗΝΑΙ ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΧΡΗΣΤΟΥ ΔΟΥΚΑ. ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΟΔΟΝ ΕΥΑΓΓΕΛΙΣΤΡΙΑΣ (ΑΡΙΘ.45). 1861., σελ. 345-346.

[370] Ο πρώτος Οθωμανός σουλτάνος (1231-1288), πατέρας του Οσμάν Α'.

[371] [57α] 1857 – 1897 Mary Adelaide Walker .
Eastern Life and Scenery, with excursions in Asia Minor, Mytilene, Crete, and Roumania. By Mrs. Walker. London, Chapman and Hall, 1886. 2 Vols. (in two volumes) Written by an artist with nearly thirty years experience in the East. Interesting accounts of life and customs., σελ. 105-106.
«... των νομαδικών φυλών που περιπλανιόνταν από το Τουρκεστάν πριν έξι αιώνες και ίδρυσαν την Οθωμανική Αυτοκρατορία στην απέναντι ακτή της Ασίας.»

[372] [33a] Dora d'Istria.
ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΕΝ ΤΗ ΑΝΑΤΟΛΗ ΓΥΝΑΙΚΩΝ, ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΤΗΣ ΚΟΜΗΣΣΗΣ ΔΩΡΑΣ ΙΣΤΡΙΑΔΟΣ, ΜΕΤΑΦΡΑΣΘΕΝ ΜΕΝ ΥΠΟ ΤΗΣ ΚΥΡΙΑΣ ΑΙΜΙΛΙΑΣ Γ. ΣΚΟΥΖΕ. ΕΚΔΟΘΕΝ ΔΕ ΥΠΟ ΧΡ. ΔΟΥΚΑ,, ΤΟΜΟΣ ΠΡΩΤΟΣ. ΑΘΗΝΑΙ ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΧΡΗΣΤΟΥ ΔΟΥΚΑ. ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΟΔΟΝ ΕΥΑΓΓΕΛΙΣΤΡΙΑΣ (ΑΡΙΘ.45). 1861., [33ο], σελ. 346.
Επιβεβαιώνουν αργότερα και άλλες περιηγήτριες όπως οι,
-[86β], Lucy M.J. Garnett, στο άρθρο της WOMEN UNDER ISLAM: THEIR SOCIAL STATUS AND LEGAL RIGHTS by Lucy Garnett. THE NINETEENTH CENTURY, A MONTHLY REVIEW, Edited by James Knowles. London: Sampson Low, Marston, &c. σελ.57-70, January 1895. (« Sultanas are, however, almost without exception of slave origin; and though slaves do not, in Islam, form a separate and hereditary» [86β], σελ. 65.)

[373] Οσμάν ήταν το όνομα τριών Οθωμανών Σουλτάνων, Οσμάν Α', αποκαλούμενος Οσμάν γαζής κυβερνήτης μιας ηγεμονίας Τούρκων στην βορειοδυτική Μικρά Ασία ο οποίος θεωρείται ως ο ιδρυτής του Οθωμανικού Τουρκικού Κράτους [1258-στο Σεγκύτ της Μικράς Ασίας, και Οθωμανική Αυτοκρατορία, 1324], Οσμάν Β' (1618-1622) Οσμάν Γ' (1699-1757).
*Από το 1281 έως το 1324, σύμφωνα με τον χρονολογικό χάρτη/Genealogical Charts του Leslie P. Peirce. The Imperial Harem. 1993, σελ. 287.
*Από το 1299 έως το 1326, σύμφωνα με τον χρονολογικό χάρτη/Chronology of the Ottoman Sultans της Alev Lytle Croutier. Harem, The World Behind the Veil. Abbeville Press Publishers. 1989. Σελ. 208-209.

[374] Walther, Wiebke. Women in Islam form Medieval to Modern Times. Marcus Wiener Publishers, Princeton, 1993. σελ.38.

[375] Βλέπε: Φωτιάδης, Κώστας. Οι Εξισλαμισμοί της Μικράς Ασίας και οι Κρυπτοχριστιανοί του Πόντου. Εκδοτικός Οίκος Αδελφών Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη, σελ. 47.

τον 14° αιώνα έως τον 20ο αιώνα, μέχρι την ανακήρυξη της Τουρκικής Δημοκρατίας από τον Κεμάλ Ατατούρκ το 1922.[376]

Κατά την σύντομη ιστορική αναδρομή που προηγήθηκε, δεν αμφισβητούνται οι εκτιμήσεις ή τα συμπεράσματα περιηγητριών και σύγχρονων ερευνητών, σύμφωνα με τις οποίες οι επεκτατικοί πόλεμοι, οι επιδρομές και οι εισβολές, συνέχιζαν για αιώνες στο όνομα του Ισλάμ,[377] ακόμα και την 'χρυσή εποχή' των γραμμάτων των Αράβων χαλίφηδων. Η ιδέα της δημοκρατίας ποτέ δεν άνθησε στο θεοκρατικό Ισλάμ,[378] όπως δεν άνθησε και κατά την περίοδο της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.

Όσον αφορά την περίοδο της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, που διαβίωσαν οι περιηγήτριες, μαθαίνουμε ότι όλοι οι σκλάβοι, που είδαν τα σκλαβοπάζαρα και τα χαρέμια, από το 1717 ως το 1895, ήταν μη-μουσουλμάνοι που είχαν αποκτηθεί ως αιχμάλωτοι πολέμων, από επεκτατικές επιδρομές, αρπαγές, εξανδραποδισμούς κλπ. Μετά την κατάργηση του σουλτανάτου το 1922,[379] και με την υιοθέτηση του Ελβετικού Δικαίου στην Τουρκία, **το 1926, απαγορεύθηκε η πολυγαμία**[380] και **καταργήθηκε οριστικά ο θεσμός της δουλείας, και κατ' επέκταση ο θεσμός του Οθωμανικού χαρεμιού.**

3. Περιηγήτριες, από το 1717 ως το 1895, εντοπίζουν γυναίκες διαφόρων εθνικοτήτων στα Σκλαβοπάζαρα και στα Οθωμανικά χαρέμια:

3.1 «ΤΟΠΟΓΡΑΦΙΑ ΤΟΥ ΔΟΥΛΕΜΠΟΡΙΟΥ»[381]

Στην ακμή της, η Οθωμανική Αυτοκρατορία ήταν τεράστια και γεωγραφικά ξεκινούσε από τα όρη του Καυκάσου και του Δούναβη και έφθανε μέχρι τον Περσικό κόλπο και τον Νείλο, αντίστοιχα, και η ιστορία του Μεγάλου Σαράι, δηλαδή της Υψηλής Πύλης, και του Μεγάλου Χαρεμιού του, συμβόλιζε, ή μάλλον ήταν το βαρόμετρο των οικονομικών και περιουσιακών διακυμάνσεων της αυτοκρατορίας. Για τέσσερις αιώνες, το μεγαλύτερο και το πιο αναπτυγμένο χαρέμι, τουλάχιστον όσον αφορά την **πληθυσμιακή και εθνολογική σύνθεση και ανάπτυξή του ή την 'φιλοσοφία' του**

---

[376] Η διάλυση Οθωμανικής Αυτοκρατορίας πραγματοποιήθηκε το 1924, κατά τον κ. καθηγητή Ρωμανό Κ., Ελληνιστικό Ισλάμ, εκδόσεις Αλεξάνδρεια, σελ. 79.

[377] Βλέπε, περιηγήτρια[44°], [44β] Fanny Janet Blunt, (formerly, F.J. Sandison), 1848 – 1899.
The People of Turkey: 20 years Residence among Bulgarians, Greeks, Albanians, Turks and Armenians" By a Consul's Daughter and Wife Vol. I and Vol. II. , 1878 . [44a,b]. Έγραψε, επίσης, "My Reminscences", το 1918, που συμπεριλαμβάνει προσωπικές λεπτομέρειες για την ζωή της στην Τουρκία.
Ο απέραντος πληθυσμός των 'Απίστων', δηλαδή των μη-Μουσουλμάνων, παρείχε και την απεριόριστη προσφορά θηλυκών σκλάβων για την μελλοντική καθιέρωση, εξέλιξη, συντήρηση, διατήρηση, θεμελίωση και κυριότερα εξάπλωση του θεσμού του Χαρεμιού. Υπήρξε ένα φαινόμενο της δουλείας που αρχικά «καθαγιάστηκε», επικυρώθηκε και εξαπλώθηκε από τον Μωάμεθ για να προσελκύσει οπαδούς, και μία 'φιλοσοφία' επεκτατισμού εξαπλώθηκε ευρέως για αιώνες μετά τον θάνατό του Προφήτη, όπως την εποχή των Χαλίφιδων.

Βλέπε, επίσης, Walther, Wibke., Women in Islam from Medieval to Modern Times, with an introduction by Guity Nashat. M- Markus Wiener Publishers and W- Princeton, second printing 1995, σελ.36.
Όπως ο Μωάμεθ ήταν ταυτόχρονα πολιτικός και θρησκευτικός ηγέτης, οι διάδοχοί του είχαν το ίδιο διπλό στατους (dual status) ή διπλή αρμοδιότητα και αρχικά ονόμαζαν τον εαυτόν τους Καλιφάτ (Kahlifat rasul Allah, "successor to the envoy of Allah.") οι διάδοχοι του απεσταλμένου του Αλλάχ, δηλαδή του Μωάμεθ του Προφήτη.
1. Το Χαλιφάτο της Μεδίνας (632-661)
2. Το Χαλιφάτο των Ομεϋάδων (661-750)
3. Το Χαλιφάτο των Αμπασιδών (750-1258)

[378] Ρωμανός, Κωσταντίνος Π., Ελληνιστικό Ισλάμ, εκδόσεις Αλεξάνδρεια, 2001, σελ. 77.

[379] Ibid., σελ. 79. (Η διάλυση Οθωμανικής Αυτοκρατορίας πραγματοποιήθηκε το 1924).

[380] "Turkey, which was massively secularized under Kemal Ataturk, introduced Swiss civil law in 1926," (Walther, Wibke., Women in Islam from Medieval to Modern Times, with an introduction by Guity Nashat. M- Markus Wiener Publishers and W- Princeton, second printing 1995. σελ.47.)

[381] Σαρρής, Νεοκλής. Οσμανική Πραγματικότητα. Πρώτος Τόμος, σελ. 339-340.

επεκτατισμού,[382] ήταν αυτό του Μεγάλου χαρεμιού του Οθωμανικού Σαράι (ανακτόρου) των σουλτάνων, όπου χιλιάδες έγκλειστες γυναίκες, διαφόρων εθνικοτήτων, συμβίωναν περιορισμένες και απομονωμένες από τον εγγύς ή ευρύτερο κοινωνικό περίγυρο.[383]

Σίγουρα μια λεπτομερής αναζήτηση των γενικότερων αιτιών του τραγικού φαινομένου της δουλείας, στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, θα ξεπερνούσε τα όρια και τους στόχους αυτής της έρευνας. Εν τούτοις, θεωρούμε απαραίτητο να αναφερθούμε, έστω και με περιγραφικό και γενικό τρόπο, στην τοπογραφία του δουλεμπορίου και στην συνέχεια στις μαρτυρίες περιηγητριών στα σκλαβοπάζαρα του 19ου αιώνα, για να εντοπίσουμε την πολυεθνική σύνθεση των έγκλειστων γυναικών των Οθωμανικών χαρεμιών, όλων των οικονομικο-κοινωνικών τάξεων.

Οι κυριότερες περιοχές, από τις οποίες διεξαγόταν το δουλεμπόριο, σύμφωνα με τα στοιχεία που μας παρέχει ο καθηγητής κ. Νεοκλής Σαρρής, ήταν: πρώτον, το Ταταρικό χανάτο της Κριμαίας οπότε οι δούλοι διαμετακομίζονταν από τα λιμάνια των βορείων ακτών του Ευξείνου. Δεύτερον, οι λεγόμενες δυτικές εστίες (garb ocaklari), δηλαδή η Λιβύη, η Αλγερία και το Μαρόκο, που συνέλεγαν δούλους από τις χώρες της **Μεσογείου** και τις ανατολικές ακτές του **Ατλαντικού**. Στην κατηγορία αυτή υπάγονταν και οι δούλοι που προέρχονταν από τα νησιά του **Αιγαίου**. Τρίτον, οι νέγροι δούλοι από το **Σουδάν** και την **Αιθιοπία**.

Μετά το 18ο αιώνα, όμως, γράφει ο Σαρρής, στέρεψαν οι πηγές που τροφοδοτούσαν το δουλεμπόριο. Οι πειρατικές επιδρομές στην θάλασσα και οι έφοδοι βαθιά σε εδάφη χωρών της Κεντρικής Ευρώπης δεν ήταν αποδοτικές. Εκτός από περιορισμένης έκτασης δουλεμπόριο, από την Αιθιοπία και την Κεντρική Αφρική, οι δούλοι προέρχονταν, κατά κύριο λόγο, από **το βόρειο Καύκασο**. Οι **Αμπάζοι**, και ειδικά οι **Κιρκάσιοι** (Τσερκέζοι), που είχαν φαινομενικά εξισλαμισθεί, συνήθιζαν να «πωλούν» τα παιδιά τους (Oztuna, 1978, 11:313). **Γι' αυτό από τα τέλη του ίδιου αιώνα οι πλούσιες οικογένειες και τα ανάκτορα του σουλτάνου αποκτούσαν ιδιαίτερα Κιρκάσιες τζαριγέ** (οδαλίσκες). Κατά παρόμοιο τρόπο δούλοι προέρχονταν και από μια άλλη καυκασιανή, αλλά χριστιανική εθνότητα, τους **Γεωργιανούς**. **«Παράλληλα προς την Κωνσταντινούπολη, στην οποία κατέληγαν οι αποστολές δούλων, σκλαβοπάζαρα υπήρχαν και σε πολλές άλλες πόλεις της Αυτοκρατορίας από το Βελιγράδι και τη Σόφια ως το Χαλέπ, τη Δαμασκό, το Κάιρο και τη Μέκκα.»**[384]

---

[382] Βλέπε Κεφάλαιο ΙΙ.

[383] Βλέπε υποκεφάλαιο 4 του πρώτου κεφαλαίου:
«1.200 γυναίκες στο Χαρέμι του Σουλτάνου Αμπτούλ-Αζίζ. Η κατοχή δούλων, ένδειξη κοινωνικής θέσης- «social status»- και απαραίτητη προϋπόθεση για την διατήρηση του θεσμού του χαρεμιού.» Βλ, δεύτερο κεφάλαιο.

[384] Σαρρής, Νεοκλής. Οσμανική Πραγματικότητα. Πρώτος τόμος,σελ.339-340.
ΔΟΥΛΕΙΑ ΚΑΙ ΠΕΙΡΑΤΕΙΑ ΣΤΟΝ ΕΛΛΑΔΙΚΟ ΧΩΡΟ:
«Ιδιαίτερη μνεία πρέπει να γίνει για τους Έλληνες που συνελάμβαναν αιχμαλώτους τα πειρατικά σκάφη διάφορων εθνικοτήτων. Οι κυρίως Αιγαίο-πελαγίτες δούλοι χρησιμοποιούνταν ως κινητήρια δύναμη σε κωπήλατα πλοία, όπως ήταν τα κάτεργα. Οι κατεργάρηδες, αλυσοδεμένοι στον πάγκο τους κάτω από αντίξοες καιρικές συνθήκες...σιτιζόμενοι ελλιπέστατα,...κωπηλατούσαν συνεχώς κάτω από το μαστίγιο του καπετάνιου. Συχνά σημειώνονταν αποδράσεις δούλων τις οποίες βοηθούσαν οι χριστιανοί του τόπου και οι ιερείς που τους προμήθευαν ρούχα, και άλλα εφόδια και τους οδηγούσαν κρυφά σε χριστιανικά καράβια. Όσοι όμως τους βοηθούσαν κινδύνευαν, αν πιάνονταν, να θανατωθούν, όπως για παράδειγμα συνέβη με την Αθηναία μοναχή Φιλοθέη Μπενιζέλου το 1589, γιατί έκρυβε χριστιανές σκλάβες στην μονή της.
«απολύτρωση των σκλάβων ήταν οικογενειακή υπόθεση, δηλαδή αφορούσε την οικογένεια του καθενός που έπρεπε να συγκεντρώσει το απαιτούμενο ποσό προκειμένου να τον εξαγοράσει...οι φτωχοί ήταν καταδικασμένοι να μην ξαναδούν τους σκλαβωμένους δικούς τους... Σε

«Το δουλεμπόριο λειτουργούσε κάτω από την εποπτεία του κράτους, το οποίο και εισέπραττε ειδικό φόρο από κάθε αγοραπωλησία. Το κυριότερο κέντρο δουλεμπορίου ήταν η **Κωνσταντινούπολη**. Μετά την άλωση οργανώθηκε αγορά δούλων, δηλαδή σκλαβοπάζαρο σε απομακρυσμένη συνοικία της πόλης, η οποία επί του (Σουλτάνου) Μουράτ Γ' (1574-1595), δηλαδή εποχή που θεωρείται **ως ο χρυσός αιώνας του δουλεμπορίου**, μετατοπίσθηκε προς το κέντρο, και συγκεκριμένα προς την πλευρά του μικρού και μεγάλου 'μπεντεστενιού', δηλαδή της 'κλειστής αγοράς'... Υπήρχε 'χάνι των δούλων' και **μάλιστα μέχρι το 19ο αιώνα λειτουργούσε στην περιοχή της 'κεκαυμένης στήλης' επίσημο σκλαβοπάζαρο.»**[385]

«Ο κρατικός έλεγχος στο δουλεμπόριο γινόταν διαμέσου του **εμίνη** των δούλων (esirci emini), ο οποίος εισέπραττε είτε ορισμένο κατ' αποκοπή ποσό, για κάθε δούλο, είτε το ένα τεσσαρακοστό της τιμής πώλησης. Εκτός αυτού υπήρχε ειδική συντεχνία δουλεμπόρων που αποτελείτο αποκλειστικά από μουσουλμάνους το λεγόμενο **εσνάφι** (ή **συνάφι**) των δούλων (esirci, esnafi). Τα μέλη της συντεχνίας εξέλεγαν ένα σείχη των δούλων (esirci seyhi) και έναν κετχουντά των δούλων (esirci kethudasi) που διοριζόταν με ειδικό αυτοκρατορικό διάταγμα. Ενώ με το δουλεμπόριο ασχολούνταν εκτός από τους μουσουλμάνους και Εβραίοι, παραμένει άγνωστο αν αυτοί είχαν αναγνωρισμένη συντεχνία ή απλώς ήταν δουλέμποροι....»[386]

Στις 30 Νοεμβρίου 1846, ο Σουλτάνου Αμπτούλ-Μεζίντ[387] **ανακήρυξε παράνομο το δουλεμπόριο.**[388] **Το 1854 ο ίδιος σουλτάνου εξέδωσε ένα φιρμάνι το οποίο απαγόρευε την κίνηση Γεωργιανών και Κιρκάσιων σκλάβων, και το 1857 ένα ακόμα σουλτανικό φιρμάνι του Αμπτούλ Μεζίντ ανακοίνωνε στις αρχές της Τρίπολης και στους δουλεμπόρους στα βάθη της Αφρικής, ότι απαγορευόταν η πώληση και εξαγωγή νέγρων δούλων.**[389] **Η κατάργηση της δουλείας δεν συνάντησε σημαντικές αντιδράσεις διότι ο θεσμός της δουλείας συνέχισε λειτουργικά την ύπαρξή του «πράγμα που οφειλόταν στην ιδιοτυπία της δουλικής σχέσης μέσα στο οσμανικό μόρφωμα. Έτσι ανεπίσημα η δουλεία και το δουλεμπόριο συνεχίσθηκαν μέχρι και τα τέλη του Πρώτου Παγκόσμιου Πολέμου.»**[390]

Αγνοήθηκαν οι απαγορεύσεις, σχετικά με το δουλεμπόριο, τουλάχιστον μέχρι το 1895, όπως καταγράφουν οι επιτόπιες μαρτυρίες περιηγητριών και εκείνες των έγκλειστων γυναικών που θα ακολουθήσουν στα επόμενα κεφάλαια. Γιατί παραβιάστηκαν; Επειδή ο θεσμός της δουλείας ήταν απαραίτητος για το κοινωνικό σύστημα των Οσμανών και η κατάργησή του θα

ενετοκρατούμενες περιοχές, όπως ήταν οι Κυκλάδες, οι ηγεμόνες είχαν επιβάλει ειδική εισφορά, το τουρκοτέλι, προκειμένου να αντιμετωπίσουν τα έξοδα εξαγοράς αιχμαλώτων ή να προλάβουν τις επιδρομές καταβάλλοντας μεγάλα ποσά στους οσμανούς ναυάρχους. Στην Ζάκυνθο το 1650 και στην Κέρκυρα το 1661, ιδρύθηκαν ειδικά ταμεία εξαγοράς, από τους πειρατές, αιχμαλώτων. Στο ταμείο της Ζακύνθου κατέβαλαν ειδικό τέλος όσα καράβια αγκυροβολούσαν στο λιμάνι του νησιού. Οι πόροι των ταμείων αυτών, τα αποκαλούμενα σκλαβιάτικα, προέρχονταν συνήθως από τόκους κεφαλαίων που συγκεντρώνονταν από κληροδοτήματα, δωρεές κλπ.»

[385] Ibid., σελ. 335-336. [Σαρρής]

[386] Ibid., σελ. 336-337.

[387] Ο Οθωμανός σουλτάνος από το 1839 έως το 1861.

[388] [42a] Miss Felicia Mary Frances Skene.
WAYFARING SKETCHES AMONG THE GREEKS AND TURKISH and on the shores of the Danube. By a seven years' resident in Greece. [42a] σελ. 196.

[389] TURKEY AND THE SLAVE TRADE. A STATEMENT OF FACTS by F.W. Chesson. (p. 3-16) Papers on the Eastern Question. No. 7. Published for the Eastern Question Association, Cassell Petter & Galpin, London, Paris & New York. 1877, σελ. 4.

[390] Σαρρης, Νεοκλής. Η Οσμανική Πραγματικότητα, τόμος πρώτος, σελ. 340-341.

συμπεριελάμβανε και την κατάργηση του θεσμού του χαρεμιού,[391] **πράγμα που δεν επέτρεπε η μεγάλη και αέναη ζήτηση της Οθωμανικής εύπορης τάξης για δούλους, ιδιαίτερα για λευκές και μαύρες γυναίκες καθώς και μαύρους ευνούχους.**[392] **Ο θεσμός της δουλείας ήταν απόλυτα απαραίτητος για την λειτουργία του κράτους και ήταν βαθιά ριζωμένος στο κοινωνικό σύστημα των Οθωμανών και η απόλυτη κατάργησή της θα είχε ως επακόλουθο την κατάργηση του θεσμού του Οθωμανικού Χαρεμιού.**[393]

Οι περιηγήτριες, που εξετάζονται σε αυτήν την διατριβή, επισκέφθηκαν τα σκλαβοπάζαρα και τα Οθωμανικά χαρέμια από τις αρχές του 18ου αιώνα μέχρι το τέλος του 19ο αιώνα (1717-1895), εποχές που η αυτοκρατορία είχε σταδιακά πέσει στην σφαίρα επιρροών των Ευρωπαϊκών δυνάμεων και της αποικιοκρατικής τους πολιτικής. Δεν έχουν εντοπισθεί, ακόμα, περιηγητικές αυτόπτες μαρτυρίες περιηγητριών ή έγκλειστων γυναικών για τα σκλαβοπάζαρα και τα Οθωμανικά χαρέμια πριν το 1717, και ελάχιστες μετά το 1717, αν και υπάρχουν πολλές περιγραφές από άνδρες περιηγητές, οι οποίο, όμως, ποτέ δεν είχαν εισχωρήσει σε αυτόν τον απαγορευμένο διαφυλικό «ιερό χώρο», δηλαδή το χαρέμι.

Ενώ οι περιηγήτριες του 18ου και του 19ου αιώνα, ως γυναίκες, είχαν την δυνατότητα της πρόσβασης, και επικέντρωσαν την προσοχή τους, ιδιαίτερα στον θεσμό της δουλείας του Οθωμανικού χαρεμιού, το οποίο δημιουργήθηκε, κατά τις εκτιμήσεις τους, για να καλύψει τις ανάγκες των μουσουλμάνων ανδρών για «τις σεραφικές χαρές του Ισλαμισμού»,[394] με τον εξανδραποδισμό, την υποδούλωση και τον εξισλαμισμό **αποκλειστικά μη-Μουσουλμάνων γυναικών** και **κοριτσιών.** Αυτός ο θεσμός της θηλυκής[395] δουλείας αποτέλεσε πόλο έλξης για τις περιηγήτριες, από το 1717 έως το 1895, οι οποίες εκτίμησαν, ότι ο θεσμός, ή το φαινόμενο της δουλείας εκτός που δημιούργησε μία δουλική κουλτούρα,[396] εξάπλωσε και ίδρυσε τον

---

[391] Σύμφωνα με την περιηγήτρια [44α,β] Fanny Janet Blunt, η οποία υπήρξε μόνιμος κάτοικος της Κωνσταντινούπολης, της Θεσσαλονίκης, και η οποία έκανε περιηγήσεις σε πολλές περιοχές της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας από το 1848-1899, ετησίως έφθανε στην Τουρκία από την Κιρκασία, την Γεωργία, την Αβησσυνία, και την Αραβία, παρά την απαγόρευση της δουλεμπορίας, μία μεγάλη στρατιά γυναικών μέσα στα σκλαβοκάραβα.

[392] [44α] 1848 - 1899 Fanny Janet Blunt, formerly, F.J. Sandison
The People of Turkey: 20 years Residence among Bulgarians, Greeks, Albanians, Turks and Armenians" By a Consul's Daughter and Wife Vol. I and Vol. II. , 1878. σελίδες 239-250.
Επίσης, βλέπε, Turkey and the Slave Trade. A Statement of Facts by F.W. Chesson. Papers on the Eastern Question, No. 7. 1877, σελ. 9, 14.

[393] Βλέπε, περιηγήτρια [86ο], [86β] 1891, 1891-1917 Lucy M.M. Garnett.
THE WOMEN OF TURKEY AND THEIR FOLK-LORE by Lucy M.J. Garnett with concluding chapters on the Origins of Matriarchy by John S. Stuart-Glennie, M.A. THE JEWISH AND MOSLEM WOMEN. London. David Nutt, 270-271 Strand, W.C. 1891. [86a],
-WOMEN UNDER ISLAM: THEIR SOCIAL STATUS AND LEGAL RIGHTS by Lucy Garnett. THE NINETEENTH CENTURY, A MONTHLY REVIEW, Edited by James Knowles. London: Sampson Low, Marston, &c. (σελ. 57-70), January 1895. [86b], σελ. 382-383.
-Βλέπε, Turkey and the Slave Trade. A Statement of Facts by F.W. Chesson. Papers on the Eastern Question, No. 7. 1877, page 9.
--Η δουλεία ήταν σύμφυτο φαινόμενο στο Μουσουλμανικό σύστημα και αποτελούσε ένα απαραίτητο κομμάτι του θεσμού πάνω στο οποίο στηριζόταν ολόκληρο το κοινωνικό οικοδόμημα των Μουσουλμάνων. Από την παιδική του ηλικία ο Μουσουλμάνος εκπαιδευόταν να θεωρεί την ιδιοκτησία σκλάβων ως τη μεγαλύτερη απόδειξη της 'καλής τύχης'.

[394] [14ο], 14β] CELINE (Countess Stephano).
1816-1821, 1829, 1835- [;], 1849.
ADVENTURES of a Greek Lady, the adopted daughter of the late Queen Caroline, written by herself. London, Henry Colburn, Volume I., 1849 [14α] σελ. 89.

[395] Γυναίκες, κορίτσια, παιδιά, νήπια, και βρέφη των μη-Μουσουλμάνων.

[396] Turkey and the Slave Trade. A Statement of Facts by F.W. Chesson. Papers on the Eastern Question, No. 7. 1877, σελ. 9.
«Η δουλεία είναι έμφυτη, (σύμφυτο φαινόμενο) του Μουσουλμανικού συστήματος. Αποτελεί ένα απαραίτητο κομμάτι/συστατικό του θεσμού πάνω στον οποίο στηρίζεται ολόκληρο το κοινωνικό οικοδόμημα των Μουσουλμάνων. Η απομόνωση των γυναικών είχε σαν επακόλουθο και τον αυστηρό περιορισμό της ακολουθίας των. Υπηρέτες και φύλακες, είτε αρσενικοί [ευνούχοι] είτε